

**TÜRK DİLİNDE FONO-SEMANTİK BAŞKALAŞMA İLE OLUŞAN
ANLAM OLAYLARI**

AYŞE ERYILMAZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET HAZAR**

DÜZCE, 2023

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİNDE FONO-SEMANTİK BAŞKALAŞMA İLE OLUŞAN
ANLAM OLAYLARI

Ayşe ERYILMAZ tarafından hazırlanan tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet HAZAR

Düzce Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet HAZAR

Düzce Üniversitesi

Doç. Dr. Şahru PİLTEN UFUK

Sakarya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Aybüke Betül DOĞAN

Düzce Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 20/07/2023

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

20 Temmuz 2023

(İmza)

AYŞE ERYILMAZ

TEŞEKKÜR

Lisansüstü öğrenimimde ve bu tezin hazırlanmasında gösterdiği her türlü destek ve yardımdan dolayı çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Hazar'a en içten dileklerimle teşekkür ederim.

Bu çalışma boyunca yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen sevgili babam Mustafa Eryılmaz ile annem Zeliha Eryılmaz'a ve kıymetli arkadaşlarım Meryem Koçbay ile Şeyma Gürleyen'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

20 Temmuz 2023

AYŞE ERYILMAZ

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÇİZELGE LİSTESİ	viii
KISALTMALAR.....	ix
SİMGELER.....	xv
ÖZET	xvi
ABSTRACT	xvii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. AMAÇ	3
1.2. İÇERİK.....	3
1.3. KAPSAM	3
1.4. YÖNTEM.....	5
2. SES, SES BİLGİSİ VE SES OLAYLARI.....	7
2.1. SES.....	7
2.2. SES BİLGİSİ.....	8
2.3. SES OLAYLARI.....	8
2.3.1. Ünlülerle İlgili Ses Olayları	9
2.3.1.1. Arıdamaksillaşma.....	9
2.3.1.2. Öndamaksillaşma.....	9
2.3.1.3. Ünlü Daralması.....	9
2.3.1.4. Ünlü Düşmesi.....	9
2.3.1.5. Ünlü Düzleşmesi	9
2.3.1.6. Ünlü Genişlemesi	10
2.3.1.7. Ünlü İkizleşmesi	10
2.3.1.8. Ünlü Kısılması	10
2.3.1.9. Ünlü Uzaması	10
2.3.1.10. Ünlü Yuvarlaklaşması	10
2.3.2. Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları	11
2.3.2.1. Ağızsillaşma.....	11
2.3.2.2. Dudaksillaşma	11
2.3.2.3. Genizsileşme	11
2.3.2.4. Ötümlüleşme	11
2.3.2.5. Ötümsüzleşme	11
2.3.2.6. Süreklileşme.....	12
2.3.2.7. Akıcılaşma	12
2.3.2.8. Sızıcılaşma	12
2.3.2.9. Süreksizleşme.....	12
2.3.2.10. Patlayıcılaşma.....	12
2.3.2.11. Ünsüz Ayrışması	12
2.3.2.12. Ünsüz Düşmesi.....	12
2.3.2.13. Ünsüz İkizleşmesi	13
2.3.2.14. Ünsüz Kaynaşması	13
2.3.2.15. Ünsüz Tekleşmesi	13
2.3.2.16. Ünsüz Türemesi.....	13
2.3.3. Ünlü-Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları.....	13
2.3.3.1. Aykırılaşma.....	13
2.3.3.2. Benzeşme	13
2.3.3.3. Gerileyici Benzeşme	14

2.3.3.4. İlerleyici Benzeşme.....	14
2.3.3.5. Tam Benzeşme.....	14
2.3.3.6. Uzak Benzeşme.....	14
2.3.3.7. Yakın Benzeşme.....	14
2.3.3.8. Yarı Benzeşme.....	14
2.3.3.9. Büzülme	14
2.3.3.10. Gerilme.....	15
2.3.3.11. Göçüşme	15
2.3.3.12. Uzak Göçüşme	15
2.3.3.13. Yakın Göçüşme	15
2.3.3.14. Hece Düşmesi	15
3. ANLAM, ANLAM BİLGİSİ VE ANLAM OLAYLARI	16
3.1. ANLAM	16
3.2. ANLAM BİLGİSİ.....	16
3.3. ANLAM OLAYLARI.....	16
3.3.1. Anlam Daralması	17
3.3.1.1. Anlam Özelleşmesi	17
3.3.2. Anlam Değişmesi.....	17
3.3.3. Anlam Genişlemesi.....	17
3.3.3.1. Anlam Genelleşmesi	18
3.3.4. Anlam İyileşmesi.....	18
3.3.5. Anlam Kayması.....	18
3.3.6. Anlam Kötüleşmesi	18
4. FONO-SEMANTİK BAŞKALAŞMA İLE OLUŞAN ANLAM OLAYLARI	19
4.1. ESKİ TÜRKÇE DÖNEMİ (VII-XIII. YY).....	19
4.1.1. Anlam Daralması	19
4.1.1.1. Anlam Özelleşmesi	27
4.1.2. Anlam Değişmesi.....	28
4.1.3. Anlam Genişlemesi.....	29
4.1.4. Anlam Kayması.....	52
4.2. ORTA TÜRKÇE DÖNEMİ (XIII-XV. YY).....	56
4.2.1. Anlam Daralması	57
4.2.1.1. Anlam Özelleşmesi	139
4.2.2. Anlam Değişmesi.....	141
4.2.3. Anlam Genişlemesi.....	142
4.2.4. Anlam Kayması.....	188
4.2.5. Anlam Kötüleşmesi	200
4.3. YENİ TÜRKÇE DÖNEMİ (XV-XX. YY)	200
4.3.1. Anlam Daralması	200
4.3.1.1. Anlam Özelleşmesi	207
4.3.2. Anlam Genişlemesi.....	208
4.3.3. Anlam Kayması.....	218
4.4. ÇAĞDAŞ/MODERN TÜRKÇE DÖNEMİ (XX. YY-...).....	222
4.4.1. Anlam Daralması	222
4.4.1.1. Anlam Özelleşmesi	226
4.4.2. Anlam Değişmesi.....	227
4.4.3. Anlam Genişlemesi.....	228
4.4.3.1. Anlam Genelleşmesi	286
4.4.4. Anlam Kayması.....	291
4.4.5. Anlam Kötüleşmesi	295

5. DİZİN	296
6. SONUÇ	312
7. KAYNAKLAR	317
ÖZGEÇMİŞ.....	



ÇİZELGE LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Çizelge 1. Fono-Semantik Başkalaşmanın Ses Birimlerdeki Dağılımı.....	312
Çizelge 2. Ünlülerle İlgili Ses Olayları Sıklık Çizelgesi.....	313
Çizelge 3. Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları Sıklık Çizelgesi	314
Çizelge 4. Ünlü-Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları Sıklık Çizelgesi.....	315
Çizelge 5. Anlam Olayları Sıklık Çizelgesi.....	316



KISALTMALAR

a. Dil Adları

AA	Ana Altayca
Alm.	Almanca
Alt.	Altayca
Ar.	Arapça
AT	Ana Türkçe
Bşk.	Başkurtça
Çağ.	Çağatay Türkçesi
Çuv.	Çuvaşça
E.	Eski Uygur Türkçesi
Uyg.	Eski Türkçe
ET	Eski Türkiye Türkçesi
ETT	Eski Türkçe
Far.	Farsça
Fr.	Fransızca
Gag.	Gagauz Türkçesi
Hak.	Hakasça
Hal.	Halaçça
Hrzm.	Harezmi Türkçesi
İT	İlk Türkçe
Jap.	Japonca
Krh.	Karahanlı Türkçesi
Kıp.	Kıpçak Türkçesi
Kırg.	Kırgızca
Kor.	Korece
Kök.	Köktürkçe
Kzk.	Kazakça
Lat.	Latince
Moğ.	Moğolca
Osm.	Osmanlı Türkçesi
Özb.	Özbekçe
Tat.	Tatarca
TB	Tuna Bulgarcası
Trkm.	Türkmençe
TT	Türkiye Türkçesi
Tung.	Tunguzca
VB	Volga Bulgarcası
Yak.	Yakutca
Yun.	Yunanca

b. Eser Adları

AD	Ahmedî Divânı
AH	Atabetü'l Hakayık
AL	Albuşka Lügati
Alt. Gr.	Alttürkische Grammatik

AO	Altın Ordu Sahasına Ait Yarlık ve Bitikler
As. Maj.	Asis Major (dergi)
ATS	Altayca-Türkçe Sözlük
BD	Bâbü'r Dîvânı
BK	Bilge Kağan Yazıtı
BL	Bahşayış Lügati
BM	Kitâbu Bulgatü'l-Müştâk Fi Lügati't-Türk Ve'l-Kıfçak
Brife.	Türkologische Brife aus dem Berliner Ungarischen Institut, Ungarische Jahrbücher
BV	Baytaratu'l-Vâzıh
BV (2)	Bedayi' ü'l Vasat
CC	Codex Cumanicus
CD	Cemîlî Dîvânı
CE	Cevahirü'l-Esdâf
Chuas.	Huastuanıft
CNH	Cîrik-âğâç Nasrettin Hoca Hikâyesi
ÇFK	Çağatayca Fıkıh Kitabı
ÇNH	Çâhak Nasrettin Hoca Hikâyesi
ÇTS	Çuvaş Türkçesi Sözlüğü
DÇ	Eski Uygurca Dört Çatik
DD	Ahmed-i Dâî Divanı
DK	Dede Korkut Kitabı
DLT	Dîvânü Lügâti't-Türk
DM	Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye
DSY	Dialektologičeskiy slovar' yakutskogo yazıka
DUD	Dua Uygurskih Dokumenta
ETŞ	Eski Türk Şiiri
FD	Fuzuli Divanı
FN	Ferâhnâme (Hatiboğlu)
FS	Ferhengnâme-i Sadî Tercümesi
FŞ	Ferhad ile Şirin
GN	Garibnâme
GN (2)	Gül-ü Nevruz
GR	Gülşen-i Râz Tercümesi
GT	Kitâb Gülistan Bi't-Türki (Kıpçakça)
GT (2)	Gülistan Tercümesi (Çağatayca)
H	Zur Heilkunde der Uiguren
HBD	Hüseyin Baykara Dîvânı
GBT	Hasan Bey-zâde Târîhi
HD	Hayali Dîvânı
HKT	Harezmi Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi
HN	Halilnâme
HNH	Hasan-âbâd Nasrettin Hoca Hikâyesi
HR	Harnâme

HŞ	Hüsrev ü Şirin (Harezmi Türkçesi)
HŞ (2)	Hüsrev ü Şirin (Eski Türkiye Türkçesi)
HŞA	Halt-âbâd Şâh Abbâs Hikâyesi
Hüen.	Die uigurische Übersetzung der Biographie Hüen- tsangs
Hüen. Briefe.	Briefe der uigurischen Hien - tsang- Biographie
IB	Irk Bitig
İH	El-İdrak Haşiyesi
İM	İrşadu'l-Mülük Ve's-Selâtin
İML	İbni-Mühennâ Lûgati
İN	Kitâb Fi İlmi'n-Nüşşab
İN (2)	İskendar-Nâme
İnd.	Analitischer Index zu den fünf ersten Stücken der Turfan-Texte
İst.	Uygurlarda Hukuk ve Maliye İstılahları
K	Kırım Sahasına Ait Yarlık ve Bitikler
Ka	Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitikler
KB	Kutadgu Bilig
KÇ	Küli Çor Yazıtı
KE	Kıssaşü'l-Enbiyâ
KF	Kitâb Fi'l-Fıkh
KFT	Kitâb Fi'l-Fıkh Bi'l-Lisâni't-Türkî
Kİ	Kitâbü'l-İdrâk Li-Lisâni'l-Etrâk
KK	El-Kavanînü'l-Küllîyye Li-Zabti'l-Lûgati't-Türkiyye
KM	Kitâbu Evsâfı Mesâcidi's-Şerife
KN	Kabus-nâme
KNH (1)	Qara-Sû Nasrettin Hoca Hikâyesi
KNH (2)	Qurkur Nasrettin Hoca Hikâyesi
KT	Köl Tegin Yazıtı
KT (2)	Kâmûs-ı Türkî
KT-Kap.	Köl Tegin Yazıtının Kaplumbağa Altındaki Yazıtı
Kuan.	Kuan-şi-im Pusar. Eine türkische Übersetzung des XXV. Kapitels der chinesischen Ausgabe von Saddharmapundarika
LD	Lütfi Divanı
LM	Leyli vü Mecnûn (Ali Şîr Nevâî)
LO	Lehce-i Osmânî
M	Mühâbbât
Mait.	Maitrisimit fragment
Malov.	Pamyatniki drevnetyürskoy pismennosti
Man.	Türkische Manichaica aus Chotscho
Man. Erz.	Manichäische Erzähler
ME (1)	Mukaddimetü'l-Edeb Şuşter Nüşası
ME (2)	Mukaddimetü'l-Edeb Yozgat Nüşası
MG	Münyetü'l-Guzat
MK	Mahbûbü'l-Kulûb

ML	Muhakemetü'l-Lügateyn
MM	Mu'inü'l Mürid
MN (1)	Muhabbet-Nâme
MN (2)	Mi'râc-Nâme
MNH (1)	Muhsin-âbâd Nasrettin Hoca Hikâyesi
MNH (2)	Mûşâkiya Nasrettin Hoca Hikâyesi
MS	Kitâb-ı Mukaddime-i Ebu'l-Leysi's-Semerikandi
MT	Mantıku't-Tayr
MÜN	Münşe'ât
MZN	Mihr-i Zamîn Nasrettin Hoca Hikâyesi
ND	Nesimi Dîvânı
NF	Nehcü'l-Ferâdis
NH	Nevâdirü'n Nihâye
NNH	Nadir-âbâd Nasrettin Hoca Hikâyesi
O	Ongi Yazıtı
Orh.	Orhon Yazıtları
Phafl.	Zwei Pfahlschriften
PP	La version uigure de l'histoire des princes Kalyânamkara et Pâpamkara
Ram.	Zwei uigurische Runenschriften in der Nord – Mongolei
Rd.	Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte
RN	Risâletü'n-Nushiye
RH	Kitâb Fî Riyazatı'l-Hayl
RKT	Karahanlı Türkçesi Satır-Altı Kur'an Tercümesi Rylands Nüshası
SBN	Sar-i Band Nasrettin Hoca Hikâyesi
SD	Mevlâna Sekkâkî Divanı
Sİ	Sedd-i İskenderî
SN	Süheyl ü Nevbahar
SNH (1)	Sara-Rûd Nasrettin Hoca Hikâyesi
SNH (2)	Sifid-âla Nasrettin Hoca Hikâyesi
SŞA (1)	Sifid-âb Şâh Abbâs Hikâyesi
SŞA (2)	Şafar-âbâd Şah Abbâs Hikâyesi
SŞA (3)	Surhadih Şah Abbâs Hikâyesi
Suv.	Suvarnaprabhâsa Sutra zolotogo bleska,
SYU	Slovar' yakutskogo yazıka
ŞD	Şeyhî Divanı
ŞNH	Şâkalû Nasrettin Hoca Hikâyesi
ŞSL	Şeyh Süleyman Lügati
ŞŞA	Şâna Şah Abbâs Hikâyesi
ŞT	Şecere-i Terâkime
T	Tonyukuk Yazıtı
TA	Kitâb-ı Mecnû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemi ve Mugali
TBD	Tuna Bulgarları ve Dilleri
TDAA	Türk Dillerinde Akralalık Adları
TE	Tezkiret'ül Evliyâ

TEF	Târîh-i Ebu'l Feth
TEH	Târîh-i Enbiyâ ve Hükemâ
Tışas.	Tışastoustik
TİEM	Karahanlı Türkçesi Satır-Altı Kur'an Tercümesi Türk ve İslam Eserleri Müzesi no:73
TMA	Târîh-i Mulûk-i �Acem
TÖÖTS	Türkçe-Özbekçe ve Özbekçe-Türkçe Sözlük
TS	Dr. A. Steins Manuscripts in Turkish <<Runic>> Scripts from Marian and Tun-huang
TŞA	Talḥ-âb Şah Abbâs Hikâyesi
TT	Türkische Turfan-Texte
TTS	Türkmençe-Türkçe Sözlük
TZ	Et-Tuhfetü'z-Zekıyye Fî'l-Lugati't- Türkiyye
U	Uigurica
Uig.-Wb.	Über die Sprache und Schrift der Uiguren
URD	Uygurskie Rukopisnie Dokumentı Ekspeditsii
USp.	Uigurischie Sprachdenkmäler
USt.	Uigurishie Studien
VBK	Volga Bulgar Kitabeleri ve Volga Bulgarcası
VG	Varka vü Gülşah
VŞA	Varsân Şah Abbâs Hikâyesi
Wind.	Ein uigurishies Fragment über den manichäischen Windgott
YD	Yunus Emre Divanı
YDS	Yakut Dili Sözlüğü
YED	Yusuf Emirî Dîvânı
YS	Yakutskorusškiy slovar
YY	Yenisey Yazıtları
YZ	Yusuf u Züleyha

c. Diğer

ask.	askerlik
avc.	avcılık
biy.	biyoloji
bk.	bakınız
d.	diğer
dat.	datif, -e hali
etn.	etnografya
eyl.	eylem, fiil
folk.	folklor
geç.	geçmiş zaman
gün.	Güney diyalekti

hak.	hakkında
huk.	hukuk
kart.	kart oyunları terimi
kon.	konuşma dili
kuz.	Kuzey diyalekti
mat.	matematik
mec.	mecaz anlam
örn.	örneğin
part.	partisip, sıfat fiil
sp.	spor
tar.	tarih
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri



SİMGELER

#	Ses birimden önce yazılırsa sözcüğün başında; ses birimden sonra yazılırsa sözcüğün sonunda olduğunu belirtir.
//	Ses birimin, sözcüğün ortasında olduğunu gösterir.
> / <	İşaretin açık tarafı sözcüğün geldiği şekli gösterir.
<<	Sözcükte birden fazla ses olayı gerçekleştiğini ifade eder.
>>	Sözcüğün gelişimindeki ara aşamalarını gösterir.
“”	Sözcüklerin anlamlarını belirtir.
~	Ses birimlerin veya biçim birimlerin birbirine denkliğini ifade eder.
-	Kendisinden önceki sözcüğün fiil olduğunu gösterir.
+	Kendisinden önceki sözcüğün isim olduğunu gösterir.
ø	Ses birimin artık kullanılmadığını ifade eder.
*	Sözcüğün tahmini ya da şüpheli olduğunu belirtir.
ä	Düz, geniş/yarı açık, öndamak ünlüsü (a-e arası)
å	Yarı yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü (a-o arası)
đ	Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış arası ünsüzü
è	Düz, ince ve yarı dar ünlü (kapalı e)
K	Konsonant/ünsüz
ŋ	Ötümlü, ön veya art damak ve geniz ünsüzü
w	Ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü (b-f arası)
V	Vokal/ünlü

ÖZET

TÜRK DİLİNDE FONO-SEMANTİK BAŞKALAŞMA İLE OLUŞAN ANLAM OLAYLARI

Ayşe ERYILMAZ

Düzce Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet HAZAR

Temmuz 2023, 322 sayfa

Dilin sürekli olarak ses bilgisel ve biçim bilgisel olarak değişim ve dönüşümlere uğraması canlı bir varlık olduğunun göstergesidir. Dilde yeni sözcük ihtiyacının ortaya çıkması bu değişim ve dönüşümlerin nedenlerinden birisidir. Sözcük ihtiyacını karşılayan çeşitli yolları vardır. Aynı kökten gelen iki veya daha fazla kelimede görülen ses ve anlam farklılaşması olarak açıklanan fono-semantic başkalaşmanın, Türkçenin kelime hazinesini zenginleştirme yolları arasına eklenebileceğini belirtilmiştir. Çalışmada fono-semantic başkalaşma sözcük türetme yolu olarak düşünülebilir mi? Türk dilinde hangi sözcüklerde fono-semantic başkalaşma görülmüştür? sorularına yanıt aranmıştır.

Eski Türkçe, orta Türkçe, yeni Türkçe ve çağdaş Türkçe şeklinde sınıflandırılan Türk yazı dili esas alınmıştır. Vakıf kısıtlı olduğundan çağdaş Türkçe döneminde incelenen dil/lehçeler Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Özbek Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Altay Türkçesi, Çuvaşça, Yakutça ve Halaçça ile sınırlandırılmıştır.

Sınırlılıklar göz önüne alındığında Türk dilinde 760 sözcükte fono-semantic başkalaşma gerçekleştiği tespit edilmiştir. Çağdaş Türkçe döneminde *sızıcılaşma*, *süreklileşme* ve *akıcılaşma* ses olayları ile birlikte *anlam kötüleşmesine* uğrayan Kök. *yıpar* “tütsü, kokuluk” ~ Yak. *sımar* “pis koku, kötü koku; tıkanmış gaz birikimi” sözcüğü fono-semantic başkalaşma gerçekleşen sözcüklerden birisidir. Fono-semantic başkalaşmanın sözcük başında yer alan ses birimlerindeki dağılımı ile fono-semantic başkalaşmadaki ses ve anlam olaylarının sıklıkları da incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Anlam, Anlam Olayı, Fono-Semantik Başkalaşma, Ses, Ses Olayı

ABSTRACT

SEMANTIC EVENTS FORMED BY PHONO-SEMANTIC METAMORPHOSIS IN TURKIC LANGUAGE

Ayşe ERYILMAZ

Duzce University

Graduate School, Department of Turkic Language and Literature

Master's Thesis

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Mehmet HAZAR

July 2023, 322 pages

The constant transformation and evolution of language in terms phonetics and morphology are indicators of its living nature. The emergence of the need for new words in language is one of the reasons for these changes and transformations. There are various ways to fulfill the need for new words. It is stated that the phono-semantic metamorphosis, which is described as the differentiation of sound and meaning seen in two or more words from the same root, can be added between the ways in which Turkish enriched the vocabulary. Can phono-semantic metamorphosis be considered as a word derivation path? In which words in the Turkic language did phono-semantic metamorphosis appear? answers to questions were sought.

The Turkic written language, which is classified as Old Turkish, Middle Turkish, New Turkish and Contemporary Turkish, is based on. Since the time is limited, the language examined in the Contemporary Turkish period of Turkish, Turkey Turkish, Turkmen Turkish, Uzbek Turkish, Kyrgyz Turkish, Altai Turkish, Çuvash, Yakut and Halach.

Considering the limitations, it was determined that phono-semantic metamorphosis occurred in 760 words in the Turkic language. Which has undergone worsening meaning with the sound events of *spirantisation*, *continuity* and *fluency* in the contemporary Turkish period, Kök. *yıpar* “incense, fragrance” ~ Yak. *sımar* “foul odor, stench; clogged gas accumulation” the word is one of the words that occur phono-semantic metamorphosis. The distribution of phono-semantic metamorphosis in the sound units at the beginning of the word and the frequency of sound and meaning events in phono-semantic metamorphosis were examined.

Keywords: Meaning, Phono-semantic Metamorphosis, Semantic Event, Sound Event Voice

1. GİRİŞ

Doğal yaşamın bir parçası olarak canlılarda gerçekleşen biçim ve şekil değişikliği *değişim, dönüşüm, başkalaşım, başkalaşma* veya *metamorfoz* olarak ifade edilmektedir (Elmalı, 2012: 2, 4). Dilde gerçekleşen başkalaşım, metamorfozlar da dilin canlı bir varlık olduğunun göstergesidir.

Sözcüğün ses ve biçim değişikliğinin yanı sıra anlam itibariyle de değişmesine *fono-semantik başkalaşma* denilmektedir (Kara 2011: 21).

Memmedov (1989: 297), “Ses ve Anlam Bilimi İtibariyle Farklılaşma” adlı çalışmasında sözcükte paralel olarak gerçekleşen ses ve mana değişimleri için *fono-semantik farklılaşma* terimini kullanmıştır.

Tuna (1984: 150), “Kelimeler Arasında” adlı çalışmasında Arat’ın görüşlerine yer vermiştir: Arat, fono-semantik başkalaşmayı *ige* ve *izgi* kelimesi üzerinden açıklamıştır. Her iki kelimenin de anlam ve şekil bakımından farklı olmalarına rağmen aynı kelimeden geldiklerini, Eski Türkçedeki *edgü* kelimesine dayandıklarını ve bu iki kelimenin Türk lehçeleri arasındaki *ödüñlemeler* için bir misal teşkil ettiğini belirtmiştir. Tuna ise *iyi*, *ige* ve *izgi* sözcüklerinin temsil ettiği fonetik ve semantik olayın tek bir bütün olduğunu ve buna *başkalaşma* adının verilebileceğini belirtmiştir.

Atmaca ve Adzhumerova (2010: 27), “‘Kapı’ ve ‘Eşik’ Kelimleri Üzerine” adlı çalışmalarında *kapıg* ve *kapag* sözcüklerinin Eski Uyur Türkçesindeki *kap* sözcüğüne dayandığını belirtmişlerdir. Fono-semantik başkalaşmayı aynı kökten gelen iki veya daha fazla kelimeye görülen ses ve anlam farklılaşması, fonksiyon değişmesi şeklinde açıklamış ve *morfo-fonemik değişiklikler* terimi ile ifade etmişlerdir.

Alibekiroğlu (2017: 39), “Türkçe’de Sözcük Türetme Yolları” adlı çalışmasında, fono-semantik başkalaşmanın *ses değiştirme yöntemi ile ortaya çıkan sözlükçül birimler* olduğunu belirtmiştir. *tanış-* > *danış-*, *taş* > *dış*, *türe-* > *töre-* > *üre-*, *oñ* > *ön*, *tér-* > *der-* > *dür-*, *diz-* > *düz-* sözcükleri çalışmada yer alan örneklerden bazılarıdır (Alibekiroğlu, 2017: 41, 43).

Bu çalışmalara ek olarak Hazar, M. (2015). Türkçe’de Fono-Semantik ve Morfo-Fonolojik Yolla Sözcük Türetme, *International Journal of Languages Education and Teaching*, 1684-1669; Budu, M. (2018). Türkçe’den Rusça’ya Geçen Kelimelerin Fono-Morfo-Semantik Başkalaşması, *Yeni Türkiye Dergisi*, 100, 267-282; Budu, M. (2015). Türkçe’den Rumence’ye Geçen Kelimelerin Fono-Semantik Başkalaşması, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 53, 1-18; Temiz, D. N. (2022). Konya/Yunak/Beşişık Ky Yörüklerinin Ağızında Fono-Semantik Başkalaşmaya Uğrayan Bir Kelime: Ble, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 130, 257, 343-356; Aydemir, A. (2012). Türkçede Artzamanlı Sözvarlığı Boyutuyla: ‘Yazuk/Yazık’ Kelimesi ve Soydaşları zerine, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 201, 129-154; Tan, A. (2015), Türkçede Ortak Köklü Kelimelerde Anlam Farklılaşması: Tavan ve Taban rneğı, *Turkish Studies*, 10/4, 865-876 alışmaları da alanyazına eklenebilir.

Kara (2011: 22, 23), ses ve anlam değişmesinden hangisinin önce gerçekleştiğini ele alırken söz konusu sözcüğe göre durumun değişebileceğini, örneğin *ısıtma* > *sıtm* sözcüğünde önce anlam sonra ses değişirken *barış* > *varış* sözcüğünde hangisinin önce değiştiğini tespit etmenin g olduğunu belirtmiştir. Alanyazındaki diğer çalışmalar incelendiğinde Hazar (2015: 1651), önce anlamın sonra sesin değiştiğini; Memmedov (1989: 296), ses ve anlam değişmesinin birbirlerine paralel olarak gerçekleştiklerini; Akalın (2014: 15) ise bunun üzerinde tartışılması gereken bir konu olduğunu belirtmiştir.

Dilin gelişmesinde ve yeni sözcüklerin üretilmesinde eğitim, bilim ve teknik alanındaki gelişmeler, toplumsal hayatta karşılaşılan olaylar etkili olmuştur. Toplumun tarihi, edebi ve dini mirasındaki klasik diller, yerel ağızlar, ağdaş dil içindeki farklı kullanımlar ve yabancı diller sözcük üretmede dile kaynaklık etmiştir (Karaş, 1990: 148).

Dilsel retim sürecinde dildeki söz varlığını geliştirme, yeni varlık ve kavramları karşılama yollarını Korkmaz (2009: 33-179), “Türkiye Türkçesi Grameri şekil Bilgisi” adlı çalışmasında *türetme*, *birleştirme*, *kalıplaştırma* (*ek kalıplaşması*) ve *yabancı dillerden kelime alma* şeklinde; Atalay (1946: 59), “Türkçe’de Kelime Yapma Yolları” adlı çalışmasında *ekme*, *birleştirme* ve *ekleme* şeklinde; Ergin (1994: 219-221), “Türk Dilbilgisi” adlı çalışmasında *kelime diriltmek ve derlemek*, *yabancı kelime almak*, *kelime grubu yapmak* ve *kelime yapmak* şeklinde; Ahanov’un (2013: 300-313), “Dilbilimin Esasları” adlı çalışması ile Karaağaç’ın (2012: 251-253), “Türkçenin Dilbilgisi” adlı çalışmasında *ekleme*, *bkn*, *yineleme*, *birleştirme*, *yardımcı sözler*, *yer düzeni* ve *vurgu* şeklinde; Banguoğlu (2011: 155), “Türkçenin Grameri” adlı çalışmasında *retim* ve

birleştirme şeklinde; Demir ve Yılmaz (2016: 194-200), “Türk Dili El Kitabı” adlı çalışmalarında *türetme*, *birleştirme*, *kısaltma* ve *kopyalama* şeklinde ele almıştır. Kara (2011: 24), *fono-semantik başkalaşmanın* da Türkçenin kelime hazinesini zenginleştirme yolları arasına eklenebileceğini belirtmiştir.

1.1. AMAÇ

Çalışmada fono-semantik başkalaşma bir sözcük türetme yolu mudur? Türk dilinde hangi sözcüklerde fono-semantik başkalaşma görülmüştür? Fono-semantik başkalaşmada ses ve anlam değişmesinden hangisi önce gerçekleşmiştir? sorularına yanıt aranmış ve fono-semantik başkalaşma ile oluşan anlam olaylarının tespiti amaçlanmıştır.

1.2. İÇERİK

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, ses ve ses bilgisi kavramlarıyla birlikte ses olayları ele alınmıştır. *Ünlülerle ilgili ses olayları*, *ünsüzlerle ilgili ses olayları* ve *ünlü-ünsüzlerle ilgili ses olayları* olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. Kelime başında, kelime ortasında ve kelime sonunda gerçekleşen ses olayları için örnekler verilmiştir. İkinci bölümde, anlam olayları ele alınmıştır. Bölüm, anlam ve anlam bilgisi kavramlarının tanımı ile başlamıştır. Bölümde, *anlam daralması*, *anlam özelleşmesi*, *anlam değişmesi*, *anlam genişlemesi*, *anlam genelleşmesi*, *anlam iyileşmesi*, *anlam kayması* ve *anlam kötüleşmesi* alt başlıkları açıklanmış ve örneklendirilmiştir. Üçüncü bölümde, Türk yazı dilinde fono-semantik başkalaşma ile oluşan anlam olaylarına yer verilmiştir.

1.3. KAPSAM

Çalışmada eski Türkçe, orta Türkçe, yeni Türkçe ve çağdaş Türkçe şeklinde sınıflandırılan Türk yazı dili esas alınmıştır. Eski Türkçe döneminde Köktürkçe için *Orhon Yazıtları* (Tekin, 2020; Aydın, 2021) ve *Yenisey Yazıtları* (Kormuşin, 2017; Aydın, 2015) incelenmiştir. Eski Uygur Türkçesi için *Irk Bitig* (Uluç, 2013), *Eski Uygurca Dört Çatik* (Ü. Ö. Demirci, 2014) ve *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü* (Caferoğlu, 1968) incelenmiştir. Karahanlı Türkçesi için *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâtit Türk* (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014), *Kutadgu Bilig Dizini* (Eker, 2015), *Atabetü'l Hakayık'ın*

Gramatiksel Bağlam ve Sıklık Sözlüğü (Demiryürek, 2012) ile *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü* (Ünlü, 2012b) incelenmiştir.

Orta Türkçe döneminde Harezmi Türkçesi için *Mukaddimetü'l-Edep Yozgat Nüshası* (Cihan, 2021) ile *Harezmi Türkçesi Sözlüğü* (Ünlü, 2012a) incelenmiştir. Çağatay Türkçesi (I. Dönem) için *Tezkiret'ül Evliyâ* (Kankılıç, 1972) incelenmiştir. Çalışmada fono-semantik başkalaşma tespit edilmediğinden sonuç ve kaynakça bölümüne yansıtılmamıştır. Kıpçak Türkçesi için *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü* (Toparlı vd., 2007) incelenmiştir. Eski Türkiye Türkçesi için *Eski Oğuzca Sözlük Bahşayış Lügati* (Turan, 2001), *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü* (Kanar, 2018), *Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı* (Öztürk, 2017), *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi* (Özkan, 1995), *Yunus Emre Divanı Fatih Yazması* (Boz, 2021), *Gülşehri'nin Mantık'ut Tayrı (Gülşen-nâme)* (Yavuz, 2007) ve *Hayâli Bey Divanı* (Tarlan, 1945) incelenmiştir.

Yeni Türkçe döneminde Çağatay Türkçesi (II. Dönem ve sonrası) için *Çağatay Türkçesi Sözlüğü* (Ünlü, 2013) incelenmiştir. Osmanlı Türkçesi için incelenen çalışmalardan *Ahmet Vefik Paşa Lehce-i Osmânî* (Toparlı, 2000)'de ve 19. yy. *Osmanlı Türkçesi Sözlüklerinden Kâmûs-ı Türkî Üzerinde Art Zamanlı Diyalektolojik Bir İnceleme* (Petek, 2014)'de fono-semantik başkalaşma tespit edilmiştir. *Ahî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)* (Yaman, 2014)'da, *Bâkî Dîvânı'ndan Seçmeler* (Küçük, 2016)'de, *Necati Bey Divanı'nın Tahlili* (Çavuşoğlu, 1971)'de, *Neftî Dîvânı* (Akkuş, 2018)'da, *Fatih Divanı ve Şerhi* (Doğan ve Sheridan, 2014)'de, *Memed Sâdık Üss-i Lisân-ı Türkî* (Toparlı ve Ilgın, 2022)'de, *Muallim Nâci Lügat-i Nâci* (Kartal, 2021)'de ve *Müntahabât-ı Lügât-i Osmaniyye* (Redhouse, 2016)'de ise fono-semantik başkalaşma tespit edilmemiştir. Eserler sonuç ve kaynakça bölümüne yansıtılmamıştır.

Çağdaş Türkçe döneminde, vakit kısıtlı olduğundan bütün dil/lehçeler incelenememiştir. Çalışma Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Özbek Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Altay Türkçesi, Çuvaşça, Yakutça ve Halaçça ile sınırlandırılmıştır. Türkiye Türkçesi için *Türkçe Sözlük* (Parlatır vd., 1988) ve *Güncel Türkçe Sözlük* (<https://sozluk.gov.tr/>) incelenmiştir. Her iki çalışmada da fono-semantik başkalaşma tespit edilmemiştir. Çalışmalar sonuç ve kaynakça bölümüne yansıtılmamıştır. Türkmen Türkçesi için *Türkmence-Türkçe Sözlük* (Tekin vd., 1995) incelenmiştir. Özbek Türkçesi için *Özbekçe-Türkçe ve Türkçe-Özbekçe Sözlük* (Yusufov, 1993) ile *Özbek Yazar Abdullâ Qahhâr'ın Mühâbbât Adlı Eseri (İnceleme-Transkripsiyon-Aktarı-Dizin)* (Aktürk, 2019) incelenmiştir. Kırgız Türkçesi için *Kırgız Sözlüğü* (Yuhadin, 2011), *Kırgızca Sözlüğün*

C-D Harfleri ve Etimolojileri (Tozak, 2007) ile *Kırgızca Sözlüğün Ç-E-I-İ Harfleri ve Etimolojileri* (Alper, 2007) incelenmiştir. Altay Türkçesi için *Altayca-Türkçe Sözlük* (Gürsoy Naskali ve Duranlı 1999) incelenmiştir. Çuvaşça için *İdil Bulgar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesi Üzerine Karşılaştırmalı Dil İncelemesi (Ses ve Şekil Bilgisi)* (Zorlu, 2022) ve *Tuna Bulgarları ve Dilleri* (Tekin, 1987) incelenmiştir. Yakutça için *Dîvânu Lugâti't-Türk ile Yakutçanın Sözvarlığı Bakımından Karşılaştırılması* (Sağır, 2020) incelenmiştir. Halaçça için *Halaçça Halk Hikayeleri, Metin-Çeviri, Dil Bilgisi, Dizin-Sözlük* (Ulutürk, 2017) incelenmiştir.

1.4. YÖNTEM

Çalışmada sadece ses temayüllerinin veya sadece anlam değişmelerinin olduğu sözcükler değil ses ile birlikte anlam değişmesi gerçekleşen sözcükler incelenmiştir. Fono-semantik başkalaşmaya uğrayan sözcüklerin tespitinde dilin iç tarihine, dönemlerine ve lehçe gruplarına göre art zamanlı (diacronic) mukayeseli bir inceleme yöntemi kullanılmıştır. Fono-semantik başkalaşmaya uğrayan sözcüklerde gerçekleşen ses olayları ve anlam değişimleri kısaca izah edilmiştir. Ses olaylarının izahında Altay dil teorisi kuram olarak kullanılmıştır.

Eski Türkçe döneminde Karahanlı Türkçesi Eski Uygur Türkçesi ile; Eski Uygur Türkçesi Köktürkçe ile mukayese edilmiştir. Aynı tarihsel dönem içerisinde farklı dil/lehçelerde yer alan ve fono-semantik başkalaşma ile aynı anlam olayına uğrayan sözcükler çalışmada tek maddede ele alınmıştır. Örneğin Eski Türkçe dönemi dil/lehçelerinden Eski Uygur Türkçesi'nde ve Karahanlı Türkçesi'nde fono-semantik başkalaşma ile birlikte *anlam daralmasına* uğrayan *kut* sözcüğü eski Türkçe dönemi anlam daralması alt başlığında tek maddede ele alınmıştır: Kök. *kut* (BK, KT) “talih, baht; kut, Tanrı'nın lütfu”; (YY) “kut, talih” ~ E. Uyg. *kut* (USt.) “kut, saadet, kutlama, takdis, ruh; rahmet”; (DÇ) “saadet”; (IB) “şans, kader” ~ *kıv* (Man., U) “kut, saadet” ~ Krh. *kut* (DLT, KB) “baht, devlet, talih, şans; kutluluk, devlet” ~ *kuw* (DLT) “kut, saadet; baht, talih” (Aydın, 2021: 161; Tekin, 2020: 156; Aydın, 2015: 207; Caferoğlu, 1968: 177, 188; Ü. Ö. Demirci, 2014: 176; Uluç, 2013: 106; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 751, 752; Ünlü, 2012b: 502, 505).

Orta Türkçe dönemi irdelemelerinde Harezmi Türkçesi bir önceki evre olan geçiş lehçesi Karahanlı Türkçesi ile mukayese edilmiştir. Çağatay Türkçesi (I. Dönem) doğu kolunun

devamı olduğu için, Kıpçak Türkçesi ve Eski Türkiye Türkçesi ise önceden oluşan yazı dilleri olmadığı için Harezmi Türkçesi ile mukayese edilmiştir.

Yazılı kaynak fazlalığı nedeniyle eser isimlerinin göz yormaması amaçlanmış ve eser sayısı beşle sınırlandırılmıştır. Geçtiği eser sayısı beşten fazla olan sözcüklerde dipnotta belirtilmiştir. Örneğin *yaruk* sözcüğü Harezmi Türkçesinde HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2) ve NF olmak üzere toplam yedi eserde geçmektedir. Eser sayısı beşten fazla olduğu için eser kısaltmaları dipnotta belirtilmiştir. Kısaltmaları aynı olan farklı eser adları, karışmaması için numaralandırılmıştır. Örneğin Eski Türkiye Türkçesi'ndeki *Garibnâme* eseri ile Çağatay Türkçesi'ndeki *Gül-ü Nevruz* eserinin kısaltması aynıdır. Eserlerin karışmaması için *Garibnâme* eseri GN (1), *Gül-ü Nevruz* eseri ise GN (2) şeklinde numaralandırılmıştır.

Yeni Türkçe döneminde, Osmanlı Türkçesi Eski Türkiye Türkçesi ile; Çağatay Türkçesi (II. Dönem ve sonrası) Harezmi Türkçesi ile mukayese edilmiştir. Ötümlü, ön/art damak ve geniz ünsüzü, incelenen çalışmalarda /ñ/, /ŋ/, /ng/ gibi farklı şekillerde ifade edilmiştir. Türk dili işaret birliğini sağlamak amacıyla çalışmada sadece /ŋ/ şekline yer verilmiştir.

Çağdaş Türkçe döneminde Çuvaşça Volga Bulgarcası ve Tuna Bulgarcası ile, Türkiye Türkçesi Osmanlı Türkçesi ile, Özbek Türkçesi Çağatay Türkçesi ile, Kırgız Türkçesi ve Altay Türkçesi Kıpçak Türkçesi ile mukayese edilmiştir. Türkmen Türkçesi, Yakutça ve Halaçça Ana Türkçe dönemi sonrası Türk dil birliğinden ayrılmıştır. Önceden oluşan yazı dilleri olmadığı için fono-semantik açıdan Köktürkçe ile mukayese edilmiştir.

Fono-semantik başkalaşma sonucu bazı sözcüklerde eş seslilik ortaya çıkmıştır. Örneğin Eski Uygur Türkçesinde geçen *iş* (I) sözcüğü “eş, dost, ahbap” anlamına gelirken Harezmi Türkçesinde geçen *iş* (II) sözcüğü “iş; görev, hareket, durum, hal, çare” anlamına gelmektedir. Eş sesli sözcüklerin dizinde ayırt edilmeleri amacıyla *iş* (I) ve *iş* (II) sözcüklerinde olduğu gibi numaralandırma yapılmıştır.

2. BÖLÜM 1: SES, SES BİLGİSİ VE SES OLAYLARI

2.1. SES

Çiğerlerden gelen havanın boğumlanması ile ortaya çıkan ve kulakla algılanan ses havanın ağız kanalında herhangi bir engele uğrayıp uğramama durumuna göre *ünlü* ve *ünsüz* olarak sınıflandırılmıştır. Ünlü, herhangi bir engele uğramadan oluşan sestir. Dudakların durumu bakımından *düz* /a/, /e/, /ı/, /i/ ve *yuvarlak* /o/, /ö/, /u/, /ü/; alt çenenin (ağzın) durumu bakımından *geniş* /a/, /e/, /o/, /ö/ ve *dar* /ı/, /i/, /u/, /ü/; dilin durumu bakımından *art* /a/, /ı/, /o/, /u/ ve *ön* /e/, /i/, /ö/, /ü/; çıkış süresi bakımında ise *kısa* ve *uzun* (asli/birincil uzun ünlü, ikincil uzun ünlü ve aşırı uzun ünlü) şeklinde sınıflandırılmıştır (Korkmaz, 1992: 128, 158; Böler, 2020: 29-38).

Asli/birincil uzun ünlü Ana Türkçe döneminden itibaren sözcüğün kök hecesindedir ve herhangi bir ses olayı gerçekleşmeksizin vardır (Korkmaz, 1992: 15). Birincil uzun ünlü bulunduran sözcüklerden bazıları şunlardır: Krh. *bīr* (DLT) “aynı, bir, eşit” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 589); Trkm. *ūkı* (TTS) “uyku” (Tekin vd., 1995: 644); Yak. *ār* (SYY) “türünün en iyisi; saygın, önemli; muazzam; temiz; kutsal, mübarek, mukaddes, ilahi, tanrısal” (Aktaran: Sağır, 2020: 24). *İkincil uzun ünlü* ünsüz düşmesi, ünsüz erimesi, ünlü birleşmesi ve hece kaynaşması gibi ses olaylarının gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkar (Buran, 2006: 3). *vaatiz* (Gag.) < Yun. *vaftiz*, *laana* (Gag.) < Yun. *lahana* (Buran, 2006: 4, 5); Trkm. *sabaa* < Ar. *şabaḥ*, Trkm. *şazaada* “şehzade” < Far. *şeh+zâde* (Gökçür, 2017: 552) sözcükleri buna örnektir. *Aşırı uzun ünlü* ise ünsüz türemesi, ünlü uzaması, ünlü ikizleşmesi ses olayları sonucunda ortaya çıkar (Ölmez, 1995: 20). ET *açıḡ* “acı, ıstırap; acı, keskin” ~ Hal. *hāḡcuḡ*, ET ot “ateş, ot” ~ Hal. *hūḡt* (Ölmez, 1995: 19, 20).

Ünsüz, engelleme, daralma veya kapanmayla çıkarılan sestir (Korkmaz, 1992: 162). Boğumlanma noktaları bakımından *çift dudak* /b/, /m/, /p/; *diş* /d/, /n/, /s/, /t/, /z/; *diş-dudak* /v/, /f/; *diş eti-damak* /ç/, /ç/, /j/, /ş/; *ön damak* /g/, /k/, /l/ ve *art damak* /g/, /k/; titreşim bakımından *titreşimli/ötümlü* /b/, /c/, /d/, /g/, /ğ/, /j/, /l/, /m/, /n/, /r/, /v/, /y/, /z/ ve *titreşimsiz/ötümsüz* /ç/, /f/, /h/, /k/, /p/, /s/, /ş/, /t/; süreklilik ve süreksizlik bakımından *sürekli-akıcı* /l/, /m/, /n/, /y/, /r/; *sürekli-sızıcı* /f/, /ğ/, /h/, /j/, /s/, /ş/, /v/, /z/ ve *süreksiz-patlayıcı* /b/, /c/, /ç/, /d/, /g/, /k/, /p/, /t/; ağız ya da burun/geniz karşıtlığı bakımından *ağız* /b/, /c/, /ç/, /d/, /f/, /g/, /ğ/, /h/, /j/, /k/, /l/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /v/, /y/, /z/ ve *burun/geniz* /m/, /n/; yarı ünlü /y/, /ğ/ şeklinde sınıflandırılmıştır (Böler, 2020: 39-47). Türkiye

Türkçesinde yer almayan ancak dilin tarihi döneminde kullanılan sesler ise şunlardır: Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü *ɖ* sesi: Krh. *aɖ* (DLT) “iyilik alameti” (Ünlü, 2012b; 7); Hrzm. *eɖ* (KE) “ipekli kumaş” (Ünlü, 2012a: 162). Ötümlü, art/ön damak ve geniz ünsüzü *ŋ* sesi: Kök. *biŋ* (BK, T, YY) “bin” (Aydın, 2021: 147; Tekin, 2020: 130; Aydın, 2015: 196; Kormuşin, 2017: 321); ETT *taŋsuh* (SN) “garip, tuhaf şey” (Özkan, 1995: 719). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü *w* sesi: Krh. *çawık-* (DLT) “meşhur olmak”; (KB) “şöhret sahibi olmak” (Eker, 2015: 236, 336; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 617; Ünlü, 2012b; 178); Hrzm. *ew* (HKT) “Kâbe” (Ünlü, 2012a: 181). Düz, yarı dar ve öndamak ünlüsü *é* sesi: Krh. *étig* (RKT, TIEM) “ziynet, mücevher” (Ünlü, 2012b; 254); Hrzm. *dér-* (ME (1)) “dermek, toplamak” (Ünlü, 2012a: 145).

2.2. SES BİLGİSİ

Seslerin oluşmalarını, boğumlanma özelliklerini, işlevlerini, ses olaylarını (Korkmaz, 1992: 128), somut gerçeklik içinde seslerin oluşumlarını, aktarılmalarını ve algılanmalarını (Vardar, 2007: 167) inceleyen dilbilim dalıdır.

2.3. SES OLAYLARI

Ses olayları dildeki fonemlerin, ses birimlerin, sözcüklerde uğradıkları değişimlerdir (Korkmaz, 1992: 130). Ünlüler ile ilgili ses olayları, ünsüzlerle ilgili ses olayları ve ünlü-ünsüzlerle ilgili ses olayları şeklinde üç alt başlığa ayrılmıştır. Ünlülerle ilgili ses olayları *ünlü arttlaşması, ünlü önlüleşmesi, ünlü daralması, ünlü düşmesi, ünlü düzleşmesi, ünlü genişlemesi, ünlü ikizleşmesi, ünlü kısalması, ünlü türemesi, ünlü uzaması (aşırı ünlü uzaması, ikincil ünlü uzaması) ve ünlü yuvarlaklaşmasıdır*. Ünsüzlerle ilgili ses olayları *ötümlüleşme, ötümsüzleşme, süreklileşme (akıcılaşma, sızıcılaşma), süreksizleşme (patlayıcılaşma), ünsüz düşmesi, ünsüz ikizleşmesi, ünsüz kayması, ünsüz tekleşmesi ve ünsüz türemesidir*. Ünlü-ünsüzlerle ilgili ses olayları *aykırılışma, benzeşme (gerileyici benzeşme, ilerleyici benzeşme, tam benzeşme, uzak benzeşme, yakın benzeşme, yarı benzeşme) büzülme, gerilme, göçüşme (uzak göçüşme, yakın göçüşme) ve hece düşmesidir* (Böler, 2020: 104-238).

2.3.1. Ünlülerle İlgili Ses Olayları

2.3.1.1. Artdamaksıllaşma

Sözcüğün başında, ortasında veya sonunda yer alan öndamak ünlüsü /e/, /i/, /ö/, /ü/ ses birimlerin çeşitli sebeplerden ötürü /a/, /ı/, /o/, /u/ artdamak ünlülerinden herhangi birisine dönüşmesidir (Korkmaz, 1992:160; Böler, 2020: 121-127). **#i > #ı:** ET *isig* > TT *ısı*. **/e/ ~ /a/:** ET *teñri* > TT *tanrı* (Demir ve Yılmaz, 2018: 83).

2.3.1.2. Öndamaksıllaşma

Bir sözcüğün başında, ortasında veya sonunda yer alan /a/, /ı/, /o/, /u/ artdamak ünlülerinden birinin çeşitli sebeplerden ötürü /e/, /i/, /ö/, /ü/ öndamak ünlülerinden birisine dönüşmesidir (Korkmaz, 1992:160; Böler, 2020: 121-127). **#a > #e:** *alma* > *elma* (Korkmaz, 2021: 8). **/a/ ~ /e/:** *yaşıl* > *yeşil* (Ediskun, 1999: 77). **ı# ~ i#:** *yañı* > *yeni* (Demir ve Yılmaz, 2018: 81).

2.3.1.3. Ünlü Daralması

Yanlarındaki /a/, /e/, /o/, /ö/ geniş ünlülerini daraltabilen (/g/, /ğ/, /y/ gibi) bazı ünsüzlerin etkisi ile geniş ünlülerin /ı/, /i/, /u/, /ü/ dar ünlülerine dönüşmesidir. *a > ı, e > i, o > u*, ve *ö > ü* şeklinde gerçekleşmektedir (Korkmaz, 1992: 159; Böler, 2020: 131-134; Vural ve Böler, 2011: 133). **#e > #i:** *edgü* > *eygü* > *eyü* > *iyi* (Korkmaz, 2021: 7). **/a/ > /ı/:** ET *taş* > TT *dış* (Demir ve Yılmaz, 2018: 81).

2.3.1.4. Ünlü Düşmesi

Yaşanan ses olayları sonucunda düşen ünlünün vurgusunun azalması ya da vurgusuz duruma gelmesinden, dolayı sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda yer alan ünlülerin düşmesidir (Korkmaz, 1992: 160-161; Böler, 2020: 104-113). **#u > #ø:** *uş ol* > (*ø*)*şol* (Vural ve Böler, 2011: 133). **/il/ > /ø/:** *ileri+le-* > *iler(ø)le-*, *diri+lik* > *dir(ø)lik* (Korkmaz, 2021: 9). **i# > ø#:** *güveyi* > *güvey(ø)* (Vural ve Böler, 2011: 133).

2.3.1.5. Ünlü Düzleşmesi

Sözcüğün başındaki veya ortasındaki /o/, /ö/, /u/, /ü/ yuvarlak ünlülerin düzleşerek /a/, /e/, /ı/, /i/ ünlülerine dönüşmeleridir (Korkmaz, 1992: 162, Böler, 2020: 138). **/ü/ > /i/:** ET *bizüm* > TT *bizim* (Demir ve Yılmaz, 2018: 84). **ü# > i#:** ET *ilgerü* > TT *ilerü* > *ileri* (Korkmaz, 2021: 7).

2.3.1.6. Ünlü Genişlemesi

Yanlarındaki dar ünlüleri genişletebilen bazı ünsüzlerin etkisi ile /ı/, /i/, /u/, /ü/ dar ünlülerinin /a/, /e/, /o/, /ö/ geniş ünlülerinden birisi olmasıdır. $\iota > a$, $i > e$, $u > o$, ve $\ddot{u} > \ddot{o}$ şeklinde gerçekleşmektedir (Korkmaz, 1992: 159; Böler, 2020: 131-134). **#ı** ~ **#a**: ET *ıgaç* > TT *ağaç*. **/i/** > **/e/**: ET *kiçe* > TT *gece* (Korkmaz, 2021:7). **ü#** ~ **e#**: ET *töpu* > TT *tepe* (Demir ve Yılmaz, 2018: 81).

2.3.1.7. Ünlü İkizleşmesi

Sözcüğün iç seslerinde, ünlüler arasında, yer alan /y/, /v/, /g/, /ğ/, /h/ ünsüzlerin erimesiyle ünsüzün iki tarafında bulunan ünlülerin yan yana gelmesi ve tek bir nefes baskısı altında birleşmesidir (Korkmaz, 1992: 160). **/ağ/** ~ **/ia/**: *tag* ~ *tia* (Aydın, 2021: 167; Tekin, 2020: 170; Sağır, 2020: 434). **/gu/** ~ **/au/**: *yaguk* ~ *yauk* (Ünlü, 2012a: 652; Toparlı vd., 2007: 325).

2.3.1.8. Ünlü Kısılması

Normal uzunluktaki ünlüler ile uzun ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha kısa sürede boğumlanmalarıdır (Korkmaz, 1992: 161; Böler, 2020: 145). **/ā/** > **/a/**: Ar. *hesāb* > TT *hesap* (Demir ve Yılmaz, 2018: 85). **ī#** > **i#**: Far. *derzī* > TT *terzi* (Vural ve Böler, 2011: 68).

2.3.1.9. Ünlü Türemesi

Seslerin özelliklerine veya yan yan gelmelerine bağlı olarak sözcüğün başına, ortasına ve sonuna sonradan, sözcükte yer almayan ünlü getirilmesidir (Korkmaz, 1992: 160-161; Böler, 2020: 104-113). **#ø** > **#ı**: Ar. *ramazan* > TT *ıramazan/* (Korkmaz, 2021: 8). **/ø/** > **/i/**: Ar. *zehr* > TT *zehir* (Demir ve Yılmaz, 2018: 87). **ø#** > **e#**: *giderken* > *giderkene/* (Vural ve Böler, 2011: 104).

2.3.1.10. Ünlü Uzaması

Yaşanan ses değişimleri sonucunda bir ünlünün normal boğumlanma süresinden daha fazla boğumlanmasıdır (Korkmaz, 1992: 161). **/a/** > **/ā/**: *kardeş* > *gādeş/*, *sağlam* > *sālam/*, **/ö/** > **/ō/**: *gördüm* > *gōrdüm/* (Böler, 2020: 148).

2.3.1.11. Ünlü Yuvarlaklaşması

Sözcüğün başında ve ortasında yer alan düz ünlü /a/, /e/, /ı/, /i/ ses birimlerin yuvarlaklaşarak /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülerine dönüşmesidir (Korkmaz, 1992: 162, Böler,

2020: 138). /e/ > /ü/: ET *bedük* > TT *büyük* (Demir ve Yılmaz, 2018: 83). **# ~ u#**: Krh. *korı-* > TT *koru-* (Korkmaz, 2021: 7).

2.3.2. Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları

2.3.2.1. Ağzıslanma

Burun/geniz ünsüzü /m/, /n/, /ŋ/ ses birimlerin ağız ünsüzü /b/, /c/, /ç/, /d/, /f/, /g/, /ğ/, /h/, /j/, /k/, /l/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /v/, /y/, /z/ ses birimlerden herhangi birine dönüşmesidir. /ŋ/ ~ /y/: *sonra* > /soyra/, *sağa* > /siye/, *bağa* > /biye/, (Böler, 2020: 200).

2.3.2.2. Dudaksıllanma

Yuvarlak ünlü /o/, /ö/, /u/, /ü/ ya da dudak ünsüzü /b/, /f/, /m/, /p/, /v/ komşuluğundaki ünsüzlerin çeşitli etkilerle dudak ünsüzlerinden birine dönüşmesidir (Böler, 2020: 203). /g/ > /v/: *koguk* > *kovuk* (Demir ve Yılmaz, 2018: 88). /ŋ/ > /m/: ET *koşu* > TT *komşu* (Demir ve Yılmaz, 2018: 93). /n/ > /m/: Far. *anbār* > TT *ambar* (Vural ve Böler, 2011: 131).

2.3.2.3. Genizsileşme

Ağız ünsüzü /b/, /c/, /ç/, /d/, /f/, /g/, /ğ/, /h/, /j/, /k/, /l/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /v/, /y/, /z/ ses birimlerin geniz/burun ünsüzü /m/, /n/, /ŋ/ ses birimlerden herhangi birine dönüşmesidir **#b ~ #m**: *balon* > /malon/, *bayram* > /mayram/, *bin-* > /min-/ (Böler, 2020: 201).

2.3.2.4. Ötümlüleşme

Sözcüğün başında, ortasında veya sonunda bulunan /p/, /ç/, /t/, /k/, /f/, /ş/ titreşimsiz, ötümsüz, tonsuz, sedasız, sert ünsüzlerin sözcüğün başında, ortasında veya sonunda /b/, /c/, /d/, /g/, /v/, /j/ titreşimli, ötümlü, tonlu, sedalı, yumuşak ünsüzlerden birisine dönüşmesidir (Böler, 2020: 179-187). **#k > #g**: ET *kel-* > TT *gel-* (Demir ve Yılmaz, 2018: 95). /ç/ > /c/: *buçgak* > *bucak* (Vural ve Böler, 2011: 129).

2.3.2.5. Ötümsüzleşme

Sözcüğün başında, ortasında veya sonunda bulunan /b/, /c/, /d/, /g/ titreşimli, ötümlü, tonlu, sedalı, yumuşak ünsüzlerin /p/, /ç/, /t/, /k/ titreşimsiz, ötümsüz, tonsuz, sedasız, sert ünsüzlere dönüşmesidir (Böler, 2020: 179-187). **#b > #p**: ET *barmak* > TT *parmak* (Demir ve Yılmaz, 2018: 96).

2.3.2.6. Süreklileşme

/b/, /c/, /ç/, /d/, /g/, /k/, /p/, /t/ süreksiz ünsüzlerin çeşitli sebeplerle /f/, /h/, /m/, /n/, /l/, /r/, /s/, /ş/, /y/ sürekli ünsüz olmalarıdır (Küçük, 2013: 49).

2.3.2.7. Akıcılaşma

Sözcüğün başında ortasında ve sonunda yer alan /b/, /c/, /ç/, /d/, /g/, /k/, /p/, /t/ süreksiz patlayıcı ünsüzlerin; /l/, /m/, /n/, /r/, /y/ sürekli akıcı ünsüzlere dönüşmesidir (Böler, 2020: 193). /d/ > /y/: *adək > ayak, boduğ > boya. d# > y#*: *tod- > doy-* (Böler, 2020: 194).

2.3.2.8. Sızıcılaşma

Sözcüğün başında ortasında ve sonunda yer alan /b/, /c/, /ç/, /d/, /g/, /k/, /p/, /t/ süreksiz patlayıcı ünsüzlerin /f/, /ğ/, /h/, /j/, /s/, /ş/, /v/, /z/ sürekli sızıcı ünsüzlere dönüşmesidir (Böler, 2020: 195). *k# > ħ#*: *budək > /budaħ/* (Vural ve Böler, 2011: 131)

2.3.2.9. Süreksizleşme

/f/, /h/, /m/, /n/, /l/, /r/, /s/, /ş/, /y/ sürekli ünsüzlerin çeşitli sebeplerle /b/, /c/, /ç/, /d/, /g/, /k/, /p/, /t/ süreksiz ünsüzlere dönüşmesidir Küçük, 2013: 54).

2.3.2.10. Patlayıcılaşma

Sözcüğün başında ortasında ve sonunda yer alan /f/, /ğ/, /h/, /j/, /s/, /ş/, /v/, /z/ sürekli sızıcı ünsüzlerin /b/, /p/, /c/, /ç/, /d/, /t/, /g/, /k/ süreksiz patlayıcı ünsüzlere dönüşmesidir (Böler, 2020: 199). /f/ > /p/: *kepçe < Far. keŋçe. ħ# > k*: *çark < Far. çarħ. yaçın-* (Böler, 2020: 200).

2.3.2.11. Ünsüz Ayrışması

Bir ünsüzün ayrılarak iki farklı ünsüze dönüşmesidir. /ŋ/ > /nğ/: *baŋa- > /banga/, siŋir > /singir/* (Böler, 2020: 209).

2.3.2.12. Ünsüz Düşmesi

Sözcüğün aslında var olan ünlünün sonradan sözcükten ayrılmasıdır (Korkmaz, 1992: 163, Böler, 2020: 154-163). #y > #ø: *yigne > (ø)igne* (Vural ve Böler, 2011: 115). /r/ > /ø/: *berk > be(ø)k > pek* (Korkmaz, 2021: 12). g# > ø#: *ölüg > ölü(ø)* (Demir ve Yılmaz, 2018: 89).

2.3.2.13. Ünsüz İkizleşmesi

Sözcüğün ortasında yer alan ve vurgusu olan ünsüzün yinelenmesidir (Korkmaz, 1992: 163; Böler, 2020: 160). /s/ ~ /ss/: *isin- ~ issin-* (Ünlü, 2012a: 265; Toparlı vd., 2007: 115). /t/ ~ /tt/: *ata- ~ atta-* (Ünlü, 2012a: 60; Toparlı vd., 2007: 16). /ç/ > /çç/: *açık > aççıg* (Ünlü, 2012a: 24; Ünlü, 2013: 7).

2.3.2.14. Ünsüz Kaynaşması

İki ünsüzün birleşerek tek bir ünsüz olmaları, tek bir harf ile gösterilmeleridir (Böler, 2020, 207). /ng/ ~ /ŋ/: *yüŋg ~ yüŋ* (Caferoğlu, 1968: 307; Eker, 2015: 1244). /ng/ ~ /ŋ/: *song ~ soŋ* (Caferoğlu, 1968: 208; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 828;).

2.3.2.15. Ünsüz Tekleşmesi

Dilimize Arapça'dan geçen şeddeli sözcüklerin ortasında yer alan, asli ikizleşmeyi sağlayan seslerden birinin yok olmasıdır (Korkmaz, 1992: 163, Böler, 2020: 160). TT *kas(ø)ap* < Ar. *kaşşāb*. TT *sa(ø)raç* < Ar. *serrāc*. TT *ama* < Ar. *ammā*. TT *kere* < Ar. *kerre* (Demir ve Yılmaz, 2018: 88).

2.3.2.16. Ünsüz Türemesi

Sözcüğün başında, ortasında, sonunda yer almayan ünlünün sözcüğe sonradan eklenmesidir (Korkmaz, 1992: 163, Böler, 2020: 154-163). #ø ~ #h: Ar. *elbet* > TT */helbet/* (Vural ve Böler, 2011: 104). ø# ~ v#: ET *ur-* > TT *vur-* (Demir ve Yılmaz, 2018: 92).

2.3.3. Ünlü-Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları

2.3.3.1. Aykırılma

Çıkış yerleri itibariyle birbirlerine benzeyen en az iki tane ünlü ve ünsüz seslerden bir tanesinin çıkış yeri açısından farklılaşmasıdır (Böler, 2020: 3231). /p/ > /k/: ET *tepme* > TT *tekme* (Demir ve Yılmaz, 2018: 94). /r/ > /n/: *murdar* > *mundar* (Korkmaz, 2021: 13).

2.3.3.2. Benzeşme

Bir sesin başka bir sesi kendisine benzetmesidir ve *aykırılmanın* tersidir (Korkmaz, 1992: 23; Böler, 2020: 218).

2.3.3.3. Gerileyici Benzeşme

Sonradan yazılan sesin önceden yazılan sesi kendisine benzetmesidir (Korkmaz, 1992: 72; Böler, 2020: 225). **#i > #u:** iç kur > uçkur (Demir ve Yılmaz, 2018: 102). **/e/ > /i/:** Ar. cerīd > TT cirit (Vural ve Böler, 2011: 123).

2.3.3.4. İlerleyici Benzeşme

Sözcükte, önce yazılan sesin sonra yazılan sesi kendisine benzetmesidir (Korkmaz, 1992: 86; Böler, 2020: 225). **/ɯ/ ~ /a/:** ağır ~ aġar (Aydın, 2021: 141; Tekin, 2020: 119; Caferoğlu, 1968: 6). **/u/ > /ɯ/:** yabuġ > cabık (Toparlı vd., 2007: 305; Tozak, 2007: 19; Yuhadin, 2011: 215).

2.3.3.5. Tam Benzeşme

Sesin tüm özellikleri ile başka bir sese benzemesi, aynı olmasıdır (Korkmaz, 1992: 145; Böler, 2020: 219). **/ā/ > /e/:** Far. sersām > TT sersem (Vural ve Böler, 2011: 121).

2.3.3.6. Uzak Benzeşme

Birbirine benzeyen seslerin arasında aralıklı olmalarıdır (Böler, 2020: 218-231). **#i ~ #e:** igtüle- ~ egtüle- (Caferoğlu, 1968: 90; Ünlü, 2012b: 217). **#o ~ #a:** oprak ~ aprak (Ünlü, 2012a: 447; Toparlı vd., 2007: 10).

2.3.3.7. Yakın Benzeşme

Birbirine benzeyen seslerin yan yan olmasıdır (Korkmaz, 1992: 167; Böler, 2020: 228). **/nt/ ~ /nn/:** anta ~ onno (Aydın, 2021: 142; Tekin, 2020: 121; Sağır, 2020: 33). **/rt/ ~ /tt/:** kurtul- ~ kuttul- (Ünlü, 2012a: 355; Toparlı vd., 2007: 165).

2.3.3.8. Yarı Benzeşme

Ünlü veya ünsüz bir sesin özelliklerinin sınırlı derecede başka bir sese benzemesidir (Korkmaz, 1992: 171; Böler, 2020: 222). **#e > #ö:** eçkü > öçkü (Ünlü, 2012a: 162; Ünlü, 2013: 871). **/u/ > /ɯ/:** yabuġ ~ cabık (Toparlı vd., 2007: 305; Tozak, 2007: 19)

2.3.3.9. Büzülme

Ünlü+ünsüz+ünlü [VKV] dizilimindeki ses öbeğinde yer alan ünsüzün erimesi/düşmesi ile sözcüğün uzun ünlüye [V̄] veya kısa ünlüye [V] dönüşmesidir (Böler, 2020: 238). **/aha/ ~ /a/:** postahane > postane (Demir ve Yılmaz, 2018: 98).

2.3.3.10. Gerilme

Kısa [V] veya genellikle uzun olan [$\bar{V}$] eskicil asli ünlünün ikiye ayrılıp araya bir ünsüz olarak [VKV] hece artımına neden olmasıdır. *Büzülmenin* tersidir (Hazar ve Eryılmaz, 2023: 976). /u/ > /avul/: s(ø)uç > savuç (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 833; Ünlü, 2012a: 506). /a/ > /adal/: ar(ø)u > adaru (Toparlı vd., 2007: 12; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 21).

2.3.3.11. Göçüşme

Bir sözcükte yan yana olan veya aralarında farklı sesler bulunan iki ünsüzün veya bir ünlü ile bir ünsüzün birbirleri ile yer değiştirmeleridir (Böler, 2020: 214-216).

2.3.3.12. Uzak Göçüşme

Aralarında bir veya birden fazla ses bulunan ünsüzlerin yer değiştirmesidir (Böler, 2020: 214-216). /lan/ > /nal/: aylan- > aynal- (Ünlü, 2012a: 66; Ünlü, 2013: 79). /egi/ > /igel/: egir- > iger- (Ünlü, 2012a: 165; Cihan, 2021: 497, 511; Ünlü, 2013: 512).

2.3.3.13. Yakın Göçüşme

Sözcükte yan yana olan iki ünsüzün yer değiştirmesidir (Böler, 2020: 214-216). /pr/ ~ /rp/: yaprak > /yarpak/ (Demir ve Yılmaz, 2018: 94).

2.3.3.14. Hece Düşmesi

Sözcükte benzer seslerden oluşan iki heceden birinin erimesidir (Korkmaz, 1992: 79, 80). bilek yüzük+ü > bileø øözük+ø > bileø øøzik+ø > bilezik, Far. çāderi seb > *çayiri seb > çaoøøø øşeb > çaoøøø şab > çaoøøø şap > çaoøøø şaf > çarşaf (Gemalmaz, 1999: 17). pazar ertesi > pazartesi (Böler, 2020: 236).

3. BÖLÜM 2: ANLAM, ANLAM BİLGİSİ, ANLAM OLAYLARI

3.1. ANLAM

Sözcüğün bağlamdaki, cümledeki diğer sözcüklerle, bağlantılı olarak aktardığı veya zihinde oluşturduğu kavramlardan her birine *anlam* denilmektedir. Dil ve beş duyu organı anlama kaynaklık etmektedir (Korkmaz, 1992: 8; Vardar, 2007: 18; Karaağaç, 2015: 313).

3.2. ANLAM BİLGİSİ

Dilbilgisinin bir alt başlığı olan ve dili, dildeki sözcükleri, anlam açısından inceleyen, göstergenin gösterilen bölümü, sözcüklerin ses yapıları, gösteren bölümünü, kelimelerin ifade ettiği kavramlarını, eş zamanlı ve art zamanlı açılardan inceleyen dilbilim dalı olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz, 1992: 9; Vardar, 2007: 18). Dilbilim terimi olarak İngilizce'ye son zamanlarda yapılan bir ilave olmakla birlikte ilk kez XVII. yüzyılda, *semantik felsefe* ifadesi içinde *kehanet* anlamında kullanılmıştır. 1894 yılında Amerikan Filoloji Topluluğu'na sunulan “Reflected Meanings: A Point in Semantics” başlıklı bildiride gündeme getirilinceye kadar günümüz anlamında kullanılmamıştır. Belirli bir süre kabul görmeyen *semantik* terimi yerine *semasiology*, *semology*, *semiotics*, *sememics* ve *semics* gibi farklı terimler kullanılmıştır (Palmer, 2020: 15, 16).

3.3. ANLAM OLAYLARI

Gösteren değişmesi veya *gösterge değişmesi* olarak da adlandırılan *anlam değişmesi/ anlam olayı* sözcüklerin bağlı oldukları kavramlarının ve anlamlarının zaman içerisinde değişmesi; mevcut anlamından uzaklaşması ve yeni bir anlam kazanmasıdır (Aksan, 2020: 111, 112; Korkmaz, 1992: 10; Vardar, 2007: 20). Vardar, anlam olaylarının sınıflandırmasına ilişkin aşağıdaki çalışmalara değinmiştir.

“Değişim türleri birçok sınıflandırmaya konu olmuştur: A. Darmesteter, M. Bréal, H. Paul: Daralma, genişleme, kayma; G. Stem: Dış değişimler, iç değişimler: Sözcük bağıntısının ya da anlamın yer değiştirmesi, sözcükle bireyler arasındaki özel bağıntının yer değiştirmesi; S. Ullmann: Dilsel tutuculuktan doğan değişimler: Tarihsel ve dil dışı değişimler, dilsel yenileştirmeden doğan değişimler: Ad aktarımları-anlamsal benzerlikten bitişiklikten doğan değişimler, anlam aktarımları: Adlar arasındaki benzerlik ve bitişiklikten doğan değişimler, karma değişimler bu alanda görülen başlıca değişim türleridir [1]” (Vardar, 2007: 21).

Korkmaz, anlam olaylarının anlam genişlemesi, anlam daralması, anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi gibi değişme olaylarının yanı sıra asıl anlamdan başka bir anlama geçişi yani anlam değişmelerini de içerdiğini belirtmiştir (Korkmaz, 1992: 11). Aksan, anlam daralması, anlam genişlemesi, genelleşme, anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi alt başlıklarına yer vermiştir (Aksan, 2020: 114, 116). Yıldız, anlam daralması, özelleşme, anlam değişmesi, anlam genişlemesi, genelleşme, anlam kayması/başka bir anlama geçiş, anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi şeklinde sınıflandırmıştır (Yıldız, 2020: iv).

3.3.1. Anlam Daralması

Sözcüğün anlam boyutunun sınırlandırılması sonucunda önceden anlatmış olduğu kavramın veya durumun sadece belirli bir kısmını ifade edebiliyor olması, sözcüğün genel anlamdan özel anlama geniş anlamdan dar anlama geçmesidir ve sözcüğün anlamında üst anlamdan alt anlama geçiş vardır (Karaağaç, 2015: 324; Korkmaz, 1992: 9; Vardar, 2007: 20). Alm. *Hochzeit* “düğün, düğün töreni” < XIII. yy. öncesi “bayram, kiliseye ait her türlü tören” (Aksan, 2020: 114). ET *oğul* “çocuk, evlat; *urı oğul*: erkek çocuk; *kız oğul*: kız çocuk” > TT *oğul* “erkek çocuk” (Karaağaç, 2015: 324)

3.3.1.1. Anlam Özelleşmesi

Anlam daralmasının bir alt başlığı olan anlam özelleşmesi, anlamlı bir birimin anlamının genel kapsamdan daha dar kapsama geçmesidir (Vardar, 2007: 157; Yıldız, 2020: 238). **burçak**: E. Uyg. “bezelye, burçak; baklagillerin tamamı” > XI. yy. “fasulye” > Clauson. “güzel kokulu şey” > “baklagiller türünden şeyler” > “fasulye” > “bezelye” > “(mec.) dolu tanesi, ter tomurcuğu” > ETT “burçak (*vicia sativa*)” (Yıldız, 2020: 247).

3.3.2. Anlam Değişmesi

Bir sözcüğün çeşitli nedenlerden dolayı sahip olduğu anlamından uzaklaşarak yeni bir anlam kazanmasıdır. ET *okşa*- “benzemek” > TT *okşa*- “okşamak”; ETT *uslu* “akıllı” > TT *uslu* “yaramazlık etmeyen, haşarı olmayan” (Korkmaz, 1992: 10).

3.3.3. Anlam Genişlemesi

Bir sözcüğün ilgili olduğu kavram alanı içinde yayılarak mevcut anlam boyutundan daha geniş ve daha genel bir anlama sahip olmasıdır. Özel bir anlam taşıyarak ortaya çıkan sözcüğün zamanla kendi türünün adı olmasıdır. Anlam genişlemesinde sözcüğün anlamında alt anlamdan üst anlama geçiş vardır (Korkmaz, 1992: 11; Vardar, 2007: 21;

K. Demirci, 2013: 93; Karaağaç: 2015; 324). Lat. *adripare* “kıyıya varmak, değmek” > Fr. *arriver* “varmak, ulaşmak” (Aksan, 2020: 114).

3.3.3.1. Anlam Genelleşmesi

Anlamlı birimin içeriğinin daha genel duruma gelmesi; özel adın bir tür adına veya sığata dönüşmesi; ismin veya kavramın herhangi bir özelliğinin sözcüğün genelini kapsamasıdır (Aksan, 2020: 115; Vardar, 2007: 101; Kurukaya, 2019: 357). Diesel “Alman mühendis” > *dizel* “sıkıştırılmış hava içine püskürtülen yakıtla çalışan motor”; Röntgen “X ışınlarını bulan Alman fizikçi” > *röntgen* “gama veya x ışınlarının miktar ölçüm birimi; herhangi bir organın durumunu tespit etmek için çekilen film” (Aksan, 2020: 115).

3.3.4. Anlam İyileşmesi

Kötü, olumsuz, bir anlama sahip olan sözcüğün mevcut anlamından uzaklaşarak bir süre sonra iyi, olumlu bir anlamının olmasıdır (Korkmaz, 1992: 11; K. Demirci, 2013: 91; Karaağaç, 2015: 325). TT *mareşal* “en yüksek askeri rütbe” < Fr. *maréchal* < Lat. *mariscalcus* “at bakıcısı, nalbant” (Aksan, 2020: 115).

3.3.5. Anlam Kayması

Somut veya soyut nitelikteki sözcüklerin *düzdeğişmece*, *eğretileme*, *kapsamlayış*, *benzetme* vb. yollarla kullanılmaları sonucundan zamanla sözcüğün anlamında gerçekleşen değişim, kayma veya kayma yoluyla kalıplaşmadır (Korkmaz, 1992: 11; Vardar, 2007: 21).

“Anlam değişmesinden farkı, kelimenin benzetildiği şey ile arasındaki anlam bağının tamamen kopmamış olmasıdır” [2] (Korkmaz, 1992: 11).

ETT *kaba* “iri, büyük, kocaman” > TT *kaba* “sakil, biçimsiz, sevimsiz, nezaketsiz” (Korkmaz, 1992: 11).

3.3.6. Anlam Kötüleşmesi

İyi anlamlı bir kelimenin zamanla kötü veya kötüye doğru giden bir anlam kazanması; bu yönde bir zayıflamaya uğramasıdır (Korkmaz, 1992: 11). *alçak* “alçak, kısa, aşağıda” > TT “alçak kimse, namussuz, şerefsiz”; *uşak* ETT “ufak; genç” > TT “hizmetçi” (Karaağaç, 2015: 325).

4. BÖLÜM 3: FONO-SEMANTİK BAŞKALAŞMA İLE OLUŞAN ANLAM OLAYLARI

4.1. ESKİ TÜRKÇE DÖNEMİ (VII-XIII. yy)

Eski Türkçe dönemi Köktürkçe’yi (VII-IX. yy), Eski Uygur Türkçesi’ni (VIII-XI. yy) ve d/ ünsüzünü koruyan Karahanlı Türkçesi’ni (XI-XIII. yy) kapsamaktadır (Banguoğlu, 1962: 80).

4.1.1. Anlam Daralması

Sözcüğün genel anlamdan özel anlama geniş anlamdan dar anlama geçmesidir ve sözcüğün anlamında üst anlamdan alt anlama geçiş vardır (Karaağaç, 2015: 324; Korkmaz, 1992: 9; Vardar, 2007: 20). Eski Türkçe döneminde fono-semantic başkalaşma sonucu *anlam daralması*na uğrayan sözcükler şunlardır:

açığ E. Uyg. *açığ* (H) “ekşi, acımtırak”; (TT) “öfke, kızma, şiddet”; (DÇ; Man.) “acı, ıstırap” ~ *açağ* (Malov.) “acı” ~ Krh. *açığ* (AH) “bazı maddelerin dilde bıraktığı yakıcı duyu, tatlı karşıtı”; (DLT) “ekşi, acı”; (KB, RKT) “bir parça acılık; acı, tatlı olmayan”; (RKT) “acı, acı veren, elem verici; felaket, musibet” ~ **acık** (AH) “acı, tatlı olmayan” (Caferoğlu, 1968: 2; Ü. Ö. Demirci, 2014: 145; Demiryürek, 2012: 16; Eker, 2015: 46-47; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 538; Ünlü, 2012b: 2-4). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /c/ ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü g# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

arığ E. Uyg. *arığ* (TT) “temiz, arı, saf, kusursuz, mukaddes” ~ Krh. *arığ* (AH, DLT, RKT, TİEM) “temiz, pak”; (RKT, TİEM) “münezzeh, takdis ve tenzih etme; mukaddes, kutsal; Esma-i Hüsnâ’dan el-Kuddûs”; (TİEM) “geçimlik; helal ve temiz; iyi, ahlaklı; yücelme, yüceltme; temiz ve hoş şeyler; beyaz, temiz; nimet, rızık; güzel, etkili; masum; abdestli”; (KB) “saf; övgü” ~ *arīg* (DLT) “temiz” ~ *arriğ* (DLT) “pek temiz, pak şey” (Caferoğlu, 1968: 19; Demiryürek, 2012: 23; Eker, 2015: 88; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 554; Ünlü, 2012b: 47-55). Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünlü /r/ ses birimi *ünsüz ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

beg E. Uyg. *beg* (DÇ, IB, TT, U) “bey; efendi”; (TT, U) “erkek, eş, koca”; (TT) “şehzade, prens” ~ Krh. *beg* (DLT) “bey, (emîr)”; (AH, KB) “bey”; (RKT, TİEM) “bey, hükümdar, efendi, önde gelen kişi”; (TİEM) “bey, koca, evli erkek, karının kocası” ~ *bēg* (DLT) “bey, (emîr); kadının kocası” ~ *bēg* (DLT) “koca” ~ *bek* (DLT) “bey, (emîr)” ~ *bīg* (DLT) “koca” (Caferoğlu, 1968: 37; Ü. Ö. Demirci, 2014: 153; Uluç, 2013: 97; Demiryürek, 2012: 32; Eker, 2015: 180; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 580, 581, 586; Ünlü, 2012b: 106, 107). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, yarı dar ve öndamak ünlüsü /è/ ses birimine; *ünlü daralması* ve *ünlü uzaması* yoluyla da düz, dar, uzun ve öndamak ünlüsü /ī/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü g# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü k# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

çavık- E. Uyg. *çavık-* (U) “güçlenmek, kuvvetlenmek”; (Alt. Gr.) “ün sahibi olmak, meşhur” ~ Krh. *çawık-* (DLT, KB) “meşhur olmak; şöret sahibi olmak, ün sahibi olmak, ünlenmek” (Caferoğlu, 1968: 60; Eker, 2015: 236, 336; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 617; Ünlü, 2012b: 178). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

eçü Kök. *eçü* (BK, KT) “ata, baba, ecdat” ~ *eçi* (BK, KT, O) “babanın küçük kardeşi, amca, ağabey” ~ *äçi* (YY) “ağabey, küçük amca” ~ *eçi* (YY) “ağabey” ~ *içi* (YY) “ağabey, küçük amca” ~ E. Uyg. *eçi* (Alt. Gr.) “ağabey, büyük kardeş” ~ *eçe* (Man.) “ağabey, büyük kardeş” (Aydın, 2021: 150; Tekin, 2020: 137; Kormuşin, 2017: 317, 323; Aydın, 2015: 201; Caferoğlu, 1968: 68). Düz, dar ve öndamak ünlüsü i# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü e# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

egid- E. Uyg. *egid-* (USp.) “terbiye etmek, büyütmek, yükseltmek” ~ *igid-* (PP, TT, U) “yetiştirmek, beslemek; özen vermek, bakmak, itina göstermek” ~ Krh. *egid-* (DLT) “yetiştirmek” ~ *igid-* (DLT, KB) “yetiştirmek; terbiye etmek, eğitmek, beslemek” ~ *igit-* (DLT, RKT) “yetiştirmek; beslemek, rızık vermek” ~ *ikit-* (DLT) “terbiye etmek” (Caferoğlu, 1968: 69, 90; Eker, 2015: 479, 480; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 633, 662; Ünlü, 2012b: 316, 317, 318). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü d# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü d# ses birimine; *ötümsüzleşme* yoluyla da

ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *t#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

evin E. Uyg. *evin* (Pfahl.) “tane, edat” ~ *ivin* (Alt. Gr.) “yemiş, hububat tanesi, tohum” ~ Krh. *evin* (DLT) “tahıl tanesi” ~ *ewin* (DLT, TİEM) “tahıl tanesi” ~ **ewün** (RKT, TİEM) “buğday, buğday tanesi” (Caferoğlu, 1968: 78, 101; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 650; Ünlü, 2012b: 259, 261). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine; düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi ise *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

evril- E. Uyg. *evril-* (Suv., USt.) “evrilmek, dinini değiştirmek, çevrilmek, dönmek, davranmak” ~ Krh. *evrül-* (RKT) “dönmek, devretmek” ~ *ewril-* (KB) “dönmek, devretmek” ~ **çewril-** (KB) “çevrilmek, dönderilmek” ~ **çewrül-** (DLT, KB, TİEM) “dönmek, çevrilmek, dönderilmek” (Caferoğlu, 1968: 79; Eker, 2015: 337, 434; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 620, 650; Ünlü, 2012b: 181, 260). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine; düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimiye *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ı- E. Uyg. *ı-* (IB, Suv.) “göndermek” ~ *ıd-* (IB, Man., Suv., TT, U) “göndermek; neşretmek, yaymak, kaçırmak” ~ *īd-* (DÇ) “göndermek” ~ Krh. *īd-* (DLT) “göndermek” ~ **ıs-** (AH) “göndermek” ~ **ız-** (AH) “göndermek” (Caferoğlu, 1968: 85; Ü. Ö. Demirci, 2014: 164; Uluç, 2013: 101; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 655; Ünlü, 2012b: 306, 307). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *d#* ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü *s#* ses birimi ile ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü *z#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

idiş E. Uyg. *idiş* (TT, USp.) “kap kacak, çanak, çömlek” ~ *idis* (IB) “kap, boş kap, çanak” ~ Krh. **ıdış** (KB) “bardak” (Caferoğlu, 1968: 89; Uluç, 2013: 102; Eker, 2015: 479, 467). Düz, dar ve öndamak ünlüsü #i, /i/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü #ı, /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

igdüle- E. Uyg. *igdüle-* (TT, U) “beslemek, özen vermek, özenmek, itina ve dikkat etmek, ilgilenmek, uzatmak” ~ Krh. *iktüle-* (DLT) “yem veya ot vermek, beslemek” ~ **egtüle-**

(TİEM) “beslemek, doyurmak, terbiye etmek” (Caferoğlu, 1968: 90; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 663; Ünlü, 2012b: 217, 319). Düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *genişleme* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ilt- E. Uyg. *ilt-* (Suv., TT, USt.) “iletmek, sevk etmek; kılavuzluk, rehberlik etmek” ~ *elt-* (IB) “teslim etmek, getirmek”; *élt-* (DÇ) “alıp götürmek” ~ Krh. *ilt-* (KB) “iletmek, götürmek, göndermek, ulaştırmak” ~ **ilet-** (DLT) “iletmek, götürmek, ilişmek” ~ **elet-** (RKT, TİEM) “iletmek, götürmek” (Caferoğlu, 1968: 94; Uluç, 2013: 100; Ü. Ö. Demirci, 2014: 163; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 664; Ünlü, 2012b: 226, 320, 322). Sözcükte *ünlü türemesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi türemiştir. Düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla #e ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kalın E. Uyg. *kalın* (Suv., U, USp.) “çok, sayısız, sık, pek, kalabalık, koyu”; (DÇ) “kalabalık” ~ Krh. *kalın* (DLT, KB) “her şeyin kalını ve sert; kalabalık, yoğun, çok, sürü” ~ **kalıŋ** (TİEM) “sık, yoğun” (Caferoğlu, 1968: 162; Ü. Ö. Demirci, 2014: 167; Eker, 2015: 533; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 679; Ünlü, 2012b: 350). Ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü n# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü ŋ# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kezig E. Uyg. *kezig* (Suv., TT, U) “tertipli, düzenli, sıra, dizi, muntazam, sıralı, düzgün” ~ Krh. *kezik* (DLT) “çalışmada nöbet, sıra” (Caferoğlu, 1968: 108; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 709; Ünlü, 2012b: 413). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü g# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü k# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kidin E. Uyg. *kidin* (TT) “arkadan, karşı yaka, sonra, batı” ~ *kedin* (DÇ) “arka, art; kuzey” ~ Krh. *kidin* (DLT) “sonra, geride, arkada olan” ~ *kedin* (TİEM) “sonra” ~ **keğin** (TİEM) “sonra; sonuncu” (Caferoğlu, 1968: 109; Ü. Ö. Demirci, 2014: 170; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 719; Ünlü, 2012b: 390, 429). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimi ise *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı

ve diş arası ünsüzü /d/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kingürt- E. Uyg. *kingürt-* (Alt. Gr.) “genişletmek, tefsir etmek” ~ Krh. **kiñür-** (DLT, KB) “genişletmek” ~ **kīñit-** (DLT) “genişletmek” ~ **keñüt-** (DLT, RKT, TİEM) “genişletmek” ~ **kēñüt-** (DLT, RKT, TİEM) “genişletmek” ~ **keñür-** (TİEM) “genişletmek” (Caferoğlu, 1968: 111; Eker, 2015: 615, 616; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 704, 720, 721; Ünlü, 2012b: 402, 432). Ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi ile ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz kaynaşması* yoluyla ötümlü, ön damak ve geniz ünsüzü *ŋ#* ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, yarı dar ve öndamak ünlüsü /è/ ses birimi ile düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine; *ünlü uzaması* yoluyla da düz, dar, uzun ve öndamak ünlüsü /ĩ/ ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi ile ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *t#* ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ƙodı E. Uyg. *ƙodı* (TT) “aşağı, koyu, adı”; (IB) “aşağı, aşağıya” ~ *ƙotı* (Man.) ~ Krh. *ƙodı* (DLT) “herhangi bir şeyin alt kısmı, aşağı kısım, aşağı doğru” ~ **ƙuđı** (TİEM) “aşağı” ~ **ƙuđu** (TİEM) “aşağı” (Caferoğlu, 1968: 179; Uluç, 2013: 105; Demiryürek, 2012: 86; Eker, 2015: 631; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 725; Ünlü, 2012b: 490, 492). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü /d/ ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimi *gerileyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve artdamak ünlüsü *t#* ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla *u#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ƙut Kök. *ƙut* (BK, KT) “talih, baht; kut, Tanrı’nın lütfü”; (YY) “kut, talih” ~ E. Uyg. *ƙut* (USt.) “kut, saadet, kutlama, takdis, ruh; rahmet”; (DÇ) “saadet”; (IB) “şans, kader” ~ **ƙıv** (Man., U) “kut, saadet” ~ Krh. *ƙut* (DLT, KB) “baht, devlet, talih, şans; kutluluk, devlet” ~ **ƙuw** (DLT) “kut, saadet; baht, talih” (Aydın, 2021: 161; Tekin, 2020: 156; Aydın, 2015: 207; Caferoğlu, 1968: 177, 188; Ü. Ö. Demirci, 2014: 176; Uluç, 2013: 106; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 751, 752; Ünlü, 2012b: 502, 505). Eski Uygur Türkçesinde yuvarlak dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *t#* ses

birimi ise *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü *v#* ses birimine dönüşmüştür. Karahanlı Türkçesinde de *t#* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü *w#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

küvenç E. Uyg. *küvenç* (TT) “gurur, güvenç, kendisini beğenme” ~ Krh. *küwenç* (KB) “güven(ç)” (Caferoğlu, 1968: 124; Eker, 2015: 700, 701; Ünlü, 2012b: 522). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü */v/* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü */w/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

sevüg E. Uyg. *sevüg* (Man.) “sevgi; sevgili” ~ *sevig* (Chuas., Man.) “sevgili, aziz, aşk” ~ Krh. *sewüg* (KB, RKT, TİEM) “sevgi, sevgili, sevilen” ~ *sewük* (DLT) “sevgi, sevgili, sevilen şey” ~ **sewgi** (KB) “sevgi” (Caferoğlu, 1968: 201; Eker, 2015: 872, 874; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 816; Ünlü, 2012b: 674, 675). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü */v/* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü */w/* ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve öndamak ünlüsü */i/* ses birimi ile ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *g#* ses birimi yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

sevgülüg E. Uyg. *sevgülüg* (U) “sevgili, sevimli, sevgi” ~ *seviglig* (DÇ, Suv, Wind.) “sevimli; sevgili, sevgi” ~ Krh. *sewüglüg* (KB, TİEM) “sevimli, sevilen” ~ **sewüglük** (DLT, RKT) “sevgi” ~ **sewüklük** (DLT) “sevgi” ~ *sewüglig* (KB) “sevimli, sevilen” (Caferoğlu, 1968: 201; Ü. Ö. Demirci, 2014: 188; Eker, 2015: 872, 874; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 816; Ünlü, 2012b: 674, 675). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü */v/* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü */w/* ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü */g/* ses birimi ile yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü */ü/* ses birimi yer değiştirmiştir. *+g#* ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *+k#* ses birimine; */g/* ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ötümsüzleşme* yoluyla */k/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

sıgıt E. Uyg. *sıgıt* (Man.) “ağlama, hıçkırık, matem, feryat” ~ Krh. *sıgıt* (DLT, KB) “ağlama, ağlayış” ~ **sıhıt** (DLT) “ağlama” (Caferoğlu, 1968: 202; Eker, 2015: 878; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 818, 822; Ünlü, 2012b: 681, 682). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü */g/* ses birimi *süreklileşme*, *sızıcılaşıma* yoluyla ötümsüz,

sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

song E. Uyg. *song* (Suv., URD) “son; sonra” ~ Krh. *son* (KB) “son” (Caferoğlu, 1968: 208; Demiryürek, 2012: 119; Eker, 2015: 887). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü g# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla *düşmüştür*. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

taķı E. Uyg. *taķı* (DÇ, Suv., USt.) “dahi; ve, kaldı ki, nihayet, bundan başka”; (IB) “daha” ~ Krh. *taķı* (DLT) “yine, ve”; (KB, RKT, TİEM) “de, da, ayrıca, dahi, daha, hem de” ~ **daķı** (DLT) “yine, dahi” (Caferoğlu, 1968: 221; Ü. Ö. Demirci, 2014: 191; Uluç, 2013: 112; Eker, 2015: 920; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 631, 848; Ünlü, 2012b: 197, 726). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tamtur- E. Uyg. *tamtur-* (TT, U) “parlatmak, tutuşturmak, yaktırmak”; (DÇ) “yaktırmak” ~ Krh. *tamtur-* (DLT) “(kandil, ateş vb.) yakmak, yaktırmak” ~ **tamdur-** (DLT, TİEM) “(kandil, ateş vb.) yakmak; tutuşturmak” ~ **tamdur-** (KB) “tutuşturmak” (Caferoğlu, 1968: 223; Ü. Ö. Demirci, 2014: 191; Eker, 2015: 923; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 850, 851; Ünlü, 2012b: 729, 730). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimi ile ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü /d/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

taşıķ- E. Uyg. *taşıķ-* (Ram.) “dışarı çıkmak; taşmak” ~ Krh. *taşıķ-* (DLT) “(dışarı) çıkmak” ~ **tısıķ-** (DLT) “(dışarı) çıkmak” (Caferoğlu, 1968: 227; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 860; Ünlü, 2012b: 760, 800). Düz, geniş, kısa ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *gerileyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tavar E. Uyg. *tavar* (TT) “davar; mal, ticaret eşyası”; (DÇ) “mal, mülk”; (USp.) “Çin kumaşı” ~ Krh. *tavar* (DLT) “mal, eşya”; (KB) “davar; mal” ~ **tawar** (DLT) “mal, eşya”; (AH) “mal”; (KB) “davar; mal, eşya”; (RKT, TİEM) “canlı cansız mal, davar; mal eşya” ~ **tuwar** (TİEM) “mal” (Caferoğlu, 1968: 228; Ü. Ö. Demirci, 2014: 192; Demiryürek, 2012: 127; Eker, 2015: 941; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 863; Ünlü, 2012b: 763, 800). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve artdamak

ünlüsü /u/ ses birimine; ötümlü, sürekli-sızıcı ve dış-dudak ünsüzü /v/ ses birimi ses *değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tev E. Uyg. *tev* (Alt. Gr., DÇ) “hile; fesat, hile, kandırma” ~ Krh. *tew* (DLT) “hile” (Caferoğlu, 1968: 235; Ü. Ö. Demirci, 2014: 194; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 873). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve dış-dudak ünsüzü /v/ ses birimi ses *değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tolğan- E. Uyg. *tolğan-* (Man.) “incinmek, rahatsızlanmak”; (Alt. Gr.) “dönmek” ~ *tolkan-* (U) “çevrilmek, dönmek” ~ Krh. *tolğan-* (DLT) “(ağrı yüzünden) kıvranmak; içi bunalıp kusma gelmek; kolera ve dizanteriye yakalanmak; (yünü) koluna dolamak, kendine dolamak; dolanmak” ~ **tolan-** (RKT) “eğip bükme, çevirmek”; (TİEM) “kaynatılmak” (Caferoğlu, 1968: 245; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 890; Ünlü, 2012b: 816). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ujak E. Uyg. *ujak* (Suv., TT, U) “hece, harf” ~ Krh. *üjük* (DLT) “harf” (Caferoğlu, 1968: 264; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 931; Ünlü, 2012b: 896). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü #u ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü #ü ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme, öndamaksillaşma, ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

uyağ- E. Uyg. *uyağ-* (Alt. Gr.) “utanmak” ~ *uyat-* (TT, USt.) “utanmak, mahcup olmak” ~ Krh. *uyat-* (AH, DLT) “utanmak” ~ *uyağ-* (AH, DLT, KB, TİEM) “utanmak” (Caferoğlu, 1968: 269; Demiryürek, 2012: 144; Eker, 2015: 1111; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 927; Ünlü, 2012b: 890). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü t# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış arası ünsüzü d# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

üt E. Uyg. *üt* (H, TT) “delik, deşik, geçit” ~ Krh. *üt* (DLT) “delik”; (KB) “çukur” ~ *üd* (DLT) “delik” ~ *üt* (DLT) “delik; tahta ve duvardaki delik; çukur” (Caferoğlu, 1968: 269; Eker, 2015: 1126; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 929, 936; Ünlü, 2012b: 910). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü t# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü d# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması*

olmuştur.

yavaş E. Uyg. *yavaş* (Man.) “yumuşak huylu, halim, sakın, müşfik, rahim”; (DÇ) “şefkatli” ~ Krh. *yavaş* (TİEM) “yumuşak huylu, iffetli, mülayim” ~ *yavaş* (DLT) “yumuşak huylu (insan), huysuz olmayan (hayvan)”; (KB) “yumuşak huylu” (Caferoğlu, 1968: 291; Ü. Ö. Demirci, 2014: 207; Eker, 2015: 1182; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 960; Ünlü, 2012b: 972). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yeme Kök. *yeme* (BK, KÇ, KT, T) “de, da, dahi, bile; ve, yine” ~ E. Uyg. *yeme* (DÇ) “yine” (Aydın, 2021: 176; Tekin, 2020: 187; Ü. Ö. Demirci, 2014: 210). Düz, geniş ve ince ünlü /e/ ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yilpig E. Uyg. *yilpig* (TT) “cin, peri, hastalık getiren, şeytan, gulyabani” ~ Krh. *yilpik* (DLT) “cin çarpması” (Caferoğlu, 1968: 296; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 975). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *g#* ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *k#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

4.1.1.1. Anlam Özelleşmesi

Anlam özelleşmesi, anlamlı bir birimin anlamının genel kapsamdan daha dar kapsama geçmesidir (Vardar, 2007: 157; Yıldız, 2020: 238). Eski Türkçe döneminde fonosemantik başkalaşma sonucu *anlam özelleşmesine* uğrayan sözcükler şunlardır:

boduğ E. Uyg. *boduğ* (H) “çivit, boya, kına; heykel” ~ *boy* (Man.) “boya, renk” ~ Krh. *boduğ* (DLT) “boya, renk” ~ *boğuğ* (DLT, KB, RKT) “boya, renk” (Caferoğlu, 1968: 46; Eker, 2015: 236, 237; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 591; Ünlü, 2012b: 139). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü /d/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam özelleşmesi* olmuştur.

kuğuğ E. Uyg. *kuğuğ* (U) “kuyu, pınar, deniz” ~ Krh. *kuğuğ* (DLT, KB) “kuyu” ~ *kuğuğ* (DLT, TİEM) “kuyu” ~ *kuğuğ* (DLT) “kuyu” ~ *kuğu* (DLT, TİEM) “kuyu” (Caferoğlu, 1968: 185; Eker, 2015: 643, 672; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 745, 753; Ünlü, 2012b: 491, 492, 506). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü /d/ ses birimine; *süreklileşme* ve

akıcılaşma yoluyla da ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü ı# ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü ğ# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam özelleşmesi* olmuştur.

turuğ E. Uyg. *turuğ* (USp.) “durak, otlak, sığınak, melce” ~ Krh. *turuğ* (DLT) “sığınak, dağlardaki korunaklı yer”; (KB) “durulacak yer”; (DLT, KB) “dağlarda sığınılacak yer”; (TİEM) “hareketsiz, duraklamış, sakin, durgun” ~ *turağ* (DLT) “sığınak” (Caferoğlu, 1968: 254; Eker, 2015: 1029; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 901, 902; Ünlü, 2012b: 831, 833). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü genişlemesi* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam özelleşmesi* olmuştur.

yultuz E. Uyg. *yultuz* (U) “yıldız”; (TT) “burç; planet, gezegen” ~ *yıltız* (DÇ) “yıldız” ~ Krh. *yulduz* (DLT, RKT, TİEM) “yıldız” ~ *yulduz* (KB) “yıldız” (Caferoğlu, 1968: 304, 305; Ü. Ö. Demirci, 2014: 209; Eker, 2015: 1232; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 986; Ünlü, 2012b: 1022). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /t/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluya ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /d/ ses birimi ile ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış arası ünsüzü /d/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam özelleşmesi* olmuştur.

4.1.2. Anlam Değişmesi

Anlam değişmesi, sözcüğün çeşitli nedenlerden dolayı sahip olduğu anlamından uzaklaşarak yeni bir anlam kazanmasıdır (Korkmaz, 1992: 10). Eski Türkçe döneminde fono-semantik başkalaşma sonucu *anlam değişmesine* uğrayan sözcükler şunlardır:

tarın- E. Uyg. *tarın-* (TT) “hırslanmak, öfkelenmek, kızmak, hiddetlenmek” ~ Krh. *tarın-* (DLT) “sıkılmak, bıkmak” ~ *tarun-* (DLT) “sıkılmak, bıkmak” (Caferoğlu, 1968: 224, 226; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 857, 859). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam değişmesi* olmuştur.

tavra- E. Uyg. *tavra-* (TT) “acele etmek” ~ Krh. *tawra-* (DLT, TİEM) “davranmak; büyümek, kuvvetlenmek, güçlenmek” ~ *tuwra-* (DLT) “büyümek” (Caferoğlu, 1968: 229; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 863, 906; Ünlü, 2012b: 764). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve

artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam değişmesi* olmuştur.

usal E. Uyg. *usal* (USp.) “gamsız, kedersiz, keyifli” ~ Krh. *usal* (DLT, KB) “gafil” ~ *osal* (DLT, RKT) “gafil, bir işte gafil olan” ~ *osay* (TİEM) “gafil, habersiz” (Caferoğlu, 1968: 267; Eker, 2015: 1104; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 778; Ünlü, 2012b: 591, 884). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü #u ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü #o ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı, art damak ve ağız ünsüzü l# ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, ön damak ve geniz ünsüzü η# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam değişmesi* olmuştur.

4.1.3. Anlam Genişlemesi

Bir sözcüğün ilgili olduğu kavram alanı içinde yayılarak mevcut anlam boyutundan daha geniş ve daha genel bir anlama sahip olmasıdır (Korkmaz, 1992: 11). Eski Türkçe döneminde fono-semantik başkalaşma sonucu *anlam genişlemesine* uğrayan sözcükler şunlardır:

abınçu E. Uyg. *abınçu* (TS) “avunma, teselli, sevinç”; (IB) “hizmetçi” ~ Krh. *awınçu* (DLT, KB) “avunulan, avutan, alışılan (şey); cariyeler” (Caferoğlu, 1968: 1; Uluç, 2013: 94; Eker, 2015: 115; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 564; Ünlü, 2012b: 75). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dudak ünsüzü /b/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

açığ E. Uyg. *açığ* (H) “ekşi, acımtırak”; (TT) “öfke, kızma, şiddet”; (DÇ, Man.) “acı, ıstırap” ~ *açağ* (Malov.) “acı” ~ Krh. *açı* (TİEM) “acı, ekşi”; (KB) “ağrı; düşüncelerdeki karamsarlık”(Caferoğlu, 1968: 2; Ü. Ö. Demirci, 2014: 145; Eker, 2015: 46-47; Ünlü, 2012b: 4). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü ğ# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *açığ*).

adağ E. Uyg. *adağ* (Alt. Gr., DÇ) “ayak” ~ *ayağ* (IB) “kupa, bardak” ~ Krh. *adağ* (DLT) “ayak”; (KB) “ayak; diz”; (AH, TİEM) “bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü, ayak”; (TİEM) “ayak, eskiden kalma güzel fiil ve iş, geçici; dosdoğru olmak” ~ *ayağ* (DLT, TİEM) “ayak; kap, çanak, sahan, Türk kabı; kadeh”; (KB) “ayak; kase, fincan; kap kacak” ~ *azağ* (DLT) “ayak” (Caferoğlu, 1968: 3; Ü. Ö. Demirci, 2014:

145; Demiryürek, 2012: 16; Eker, 2015: 50; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 540, 566, 567; Ünlü, 2012b: 7, 78, 84). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /d/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış arası ünsüzü /d/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ağır Kök. *ağır* (BK) “ağır; önemli, değerli” ~ E. Uyg. *ağır* (USt.) “ağır, çetin”; (DÇ) “saygı, hürmet” ~ *ağar* (TT, U) “şerefli, oturaklı, derin, fevkalade, olağanüstü”; (DÇ) “saygı, hürmet” (Aydın, 2021: 141; Tekin, 2020: 119; Caferoğlu, 1968: 6, 7; Ü. Ö. Demirci, 2014: 146). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ağrı- E. Uyg. *ağrı-* (TT) “ağrımak, hasta olmak, hastalanmak, sayrulanmak” ~ Krh. *ağrı-* (DLT, KB, RKT, TİEM) “ağrımak, sancımak” ~ *ağru-* (DLT, KB, TİEM) “(hasta) ağırlaşmak; (nesne) ağırlaşmak”; (KB) “kötüleşmek, kötüye gitmek; ağır olmak” (Caferoğlu, 1968: 8; Eker, 2015: 63, 64; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 544; Ünlü, 2012b: 24, 25). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

akıg E. Uyg. *akıg* (Suv., TT) “akış, akma, akıntı”; (TT, U) “gözyaşı” ~ Krh. *akın* (DLT) “sel, yağmur suyu”; (KB, RKT, TİEM) “akın, sel” (Caferoğlu, 1968: 9; Eker, 2015: 69; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 546; Ünlü, 2012b: 29). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı, art damak ve ağız ünsüzü g# ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, dış ve geniz ünsüzü n# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

altın E. Uyg. *altın* (Suv.) “altta, aşağıda, altında, alt taraf” ~ Krh. *altın* (DLT, RKT) “alt, aşağı” ~ *astın* (DLT, KB, TİEM) “alt, aşağı”; (RKT) “alçak, bayağı” ~ *ast* (KB) “alt” (Caferoğlu, 1968: 13; Eker, 2015: 101; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 549, 559; Ünlü, 2012b: 36, 66). Ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü /l/ ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü /s/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

at Kök. *at* (BK, KÇ, KT, O, YY) “ad, isim, unvan” ~ *āt* (BK, KT) “ad, unvan” ~ E. Uyg. *āt* (DÇ) “ad, isim” ~ *ad* (U) “ün, şöhret, çav, san” (Aydın, 2021: 143; Tekin, 2020: 123, 124; Aydın, 2015: 143; Kormuşin, 2017: 316; Caferoğlu, 1968: 2; Ü. Ö. Demirci, 2014: 146). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /t/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla

ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

awla- Kök. *awla-* (KÇ) “avlamak” ~ E. Uyg. *avla-* (DÇ, TT, U) “avlamak”; (U) “bir şeyi çevrelemek, çevresini dolaşmak” (Aydın, 2021: 143; Caferoğlu, 1968: 26; Ü. Ö. Demirci, 2014: 150). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

azağ E. Uyg. *azağ* (U) “yanlış yola sapmış” ~ Krh. *azağ* (DLT) “azmış, sapmış, nereden ve kimden geldiği belli olmayan (ok)”; (KB) “yolunu şaşıran, nereden geldiği belli olmayan; baştan savan kişi” ~ **azuğ** (DLT, KB) “azmış, yolunu şaşırmış, yoldan çıkmış, başıboş” (Caferoğlu, 1968: 28; Eker, 2015: 134; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 567, 568; Ünlü, 2012b: 84, 87). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü ğ# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* ve *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

baķanağ E. Uyg. *baķanağ* (TT) “nal” ~ Krh. *baķanağ* (DLT) “toynaklıların toynak arası çatalı ve çatalın bir parçası” ~ *baķanuğ* (DLT) “atın toynağının setleri; at tırnaklıların ortasındaki tümsecik et parçası” ~ *baķayağ* (DLT) “toynaklıların toynak arası çatalı ve çatalın bir parçası; at tırnaklıların ortasındaki tümsecik et parçası” ~ **baķayuğ** (DLT) “at tırnaklıların ortasındaki tümsecik et parçası; atın toynağının setleri” (Caferoğlu, 1968: 31; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 571; Ünlü, 2012b: 92). Ötümlü sürekli-akıcı, diş ve geniz ünsüzü /n/ ses birimi *ağızsılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, yarı ünlü ve ağız ünsüzü /y/ ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi ise *ünlü yuvarlaklaşması* ve *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

berü E. Uyg. *berü* (DÇ, Suv., TT) “beri, beriye” ~ Krh. *berü* (DLT) “beri, tarafına, konuşana doğru”; (KB) “yakın durma” ~ *beri* (KB) “yakın durma” (Caferoğlu, 1968: 40; Ü. Ö. Demirci, 2014: 153; Eker, 2015: 209, 212; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 583; Ünlü, 2012b: 119). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü ü# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü i# ses birimine dönüşmesi neticesinde *anlam genişlemesi* olmuştur.

bozgak E. Uyg. *bozgak* (H) “bozulmuş, bozulma” ~ Krh. **bozuğ** (DLT) “bozuk, kırık, yıkık” ~ **buzuğ** (DLT) “yıkılmış, kırılmış”; (KB) “bozuk, kırık; yıkık” (Caferoğlu, 1968: 49; Eker, 2015: 321; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 605; Ünlü, 2012b: 147, 161). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ilerleyici, uzak, yarı benzeşme, ünlü yuvarlaklaşması* ve *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimi *gerileyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

bulganyuk E. Uyg. *bulganyuk* (TT) “karışık, bulanık” ~ Krh. *bulğayuk* (DLT) “bulanık”; (TİEM) “karışık, karışmış” ~ **bulğanuk** (KB, RKT) “suyun bulanıklığı; zihindeki karmaşıklık; insanlar arasındaki karışık hal; bulanık, fasık, sorun çıkaran” ~ *bulgak* (DLT, KB, RKT, TİEM) “bulanık; fitne, fesat, sıkıntı, keder, düşman gelmesinden dolayı halk arasına düşen kargaşa”; (TİEM) “deneme, imtihan”; (KB) “insanlar arasında çıkan kargaşa” (Caferoğlu, 1968: 52; Eker, 2015: 312, 313; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 601; Ünlü, 2012b: 154, 155). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

çüvit E. Uyg. *çüvit* (H, U) “çivit” ~ Krh. *çüvit* (DLT) “renklerin genel adı; renk adlarıyla kullanılıp yeni renk veya nesne adları oluşturan bir kelime” ~ *çüvüt* (DLT) “boya” ~ *çüwüt* (DLT) “renklerin genel adı; renk adlarıyla kullanılıp yeni renk veya nesne adları oluşturan bir kelime” ~ *çüwüt* (DLT) “boya” (Caferoğlu, 1968: 66; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 630; Ünlü, 2012b: 196). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ebir- Kök. *ebir-* (BK) “çevirmek, döndürmek” ~ *ewir-* (BK, T) “evirmek, çevirmek” ~ *egir-* (BK, KT, YY) “etrafını sarmak, kuşatmak; çevirmek, kuşatmak” ~ E. Uyg. *egir-* (TT) “eğirmek, çevirmek, kuşatmak” ~ *engir-* (PP) “eğirmek”; (TT) “takip etmek, çevirmek” ~ **evür-** (İnd.) “evirmek, işlemek, çevirmek” ~ Krh. *egir-* (AH, DLT, RKT) “eğirmek, kuşatmak, çevirmek; bir şeye yönlendirilmek; sarmak, kuşatmak” ~ *ewür-* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “(ters) çevirmek, evirmek; döndürmek, altını üstüne getirmek”; (TİEM) “çevirmek, vazgeçirmek; döndermek, iade etmek; çevirmek, evirip çevirmek, muhtelif suretlerde arz etmek; uzaklaşmak, uzak olmak, yüz çevirmek, öte gitmek, uzak durmak; men etmek, alıkoymak; aldırma; çevirmek, uzaklaştırmak;

silme, söndürme, başkalaştırmak, değiştirmek; açıklamak; çıkıp gelmek, karşılamak, öne atılmak, yönelmek; savaştan dönüp kaçmak; değiştirmek, başkalaştırmak, dümdüz etmek; çevirmek (hayret ve ıstırap içerisinde bırakarak istikrarsız kılmak); hazırlamak, kible tayin etmek” ~ *ewir-* (AH) “evirmek, çevirmek” ~ *çewür-* (DLT, TİEM) “bir şeyi kendi etrafında, sol elin baş parmağı üzerinde döndürmek, çevirmek” (Aydın, 2021: 150, 152; Tekin, 2020: 137; Aydın, 2015: 199; Caferoğlu, 1968: 69, 72, 79; Demiryürek, 2012: 52, 58; Eker, 2015: 434; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 620, 634, 651; Ünlü, 2012b: 181, 215, 261, 262). Eski Uygur Türkçesinde ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine; düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Karahanlı Türkçesinde /v/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

edgü E. Uyg. *edgü* (DÇ, IB) “iyi”; (Suv., TT, USt.) “iyi üstünlük” ~ Krh. *edgü* (DLT, TİEM) “iyi”; (KB) “iyi, erdemli, dürüst”; (AH) “iyi, iyilik”; (RKT, TİEM) “iyi, güzel; iyi kişi, salih insan, hayırlı insan” (Caferoğlu, 1968: 68; Ü. Ö. Demirci, 2014: 160; Uluç, 2013: 100; Demiryürek, 2012: 50; Eker, 2015: 355; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 632; Ünlü, 2012b: 207, 209). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü /d/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

edgölüg E. Uyg. *edgölüg* (Suv., TT, USt.) “münasip, uygun, iyi, üstün, iyilik”; (DÇ) “iyilik” ~ Krh. *edgölüg* (DLT, KB) “iyilik” ~ **edgölük** (DLT, TİEM) “iyilik”; (KB) “iyilik, nezaket”; (TİEM) “nimet”; (AH, KB, RKT) “iyilik, iyi, amel, güzellik, nimet”; (RKT, TİEM) “Kur’an” (Caferoğlu, 1968: 68; Ü. Ö. Demirci, 2014: 160; Demiryürek, 2012: 51; Eker, 2015: 361; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 632; Ünlü, 2012b: 211, 212). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü /d/ ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü +g# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü +k# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

esizge- E. Uyg. *esizge-* (U) “esirgemek” ~ *isirge-* (Alt. Gr., PP) “acımak, merhamete gelmek” ~ *isirke-* (Küen.) “acımak, merhamet duymak” ~ Krh. *esirge-* (DLT) “acımak, eseflenmek, bir şeyin kaybolmasına üzülme” ~ *esirke-* (KB) “acımak, eseflenmek,

esirgemek, korumak, kollamak” (Caferoğlu, 1968: 76, 99; Eker, 2015: 423; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 645; Ünlü, 2012b: 247). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /z/ ses birimi *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

eşid- E. Uyg. *eşid-* (Suv., TT) “işitmek” ~ *eşid-* (DÇ) “işitmek” ~ *esid-* (IB) “işitmek” ~ Krh. *ēšit-* (RKT, TİEM) “işitmek, duymak, dinlemek”; (TİEM) “hissetmek, idrak etmek, bilmek; ünsiyet ettirmek, alıştırmak, sevdirmek; belletmek” (Caferoğlu, 1968: 77; Ü. Ö. Demirci, 2014: 163; Uluç, 2013: 101; Ünlü, 2012b: 252). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *d#* ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *t#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *ešit-*).

eşi(lik) Kök. *eşi(lik)* (BK, KT) “eş, hanım (olacak, olmaya layık)” ~ *eş* (YY) “arkadaş, yoldaş” ~ *ēš* (YY) “eş, dost” ~ E. Uyg. *işi* (DUD, Suv., TT, URD) “kadın, hanım, zevce, eş, hatun”; (TT) “prenses, tanınmış, yüksek tabakaya mensup kadın, hanım” ~ *iş* (TT, U) “eş, dost, ahbab” ~ *is* (TT, U) “eş, dost, ahbab” (Aydın, 2021: 151; Tekin, 2020: 140; Kormuşin, 2017: 319; Aydın, 2015: 202; Caferoğlu, 1968: 98, 99). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü *#e* ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar, kısa ve öndamak ünlüsü *#i* ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /s/ ses birimine dönüşmüştür. *i#* ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

evril- E. Uyg. *evril-* (Suv., USt.) “evrilmek, dinini değiştirmek, çevrilmek, dönmek, davranmak” ~ Krh. *ewrül-* (DLT, RKT, TİEM) “dönmek, devretmek”; (TİEM) “çevrilmek, yer değiştirmek, değişiklik yapmak; dönüvermek, dönüşmek, inancından veya sözünden dönmek; eski hallerine dönmek; ayırt etmek, haczetmek, fasletmek, araya girmek”; (RKT) “sapmak” (Caferoğlu, 1968: 79; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 651; Ünlü, 2012b: 260). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine; düz, dar ve öndamak ünlüsü *-i/* ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü *-ü/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *evrül-*).

ı E. Uyg. **ı** (Suv., TT) “ağaç, ekin, bitki, nebat, orman” ~ **ıgāç** (Alt. Gr., DÇ, IB) “ağaç” ~ **ıgāç** (Suv. 621, 5; Wind. 21) “ağaç” ~ Krh. **yığāç** (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “ağaç”; (RKT) “bitki, nebat”; (DLT) “ağaç vb.; kereste; tahta; enli tahta; tahta vb. şeyler; odun; odun vb. şeyler” ~ **yığāç** (DLT) “tahta; kereste” ~ **agāç** (TİEM) “ağaç” (Caferoğlu, 1968: 84, 85; Ü. Ö. Demirci, 2014: 164; Uluç, 2013: 102; Demiryürek, 2012: 151; Eker, 2015: 1207; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 969; Ünlü, 2012b: 18, 996). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Düz, geniş, kısa ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla düz, geniş, uzun ve artdamak ünlüsü /ā/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

īd- E. Uyg. **īd-** (DÇ) “göndermek” ~ **ıd-** (IB) “göndermek”; (Man., Suv., TT, U) “göndermek, neşretmek, yaymak, kaçırmak” ~ **ıt-** (U) “göndermek, neşretmek, yaymak, kaçırmak” ~ **ı-** (Suv.) “göndermek” ~ Krh. **ıd-** (TİEM) “göndermek, salmak, serbest bırakmak” ~ **ıd-** (AH, DLT, RKT, TİEM) “göndermek, salmak, serbest bırakmak”; (KB) “bir mal göndermek; vahiy göndermek; ortaya çıkarmak; rastgele konuşmamak” ~ **ıy-** (TİEM) “göndermek, salıvermek, serbest bırakmak” (Caferoğlu, 1968: 85, 87; Ü. Ö. Demirci, 2014: 164; Uluç, 2013: 101; Demiryürek, 2012: 65; Eker, 2015: 465; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 655; Ünlü, 2012b: 301, 307). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü *d#* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış arası ünsüzü *d#* ses birimine; *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla da ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *y#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. **īd-**).

ırgāk E. Uyg. **ırgāk** (TT) “kanca, çengel, kopça”; (DÇ) “çengel” ~ Krh. **ırgāg** (DLT) “sudan buzı çekip buzluğa koymakta kullanılan çengel; donmuş olan buzı buzluğa çekip getirmek için kullanılan kanca; balık avlamak için kullanılan olta” (Caferoğlu, 1968: 87; Ü. Ö. Demirci, 2014: 165; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 657; Ünlü, 2012b: 305). Ötümsüz süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme* ve *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *g#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

içger- Kök. **içger-** (BK) “tabi kılmak, boyunduruk altına almak; bağımlı olmak” ~ E. Uyg. **içger-** (TT) “bir şeyin içinde olmak”; (Alt. Gr.) “tabi olmak, itaat altına almak; eve dönmek” ~ **içker-** (TT) “tabi olmak, içeri alınmak, götürülmek” (Aydın, 2021: 154; Caferoğlu, 1968: 88; Tekin, 2020: 142). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

idi Kök. *idi* (BK, KT, T) “asla, tamamen”; (BK, KT) “sahip” ~ E. Uyg. *idi* (IB) “sahip”; (USp.) “sahip, bey”; (Suv., TT) “büsbütün, bundan dolayı, tam, herhangi, kesin olarak”; (ETŞ) “hiç” ~ **ıdı** (TT) “fevkalade, kesin olarak, tümüyle, toptan” (Aydın, 2021: 154; Tekin, 2020: 142; Caferoğlu, 1968: 85, 89; Uluç, 2013: 102). Düz, dar ve öndamak ünlüsü olan #i ~ i# ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü #ı ~ ı# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

idiş E. Uyg. *idiş* (TT, USp.) “kap kakak, çanak, çömlek” ~ *idis* (IB) “kap, kase, tabak, çanak” ~ Krh. *idiş* (DLT) “kadeh, tas, bardak” ~ **ıdış** (DLT, KB, RKT) “kap, kadeh, tas, bardak, içki” ~ **êdiş** (TİEM) “kadeh, tas, bardak, tencere gibi her nevi kap” ~ **iyiş** (TİEM) “kadeh, tas, bardak, tencere gibi her nevi kap” (Caferoğlu, 1968: 89; Uluç, 2013: 102; Eker, 2015: 477; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 661; Ünlü, 2012b: 213, 315, 316, 336). Düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, yarı dar ve öndamak ünlüsü #ê ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /d/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış arası ünsüzü /d/ ses birimine; *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla da ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *ıdış*).

igid Kök. *igid* (BK, KT) “yalan; gerçek dışı” ~ E. Uyg. *igid* (Man., USp.) “yalancı hilekâr, yanlış” ~ *igit* (Man., Suv., USp.) “yalan, hile, dalavere” (Aydın, 2021: 154; Caferoğlu, 1968: 90; Tekin, 2020: 142). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü d# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü t# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

igid- Kök. *igid-* (BK, KT, T, YY) “beslemek; büyütmek” ~ *igit-* (BK, KÇ, KT) “beslemek, doyurmak” ~ E. Uyg. *igid-* (PP, TT, U) “yetiştirmek, beslemek, özen vermek, bakmak, itina göstermek” ~ **egid-** (USp.) “terbiye etmek, büyütmek yükseltmek” (Aydın, 2021: 154; Aydın, 2015: 203; Caferoğlu, 1968: 69, 90; Tekin, 2020: 142, 143). Düz, dar ve öndamak ünlüsü olan #i ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

il E. Uyg. *il* (TT, U) “il, memleket; devlet”; (IB) “ülke, devlet”; (Suv., TT) “hükümdar” ~ *el* (USp.) “devlet” ~ Krh. **ıl** (DLT) “ülke, eyalet; iki hakan arasındaki barış; avlu, açıklık; at” ~ **êl** (DLT, RKT, TİEM) “vilayet, şehir, kent; at”; (RKT, TİEM) “yer, belde”; (TİEM) “Mekke halkı” (Caferoğlu, 1968: 70, 92; Uluç, 2013: 102; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 664; Ünlü, 2012b: 225, 319). Düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimi *ünlü genişlemesi*

yoluyla düz, yarı dar ve öndamak ünlüsü #*e* ses birimine; *ünlü uzaması* yoluyla da düz, dar, uzun ve öndamak ünlüsü #*i* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ilgerü Kök. *ilgerü* (BK, KT) “ileri, ileride; doğruya doğru, doğuda” ~ E. Uyg. *inerü* (Hüen., Man.) “bundan sonra, daha ileride” ~ *maru* (Suv.) “ileri, -den başka, -den itibaren, buraya” (Aydın, 2021: 154; Caferoğlu, 1968: 86, 95; Tekin, 2020: 143). Ötümlü, sürekli-akıcı, ön damak ve ağız ünsüzü // ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, diş ve geniz ünsüzü /n/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü #ı ses birimine; düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü ü# ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü u# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

isiz E. Uyg. *isiz* (Alt. Gr.) “kötü, fena, kaba” ~ Krh. *isiz* (DLT, KB) “hırçın, kötü, fena, çirkin, hayırsız; kötülük, fenalık; haşarı çocuk” ~ *issiz* (DLT) “şirret; gaddar, cüretkar” ~ *esiz* (AH, DLT, KB) “fena, kötü, yazık, kötülük” ~ *ésiz* (RKT, TİEM) “kötü, en kötü”; (TİEM) “şer, kötülük, afet, bela, aksaklık” ~ *essiz* (DLT) “acıma, hayıflanma bildirir; yazık” ~ *ıssız* (DLT) “ele avuca sığmayan haşarı çocuk” ~ *ıssız* (DLT) “yüzsüz, iyilik bilmez” (Caferoğlu, 1968: 99; Demiryürek, 2012: 68; Eker, 2015: 423; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 645, 669; Ünlü, 2012b: 247, 248, 250, 306, 331). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi ile düz, yarı dar ve öndamak ünlüsü #*e* ses birimine; *artdamaksillaşma* yoluyla da düz, dar ve artdamak ünlüsü #ı ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /s/ ses birimi *ünsüz ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

katar- E. Uyg. *katar-* (Malov., Suv.) “çevirmek (?)” ~ Krh. *katar-* (DLT) “yönünü değiştirmek, geri döndürmek” ~ *kaytar-* (DLT) “yönünü değiştirmek, döndürmek”; (RKT, TİEM) “çevirmek, döndürmek; vazgeçmek” (Caferoğlu, 1968: 170; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 692, 696; Ünlü, 2012b: 381). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ķawıř- Kök. *ķawıř-* (T, YY) “kavuşmak; birleşmek” ~ E. Uyg. *kağuş-* (As. Maj.) “kavuşmak” ~ *kavış-* (Suv.) “kavuşmak, buluşmak, birleşmek” ~ Krh. *ķavuř-* (T  EM) “buluşmak, kavuşmak” ~ *ķawuř-* (DLT) “kavuşmak; bitişmek; cinsi münasebette bulunmak”; (KB) “bir araya gelmek”; (T  EM) “kavuşmak, yaklaşmak; buluşmak, bir araya toplanmak; cinsi temas için yaklaşmak, yanaşmak, sarılmak; Allah’a kavuşma, Ahiret günü” (Aydın, 2021: 157; Aydın, 2015: 205; Caferoğlu, 1968: 161, 172; Eker, 2015: 559; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 694;   nl  , 2012b: 378). Eski Uygur Türkçesinde ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüştür. Karahanlı Türkçesinde ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /g/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ķayına- E. Uyg. *ķayına-* (TM) “kaynamak” ~ Krh. *ķayna-* (DLT) “kaynamak, kaynayıp coşmak; inatlaşıp bir işi bırakmak, reddetmek”; (KB, RKT, T  EM) “kaynamak” (Caferoğlu, 1968: 173; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 696;   nl  , 2012b: 380). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *  ns  z düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ķayu E. Uyg. *ķayu* (D  , Suv., TT, USt.) “hangi; hangisi” ~ *ķanyu* (Man., URD) “hangi, kim” ~ Krh. *ķayu* (DLT, KB) “hangi, hangisi”; (RKT, T  EM) “nerede, hangi, ne kim” ~ *ķayu* (DLT) “ne, hangi” ~ *ķanu* (DLT) “hangi” ~ *ķanı* (DLT) “hani, nerde”; (KB) “ne, hangi, hangisi”; (AH) “hani, nerede, nasıl” (Caferoğlu, 1968: 166, 173;   .   . Demirci, 2014: 169; Demiryürek, 2012: 73, 75; Eker, 2015: 562; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 654, 682, 696;   nl  , 2012b: 355, 381).   t  ml  , sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimi *  ns  z düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü u# ses birimi *ilerleyici, uzak, yarı benzeşme* ve *  nl   düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü t# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ķergekle- E. Uyg. *ķergekle-* (U) “lazım olmak, ihtiyaç hissetmek, gereksemek” ~ *ķerge-* (Alt. Gr.) “eksik olmak” ~ Krh. *ķerekle-* (DLT, KB) “yokluğu dolayısıyla aramak, istemek” ~ *ķerge-* (DLT) “lazım olmak, gerekmek” ~ *ķerek-* (KB, RKT, T  EM) “gerekmek” (Caferoğlu, 1968: 106; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 704;   nl  , 2012b: 403).   t  ml  , süreksiz-patlayıcı ve   n damak ünsüzü /g/ ses birimi *  ns  z düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kidin E. Uyg. *kidin* (TT) “arkadan, karşı yaka, sonra, batı” ~ *kēdin* (DÇ) “arka, art; kuzey” ~ Krh. *kiğin* (DLT) “sonra, geride, arkada olan; son”; (KB) “arkasında, genellikle, daha sonra”; (AH) “sonra; son”; (RKT) “art, arka; ökçe, topuk” (Caferoğlu, 1968: 109; Ü. Ö. Demirci, 2014: 170; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 719; Ünlü, 2012b: 429). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /d/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış arası ünsüzü /d/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

king E. Uyg. *king* (Türk. Mec., Hüen. Brife.) “en, genişlik” ~ *kiη* (DÇ) “geniş” ~ Krh. *kiη* (AH, DLT, KB) “geniş” ~ *kēη* (RKT, TİEM) “geniş; çok, bol” ~ *keη* (RKT, TİEM) “geniş; çok, bol” (Caferoğlu, 1968: 110; Ü. Ö. Demirci, 2014: 172; Demiryürek, 2012: 83; Eker, 2015: 613; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 720; Ünlü, 2012b: 397, 432). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, yarı dar ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi ile düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kingürt- E. Uyg. *kingürt-* (Alt. Gr.) “genişletmek, tefsir etmek” ~ Krh. *kiñüt-* (DLT, KB) “genişletmek, bollaştırmak” (Caferoğlu, 1968: 112; Ünlü, 2012b: 432). Ötümlü, sürekli-akıcı ve dış ünsüzü /n/ ses birimi ile ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz kaynaşması* yoluyla ötümlü, ön damak ve geniz ünsüzü *η#* ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *kiñür-*).

kirtgür- E. Uyg. *kirtgür-* (Alt. Gr.) “inanmak” ~ *kirtgün-* (TT, Kuan.) “inanmak, itikat etmek” ~ *kirtküin-* (Kuan.) ~ *krtküin-* (USp.) ~ Krh. *kirtküin-* (DLT) “iman etmek (Allah’ın birliğini) ikrar etmek” ~ *kirtün-* (DLT) “iman etmek” ~ *kirtin-* (DLT) “inanmak” ~ *kirtgün-* (DLT, RKT) “inanmak” ~ *kertgün-* (TİEM) “inanmak, iman etmek; iman, inanma, inanç” ~ *kertün-* (TİEM) “inanmak, iman etmek” (Caferoğlu, 1968: 107, 112; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 722, 723; Ünlü, 2012b: 405, 406, 434). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kōd- E. Uyg. *kōd-* (DÇ) “(birini) bırakıp gitmek” ~ *kod-* (USt.) “koymak, bırakmak, terk etmek, yerleştirmek”; (IB) “koymak, bırakmak” ~ Krh. *koç-* (DLT) “koymak, bırakmak”; (KB) “bırakmak, vazgeçmek, terk etmek”; (AH) “koymak”; (RKT, TİEM) “koymak, bırakmak, terk edilmek, koyu vermek”; (TİEM) “ihmal etmek, bırakmak; tevbe etmekten

alıkoymak; doğmak; doğurmak; çıkartmak” ~ *kot-* (DLT) “bırakmak” ~ *koy-* (DLT) “terk etmek, bırakmak”; (TİEM) “koymak, müsaade etmek; dökmek, akıtmak, boşaltmak” (Caferoğlu, 1968: 180; Ü. Ö. Demirci, 2014: 173; Ulu, 2013: 105; Demiryürek, 2012: 86; Eker, 2015: 628; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 724, 731, 733; Ünlü, 2012b: 439, 455, 457). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü *d#* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış arası ünsüzü *d#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

odi E. Uyg. *odi* (TT) “aşağı, koyu, adi”; (IB) “aşağı, aşağıya” ~ Krh. *odı* (DLT) “herhangi bir şeyin alt kısmı, aşağı kısım, aşağı doğru”; (KB) “aşağı, dip” ~ **odu** (TİEM) “aşağı, aşağıya; dip, ukur” (Caferoğlu, 1968: 179; Ulu, 2013: 105; Eker, 2015: 631; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 725; Ünlü, 2012b: 439, 440). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü */d/* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış arası ünsüzü */d/* ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve artdamak ünlüsü *ı#* ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü *u#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *odi*).

kökre- E. Uyg. *kökre-* (Suv.) “kükremek, bağırmak, böğürmek, gürlmek” ~ Krh. *kökre-* (DLT, KB, RKT) “(aslan, buğra vb., insan) kükremek”; (DLT) “(gök) gürlmek” ~ *kükre-* (TİEM) “kükremek, uğıldamak; kükreme, uğıldama” (Caferoğlu, 1968: 114; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 735; Ünlü, 2012b: 462, 515). Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü */ö/* ses birimi *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü */ü/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

körket- E. Uyg. *körket-* (Pfahl.) “göstermek” ~ *körkit-* (TT, USt.) “göstermek” ~ Krh. *körkit-* (DLT, RKT) “göstermek” ~ **körgit-** (TİEM) “göstermek; irşat etmek, doğru yola iletmek; ilham etmek” ~ *körit-* (TİEM) “göstermek” ~ **körgüt-** (TİEM) “göstermek; irşaret etmek, yol göstermek” ~ *körküt-* (DLT) “göstermek” ~ *körgüz-* (RKT, TİEM) “göstermek” (Caferoğlu, 1968: 116; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 740; Ünlü, 2012b: 478, 479, 480, 483). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü */k/* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü */g/* ses birimine; düz, dar ve öndamak ünlüsü */i/* ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü */ü/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

körökse- E. Uyg. *körökse-* (Man.) “görmek istemek” ~ *körügse-* (Suv.) “görmek istemek, görme isteğinde bulunmak” ~ Krh. *körügse-* (DLT) “buluşmak veya kavuşmak istemek, görmek istemek” ~ *körüse-* (DLT) “buluşmak istemek, görmek istemek” (Caferoğlu, 1968: 117; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 741; Ünlü, 2012b: 483). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kırtgar- E. Uyg. *kırtgar-* (Man.) “kurtarmak” ~ *kutkar-* (TT) “kurtarmak” ~ Krh. *kırtgar-* (RKT) “kurtarmak” ~ *kırtar-* (TİEM) “kurtarmak; uzaklaştırmak, uzak tutmak” ~ *kırtgar-* (DLT, RKT, TİEM) “kurtarmak” ~ *kutkar-* (TİEM) “kurtarmak” ~ *kırtar-* (DLT) “kurtartmak” ~ *kıtar-* (TİEM) “kurtarmak” (Caferoğlu, 1968: 189; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 751, 752; Ünlü, 2012b: 498, 502, 504). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kut E. Uyg. *kut* (USt.) “kut, saadet, kutlama, takdis, ruh; rahmet”; (DÇ) “saadet”; (IB) “şans, kader” ~ *kıv* (Man., U) “kut, saadet” ~ Krh. *kıw* (DLT, KB) “baht, talih; iyi şans; baht, kut, mutluluk, devlet” (Caferoğlu, 1968: 177, 183; Ü. Ö. Demirci, 2014: 176; Uluç, 2013: 106; Eker, 2015: 603; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 716; Ünlü, 2012b: 423). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *kut*).

kü Kök. *kü* (BK, KÇ, KT) “ses; şan, şöhet; ün, haber”; (YY) “ün, şan, şöhet” ~ E. Uyg. *kü* (Man., TT) “şöhret, ses, gürültü, şayia, ün” ~ *kū* (TT) “şöhret, ses, gürültü, şayia, ün” ~ *küg* (USp.) “gürültü, ses”; (Man.) “türkü, şarkı”; (TT) “şöhret, ün” ~ *kög* (TT) “şöhret, ün”; (Alt. Gr.) “şarkı, türkü” (Aydın, 2021: 161; Tekin, 2020: 156; Kormuşin, 2017: 326; Caferoğlu, 1968: 114, 119, 120). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *g#* ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

nençe Kök. *nençe* (BK) “nice, nasıl; ne kadar çok” ~ E. Uyg. *nēçe* (DÇ) “ne kadar, nasıl” ~ *neçe* (Man.) “ne kadar, kaç”; (Suv.) “ne kadar, herhangi” ~ Krh. *neçe* (AH, DLT, KB) “nice, ne kadar, kaç, nasıl” ~ *nēçe* (DLT, RKT) “nice, bir hayli” ~ *nece* (DLT) “nice, ne kadar” ~ *neşe* (TİEM) “niçin” (Aydın, 2021: 162; Caferoğlu, 1968: 135; Ü. Ö. Demirci,

2014: 179; Demiryürek, 2012: 100; Eker, 2015: 745; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 768; Tekin, 2020: 158; Ünlü, 2012b: 557, 560). Eski Uygur Türkçesinde ötümlü, sürekli-akıcı ve dış ünsüzü /n/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Karahanlı Türkçesinde düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, yarı dar ve öndamak ünlüsü /é/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

neteg E. Uyg. *neteg* (H) “bir dereceye kadar”; (Suv., USt.) “nasıl, hangi, herhangi” ~ *nēteg* (DÇ) “nasıl” ~ Krh. *nē teg* (DLT) “nasıl” ~ *neteg* (DLT, KB, RKT, TİEM) “nasıl, nice, ne gibi”; (TİEM) “nereden ~ *netek* (DLT) “nasıl, nice, ne gibi” (Caferoğlu, 1968: 136; Ü. Ö. Demirci, 2014: 179; Eker, 2015: 752; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 769; Ünlü, 2012b: 560). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *g#* ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *k#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ortuğ E. Uyg. *ortuğ* (USp) “ortak” ~ Krh. *ortuğ* (DLT, TİEM) “ortak” ~ *ortak* (DLT, RKT, TİEM) “ortak”; (TİEM) “şirk, put” (Caferoğlu, 1968: 143; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 778; Ünlü, 2012b: 588, 589). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme*, *ünlü genişlemesi* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ödür- E. Uyg. *ödür-* (Suv.) “ayırarak, seçmek” ~ Krh. *üdü-* (DLT, KB) “seçmek, dağıtmak”; (RKT, TİEM) “seçmek, seçkin kılmak, üstün tutmak, tercih etmek”; (RKT) “seçip bir araya getirme”; (RKT, TİEM) “tercih etme, seçim yapma” (Caferoğlu, 1968: 146; Eker, 2015: 1114; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 929; Ünlü, 2012b: 896). Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü #*ö* ses birimi *gerileyici*, *uza*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü #*ü* ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /d/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış arası ünsüzü /d/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ög- Kök. *ög-* (BK, YY) “övmek; methetmek” ~ E. Uyg. *ög-* (USt.) “methetmek, sena etmek, övüp alkışlamak” ~ *ök-* (U) “methetmek, sena etmek, övüp alkışlamak” (Aydın, 2021: 163; Tekin, 2020: 162; Aydın, 2015: 209; Caferoğlu, 1968: 147, 149). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *g#* ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz,

süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *k#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

örüng E. Uyg. *örüng* (Man.) “açık renkli, beyazımsı” ~ *yörüng* (Man.) “açık, beyaz” ~ Krh. *örün* (AH, KB) “ak, beyaz”; (DLT) “gençlerin tırnakları üzerindeki beyazlık” ~ *ürüng* (DLT) “her şeyin beyazı; çocukların tırnağına düşen beyazlık”; (RKT, TİEM) “beyaz, ak, bembeyaz, parlak”; (TİEM) “berrak” (Caferoğlu, 1968: 153, 303; Demiryürek, 2012: 109; Eker, 2015: 812, 1125; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 934; Ünlü, 2012b: 621, 905). Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü *#ö* ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü *#ü* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sab Kök. *sab*¹ (BK, KT, T) “söz, haber” ~ E. Uyg. *sab* (IB, Suv.) “söz, sav” ~ *sav* (TT, URD) “söz, haber, şöhrat” ~ Krh. *saw* (DLT) “atalar sözü, darb-ı mesel; kıssa, tarihi şeyler; hikaye; mektup, risale; şöhrat, san”; (TİEM) “söz, öğüt, nasihat, haberler, salıklar; kıssa, hikaye, takip etme, anlatılma, hikaye edilme” ~ *sāw* (DLT) “söz (kelām); atasözü (meşel); anlatım (hikāye); hikaye (qışşa); mektup (risāle); haberler ve havadisler (enbā ve ehādīs); şöhrat (šīt)” ~ *sav* (RKT) “söz, öğüt, nasihat, haberler, salıklar” (Tekin, 2020: 164; Caferoğlu, 1968: 192, 199; Uluç, 2013: 111; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 810; Ünlü, 2012b: 662, 663). Eski Uygur Türkçesinde ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü *b#* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü *v#* ses birimine dönüşmüştür. Karahanlı Türkçesinde ise düz, geniş ve artdamak ünlüsü */a/* ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla düz, geniş, uzun ve artdamak ünlüsü */ā/* ses birimine; *v#* ses birimi ise *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü *w#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sabçı E. Uyg. *sabçı* (IB) “sözcü, haberci” ~ *savçı* (TT) “haberci, geveze, zevzek, boşu boşuna konuşan” ~ Krh. *sāwçı* (DLT) “peygamber; dünürler, kayınlar arasında haber getirip götüren elçi” ~ *sawçı* (KB, RKT, TİEM) “elçi, peygamber”; (TİEM) “nezaret eden, koruyan, gözetken, Esmā-i Hüsna’dan el vekil” (Caferoğlu, 1968: 199; Uluç, 2013: 111; Eker, 2015: 853; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 810; Ünlü, 2012b: 663). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü */v/* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü *w#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi*

¹Orhon Yazıtlarında geçen *ö* işaretini Tekin */b/* ses birimi olarak; Aydın, */w/* ses birimi olarak okumuştur (Aydın, 2021: 165; Tekin, 2020: 164). Bu nedenle Karahanlı Türkçesindeki *saw* sözcüğü fonolojik başkalaşım olarak değerlendirilmemiştir.

saķın- Kök. *saķın-* (BK, KT, O, T) “d        , kaygılanmak” ~ E. Uyg. *s    n-* (D  ) “d        ” ~ *saķ n-* (Mait., USt.) “d        , plan kurmak, d         ta  n   , endişelenmek” ~ *sakin-* (IB) “d        ” ~ *saķ  n-* (Man.) “d        , plan kurmak, d         ta  n   , endişelenmek” (Aydın, 2021: 164; Tekin, 2020: 164; Caferoğlu, 1968: 194;  .  . Demirci, 2014: 186; Ulu  , 2013: 111). D   , dar ve artdamak   nl    /ɪ/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *  nl   genişlemesi* yoluyla d   , geniş ve artdamak   nl    /a/ ses birimine d  n          . Sözcükte *anlam genişlemesi* olmu    .

sebin- E. Uyg. *sebin-* (IB) “sevinmek” ~ *sevin-* (DÇ, USt.) “sevinmek” ~ Krh. *sewin-* (AH, DLT, KB, TİEM) “sevinmek” ~ *sewün-* (DLT) “sevinmek”; (TİEM) “şımarmak” (Caferoğlu, 1968: 201; Ü. Ö. Demirci, 2014: 188; Uluç, 2013: 111; Eker, 2015: 873, 875; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 815, 816; Ünlü, 2012b: 673, 675). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine; düz, dar ve öndamak ünlüsü /-i/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /-ü/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

44

türemesi yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sizik E. Uyg. *sizik* (Tışas., TT) “kuşku, şüphe” ~ *sézik* (DÇ) şüphe” ~ Krh. *sizik* (KB) “şüphe, seziş, sezme” ~ *sizig* (DLT) “zan” ~ *sézik* (TİEM) “seziş, sezme; darlık, güçlük, zorluk, meşakkat, günah; şüphe, tereddüt” ~ *sézig* (DLT, RKT) “şüphe, zan, sanı” (Caferoğlu, 1968: 207; Ü. Ö. Demirci, 2014: 188; Eker, 2015: 885; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 816, 826; Ünlü, 2012b: 677, 691). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *k*# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *g*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sonğ E. Uyg. *sonğ* (Suv., URD) “son; sonra” ~ Krh. *soñ* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “herhangi bir şeyin ve işin sonu, son”; (DLT, RKT) “sonra; sonra gelenler, arkadan gelenler” (Caferoğlu, 1968: 208; Demiryürek, 2012: 119; Eker, 2015: 887; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 828; Ünlü, 2012b: 693, 694). Ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü */n/* ses birimi ile ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *ğ*# ses birimi *ünsüz kaynaşması* yoluyla ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü *ñ*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *son*).

sugul- E. Uyg. *sugul-* (H, Suv.) “kurumak, suyunu çekmek” ~ Krh. *sugul-* (AH, KB, TİEM) “kaybolmak, suyu çekilmek” ~ *soğul-* (DLT) “(süt vb.) çekilmek, (su vb.) emilmek; (su) toprağa sızıp kaybolmak, soğulmak; (üst) çekilmek, azalmak” (Caferoğlu, 1968: 211; Demiryürek, 2012: 122; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 826; Ünlü, 2012b: 692, 702). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü */u/* ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü */o/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

süçig Kök. *süçig* (BK, KT) “tatlı” ~ E. Uyg. *süçüg* (DUD) “tatlı şarap”; (H) “tatlı, lezzetli” (Aydın, 2021: 166; Tekin, 2020: 167; Caferoğlu, 1968: 213). Düz, dar ve öndamak ünlüsü */i/* ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü */ü/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

süvri E. Uyg. *süvri* (DÇ, TM) “sivri” ~ Krh. *süwri* (DLT) “sivri; ucu sivri olan mızrak, kılıç, şiş ve kandile benzer küçük eşyalar vb. şeyler” (Caferoğlu, 1968: 215; Ü. Ö. Demirci, 2014: 190; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 843; Ünlü, 2012b: 714). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü */v/* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü */w/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi*

olmuştur

taķıķu E. Uyg. *taķıķu* (H, Man.) “tavuk”; (DUD) “Türklerin on iki hayvanlı takviminin bir yılı” ~ Krh. *taķaķu* (DLT) “horoz ve tavuğun genel adı²; Türkçede on iki yıldan birinin adı, tavuk yılı” ~ *taķaķun* (DLT) “horoz” ~ *taķuk* (DLT) “Türkmen lehçesinde tavuk; horoz” ~ *taķuku* (TİEM) “tavuk” (Caferoğlu, 1968: 221; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 848; Ünlü, 2012b: 725, 726). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü *n#* ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

taşıķ- E. Uyg. *taşıķ-* (Ram.) “dışarı çıkmak; taşmak” ~ Krh. *çık-* (DLT) “(dışarı, yukarı) çıkmak”; (AH, KB) “çıkmak”; (TİEM) “çıkmak, ayrılmak, terk etmek; uzaklaşmak; itaatsizlik etmek; (can için) ölmek; karşısına çıkmak, görünmek; bitmek, büyümek; gizlenerek gitmek, kaytarmak, sıvışmak; ihramdan çıkmak; koşturmak, saldırmak; geçmek, nüfuz etmek, çıkmak; sefere çıkmak; hicret etmek, göçmek; ortaya çıkmak” (Caferoğlu, 1968: 227; Demiryürek, 2012: 47; Eker, 2015: 339, 340; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 622; Ünlü, 2012b: 183). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *#t* ses birimi ile düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *büzülme* yoluyla düşmüştür. Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü *#ç* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *taşıķ-*).

tavran- E. Uyg. *tavran-* (DÇ, U) “davranmak; acele etmek” ~ Krh. *tawran-* (DLT) “yürümede acele eder gibi görünmek”; (DLT, TİEM) “davranmak, uğraşmak, çalışmak” (Caferoğlu, 1968: 229; Ü. Ö. Demirci, 2014: 192; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 864; Ünlü, 2012b: 764). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tebret- E. Uyg. *tebret-* (TT) “sarsmak” ~ Krh. *tepret-* (DLT) “hareket ettirmek, (nesneyi) oynatmak”; (KB, RKT) “kıvıldatmak”; (RKT, TİEM) “sarsma, kıvıldatma”; (TİEM)

²Karahanlı Türkçesinde horoz için *erkek taķaķu*, tavuk için *tışı taķaķu* ifadeler kullanılmıştır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 194).

“sarsma, tepretme, muzdarip kılma” (Caferoğlu, 1968: 230; Eker, 2015: 983; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 870; Ünlü, 2012b: 786). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /p/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tir- E. Uyg. *tir-* (TT) “toplamak, derlemek” ~ Krh. *tir-* (DLT, KB) “dermek, toplamak, biriktirmek” ~ *tîr-* (DLT) “biriktirmek” ~ *têr-* (RKT, TİEM) “dermek, toplamak, bir araya getirmek, haşretmek”; (RKT) “toplamak, kol kavşurmak”; (TİEM) “helak etmek, döndermek; kapatmak, saklamak, yığmak, depo etmek, kasaya koymak” ~ *ter-* (AH, KB) “dermek, toplamak” (Caferoğlu, 1968: 240; Demiryürek, 2012: 134; Eker, 2015: 964, 986; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 882; Ünlü, 2012b: 787, 806). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş, kısa, kapalı ve öndamak ünlüsü /ê/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tiregük E. Uyg. *tiregük* (Alt. Gr.) “direk” ~ Krh. *tiregü* (DLT) “kendisine dayanılacak ve yelken ve benzeri şeyleri dik tutacak olan nesne (direk)” ~ *tirgük* (KB) “direk” ~ **tirek** (DLT, RKT) “direk, destek, kavak ağacı (*Populus*)” (Caferoğlu, 1968: 240; Eker, 2015: 987; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 882; Ünlü, 2012b: 806). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi ile yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *büzülme* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tokın- E. Uyg. *tokın-* (U) “dokunmak” ~ Krh. *tokın-* (DLT) “dokunmak, çarpmak, isabet etmek; (birisi) dövülmek; (madeni şeyler) dövülmek; dövülerek sertleşmek”; (KB) “savaşmak” ~ *tokıł-* (DLT) “dokunmak, dövülmek” ~ **tokül-** (TİEM) “işlenmek”; (DLT) “dokunmak, adam dövülmek” ~ *toğun-* (DLT) “(birisi) dövülmek; (madeni şeyler) dövülmek; hayvan kesmek, boğazlamak” (Caferoğlu, 1968: 244, 225; Eker, 2015: 998; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 888-890; Ünlü, 2012b: 813, 814). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ilerleyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı, diş ve geniz ünsüzü *n#* ses birimi *ağızsılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, art damak ve ağız ünsüzü *l#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

töpü E. Uyg. *töpü* (USt.) “tepe” ~ *töpö* (Man.) “tepe”; (DÇ) “kafa” ~ Krh. **tepe** (TİEM) “tepe”; (DLT) “dağ” (Caferoğlu, 1968: 249; Ü. Ö. Demirci, 2014: 197; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 869; Ünlü, 2012b: 785). Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/, *ö#* ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/, *e#* ses birimine

dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

törçi- E. Uyg. *törçi-* (Suv.) “türemek, doğmak, neşet etmek” ~ Krh. *törçi-* (TİEM, KB) “başlamak” ~ **töri-** (KB) “yaratılmak, titremek” ~ **törü-** (DLT, KB) “türemek, meydana gelmek, yaratılmak” ~ *türçi-* (DLT, KB) “başlamak” (Caferoğlu, 1968: 249; Eker, 2015: 1010, 1064; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 897, 911; Ünlü, 2012b: 822, 823, 824, 850). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar ve öndamak ünlüsü i# ses birimi *ilerleyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü ü# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tünlük E. Uyg. *tünlük* (Uig-Wb.) “pencere” ~ Krh. *tünlük* (DLT) “pencere” ~ *tünlük* (DLT) “pencere, ocak, baca deliği, tünlük, dünlük (tepe penceresi) gibi evdeki delikler” (Caferoğlu, 1968: 258; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 909; Ünlü, 2012b: 848). Ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, ön damak ve geniz ünsüzü /ŋ/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ud- E. Uyg. *ud-* (Suv., USp.) “ardından gitmek, takip etmek, uymak, birisinin idaresi altına girmek” ~ Krh. *uç-* (AH, KB) “uymak”; (RKT, TİEM) “uymak, takip etmek”; (TİEM) “yanında yer almak, tabi olmak, uymak” ~ **uy-** (DLT, TİEM) “uymak, birine bağlı olmak” (Caferoğlu, 1968: 262; Demiryürek, 2012: 140; Eker, 2015: 1078; Ünlü, 2012b: 861, 890). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü d# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü đ# ses birimine; *süreklileşme* ve *akıcılılaşma* yoluyla da ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü y# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

uwut Kök. *uwut* (T) “utanma; utanç” ~ E. Uyg. *uvut* (Suv.) “edep yeri” ~ **uyat** (Suv.) “haya, edep yeri” (Aydın, 2021: 173; Caferoğlu, 1968: 269). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine; *akıcılılaşma* yoluyla da ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü genişlemesi* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ünte- E. Uyg. *ünte-* (PP, Suv.) “seslenmek, çağırmak, ünlemek”; (DÇ) “çağırmak” ~ Krh. *ünde-* (DLT, KB, RKT, TİEM) “seslenmek, çağırmak”; (RKT) “dua etmek, niyaz etmek, yalvarmak, tapınmak; okumak”; (TİEM) “yüksek esle bağırarak, bağırta çıkarmak,

haykırmak; sormak, hesaba çekmek, muaheze etmek, (yerine getirilmesini) istemek” ~ *ünle-* (TİEM) “çağırmak, davet etmek” (Caferoğlu, 1968: 272; Ü. Ö. Demirci, 2014: 204; Eker, 2015: 1124; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 932; Ünlü, 2012b: 902, 903). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimine; *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla da ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak ünsüzü /l/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yabız E. Uyg. *yabız* (Suv.) “kötü, fena”; (IB) “harap” ~ *yavız* (DÇ, Suv.) “kötü; fena” ~ *yavaz* (İnd.) “kötü, fena” ~ Krh. *yawız* (KB) “kötü” ~ **yawuz** (DLT) “kötü; bozuk, zavallı, zayıf”; (AH, KB) “kötü; fena”; (RKT, TİEM) “kötü, kötülük”; (RKT) “günah, hata, kusur; kötü kişi”; (TİEM) “kötü, çirkin, kötülük, nahoş; büyük küçük her türlü günah, kötü, zararlı, kötülük” ~ *yafuz* (DLT) “bir şeyin kötüsü, fenası” (Caferoğlu, 1968: 278, 291; Ü. Ö. Demirci, 2014: 207; Uluç, 2013: 118; Demiryürek, 2012: 149; Eker, 2015: 1183, 1184; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 961; Ünlü, 2012b: 921, 974, 975). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine; düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yablağ Kök. *yablağ* (BK, KT) “kötü, fena, kötülük, nifak” ~ *yawlağ* (BK, KT) “kötü (durumda)” ~ E. Uyg. *yablağ* (IB) “kötü” ~ *yavlağ* (DÇ) “kötü”; (PP, Suv.) “fena, kötü, yavuz, düşmanca” (Aydın, 2021: 175; Tekin, 2020: 183; Caferoğlu, 1968: 291; Ü. Ö. Demirci, 2014: 207; Uluç, 2013: 118). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dudak ünsüzü /b/ *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ses birimi ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yadıl- E. Uyg. *yadıl-* (DÇ, Suv.) “yayılmak; dağılmak” ~ *yayıl-* (Suv.) “yayılmak, dökülmek, taşmak, dağılmak” ~ Krh. *yadıl-* (DLT, KB, TİEM) “(askerler, yabancılar vb. için) dağılmak, yayılmak; yayılmak, serilmek, ayrılmak”; (TİEM) “sürgün, çıkış” ~ *yayıl-* (DLT, KB, TİEM) “(asker vb.) yayılmak; sarsılmak” ~ *yazıl-* (DLT, KB) “yayılmak; açılmak, çözülme; yalabımak, güzelleşmek” (Caferoğlu, 1968: 279, 291; Ü. Ö. Demirci, 2014: 205; Eker, 2015: 1136, 1185, 1187; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 939, 961-963; Ünlü, 2012b: 920, 978, 980). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü /ɖ/ ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş

ünsüzü /z/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yağ- E. Uyg. *yağ-* (U) “yaklaşmak” ~ Krh. *yağ-* (DLT, KB, RKT, TİEM) “yaklaşmak; yaklaştırmaya yakın, yakın olmak” ~ *yawu-* (AH, TİEM) “yaklaşmak”; (TİEM) “çok yaklaşmak, pek yakın olmak, Salih amel ile Allah'ın rızasını kazanmak, Allah katında yakınlık sağlamak” (Caferoğlu, 1968: 280; Demiryürek, 2012: 149; Eker, 2015: 1141; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 942; Ünlü, 2012b: 924, 973, 974). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılışma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yalbar- E. Uyg. *yalbar-* (IB) “yalvarmak” ~ *yalvar-* (TT, U) “yalvarmak, dilemek, istemek, niyaz etmek” ~ Krh. *yalbar-* (TİEM) “yalvarmak” ~ *yalwar-* (KB) “yalvarmak”; (DLT) “yalvarmak, (birine) sığınıp ondan bir şey istemek”; (RKT) “yalvarmak, imdat dilemek”; (RKT, TİEM) “bağırarak, bağırarak, çağırarak, dua ile tazarru etmek” (Caferoğlu, 1968: 285; Uluç, 2013: 118; Eker, 2015: 1150; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 946; Ünlü, 2012b: 931, 937). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yapış- E. Uyg. *yapış-* (Suv., U) “yapışmak” ~ *yapşın-* (Suv., U) “yapışmak”; (DÇ) “(yere) yapışmak; (can için) bağlanmak” ~ *yapsın-* (Suv.) “yapışmak, birleşmek” ~ Krh. *yapış-* (DLT) “(köpek ava) yapışmak”; (TİEM) “yapışmak, bağlanmak; ateş yüzüne çarpmak, yalamak” ~ *yapuş-* (DLT) “(köpek ava) yapışmak”; (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “yapışmak, sarılmak” ~ *yapçın-* (DLT) “yapıştırılmak” ~ *yapçun-* (DLT) “yapışmak, yapışıp asılmak” ~ *yawçun-* (DLT) “(bir şey bir şeye) yapışmak, asılmak; yapıştırılmak” ~ *yapşun-* (DLT, TİEM) “yapışmak, yapıştırılmak, tutunmak” ~ *yepiş-* (TİEM) “yapışmak” ~ *yepüş-* (RKT) “sımsıkı sarılmak, yapışmak” (Caferoğlu, 1968: 285; Ü. Ö. Demirci, 2014: 206; Demiryürek, 2012: 148; Eker, 2015: 1163; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 950-952, 960; Ünlü, 2012b: 946-948, 973, 988, 989). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *öndamaksıllaşma* yoluyla düz, geniş ve ince /e/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine; *ünlü yuvarlaklaşması* ve *öndamaksıllaşma* yoluyla da yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /p/ ses birimi *ötümlüleşme*, *süreklileşme* ve *sızıcılışma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak

ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yapşur- E. Uyg. *yapşur-* (TT) “yapıştırmak” ~ Krh. *yapşur-* (DLT, TİEM) “yapıştırmak, bağlamak, dolamak” ~ *yapçur-* (DLT, TİEM) “yapıştırmak, yamamak” ~ *yawçur-* (DLT) “yapıştırtmak” (Caferoğlu, 1968: 285; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 950, 951, 960; Ünlü, 2012b: 947, 973). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yavrı- E. Uyg. *yavrı-* (Suv., TT) “zayıflamak, eğilmek, güçten düşmek” ~ Krh. *yawrı-* (DLT) “(insanın) durumu kötüleşmek, fakirlik veya hastalıktan dolayı zayıflamak, güçsüz hale gelmek”; (KB) “güçsüz hale getirmek” (Caferoğlu, 1968: 291; Eker, 2015: 1183; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 960; Ünlü, 2012b: 973). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yeme Kök. *yeme* (BK, KÇ, KT, T) “de, da, dahi, bile; ve, yine” ~ E. Uyg. *yime* (PP) “yine, tekrar, yeniden” ~ **yana** (PP) “yine, tekrar, ve, yeniden, dahi, fazladan” (Aydın, 2021: 176; Tekin, 2020: 187; Caferoğlu, 1968: 283, 297). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü olan /i/ ses birimine; *artdamaksillaşma* yoluyla da düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. *e#* ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla *a#* ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı, çift dudak ve geniz ünsüzü /m/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, diş ve geniz ünsüzü /n/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. E. Uyg. *yime*).

yipkin E. Uyg. *yipkin* (H) “menekşe rengi” ~ *yipin* (TT) “menekşe rengi” ~ *yipün* (U) “lotus çiçeği”; (DÇ) “kırmızı” ~ Krh. *yipkil* (DLT) “erguvan rengi” ~ *yipgil* (DLT) “erguvan rengi” ~ *yipgin* (DLT) “erguvan rengi; koyu renkli, mor; konur, koyu kırmızı” ~ *yipin* (DLT) “koyu kırmızı, kızıl, şakayık rengi” ~ *yipün* (KB) koyu kırmızı, mor, menekşe rengi” (Caferoğlu, 1968: 297, 298; Ü. Ö. Demirci, 2014: 210; Eker, 2015: 1216; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 977; Ünlü, 2012b: 1006). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yir- E. Uyg. *yir-* (U) “yermek, kızmak, hiddetlenmek” ~ *yiri-* (Suv., TT) “öfkelenmek, tekdir etmek”; (PP) “parçalanmak, yarılmak” ~ Krh. *yir-* (AH, DLT) “yirmek; iğrenmek” ~ *yır-* (DLT) “yirmek” ~ *yér-* (RKT) “iğrenmek”; (DLT) “yermek, beğenmemek, zemmetmek” ~ *yer-* (AH) “yermek, beğenmemek”; (KB) “nefret etmek, eleştirmek, suçlamak” ~ **ir-** (DLT) “yabanileşmek; duvar vb. şeyleri yarmak”; (KB) “irkilmek, yalnızlık duymak; ayrılmak, usanmak, bıkmak”; (RKT) “bıkmak, usanmak” (Caferoğlu, 1968: 298; Demiryürek, 2012: 153; Eker, 2015: 1200; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 666, 977; Ünlü, 2012b: 326, 991, 1000, 1006). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /é/ ses birimi ile düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yorığ E. Uyg. *yorığ* (TT) “gidiş, yürüyüş, yol, usul, tarz”; (DÇ) “tarz; (öğreti için) yolunda” ~ *yoruğ* (TT) “yürüme” ~ Krh. *yorığ* (KB) “yürüyen” ~ **yorık** (DLT) “koşma ve yürüme, hareket; gidiş, gidişat; huy, davranış ve insanlarla münasebet”; (KB) “akma, akıcı; huy, hareket” ~ **yoruk** (DLT) “yürüyüş”; (RKT, TİEM) “yol, tarz” (Caferoğlu, 1968: 302; Ü. Ö. Demirci, 2014: 211; Eker, 2015: 1227; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 981, 982; Ünlü, 2012b: 1018, 1019). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü g# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yüng E. Uyg. *yüng* (PP) “pamuk, yün” ~ *yuñ* (IB) “at” ~ Krh. *yüñ* (KB) “yün” ~ **yüñ** (DLT) “yün; kıl, yün vb; yün ve deve tüyü; yün çilesi”; [*yüñ kırıldı*] (DLT) “koyun vb. hayvanlar (kırıldı)” ~ *yuñ* (DLT, TİEM) “yün ve deve tüyü; pamuk” ~ **yüg** (DLT, KB) “kuş tüyü” (Caferoğlu, 1968: 307; Uluç, 2013: 120; Eker, 2015: 1240, 1244; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 989, 991; Ünlü, 2012b: 1026, 1029, 1034). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *artdamaksızlaşma* yoluyla yuvarlak, dar, uzun ve artdamak ünlüsü /ū/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

4.1.4. Anlam Kayması

Somut veya soyut nitelikteki sözcüklerin *düzdeğişmece*, *eğretileme*, *kapsamlayış*, *benzetme* vb. yollarla kullanılmaları sonucundan zamanla sözcüğün anlamında gerçekleşen değişim, kayma veya kayma yoluyla kalıplaşmadır (Korkmaz, 1992: 11; Vardar, 2007: 21). Eski Türkçe döneminde fono-semantik başkalaşma sonucu *anlam*

kaymasına uğrayan sözcükler şunlardır:

adra E. Uyg. *adra* (U) “ayrılmış” ~ Krh. **adri** (DLT) “iki ayrı parçası bulunan şey; iki dalı olan; çatal değnek; buğday temizlemek için kullanılan alet” (Caferoğlu, 1968: 5; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 541; Ünlü, 2012b: 17). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü /d/ ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü *a#* ses birimi ise *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü *ı#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

burğu E. Uyg. *burğu* (Mait.) “trampet” ~ *burku* (Man. Erz.) “trompet” ~ Krh. *borgu* (RKT, TİEM) “sur, kıyamette, üflenecek boru” ~ **borguy** (DLT) “üfürülen boru; sur kıyamette üflenecek boru” ~ **borı** (DLT, KB) “ok ucuna geçirilen temren oyuğu halkası; hokka ve taş gibi şeylerin yarılmaması için ağızlarına geçirilen halka” (Caferoğlu, 1968: 53, 54; Eker, 2015: 289, 212; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 594; Ünlü, 2012b: 143). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *y#* ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. *u#* ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü *ı#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

çök- E. Uyg. *çök-* (TT, U) “çökmek” ~ *çökle-* (U) “çökmek” ~ Krh. *çök-* (DLT, KB, RKT, TİEM) “(insan, hayvan) çökmek; diz çökmek, (bir şey suda) dibe çökmek” ~ *çöm-* (DLT, TİEM) “suya dalmak, çimmek” ~ **çüm-** (DLT) “(iyice) dalmak” ~ **çom-** (TİEM) “batmak”; (DLT) “suya dalmak” (Caferoğlu, 1968: 65; Eker, 2015: 345; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 627, 628; Ünlü, 2012b: 192, 193, 196). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *k#* ses birimi *dudaksıllaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve çift dudak ünsüzü *m#* ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve geniş ünlü /ö/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine; *artdamaksıllaşma* yoluyla da yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

ed E. Uyg. *ed* (İst., Suv., Tışas., TT, USt.) “madde, mülk, servet”; (DÇ) “mal, mülk” ~ Krh. **ed** (DLT, KB) “(kumaş vb.) imal edilen her şey; değerli kumaş; ipekli kumaş gibi dokuma cinsinden olan kıymetli şeyler” ~ **ēd** (DLT) “(kumaş vb.) imal edilen her şey”

(Caferoğlu, 1968: 68; Ü. Ö. Demirci, 2014: 16; Eker, 2015: 354; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 632; Ünlü, 2012b: 206). Düz, geniş, kısa ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla düz, geniş, uzun ve öndamak ünlüsü #ē ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü d# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış arası ünsüzü d# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

eşid- E. Uyg. *eşid-* (Suv., TT) “ışitmek” ~ *eşid-* (DÇ) ıışitmek” ~ *esid-* (IB) “ışitmek” ~ Krh. *eşit-* (AH, DLT, KB) “ışitmek, duymak” ~ *eşt-* (KB) “haber vermek” ~ *işit-* (AH, DLT, KB) “ışitmek, duymak” (Caferoğlu, 1968: 77; Ü. Ö. Demirci, 2014: 163; Uluç, 2013: 101; Eker, 2015: 427, 430, 507; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 647, 670; Ünlü, 2012b: 334). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü d# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü t# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

ı E. Uyg. *ı* (Suv., TT) “ağaç, ekin, bitki, nebat, orman” ~ *ığaç* (Alt. Gr., DÇ, IB) “ağaç” ~ *ı ığaç* (Suv. 621, 5; Wind. 21) “ağaç” ~ Krh. *yığaç* (DLT) “fersah (uzunluk birimi, eski bir çeşit yer ölçüsü); erkeğin erkeklik aygıtı, adamın penisi” (Caferoğlu, 1968: 84, 85; Ü. Ö. Demirci, 2014: 164; Uluç, 2013: 102; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 694; Ünlü, 2012b: 996). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur (Bk. Krh. *yığaç*).

ıavuk E. Uyg. *ıavuk* (TT) “kabarcık” ~ Krh. *ıavuk* (DLT) “mesane, sidik torbası” ~ *ıawuk* (DLT) “mesane, sidik torbası” (Caferoğlu, 1968: 172; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 969; Ünlü, 2012b: 378). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve dış-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

oğuş E. Uyg. *oğuş* (Hüen., Suv., USt.) “kabile, soy sop, aile, klan, nesil” ~ *okus* (U) ~ *uğuş* (TT) ~ Krh. *oğuş* (DLT) “aşiret; hısım, oymak, akraba” ~ *oğış* (DLT) “aşiret” ~ *uğuş* (RKT, TİEM) “soy, nesil; kabile”; (TİEM) “(erkek veya kız) kardeş; millet, ırk” ~ *ağuş* (TİEM) “eşraf, ileri gelenler; millet (din yahut aynı dine mensup kişiler)” (Caferoğlu, 1968: 140, 141, 263; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 772; Ünlü, 2012b: 26, 570, 865). Yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü #o ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü #a ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

örki E. Uyg. *örki* (TT) “yüce, yüksek, âli” ~ *ürgi* (TT) “yüksek” ~ Krh. *örkü* (DLT) “hörgüç” (Caferoğlu, 1968: 152, 273; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 790; Ünlü, 2012b: 615). Düz, dar ve öndamak ünlüsü *i#* ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü *ü#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

özek E. Uyg. *özek* (TT) “küçük dere” ~ Krh. *özek* (TİEM) “vadi” ~ *özük* (DLT) “oyularak havuz haline getirilen yer” (Caferoğlu, 1968: 155; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 794; Ünlü, 2012b: 627, 628). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü */e/* ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme*, *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü */ü/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

sökü E. Uyg. *sökü* (TT) “çökmek (?)” ~ Krh. *söke* (DLT) “çökerek dizleri üstüne oturma şekli” (Caferoğlu, 1968: 209; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 831). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü */ü/* ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme*, *ünlü genişlemesi* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü *e#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

suvsuş E. Uyg. *suvsuş* (TT) “içki, içilecek şey” ~ Krh. *suwsuş* (DLT) “şarap gücü giden buğday suyunun son kısmı; su katılmış ayran” (Caferoğlu, 1968: 213; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 838; Ünlü, 2012b: 708). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü */v/* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü */w/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

tapıg E. Uyg. *tapıg* (TT) “tapma, perestiş etme, hürmet”; (DÇ) “hürmet” ~ *tapag* (PP) “tapma, hürmet, hizmet, tapınma”; (DÇ) “hürmet” ~ Krh. *tapuğ* (DLT) “itaat; ibadet; hizmet”; (KB) “hizmet, ibadet”; (RKT, TİEM) “tapma, ibadet” ~ *tapi* (DLT, KB) “razı olma, rıza, kanaat etme” (Caferoğlu, 1968: 224; Ü. Ö. Demirci, 2014: 191; Eker, 2015: 929, 931-933; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 854, 855; Ünlü, 2012b: 750, 752). Düz, dar ve artdamak ünlüsü */ı/* ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü */u/* ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *ğ#* ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

taviş E. Uyg. *taviş* (U) “gürültü, şamata” ~ Krh. *tavuş* (DLT) “duygu, kımıldama, ses ve hareket” ~ *tawış* (DLT) “duygu, kımıldama, ses ve hareket” ~ *tawuş* (DLT) “his, duygu, kımıldama, gizli ses ve hareket”; (TİEM) “ses, (metinde) gizli ses” (Caferoğlu, 1968: 224, 229; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 863; Ünlü, 2012b: 764). Düz, dar ve artdamak ünlüsü

/u/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine; ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

tüzül- E. Uyg. *tüzül-* (U, Ust.) “dizilmek, sırada olmak” ~ Krh. *tüzül-* (DLT, KB TİEM) “düzelmek, tertip ve tanzim edilmek; (iş vb. için) yoluna girmek, düzelmek; (yer için) düzletilmek; düzleşmek; (nağme için) uyum sağlanmak, akort edilmek” ~ **tüzer-** (DLT) “(yer vb. şeyler) düzleşmek, düzelmek” ~ *tizil-* (DLT, KB, TİEM) “dizilmek” (Caferoğlu, 1968: 261; Eker, 2015: 1073; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 914; Ünlü, 2012b: 810, 856, 857). Yuvarlak, dar ve geniş ünlü /ü/ ses birimi *ünlü genişlemesi* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak ünsüzü /# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r# ses dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

yavaş E. Uyg. *yavaş* (Man.) “yumuşak huylu, halim, sakın, müşfik, rahim”; (DÇ) “şefkatli” ~ Krh. *yafaş* (DLT) “yumuşak huylu; yavaş” (Caferoğlu, 1968: 278, 291; Ü. Ö. Demirci, 2014: 207; Ünlü, 2012b: 921). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /f/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur (Bk. Krh. *yavaş*).

yavışgu E. Uyg. *yavışgu* (TT) “yaprak, çelenk” ~ Krh. *yawışgu* (DLT) “akdiken, alıç” (Caferoğlu, 1968: 291; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 960). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

yumurtka E. Uyg. *yumurtka* (H) “yumurta” ~ Krh. *yumurtka* (TİEM) “yumurta” ~ *yumurtga* (DLT) “tavuk ve diğer kuşların yumurtası; insan ve sair hayvanların taşıdığı” (Caferoğlu, 1968: 305; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 988; Ünlü, 2012b: 1025). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /ğ/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

4.2. ORTA TÜRKÇE DÖNEMİ (XIII-XV. yy)

Türk yazı dili, orta Türkçe döneminde doğu, kuzey ve batı şeklinde üç kola ayrılmıştır. Harezmi Türkçesi (XIII-XV. yy) ile Çağatay Türkçesi (I. Dönem)’de kaleme alınan

Tezkiretü'l-Evliyâ, Bahtiyârname ve Miraçname adlı çeviri eserler yazı dilinin doğu kolunu oluşturmaktadır (Eraslan, 1993: 169; Köprülü, 1980: 201, 285, 319, 320; Hacıeminoğlu, 2001: 412). Kuzey kolu Kıpçak Türkçesi (XIII-XVI. yy), Batı kolu ise Hazar ötesi Türkmen'lerin Anadolu'ya göç etmesiyle ortaya çıkan Eski Türkiye Türkçesi (XIII-XV. yy) dir (Timurtaş, 1976: 331, 332; Kara, 2002: 235).

4.2.1. Anlam Daralması

Sözcüğün genel anlamdan özel anlama geniş anlamdan dar anlama geçmesidir ve sözcüğün anlamında üst anlamdan alt anlama geçiş vardır (Karaağaç, 2015: 324; Korkmaz, 1992: 9; Vardar, 2007: 20). Orta Türkçe döneminde fono-semantik başkalaşma sonucu *anlam daralmasına* uğrayan sözcükler şunlardır:

açığ Krh. *açığ* (DLT) “ekşi, acı”; (AH, KB, RKT) “bir parça acılık; acı, tatlı olmayan; bazı maddelerin dilde bıraktığı yakıcı duyu, tatlı karşıtı”; (RKT) “acı, acı veren, elem verici; felaket, musibet” ~ *açıl* (TİEM) “acı, ekşi” > Hrzm. *açığ* (ME (2)) “acı, ekşi; (yüz için) asık; intikam”; (HKT) “(yüz için) asık, buruşuk, kaşları çatık”; (HKT, İML, MM) “acı, tatlı olmayan, lezzetsiz”; (HŞ, İML, KE, MN (1), NF) “acı, ıstırap, elem” ~ *açık* (MN (2)) “acı” ~ *açıl* (HŞ) “acı; kırıcı” ~ *acığ* (ME (1)) “acı” ~ *acı* (ME (1)) “acı” (Demiryürek, 2012: 16; Eker, 2015: 432; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 47; Ünlü, 2012b: 4; Cihan, 2021: 463; Ünlü, 2012a: 23, 24). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *ğ*# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k*# ses birimine dönüşmüş ve düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. E. Uyg. *açağ*).

ağır Hrzm. *ağır* (Hrzm.)³ “ağır, çok; ağırlık, zor, güç, çok kuvvetli, değer, baha” ~ Kıp. *ağır* (Kıp.)⁴ “ağır, hafif olmayan”; (İM) “can sıkıcı; kalın, dayanıklı; üstün, tercih edilir, değerli”; (CC) “şan, şeref, şöhret”; (CC, İN, RH) “ağırlık, göz kararı kabul edilen bir ağırlık ölçüsü birimi”; (GT, MG) “çok, zorlu” ~ *avur* (TZ) “ağır, hafif olmayan” (Cihan, 2021: 464; Ünlü, 2012a: 29; Toparlı vd., 2007: 3, 17). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü */ğ/* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü */v/* ses birimine; düz, dar ve artdamak ünlüsü */ı/* ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü */u/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Kök. *ağır*).

³(AO, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MN (1), MN (2), NF).

⁴(BM, DM, Gİ, İM, KF, KFT, Kİ, KK, TA, RH, TZ).

ağırla- Hrzm. *ağırla-* (Hrzm.)⁵ “ağırlamak, saygı göstermek; hürmet etmek, misafir etmek, ululamak, yüceltmek”; (ME (1)) “saygı, hürmet” ~ Kıp. *ağırla-* (Kıp.)⁶ “ağırlamak, hürmet etmek, ikram etmek” ~ **avurla-** (CC, TZ) “ağırlamak, hürmet etmek, ikram etmek” (Cihan, 2021: 464; Ünlü, 2012a: 29; Toparlı vd., 2007: 4, 17). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine; düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ağna- Hrzm. *ağna-* (HŞ, KE, ME (1), NF) “ağnamak, debelenmek, kıvranmak” ~ Kıp. *ağna-* (İM, Kİ, TA) “yere yatıp debelenmek” ~ **avna-** (TZ) “yere yatıp debelenmek” ~ **ığna-** (TA) “yatıp yuvarlanmak” (Ünlü, 2012a: 30; Toparlı vd., 2007: 4, 16, 101). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü #a ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü #ı ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ağrı- Hrzm. *ağrı-* (HŞ, İML, KE, NF) “ağrımak, sancımak, acı çekmek, darılmak, gücenmek, incinmek”; (HŞ, İML) “hastalanmak, ağrıya duçar olmak” ~ Kıp. *ağrı-* (Kıp.)⁷ “ağrımak, acımak” ~ **ağır-** (BM, CC) “ağrımak, acımak” ~ **ağrur-** (CC) “ağrımak, acımak” ~ **avur-** (TZ) “ağrımak, acımak” (Ünlü, 2012a: 30; Toparlı vd., 2007: 3, 4, 17). Düz, dar ve artdamak ünlüsü ı# ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Düz, dar ve artdamak ünlüsü ı# ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *ağrı-*).

ağrığ Krh. *ağrığ* (DLT, KB, RKT) “ağrı; sızı, zahmet, huzursuzluk, hastalık” > Hrzm. *ağrığ* (Hrzm.)⁸ “ağrı, sancı; sızı” ~ **ağrık** (KE, MN (1)) “ağrı, sancı” (Eker, 2015: 63; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 544; Ünlü, 2012b: 24; Cihan, 2021: 464; Ünlü, 2012a: 30). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü ğ# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla

⁵(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MN (1), NF).

⁶(CC, GT, İM, Kİ, KK, TA).

⁷(BV, CC, Gİ, GT, İM, KF, Kİ, İN, RH).

⁸(HKT, HŞ, İML, KE, ME (2), NF).

ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

alçağlık Hrzm. *alçağlık* (ME (1)) “uysallık, itaat” ~ *alçaklık* (ME (1), ME (2), NF) “alçak gönüllülük; tevazu, uysallık” ~ Kıp. *alçaklık* (İM) “alçak gönüllülük” ~ *alşaklık* (Gİ) “alçak gönüllülük” (Cihan, 2021: 466; Ünlü, 2012a: 38; Toparlı vd., 2007: 6, 7). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü */ç/* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü */ş/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

alda- Hrzm. *alda-* (HKT, HŞ, KE, ME (1), NF) “aldatmak, kandırmak”; (HKT) “talep etmek, dilemek, istemek; aldatma, kandırma”; (ME (2)) “aldatmak, kandırmak” ~ Kıp. *alda-* (Kıp.)⁹ “aldatmak, kandırmak” ~ *yalda-* (TZ) “aldatmak” (Cihan, 2021: 466; Ünlü, 2012a: 38; Toparlı vd., 2007: 7, 308). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *#y* ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

añ- Hrzm. *añ-* (Hrzm.)¹⁰ “anmak, hatırlamak”; (HKT) “zikretmek; düşünmek, öğüt almak” ~ ETT *añ-* (AD, HN, YD) “anmak, bahsetmek; hatırlamak, sözünü etmek, zikretmek, dile getirmek” ~ *an-* (İN (2)) “hatırlamak” (Cihan, 2021: 467; Ünlü, 2012a: 45; Kanar, 2018: 45; Özkan, 1995: 646; Öztürk, 2017: 274). Ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü *#ñ* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, diş ve geniz ünsüzü *#n* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ança Krh. *ança* (DLT) “o kadar, onca; ona göre; şöyle”; (KB) “bir kısım, bu kadar, bir müddet, bir parça, biraz, bazen, pek fazla, böyle, o kadar, daha, bir miktar, böylece, öylesine”; (AH) “o zamirinin eşitlik durum eki almış hali” > Hrzm. *ançak* (HŞ) “ancak, öylece” ~ *ançu* (AO) “böylece, öylece” (Demiryürek, 2012: 20; Eker, 2015: 81, 772; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 550; Ünlü, 2012a: 45). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü */a/* ses birimi *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü *u#* ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *+k#* ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla alınmıştır. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

andağ Krh. *andağ* (DLT) “öyle, onun gibi, böyle”; (KB) “böyle, böylece, öylesine, bu şekilde, bu nedenle, bunun gibi, bu kadar”; (RKT, TİEM) “öyle, evet öyle, o şekilde”; (RKT) “üstelik, ayrıca” > Hrzm. *andağ* (HKT, HŞ, KE, NF) “öyle, öylece”; (ME (2))

⁹(CC, GT, İM, KFT, Kİ, MG, TA, TZ).

¹⁰(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MM).

“öyle, onun gibi, böylece” ~ *andağ* (MN (1)) “öyle, öylece” ~ *antég* (MM) “öyle, onun gibi” ~ *antiğ* (HŞ) “öyle, onun gibi” (Eker, 2015: 82; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 550; Ünlü, 2012b: 41; Cihan, 2021: 468; Ünlü, 2012a: 45, 47). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *öndamksillaşma* yoluyla düz, ince ve yarı dar ünlü /e/ ses birimine; *öndamaksillaşma* ve *ünlü daralması* yoluyla da düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimi ise *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ağla- Hrmz. *ağla-* (Hrmz.)¹¹ “anlamak, öğrenmek, sanmak” ~ Kıp. *ağla-* (Kıp.)¹² “anlamak” ~ *ağla-* (KK) “anlamak” ~ *ağna-* (BV) “anlamak” (Ünlü, 2012a: 46; Toparlı vd., 2007: 4, 9). Ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü /ŋ/ ses birimi *ağızsillaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı, art damak ve ağız ünsüzü /ğ/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı, art damak ve ağız ünsüzü /l/ ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı, diş ve geniz ünsüzü /n/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

arığ Hrmz. *arığ* (MN (1)) “arık, ark, kanal” ~ *arık* (HŞ, KE, ME (1), MM, NF) “ark, arık, su yolu”; (HKT) “ırmak, nehir” ~ Kıp. *arğ* (BM) “nehir, ırmak” ~ *arğ* (Kİ) “nehir, ırmak” (Ünlü, 2012a: 49, 50; Toparlı vd., 2007: 10, 11). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

arığ Krh. *arığ* (AH, DLT, RKT, TİEM) “temiz, pak”; (RKT, TİEM) “münezzeh, takdîd ve tenzih etme; mukaddes, kutsal; Esmâ-i Hüsnâ’dan el-Ğuddûs”; (TİEM) “geçimlik; helal ve temiz; iyi, ahlaklı; yücelme, yüceltme; temiz ve hoş şeyler; beyaz, temiz; nimet, rızık; güzel, etkili; masum; abdestli”; (KB) “saf, övgü” ~ *arîğ* (DLT) “temiz” ~ *arriğ* (DLT) “çok temiz şey” > Hrmz. *arığ* (Hrmz.)¹³ “temiz, arı; masum, suçsuz, günahsız, parlak, güzel, hoş”; (HKT, KE, ME (1), MM, NF) “güzel, hoş, değerli” ~ *arık* (İML) “temiz” ~ *arı* (HŞ, MM, MN (2)) “temiz” ~ *aru* (İML) “temiz” ~ Kıp. *arığ* (BV, İM, Kİ) “arı, saf, temiz”; (İM) “kutsal, mübarek”; (İM) “güzel, hoş” ~ *arık* (KF) “temiz, saf, arı” ~ *arı* (Kıp.)¹⁴ “arı, saf, temiz” ~ *aru* (Gİ, KF, RH,TA, TZ) “saf, temiz, arı” ~ *arav* (CC) “arı, temiz, pak, günahsız” ~ *arov* (CC) “saf, arı, temiz” ~ *uru* (KK) “temiz” (Demiryürek, 2012: 23; Eker, 2015: 88; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 554, 557; Ünlü, 2012b: 47, 55;

¹¹(AO, HŞ, İML, KE, ME (1), MM, NF).

¹²(BM, CC, GT, KFT, Kİ, MG).

¹³(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

¹⁴(CC, Gİ, GT, İM, KF, Kİ, MG, MS, RH).

Cihan, 2021: 470; Ünlü, 2012a: 49, 50, 53; Toparlı vd., 2007: 10-12, 293). Harezmi Türkçesinde ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *ğ#* ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar ve artdamak ünlüsü */ı/* ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü *u#* ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde */ı/* ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü */o/* ses birimine; *ilerleyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla da düz, geniş ve artdamak ünlüsü */a/* ses birimine dönüşmüştür. *ğ#* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü *v#* ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla da düşmüştür. *#a* ses birimi *gerileyici, uzak, tam benzeşme, ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla *#u* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. arıĝ).

arıĝlıĝ Hrm. *arıĝlıĝ* (HŞ) “temizlik” ~ *arıĝlıĝ* (HKT, KE, ME (1), NF) “temizlik, suçsuzluk, masumluk, günahsızlık”; (HKT) “bütün noksanlardan uzak olma, münezzeh olma”; (ME (2)) “(Allah için) her türlü kusur, araz ve beşeri niteliklerden uzak ve arınık olma” ~ Kıp. *arıĝlıĝ* (İM) “münezzehlik; temizlik” ~ *arılıĝ* (Gİ, İM, MS) “temizlik” ~ *arılıĝ* (Gİ, KF) “temizlik” ~ *aruvluĝ* (CC) “arılık, temizlik, kusursuzluk” (Cihan, 2021: 470; Ünlü, 2012a: 49; Toparlı vd., 2007: 11, 13). Düz, dar ve artdamak ünlüsü */ı/*, */+ı/* ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü */u/*, */+u/* ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü */ğ/* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü */v/* ses birimine dönüşmüş, *ünsüz düşmesi* yoluyla da düşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *+k#* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü *+h#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

arĝa Hrm. *arĝa* (Hrm.)¹⁵ “arka, sırt; bir defada sırta yüklenecek yük, destek, dayanak”; (HKT) “arka, arka taraf; sulp, omurga, bel; destek” ~ Kıp. *arĝa* (Kıp.)¹⁶ “arka, arka taraf”; (İM) “züriyet, soy sop”; (Gİ) “yardımcı”; (Kıp.)¹⁷ “sırt; yardım” ~ *arĝa* (CC) “arka, arka taraf” (Cihan, 2021: 470; Ünlü, 2012a: 50; Toparlı vd., 2007: 10, 11). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art dudak ünsüzü */k/* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü */h/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması*

¹⁵(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

¹⁶(BV, Gİ, KF, KFT, Kİ, MG, MS, İN, TZ).

¹⁷(CC, DM, İM, İN, KK, MG, RH, TA).

olmuştur.

arşlan Hrzm. *arşlan* (Hrzm.)¹⁸ “arşlan”; (İML) “ükek (burç) adlarından biri” ~ Kıp. *arşlan* (Kıp.)¹⁹ “arşlan” ~ *arşlan* (Kıp.)²⁰ “arşlan” ~ **arşlan** (DM) “arşlan” ~ **arşlan** (CC) “arşlan” (Cihan, 2021: 470; Ünlü, 2012a: 51; Toparlı vd., 2007: 10, 12-14). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /t/ ses birimi ise *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

art Krh. *art* (RKT, TİEM) “arka, art”; (DLT) “boyun, art; dağ geçidi, sarp dağ geçidi”; (KB) “daha büyük, genişletilmiş” > Hrzm. *art* (Hrzm.)²¹ “arka; art, arka taraf” ~ **ard** (ME (1), ME (2)) “art, arka; geri” (Eker, 2015: 92; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 557; Ünlü, 2012b: 56; Cihan, 2021: 469, 470; Ünlü, 2012a: 48, 52). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü t# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü d# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

artuğ Krh. *artuğ* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “çok, fazla, fazlalık, ziyade”; (TİEM) “batıl, kaymış, boş; pay, hisse, taksim, paylaşırma” > Hrzm. *artuğ* (Hrzm.)²² “fazla, artık; çok, değerli, kıymetli” ~ *artuğ* (MN (1)) “fazla; artık” ~ **artuğ** (İML) “fazla; artık” ~ Kıp. *artuğ* (Kıp.)²³ “artık, fazla, fazlalık” ~ **artum** (CC) “çok, fazlasıyla” ~ **artık** (TZ) “artık, fazla” ~ **artum** (CC) “çok, fazlasıyla” (Demiryürek, 2012: 23; Eker, 2015: 94; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 558; Ünlü, 2012b: 58; Cihan, 2021: 471; Ünlü, 2012a: 52; Toparlı vd., 2007: 12). Harezmi Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü ğ# ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde k# ses birimi *genizleşme* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, çift dudak ve geniz ünsüzü m# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

¹⁸(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MN (1), MN (2), NF).

¹⁹(BM, CC, DM, GT, İM, Kİ, KK, TA, TZ).

²⁰(BM, BV, CC, DM, GT, İM, KF, KFT, Kİ RH, TZ).

²¹(HKT, HŞ, K, KE, ME (2), NF).

²²(HKT, HŞ, K, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), MN (2), NF).

²³(BV, CC, Gİ, İM, İN, KF, Kİ, MG, RH, TA).

asığ Krlh. *asığ* (AH, DLT, KB, TİEM, RKT) “kâr, kazanç, fayda, yarar, avantaj” > Hrz. *asığ* (Hrz.)²⁴ “fayda, yarar; kazanç” ~ *ası* (İML) “fayda, yarar, kazanç” ~ *assu* (ME (1)) “fayda, yarar” (Demiryürek, 2012: 24; Eker, 2015: 98; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 559; Ünlü, 2012b: 64; Cihan, 2021: 471; Ünlü, 2012a: 55, 56). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *ğ*# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü */s/* ses birimi *ünsüz ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Düz, dar ve artdamak ünlüsü */ı/* ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü */u/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ay- Hrz. *ay-* (Hrz.)²⁵ “söylemek, konuşmak; demek, sormak”; (HKT) “bir düşünceyi ortaya atmak, iddia etmek; söyleme, söz; iddia etme” ~ *ayıt-* (HŞ K, MM, NF) “demek, söylemek” ~ *ayıt-* (ME (2)) “söylemek, anlatmak” ~ *ayt-* (Hrz.)²⁶ “söylemek, demek”; (HKT) “sormak; anlatmak, nakletmek; iddia etmek; söyleme, söz” ~ Kıp. *ay-* (BV, GT, İM) “söylemek, demek” ~ *ayıt-* (İM, MG, TA, TZ) “söylemek, demek” ~ *eyit-* (GT) “demek, söylemek” ~ *eyit-* (TA) “söylemek, konuşmak” ~ *iyit-* (KFT) “söylemek, konuşmak” ~ *ayt-* (Kıp.)²⁷ “söylemek, demek”; (CC) “anlatmak” ~ *ayd-* (MS) “söylemek, demek” ~ *eyt-* (İN, RH) “demek, söylemek” (Cihan, 2021: 474, 475; Ünlü, 2012a: 64, 66, 67; Toparlı vd., 2007: 17-19, 78, 79, 117). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü *#a* ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü *#e* ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *t#* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *d#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

az- Hrz. *az-* (Hrz.)²⁸ “azmak, doğru yoldan çıkmak, sapmak”; (HKT) “boşa gitmek; yoldan çıkma, sapma, azma” ~ Kıp. *az-* (Kıp.)²⁹ “azmak, sapmak, şaşırmak” ~ *ez-* (Kİ) “azmak” (Cihan, 2021: 475; Ünlü, 2012a: 68; Toparlı vd., 2007: 19, 79). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü *#a* ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü *#e* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

bağır Hrz. *bağır* (Hrz.)³⁰ “bağır, ciğer; göğüs” ~ Kıp. *bağır* (Kıp.)³¹ “ciğer, karaciğer”; (İN) “göğüs”; (İN) “her şeyin içi veya önü” ~ *bavur* (DM) “ciğer, karaciğer” (Cihan,

²⁴(HKT, HŞ, KE, ME (2), MM, MN (1))

²⁵(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (2), NF).

²⁶(HKT, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), MN (2), NF).

²⁷(BM, BV, CC, DM, GT, TA).

²⁸(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

²⁹(BV, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, KK, MG, TA, TZ).

³⁰(HŞ, İML, KE, ME (2), MM, MN (2), NF).

³¹(DM, GT, İM, Kİ, TA, TZ).

2021: 476; Ünlü, 2012a: 73; Toparlı vd., 2007: 21, 25). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /v/ ses birimine; düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

bağışla- Hrzm. *bağışla-* (Hrzm.)³² “bağışlamak, affetmek, ihsan etmek, lütfetmek”; (ME (2)) “bağışlamak, vermek” ~ Kıp. *bağışla-* (Kıp.)³³ “hediye etmek” ~ *bağışla-* (BM, İM, TA) “hediye etmek” (Cihan, 2021: 476; Ünlü, 2012a: 73; Toparlı vd., 2007: 21, 22). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

bağla- Hrzm. *bağla-* (Hrzm.)³⁴ “bağlamak, sağlamlaştırmak, kapatmak, kilitlemek, ilgi kurmak”; (ME (2)) “bağlamak, anlaşma yapmak; (ishal için) durdurmak, engel olmak” ~ Kıp. *bağla-* (CC) “bağlamak, demet yapmak”; (Kıp.)³⁵ “bağ ile, ip ile bağlamak”; (MG) “sona erdirmek”; (İM) “kapıyı kapamak” ~ *bağla-* (BM) “bağlamak, ip ile bağlamak” ~ *bağla-* (CC) “bağlamak, demet yapmak” ~ *bavla-* (CC) “bağlamak, ip ile bağlamak” ~ *bayla-* (TZ) “bağlamak, ip ile bağlamak” (Cihan, 2021: 476; Ünlü, 2012a: 73; Toparlı vd., 2007: 21-23, 25, 26). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi ile düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi ise *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüz /ğ/ ses birimi ile ötümlü sürekli-akıcı ve art damak ünsüz /l/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. /ğ/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /v/ ses birimine; *süreklileşme* ve *akıcılaşıma* yoluyla da ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

bak- Hrzm. *bak-* (Hrzm.)³⁶ “bakmak, dikkate almak, bakmak, besleyip büyütme”; (HKT) “beklemek, gözetlemek”; (ME (2)) “bakmak, görmek”; (HKT, ME (1)) “bakma, bakış” ~ Kıp. *bak-* (Kıp.)³⁷ “bakmak”; (TA) “göz ucuyla bakmak” ~ *bak-* (CC) “bakmak” (Cihan, 2021: 477; Ünlü, 2012a: 75, 76; Toparlı vd., 2007: 22). Ötümsüz, süreksiz-

³²(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), MM, MN (1), MN (2), NF).

³³(CC, Gİ, GT, İM, KF, KFT, KK, MS).

³⁴(HKT, HŞ, İML, K, KE, ME (1), MM, MN (1), MN (2), NF).

³⁵(BM, BV, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, MG, RH, TA, TZ).

³⁶(AO, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), MM, MN (1), MN (2), NF).

³⁷(BM, BV, CC, DM, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, KK, MG, MS, RH, TA, TZ).

patlayıcı ve art damak ünsüzü *k*# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü *h*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

balçık Hrzm. *balçık* (Hrzm.)³⁸ “balçık, çamur”; (ME (2)) “yapışkan ve koyu kıvamlı çamur, killi çamur, balçık” ~ *balçığ* (MN (1)) “balçık; çamur” ~ *balçağ* (ME (2)) “yapışkan ve koyu kıvamlı çamur, killi çamur, balçık” ~ Kıp. *balçık* (Kıp.)³⁹ “killi çamur, balçık” ~ *balçuk* (CC) “killi çamur, balçık” ~ *balşığ* (DM, KK, TZ) “balçık, killi çamur” (Cihan, 2021: 477; Ünlü, 2012a: 76; Toparlı vd., 2007: 23). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

bar- Krh. *bar-* (AH DLT, KB, RKT, TİEM) “varmak, gitmek”; (TİEM) “geçip gitmek, çıkmak; gitmek, gidivermek; elden çıkarmak, kaçırmak, fevt etmek” > Hrzm. *bar-* (Hrzm.)⁴⁰ “varmak, gitmek; ölmek, helak olmak, evlenmek”; (HKT) “kaybolmak, zail olmak; sefere çıkmak” ~ *var-* (K) “varmak” (Demiryürek, 2012: 30; Eker, 2015: 150; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 573; Ünlü, 2012b: 95; Cihan, 2021: 477; Ünlü, 2012a: 78, 645). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü #*b* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümlü sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü #*v* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

barçın Hrzm. *barçın* (HKT, İML, NF) “ipek kumaş; dıba (eskiden çok makbul tutulan, genellikle desenli, ağır dokuma ipekli kumaş, bir nevi canfes)” ~ Kıp. *barçın* (Kİ) “ipekli kumaş” ~ *berçin* (İH) “ipekten yapılmış kumaş” (Ünlü, 2012a: 78; Toparlı vd., 2007: 24, 28). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *öndamaksillaşıma* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine; düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *öndamaksillaşıma* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

batur- Hrzm. *batur-* (HKT, KE, ME (1), ME (2)) “batırmak; boğdurmak, boğulmasını sağlamak”; (HKT, ME (1)) “geçirmek, sokmak, yerle bir etmek” ~ Kıp. *batur-* (BV) “batırmak” ~ *batır-* (CC, GT,) “batırmak”; (CC) “gizlemek, saklamak”; (İM) “bir şeyi

³⁸(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), NF).

³⁹(BM, BV, GT, IM, KFT, KI, MG, TA).

⁴⁰(HKT, HŞ, İML, K, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), MN (2), NF).

suya daldırmak” ~ **batkır-** (KK) “batırmak” (Cihan, 2021: 479; Ünlü, 2012a: 82; Toparlı vd., 2007: 25). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /-u/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /-ı/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

bēg Krh. *bēg* (DLT) “bey, (emîr); kadının kocası” ~ *beg* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “bey, (emîr); bey; hükümdar, efendi, önde gelen kişi”; (DLT, TİEM) “bey, koca, evli erkek, karının kocası” ~ *bek* (DLT) “bey, (emîr)” ~ *bēg* (DLT) “koca” ~ *bīg* (DLT) “koca” > Hrzm. *beg* (AO, KE, ME (1)) “bey; emir” ~ *bēg* (MM, NF) “bey, efendi, vali”; (ME (2)) “bey, emir” ~ *big* (HŞ, MN (1), MN (2)) “bey” ~ **bik** (İML) “bey, emir” (Demiryürek, 2012: 32; Eker, 2015: 181; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 580, 586; Ünlü, 2012b: 106, 107; Cihan, 2021: 479; Ünlü, 2012a: 85, 96). Düz, geniş ve ön damak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüz *g#* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüz *k#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

bek Krh. *bek* (DLT) “sağlam, muhkem, sıkı”; (KB) “sağlam, berk; bir şeyin kontrol altında olunması”; (AH) “muhafaza, kilit, emniyet” ~ *berk* (DLT) “muhkem, sağlam, muhafazalı, saklanmış”; (AH, KB, RKT, TİEM) “sıkı, sağlam, katı, kuvvetli, bağ” > Hrzm. *bek* (HŞ, KE) “emin, sağlam, güvenilir” ~ *berk* (Hrzm.)⁴¹ “sağlam, muhkem, sıkı, doğru”; (ME (2)) “sıkı, sağlam” ~ *birk* (HKT) “sağlam, kuvvetli” ~ **bik** (HŞ) “berk” (Demiryürek, 2012: 32; Eker, 2015: 187, 210; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 581, 583; Ünlü, 2012b: 107, 117; Cihan, 2021: 480; Ünlü, 2012a: 86, 90, 96, 101). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

bekle- Krh. *bekle-* (DLT) “kapatmak; bağlamak; sağlamlaştırmak”; (AH, KB, TİEM) “beklemek, kilitlemek, bağlamak, sağlam tutmak, kontrol altına almak” ~ *berkle-* (DLT) “saklayıp muhafaza etmek, korumak; sağlamlaştırmak; (birini) hapsetmek”; (KB, TİEM) “kontrol altına almak, muhafaza etmek, bağlamak” > Hrzm. *bekle-* (HKT, İML, ME (1)) “korumak, muhafaza etmek, saklamak”; (ME (2)) “korumak, saklamak, sağlamlaştırmak, pekitmek”; (HKT, ME (1), NF) “örenmek, hıfz etmek, ezberlemek” ~ *bēkle-* (MM) “korumak, muhafaza etmek” ~ *berkle-* (ME (1)) “sağlam yapmak” (Demiryürek, 2012:

⁴¹(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), NF).

32; Eker, 2015: 187, 211; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 581, 583; Ünlü, 2012b: 108, 119; Cihan, 2021: 479; Ünlü, 2012a: 86, 91). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, yarı dar ve öndamak ünlüsü /é/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

belgölüg Krh. *belgölüg* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “belli, belirli, açık, meydanda, belli, bilinen ve görünen, göze çarpan, malum”; (RKT) “delil, hüccet, açık delil; nişan, ibret”; (TİEM) “ayet, kitap; iz, emare; hak, hukuk” ~ *belgölük* (KB) “belli, açık” ~ *bellü* (KB) “görülen, ortada olan” > Hrmz. *belgölüg* (HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2)) “belli, belirtili, açık ve seçik” ~ *belgülüg* (KE) “belli, belirtili, açık ve seçik” ~ *bilgölüg* (HKT) “açık, apaçık, aşikar, belli” ~ *bëllig* (KE) “belli” (Demiryürek, 2012: 32; Eker, 2015: 190, 191; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 582; Ünlü, 2012b: 111, 112; Cihan, 2021: 479; Ünlü, 2012a: 87, 97). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, yarı dar ve öndamak ünlüsü /é/ ses birimine; *ünlü daralması* yoluyla da düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi ile yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. /+ü/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla /+i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

belgür- Krh. *belgür-* (DLT, KB, RKT, TİEM) “belirmek, belli olmak, ortaya çıkmak, açığa çıkmak”; (TİEM) “akıllara yeni bir fikir gelmek; gizliyen sonradan açığa çıkmak; bilinmek, malum olmak” > Hrmz. *belgür-* (HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2)) “belirmek; belli olmak, ortaya çıkmak” ~ *bëlgür-* (NF) “belirmek, belli olmak, ortaya çıkmak” ~ *belür-* (HŞ) “belirtmek” ~ *bilgür-* (MN (2)) “belirmek, ortaya çıkmak” ~ *bilür-* (MN (2)) “belirmek” ~ *bilgir-* (İML) “belirtmek” (Eker, 2015: 191; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 582; Ünlü, 2012b: 112, 113; Cihan, 2021: 479; Ünlü, 2012a: 87, 97, 98). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *gerileyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

belgürt- Krh. *belgürt-* (KB, RKT, TİEM) “belli olmak, açığa çıkmak, göstermek; açığa çıkarmak, belirtmek, meydana çıkarmak”; (TİEM) “fasih konuşmak, açıklamak, kelamı ve ifadesi açık olmak; bildirmek, muttali kılmak, bulundurmak; takdir etmek, beyan etmek, farz kılmak; tafsil etmek, genişçe açıklamak, ayrı ayrı izah etmek; icat etmek,

meydana getirmek, yapmak; farz kılmak” > Hrzm. *bēlgürt-* (MM) “belli etmek, ortaya koymak, açığa vurmak, belirtmek” ~ *bēlürt-* (MM) “belli etmek, ortaya koymak, açığa vurmak, belirtmek” (Eker, 2015: 191; Ünlü, 2012b, 113; Ünlü, 2012a: 87). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /é/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ber- Krh. *ber-* (DLT, KB) “vermek”; (TiEM) “ödemek, eda etmek, teslim etmek; harcamak⁴²; vermek, mülk sahibi etmek; kefil kılmak, baktırmak, himayesine vermek” ~ *bēr-* (DLT, RKT, TiEM) “vermek, getirmek” ~ *bir-* (DLT) “vermek” ~ *bīr-* (DLT) “vermek” > Hrzm. *ber-* (AO, KE) “vermek” ~ *bēr-* (KE, ME (1), ME (2), NF) “vermek”; (ME (1)) “verme; bağış” ~ *bir-* (Hrzm.)⁴³ “vermek”; (HKT) “teslim etmek, vermek; yardımcı fiil, kolaylık, çabukluk ve birden birelik ifade eder” ~ *ver-* (K) “vermek” ~ Kıp. *ber-* (BM, CC, DM, RH) “vermek” ~ *bir-* (Kıp.)⁴⁴ “vermek” ~ *ver-* (BV, Gİ, KFT) “vermek” ~ *vir-* (Kıp.)⁴⁵ “vermek” (Eker, 2015: 192; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 582, 589; Ünlü, 2012b: 115, 133; Cihan, 2021: 480; Ünlü, 2012a: 89, 99, 100, 648; Toparlı vd., 2007: 27, 31, 302, 303). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü #b ses birimi *süreklileşme ve sızıcılaşıma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü #v ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

berkit- Hrzm. *berkit-* (HKT, KE, ME, (1), ME, (2)) “sağlamlaştırmak; bağlamak, kapatmak, kilitlemek”; (HKT) “sağlamca bağlama” ~ *berki-* (HŞ, KE, ME (1)) “sağlamlaşmak, sağlamlaştırmak, kuvvetlenmek” ~ Kıp. *berkit-* (CC, İM, Kİ, TA) “sağlamlaştırmak” ~ *berkid-* (KFT) “sağlamlaştırmak” ~ *birkit-* (MG) “sağlamlaştırmak” (Cihan, 2021: 480; Ünlü, 2012a: 91; Toparlı vd., 2007: 27, 32). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *gerileyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

berü Krh. *berü* (DLT) “beri, tarafına, konuşana doğru”; (KB) “yakın durma” ~ *beri* (KB) “yakın durma” > Hrzm. *berü* (AO, KE, ME (1), NF) “beri, buraya”; (ME (2)) “beri, ileri, buraya”; (KE) “yakına” ~ *beri* (K, KE, ME (1)) “...den beri; beri, beriye” ~ *birü* (HŞ) “beri” (Eker, 2015: 209, 212; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 583; Ünlü, 2012b: 119;

⁴²Bu harcama, cümledeki yerine göre “zekat verme, yardımda bulunma, sadaka verme, malı vs.yi harcıyıp yahut dağıtıp da fakir düşmek” anlamında kullanılmıştır (Ünlü, 2012: 115).

⁴³(AO, CE, HKT, HŞ, İML, MN (1), MN (2)).

⁴⁴(BM, BV, CC, DM, Gİ, GT, İH, İM, İN, KF, KFT, Kİ, KK, MG, MS, RH, TA, TZ).

⁴⁵(Gİ, İN, KF, KFT, KK, MS).

Cihan, 2021: 480; Ünlü, 2012a: 90, 91, 101). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *berü*).

beyni Hrzm. *beyni* (İML) “beyin; ilik” ~ *meyin* (KE) “beyin” ~ *mini* (KE) “beyin” ~ Kıp. *beyni* (DM) “beyin” ~ **beyin** (İN, TA, TZ) “beyin” ~ *meyin* (İM) “beyin” ~ **meyni** (KFT) “beyin” ~ **miyin** (TZ) “beyin” ~ **miyni** (BV) “beyin” ~ **mey** (Kİ) “beyin” (Ünlü, 2012a: 93, 391, 395; Toparlı vd., 2007: 29, 183, 185). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i# ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı, çift dudak ve ağız ünsüzü #b ses birimi *genizsileşme*, *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, çift dudak ve geniz ünsüzü #m ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla /i/ ses birimine dönüşmüştür. n# ses birimi *üsüz düşmesi* yoluyla; /i/ ses birimi ise *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

bış- Krh. *bış-* (DLT) “(yemek) pişmek, (meyve) olgunlaşmak; (kırmızı) kıvama gelmek”; (KB, RKT, TİEM) “pişmek, olgunlaşmak” ~ *pış-* (DLT) “pişmek, olmak” > Hrzm. *bış-* (HKT KE, MM) “pişmek” ~ *bış-* (Hrzm.)⁴⁶ “pişmek; olgunlaşmak” ~ *pış-* (İML) “pişirmek, pişmek” (Eker, 2015: 215; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 585; Ünlü, 2012b: 123, 634; Cihan, 2021: 483; Ünlü, 2012a: 95, 102, 473). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *öndamaksıllaşma* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

bilig Krh. *bilig* (DLT) “akıl, us, hikmet; ilim”; (DLT, KB, RKT, TİEM) “bilgi, hikmet, ilim”; (TİEM) “Tevrat”; (AH) “bilgi” ~ *biliş* (KB) “bildik, tanıdık” ~ *bilgi* (KB) “bilgi, hikmet”; (AH) “bilgi” ~ *bilgü* (KB) “bilgi” > Hrzm. *bilig* “bilme, bilgi, bilim” ~ *bilik* (MN (2)) “bilme, bilgi, bilim” ~ *bilgi* (HŞ) “bilgi” (Demiryürek, 2012: 35; Eker, 2015: 224, 225, 229; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 588; Ünlü, 2012b: 127, 128; Ünlü, 2012a: 98). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü g# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü k# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

bīr Krh. *bīr* (DLT) “sayıda bir; aynı, bir, eşit” ~ *bir* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “(sayı) bir, tek, aynı, diğer, herhangi biri, hiç kimse, birlikte, beraber”; (RKT, TİEM) “ansızın,

⁴⁶(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), NF).

birdenbire” > Hrzm. *bir* (Hrzm.)⁴⁷ “bir tek, aynı”; (HKT) “diğer; herhangi bir; hiç kimse, hiçbir fert; eşi ve benzeri olmayan, Esma-i Hüsnâ’dan El-aḥad, El-vaḥid”; (HŞ) “beraber; tek, yegane”; (AO, HŞ, İML, ME (2), MN (1)) “(sayı) bir”; (ME (1)) “muhatap, eş,” ~ *bêr* (ME (1)) “muhatap, eş” (Eker, 2015: 229; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 588, 589; Ünlü, 2012b: 130; Cihan, 2021: 482; Ünlü, 2012a: 89, 99). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, ince ve yarı dar ünlü /è/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur

boğazla- Hrzm. *boğazla-* (HKT, ME (1), MM) “boğmak, (hayvan) kesmek”; (HKT, ME (1)) “boğma, boğuş” ~ *boğuzla-* (HŞ, KE, MM, NF) “boğazını kesmek, (hayvan) kesmek, kurban etmek”; (ME (2)) “bir canlıyı boğazını kesmek suretiyle öldürmek, kurban etmek” ~ Kıp. *boğazla-* (Kıp.)⁴⁸ “boğazlamak, boğazından kesmek” ~ *boğuzla-* (BV, İM, TZ) “boğazlamak, boğazından kesmek” ~ *bovazla-* (TZ) “boğazlamak, boğazından kesmek” ~ **boğuz-** (İM) “boğazlamak, hayvan kesmek” (Cihan, 2021: 483; Ünlü, 2012a: 105; Toparlı vd., 2007: 34, 35). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüz /ğ/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü /+l/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla; düz, geniş ve artdamak ünlüsü +a# ses birimi ise *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

borğu Hrzm. *borğu* (HKT, HŞ, İML, NF) “boru, sûr” ~ Kıp. *borğu* (İM) “boru” ~ *borğı* (DM) “boru” ~ *borı* (TZ) “boru” ~ **burğa** (BM, TZ) “boru” ~ **burğı** (Kİ, TZ) “boru” ~ *burgu* (CC, İH) “boru (müzik aleti)” (Ünlü, 2012a: 106; Toparlı vd., 2007: 34, 38). Yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. u# ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü # ses birimine; *ünlü düzleşmesi* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla da düz, geniş ve artdamak ünlüsü a# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *borğu*).

botuk Krh. *botuk* (DLT) “potuk, deve yavrusu” ~ *botu* (DLT) “deve yavrusu”; (KB) “çocuk, yavru, bebek” ~ *butu* (KB) “deve yavrusu” > Hrzm. *bota* (KE, ME (1)) “deve yavrusu” (Eker, 2015: 291; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 596; Ünlü, 2012b: 144, 160; Ünlü, 2012a: 107). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü u# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme*, *ünlü düzleşmesi* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü a#

⁴⁷(HKT, HŞ, KE, ME (1), MM, MN (2), NF).

⁴⁸(Gİ, KF, KFT, Kİ, KK, TA).

ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

boyun Hrzm. *boyun* (Hrzm.)⁴⁹ “boyun”; (HKT) “kul, köle” ~ Kıp. *boyun* (Kıp.)⁵⁰ “boyun” ~ *boyın* (CC) “boyun” ~ **boynı** (DM) “boyun” (Cihan, 2021: 485; Ünlü, 2012a: 108; Toparlı vd., 2007: 35). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. /ı/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi ile yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

buğday Hrzm. *buğday* (Hrzm.)⁵¹ “buğday; başak burcu”; (İML) “burç adlarından biri” ~ Kıp. *buğday* (Kıp.)⁵² “buğday” ~ *buyday* (Kİ, TZ) “buğday” ~ **buday** (İH) “buğday” ~ *buğdan* (TZ) “buğday” ~ *boğday* (CC, GT, Kİ) “buğday” ~ **boday** (CC, KF) “buğday” ~ **budı** (TA) “buğday” (Cihan, 2021: 487; Ünlü, 2012a: 110; Toparlı vd., 2007: 33, 34, 36, 39). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüz /ğ/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla da düşmüştür. *y#* ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, diş ve geniz ünsüzü *n#* ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla da düşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme*, *ünlü genişlemesi* yoluyla da yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü *ı#* ses birimine; dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

bulğa- Kırh. *bulğa-* (DLT) “bulanmak; bulandırmak; tutmaç, bulamaç gibi yemekleri karıştırmak; kızdırmak, sinirlendirmek”; (TİEM) “bulandırmak, vesvese vermek” > Hrzm *bulğa-* (HŞ, KE, ME (1), ME (2)) “karıştırmak, bulamak, bulaştırmak; bulandırmak, bozgunculuk etmek, bulandırmak, vesvese vermek” ~ **bula-** (ME (1)) “bulaştırmak, bulamak” ~ Kıp. *bulğa-* (İM, Kİ) “bulamak, karıştırmak”; (CC) “sıkmaç, üzmeç, bulandırmak” ~ **buğla-** (Kİ) “bulamak, karıştırmak” ~ *bula-* (Kİ) “bulamak, karıştırmak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 601; Ünlü, 2012b: 154; Cihan, 2021: 487; Ünlü, 2012a: 111; Toparlı vd., 2007: 36, 37). Harezmi Türkçesinde ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Kıpçak Türkçesinde ise /ğ/ ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü /l/ ses birimi *yakın göçüşme*

⁴⁹(HKT, HŞ, İML, ME (1), ME (2), MM, MN (1), MN (2), NF).

⁵⁰(BV, CC, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, MG, MS, TA).

⁵¹(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

⁵²(BM, BV, DM, Gİ, İM, KF, KFT, TA, TZ).

yoluyla yer deşiştirmiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

bus- Krh. *bus-* (DLT) “pusuya yatmak, pusuya girmek”; (AH, KB) “pusu kurmak; tuzak için beklemek, her yerin tuzaklarla dolu olması; pusuya yatmak, pusu kurmak, gizlenmek, saklanmak” > Hrzm. *bus-* (MM) “sinmek, gizlenmek” ~ *pus-* (İML) “gizlenmek, saklanmak” (Eker, 2015: 316; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 604; Ünlü, 2012b: 158; Ünlü, 2012a: 114, 474). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü #b ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü #p ses birimine dönüşmüştür Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

büt Krh. *büt* (DLT) “but, ayak” ~ *but* (DLT, KB) “ayak; bacak” > Hrzm. *but* (KE, ME (1), MN (1)) “but, bacak”; (ME (2)) “baldır, kalça” ~ *bud* (ME (1)) “but, bacak” (Eker, 2015: 318; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 604; Ünlü, 2012b: 159; Cihan, 2021: 488; Ünlü, 2012a: 110, 114). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü t# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü d# ses birimine dönüşmüştür Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

buyrul- Hrzm. *buyrul-* (HKT, NF) “görevlendirilmek; emir almak, emredilmek, buyrulmak” ~ Kıp. *buyrul-* (KFT, İM) “emredilmek, buyrulmak” ~ *buyurul-* (Gİ, KF) “emredilmek, buyrulmak” ~ *buyrunıl-* (KFT) “emredilmek, buyrulmak” (Ünlü, 2012a: 114; Toparlı vd., 2007: 39). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi ile düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla; ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi ise *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

bükre- Hrzm. *bükre-* (ME (2), NF) “eğilmek, bükülmek; kamburlaşmak” ~ *bükrey-* (KE) “eğilmek, bükülmek” ~ Kıp. *bükrey-* (TZ) “kamburlaşmak” ~ *bükür-* (GT, TZ) “kamburlaşmak”; (İH) “bükülmek” ~ *büksül-* (İH) “kamburlaşmak” (Cihan, 2021: 488; Ünlü, 2012a: 115; Toparlı vd., 2007: 39, 40). Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /s/ ses birimine; düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme, ünlü daralması ve ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. r# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak ünsüzü l# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

bütün Hrzm. *bütün* (HŞ, İML, KE, NF) “bütün, tam, eksiksiz, noksansız”; (MM) “doğru, gerçek” ~ Kıp. *bütün* (BV, CC, İM, TA, TZ) “bütün, tam”; (Kİ) “sahih, sağlam” ~ *bitün*

(Kİ) “bütün” (Ünlü, 2012a: 116; Toparlı vd., 2007: 33, 40). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

çağan Hrz. *çağan* (NF) “çıyan” ~ *çağan* (ME (2)) “çıyan, akrep” ~ *çayan* (HŞ, İML, NF) “çıyan, akrep” ~ *çığan* (KE) “çıyan, burç-ı akrep” ~ *çıyan* (KE, MN (1)) “çıyan, burç-ı akrep” ~ Kıp. *çayan* (İH) “kırkayak, çıyan, akrep” ~ *çıyan* (İM, TA, TZ) “kırkayak, çıyan, akrep” ~ *şiyam* (DM) “akrep” (Cihan, 2021: 490; Ünlü, 2012a: 129, 132, 135, 137; Toparlı vd., 2007: 47, 51, 253). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ş ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü n# ses birimi ise *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve çift dudak ünsüzü m# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

çağ- Hrz. *çağ-* (HKT, İML, ME (1), ME (2), MM) “(çakmak) kıvılcım vermek, ateşlemek, tutuşturmak”; (İML, MN (1), NF) “gammazlık etmek, ihbar etmek, ifşa etmek”; (HŞ) “çakmak, eriştirmek, kışkırtmak” ~ Kıp. *çağ-* (KFT) “vurmak, çakmak; erişmek”; (CC) “iftira etmek”; (GT) “ihbar etmek, ifşa etmek”; (Kİ) “işaret etmek”; (TA) “çalmak; birini bir büyüğe şikayet etmek” ~ *çağh-* (CC) “iftira etmek” ~ *şak-* (KK) “çakmak, vurmak” ~ *şık-* (KK) “şikayet etmek” (Cihan, 2021: 490; Ünlü, 2012a: 130; Toparlı vd., 2007: 45, 249, 252). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü h# ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ş ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

çanak Hrz. *çanak* (Hrz.)⁵³ “kadeh, bardak, kap, kâse”; (ME (2)) “kase, çanak” ~ Kıp. *çanak* (Kıp.)⁵⁴ “çanak, kap” ~ *şanak* (KK, TZ) “çanak, kap” ~ ETT *çanak* (BL) “tabak, çanak, kap kacak”; (SN, FS) “toprak, metal vb. den yapılmış yayvan, çukur kap” ~ *çanağ* (HD) “çanak” ~ *çanağh* (SN) “çanak, kase, tabak” (Cihan, 2021: 490; Ünlü, 2012a: 131; Toparlı vd., 2007: 46, 250; Kanar, 2018: 163; Turan, 2001: 124; Özkan, 1995: 658; Tarlan, 1945: 288). Kıpçak Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak

⁵³(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), NF).

⁵⁴(BV, CC, DM, GT, İH, IM, KFT, KI, MS, TA).

ünsüzü #ç ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ş ses birimine dönüşmüştür. Eski Türkiye Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü g# ses birimine; *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla da ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü h# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

çap- Hrm. *çap-* (KE) “kesmek, parçalamak”; (HŞ, KE, ME (1), ME (2)) “(el) vurmak, yüzmek”; (ME (1), NF) “koşmak, (at) koşmak” ~ Kıp. *çap-* (İM) “vurmak, çarpmak”; (MG) “kılıç vurmak”; (Kİ) “bir defa da hem vurmak hem kesmek”; (İH) “yüzmek, suda çırpınmak”; (BV) “koşmak”; (İN, RH) “atılmak, hızlı hareket etmek; derisi soyulmak, yağır olmak”; (BV, GT, MG) “sürmek, at koşturmak” ~ şap- (DM, TZ) “çarpmak, vurmak” (Cihan, 2021: 490; Ünlü, 2012a: 131; Toparlı vd., 2007: 46, 250). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ş ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

çerig Krh. *çerig* (DLT) “savaş düzenindeki saf, sıra, savaşta iki taraftan biri; savaş”; (KB, TİEM) “asker, ordu” > Hrm. *çerig* (Hrm.)⁵⁵ “asker; ordu” ~ *çerik* (İML) “savaş ordusu” ~ *çeri* (K) “asker” (Eker, 2015: 337; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 619; Ünlü, 2012b: 180; Ünlü, 2012a: 134; Cihan, 2021: 491). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü g# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü k# ses birimine dönüşmüş ve düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

çık- Hrm. *çık-* (Hrm.)⁵⁶ “çıkmaq; (dışarı) çıkmak, ortaya çıkmak, belirlemek, yükselmek, kaçmak, erişmek, ölmek”; (HKT) “ayrılmak, gitmek; yetişmek, büyümek; elde edilmek, sağlanmak; akmak, fışkırmak; sefere çıkmak; sıyrılmak, uzaklaşmak; sefere çıkma; sürgüne gitme, sürgün; çıkma, kalkma, dirilme”; (HKT, HŞ) “çıkma, kurtulma”; (İML) “(güneş, ay) doğmak, çıkmak” ~ Kıp. *çık-* (Kıp.)⁵⁷ “çıkmaq”; (BM) “yukarı çıkmak”; (GT) “ölmek; iş işten geçmek”; (CC, İM, TA) “dışarı çıkmak” ~ *çılh-* (CC) “çıkmaq” ~ *şık-* (DM, KK) “çıkmaq” (Cihan, 2021: 492; Ünlü, 2012a: 135; Toparlı vd., 2007: 50, 252). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü h# ses birimine; ötümsüz,

⁵⁵(AO, HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF).

⁵⁶(HKT, HŞ, İML, K, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), MN (2), NF).

⁵⁷(BM, BV, CC, Gİ, GT, İM, İN, KF, Kİ, MG, MS, TZ).

süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimi de *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ş ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *çık-*).

çıkār- Hrzm. *çıkār-* (Hrzm.)⁵⁸ “çıkarmak, göndermek; çıkarmak, kovmak, sürmek”; (HKT) “ortaya çıkarmak, göstermek; yetiştirmek, çıkarmak; seçmek, ayırmak; elde etmek, sağlamak; kurtarmak; netice çıkarmak, ne olduğunu bilmek, anlamak; hayata kavuşturmak, diriltmek; yapmak, yaratmak; kovma, sürme; çekip alma, çıkarma; ortaya çıkarma, gösterme; çıkarma, çıkarış, diriltme”; (İML) “elbise çıkarmak”; (ME (1)) “çıkarma, ihraç” ~ Kıp. *çıkār-* (Kıp.)⁵⁹ “çıkarmak, çekip çıkarmak”; (MG) “uzatmak” ~ *çığār-* (CC, Kİ) “çıkarmak, çekip çıkarmak” ~ *şıkar-* (KK) “çıkarmak, çekip çıkarmak” (Cihan, 2021: 492; Ünlü, 2012a: 135, 136; Toparlı vd., 2007: 49, 50, 252). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimi ise *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ş ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

çibin Hrzm. *çibin* (KE, İML) “sivrisinek, arı”; (ME (2)) “karasinek, sivrisinek” ~ *çibin* (NF) “sivrisinek” ~ *çibun* (ME (2)) “karasinek, sivrisinek” ~ Kıp. *çibin* (Kıp.)⁶⁰ “sinek, karasinek” ~ *çibin* (BV) “sinek, karasinek” ~ *cibin* (TA) “sinek” ~ *şibin* (DM, TZ) “sinek, karasinek” (Cihan, 2021: 492; Ünlü, 2012a: 135, 137; Toparlı vd., 2007: 43, 49, 51, 253). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ş ses birimine; *ötümlüleşme* yoluyla da ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

çomāk Hrzm. *çomāk* (İML, ME (2)) “topuz; değnek, asa, çomak” ~ Kıp. *çomāk* (İM, Kİ, TA) “çomak, sopa” ~ *çomuķ* (TZ) “çomak, sopa” ~ *şumuķ* (DM) “çomak” ~ *çoķmar* (DM, İM, Kİ, TA, TZ) “çomak, sopa, topuz” ~ *şoķmar* (DM, KK) “çomak, topuz” (Cihan, 2021: 493; Ünlü, 2012a: 138; Toparlı vd., 2007: 52, 254, 255). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme*, *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür.

⁵⁸(AO, HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), MN (2), NF).

⁵⁹(BM, BV, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, MG, RH, TA, TZ).

⁶⁰(BV, CC, GT, İM, Kİ, TA).

Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ş ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

çök- Hrzm. *çök-* (HŞ, KE, ME (1), MM, NF) “çökmek, oturmak, diz çökmek, çömelmek”; (ME (2)) “çökmek, oturmak; çiftleşmek” ~ Kıp. *çök-* (Kıp.)⁶¹ “çökmek, diz çökmek” ~ *şök-* (KK) “çökmek, diz çökmek” (Cihan, 2021: 493; Ünlü, 2012a: 138; Toparlı vd., 2007: 53, 254). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ş ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

çulğa- Hrzm. *çulğa-* (KE, ME (2), NF) “dolamak, sarmak, örtmek; bohçalamak” ~ Kıp. *çulğa-* (İM) “giymek”; (MG) “sarmak, dolamak” ~ *şulğa-* (TZ) “dolamak, sarmak” (Cihan, 2021: 494; Ünlü, 2012a: 139; Toparlı vd., 2007: 54, 254). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ş ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ebsem Hrzm. *ebsem* (HŞ) “sakit, uslu, susma, sessiz durma” ~ *ibsem* (HŞ) “susma, sessiz durma” ~ Kıp. *ebsem* (KK) “suskun” ~ *epsem* (TZ, İH) “suskun” (Ünlü, 2012a: 157, 247; Toparlı vd., 2007: 69, 74). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dudak ünsüzü /b/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dudak ünsüzü /p/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

edğü Krh. *edğü* (DLT, TİEM) “iyi”; (KB) “iyi, erdemli, dürüst”; (AH) “iyi, iyilik”; (RKT, TİEM) “iyi, güzel; iyi kişi, salih insan, hayırlı insan” > Hrzm. *edğü* (Hrzm.)⁶² “iyi; iyilik, güzel, hoş”; (HKT) “bozuk olmayan, sağlam, zarar görmemiş; iyilikte bulunan, faydalı iş işleyen, şerefli, değerli” ~ *eygü* (İML) “iyi, hoş” ~ *eyü* (K) “iyi” ~ *idgü* (MN (1)) “iyi” ~ *igü* (MN (2)) “iyi” (Demiryürek, 2012: 50; Eker, 2015: 355; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 632; Ünlü, 2012b: 207, 209; Cihan, 2021: 496; Ünlü, 2012a: 163, 184, 250, 251). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü /d/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimine; *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla da

⁶¹(CC, BV, İM, İN, KFT, TA, TZ).

⁶²(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

düşmüştür. Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *gerileyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *edgü*).

edgölüg Krh. *edgölüg* (DLT, KB) “iyilik” ~ *edgölük* (DLT, TİEM) “iyilik”; (KB) “iyilik, nezaket”; (TİEM) “nimet”; (AH, KB, RKT) “iyilik, iyi, amel, güzellik, nimet”; (RKT, TİEM) “Kur’an” > Hrzm. *edgölük* (KE) “iyilik” ~ *edgölük* (Hrzm.)⁶³ “iyilik”; (HKT) “nimet, lutuf” ~ *eygölük* (ME (1)) “iyilik” ~ **idgölük** (ME (2), MN (1)) “iyilik” (Demiryürek, 2012: 51; Eker, 2015: 361; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 632; Ünlü, 2012b: 211, 212; Cihan, 2021, 496; Ünlü, 2012a: 163, 184, 250). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *gerileyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış arası ünsüzü /d/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /d/ ses birimine; *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla da ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. E. Uyg. *edgölüg*).

eğlen- Krh. *eğlen-* (DLT) “evlenmek” ~ *ewlen-* (DLT) “bir evi mesken edinmek, kendini orada oturanlardan saymak; evlenmek” > Hrzm. *ewlen-* (ME (1)) “evlenmek” ~ **ivlen-** (İML) “evlenmek” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 651; Ünlü, 2012b: 214, 259; Ünlü, 2012a: 182, 272). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü #ê ses birimine; *ünlü daralması* yoluyla da düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve dış-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

egin Krh. *egin* (DLT, KB) “omuz; kürek kemiği; sırt, eğin” > Hrzm. *egin* (HKT, KE, ME (1), NF) “omuz” ~ *egin* (MM, ME (2)) “omuz” ~ *igin* (MN (1)) “omuz” ~ **ikin** (İML) “omuz” (Eker, 2015: 363; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 634; Ünlü, 2012b: 215; Cihan, 2021, 497; Ünlü, 2012a: 165, 250, 253). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *gerileyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ses değişmesi* yoluyla düz, düz, ince ve yarı dar ünlü #ê ses birimine; *gerileyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla da düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak

⁶³(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), NF).

ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

egir- Krh. *egir-* (AH, DLT, RKT) “eğirmek, kuşatmak, çevirmek; bir şeye yönlendirilmek; sarmak, kuşatmak” ~ *ewür-* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “(ters) çevirmek, evirmek; döndürmek, altını üstüne getirmek”; (TİEM) “çevirmek, vazgeçirmek; döndermek, iade etmek; çevirmek, evirip çevirmek, muhtelif suretlerde arz etmek; uzaklaşmak, uzak olmak, yüz çevirmek, öte gitmek, uzak durmak; men etmek, alıkoymak; aldırma; çevirmek, uzaklaştırmak; silmek, söndürmek, başkalaştırmak, değiştirmek; açıklamak; çıkıp gelmek, karşılamak, öne atılmak, yönelmek; savaştan dönüp kaçmak; değiştirmek, başkalaştırmak, dümdüz etmek; çevirmek (hayret ve ıstırap içerisinde bırakarak istikrarsız kılmak); hazırlamak, kible tayin etmek” ~ *ewir-* (AH) “evirmek, çevirmek” ~ *çewür-* (DLT, TİEM) “bir şeyi kendi etrafında, sol elin baş parmağı üzerinde döndürmek, çevirmek” > Hrzm. *egir-* (İML, KE, ME (1), ME (2), NF) “çevirmek, eğirmek, kuşatmak, kaplamak” ~ *igir-* (ME (2)) “döndürmek, eğirmek” ~ *ewür-* (HKT, KE, ME (1), MM, NF) “çevirmek, döndürmek, değiştirmek”; (HKT) “evirip çevirmek; tersini çevirmek; yüz çevirmek; yönelmek, dönmek; yöneltmek, döndürmek, göndermek; açıklamak; geri çevirme; değiştirme, değişiklik; çevirme, yöneltme” ~ *ewür-* (ME (2)) “çevirmek, değiştirmek, döndürmek” ~ *evür-* (HŞ, KE) “çevirmek, döndürmek, değiştirmek” ~ *ivür-* (HŞ, MN (1)) “çevirmek, tercüme etmek” ~ *öwür-* (KE) “çevirmek, döndürmek” ~ *çewür-* (HKT, KE, ME (2), NF) “çevirmek, döndürmek, değiştirmek”; (HKT) “vazgeçirmek, alıkoymak; anlatmak, açıklamak” ~ *çevür-* (HŞ, ME (1), NF) “çevirmek, döndürmek; değiştirmek” ~ *çevir-* (İML) “çevirmek, dönmek” ~ *çiwür-* (HKT) “çevirmek, döndürmek” ~ Kıp. *evür-* (BV) “evirmek” ~ *çevür-* (İM) “çevirmek, alt üst etmek”; (MG, MS) “çevirmek, döndürmek”; (İM) “bir yere yöneltmek” ~ *çövür-* (CC) “çevirmek, döndürmek” ~ *şevir-* (KK) “çevirmek, döndürmek” ~ *şövür-* (TZ) “çevirmek” (Demiryürek, 2012: 58; Eker, 2015: 434; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 620, 651; Ünlü, 2012b: 181, 261, 262; Ünlü, 2012a: 134, 137, 165, 183, 272, 465; Cihan, 2021: 491, 497, 501, 511; Toparlı vd., 2007: 49, 53, 78, 252, 254). Harezmi Türkçesi’nde düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü #è ses birimine; *gerileyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine; *gerileyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla da yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü #ö ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü #ç ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak

ünsüz #ş ses birimine dönüşmüştür. /e/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla /ö/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

emdi Krh. *emdi* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “şimdi, görüleceği gibi, takdir edilir ki, ama”; (RKT) “fakat”; (TİEM) “az önce” ~ *imdi* (AH) “şimdi” > Hrzm. *emdi* (HKT) “şimdi” ~ *imdi* (MM, NF) “şimdi” ~ *emti* (AO) “şimdi” ~ *imdi* (AO, HŞ, KE, MN (1), MN (2)) “şimdi, imdi, böylece” (Demiryürek, 2012: 53; Eker, 2015: 370; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 637, 665; Ünlü, 2012b: 230, 323; Ünlü, 2012a: 170, 172, 259). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü #é ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

emgek Krh. *emgek* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “sıkıntı; acı, çaba; sıkıntı, eziyet; zahmet, mihnet, emek”; (TİEM) “dert, hastalık, bela, bitkinlik verici husus; yorulmak, bitkin düşmek” ~ *emek* (TİEM) “zahmet, acı” > Hrzm. *emgek* (HKT, HŞ, KE, ME (1), NF) “zahmet, eziyet, sıkıntı, zorluk, ağrı”; (ME (2)) “acı, sıkıntı” ~ *imgek* (HŞ, MN (1)) “emek” (Demiryürek, 2012: 53; Eker, 2015: 372; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 637; Ünlü, 2012b: 230, 231; Cihan, 2021, 497; Ünlü, 2012a: 171, 259). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

emgen- Krh. *emgen-* (DLT) “yorulmak, acı vermek, zahmet çekmek, sıkıntı çekmek, eziyet etmek”; (TİEM) “ibadete sarılmak, ibadetle meşgul olmak” > Hrzm. *emgen-* (Hrzm.)⁶⁴ “zahmet çekmek; üzölmek, eziyet çekmek, emek sarf etmek, yorulmak” ~ *imgen-* (HŞ) “zahmet çekmek” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 638; Ünlü, 2012b: 231; Cihan, 2021: 498; Ünlü, 2012a: 171, 259). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

emget- Krh. *emget-* (DLT) “yormak”; (KB) “işkence, eziyet; yormak, işkence etmek”; (TİEM) “eziyet çektirmek, üzömek, zahmet vermek, yormak” > Hrzm. *emget-* (Hrzm.)⁶⁵ “yormak, eziyet etmek, zahmet vermek”; (ME (2)) “yormak, zahmet vermek, acı çektirmek”; (HKT) “zahmete, sıkıntıya sokma” ~ *imget-* (HŞ) “zahmet vermek” (Eker, 2015: 373; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 638; Ünlü, 2012b: 232; Cihan, 2021: 498; Ünlü, 2012a: 171, 259). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *ünlü daralması*

⁶⁴(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF).

⁶⁵(HKT, HŞ, KE, ME (1), MM, NF).

yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

eη Krh. *eη* (AH, DLT, KB) “yanak, yüz, elmacık kemiği”; (TİEM) “yüz, yanak, biçim” > Hrzm. *eη* (İML, KE, ME (2)) “yanak, elmacık kemiği” ~ **iη** (HŞ, MN (2)) “yanak” (Demiryürek, 2012: 54; Eker, 2015: 376; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 640; Ünlü, 2012b: 234; Cihan, 2021: 498; Ünlü, 2012a: 172, 260). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ertele- Krh. *ertele-* (DLT) “bir şeye erken başlamak”; (TİEM) “gitmek, erkenden gitmek; sabaha ulaşmak, sabahlamak” > Hrzm. *ertele-* (NF) “sabahlamak, geceyi geçirmek” ~ **irtele-** (HKT) “geceyi arkada bırakmak, sabaha ulaşmak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 644; Ünlü, 2012b: 6; Ünlü, 2012a: 177, 264). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

esne- Hrzm. *esne-* (İML) “esnemek; gerinmek” ~ *ésne-* (ME (1), ME (2)) “ağız genişçe açarak soluk alıp vermek, esnemek; tan atmak” ~ Kıp. *esne-* (CC, TA, TZ) “esnemek” ~ **isne-** (Gİ, İM, KF, KK) “esnemek” (Cihan, 2021: 500; Ünlü, 2012a: 179; Toparlı vd., 2007: 76, 114). Düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ew- Krh. *ew-* (DLT, TİEM) “bir şeyin etrafını çevirmek, kuşatmak; bir şeyin etrafında koşuşmak; acele etmek; acelecilik göstermek, acelece yapmak; çabuklaştırmak, çabukça olmasını istemek” ~ *éw-* (DLT, RKT) “acele etmek” ~ *iw-* (AH, KB) “acele etmek; koşmak, çırpınmak” > Hrzm. *éw-* (ME (1), ME (2), NF) “evmek, acele etmek” ~ *ew-* (KE) “evmek, acele etmek” ~ *ev-* (KE) “evmek, acele etmek” ~ *iw-* (HKT) “acele etmek, acelecilik göstermek; acele etmek, koşmak” ~ *iv-* (İML, MN (2)) “acele etmek, acelecilik göstermek” (Demiryürek, 2012: 70; Eker, 2015: 517; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 650; Ünlü, 2012b: 258, 336; Cihan, 2021: 491, 501; Cihan, 2021: 501; Ünlü, 2012a: 181, 271, 272). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü w# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü v# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

evrül- Krh. *evrül-* (RKT) “dönmek, devretmek” ~ *ewril-* (KB) “dönmek, devretmek” ~ *ewrül-* (DLT, RKT, TİEM) “dönmek, devretmek”; (TİEM) “ayırt etmek, haczetmek, fasletmek, araya girmek; çevrilmek, yer değiştirmek, değişiklik yapmak; dönüvermek, dönüşmek, inancından veya sözünden dönmek; eski hallerine dönmek”; (RKT) “sapmak” ~ *çewril-* (KB) “çevrilmek, dönderilmek” ~ *çewrül-* (DLT, KB, TİEM) “dönmek, çevrilmek, dönderilmek” > Hrzm. *ewrül-* (HKT, KE, ME (1), MM, NF) “çevrilmek, dönüşmek, debelenmek”; (HKT) “dönme, geri dönme; dönme, dolaşma” ~ *êwrül-* (ME (2)) “çevrilmek, döndürülmek” ~ *evrül-* (HKT, HŞ, KE) “çevrilmek, döndürülmek, dönmek, dönüşmek, debelenmek” ~ *ivrül-* (HŞ) “çevrilmek” ~ *öwrül-* (KE) “çevrilmek, dönmek, döndürülmek” ~ *çewrül-* (ME (2), NF) “çevrilmek, dolanmak; çevrilmek, döndürülmek; (yıl için) dönmek” ~ *çevrül-* (HŞ, ME (1), ME (2), MN (2)) “dolaşmak, dolanmak, çevrilmek, döndürülmek” ~ Kıp. *çevril-* (BM, MG) “çevrilmek” ~ *çevrül-* (İM) “çevrilmek; değişmek; yönelmek” ~ *çefrül-* (İM) “çevrilmek” ~ *çavrun-* (TZ) “çevrilmek” (Eker, 2015: 337, 434; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 620, 650, 651; Ünlü, 2012b: 181, 260; Cihan, 2021: 491, 501; Ünlü, 2012a: 134, 182, 272, 465; Toparlı vd., 2007: 47, 49). Harezmi Türkçesinde *üz*, geniş ve öndamak ünlüsü #*e* ses birimi ses değişmesi yoluyla *düz*, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü #*ê* ses birimine; *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla *düz*, dar ve öndamak ünlüsü #*i* ses birimine; *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla da yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü #*ö* ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /f/ ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. /e/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla *düz*, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak ve ağız ünsüzü /# ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, diş ve geniz ünsüzü /n# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ıd- Krh. *ıd-* (DLT) “göndermek” ~ *ıd-* (TİEM) “göndermek, salmak, serbest bırakmak” ~ *ıd-* (AH, DLT, RKT, TİEM) “göndermek, salmak, serbest bırakmak”; (KB) “bir mal göndermek; vahiy göndermek; ortaya çıkarmak; rastgele konuşmamak” ~ *ıy-* (TİEM) “göndermek, salıvermek, serbest bırakmak” ~ *ıs-* (AH) “göndermek” ~ *ız-* (AH) “göndermek” > Hrzm. *ıd-* (Hrzm.)⁶⁶ “göndermek; vermek”; (HKT) “salıvermek, serbest

⁶⁶(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

bırakmak; atmak, fırlatmak; atmak, salmak, örtmek” ~ *ıy-* (AO, HKT, ME (1), MM) “göndermek, salıvermek, serbest bırakmak” ~ *id-* (İML) “göndermek” ~ *iy-* (AO) “göndermek” (Demiryürek, 2012: 65; Eker, 2015: 465; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 655; Ünlü, 2012b: 301, 306, 307; Cihan, 2021: 510; Ünlü, 2012a: 242, 245, 249, 272). Düz, dar ve artdamak ünlüsü #*ı* ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #*i* ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *d#* ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *y#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *ıd-*).

ırğa- Hrz. *ırğa-* (HŞ, KE, ME (1), MM) “sallamak, silkelemek, ırgalamak, çevirmek” ~ Kıp. *ırğa-* (Kİ) “beşik veya ona benzer bir şeyi sallamak” ~ *ıra-* (Kİ) “beşik veya ona benzer bir şeyi sallamak” (Ünlü, 2012a: 243; Toparlı vd., 2007: 101, 102). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /*ğ*/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ırmak Hrz. *ırmak* (İML) “ırmak, akarsu” ~ Kıp. *ırmak* (BM, İM, KF, Kİ) “nehir, ırmak” ~ *yırmak* (TA, TZ) “ırmak” (Ünlü, 2012a: 244; Toparlı vd., 2007: 102, 321). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #*y* ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ıwık Krh. *ıwık* (DLT, KB) “dişi ceylan; kırlarda, taşlı yerlerde yaşayan geyik; çöl ve saharalarda yaşayan dişi ceylan (*Gazella dorcas*)” > Hrz. *ıwık* (ME (2)) “kırlarda, taşlı yerlerde yaşayan geyik, ceylan” ~ *ıwık* (İML) “geyik” ~ *ıwuk* (HŞ) “kırlarda, taşlı yerlerde yaşayan geyik” ~ *ıwuk* (KE, ME (1), NF) “kırlarda, taşlı yerlerde yaşayan geyik” (Eker, 2015: 470; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 659; Ünlü, 2012b: 307; Cihan, 2021: 510; Ünlü, 2012a: 245). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /*ı*/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /*u*/ ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı ve çift dudak ünsüzü /*w*/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş-dudak ünsüzü /*v*/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

içür- Hrz. *içür-* (HKT, HŞ, ME (1), ME (2), NF) “içirmek; içecek şey vermek” ~ Kıp. *içür-* (BV, RH) “içirmek” ~ *içir-* (Kıp.)⁶⁷ “içirmek” ~ *işir-* (KK) “içirmek” (Cihan, 2021: 511; Ünlü, 2012a: 249; Toparlı vd., 2007: 106, 116). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /*ç*/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /*ş*/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması*

⁶⁷(BV, CC, GI, GT, İM, KF, Kİ, KK, TA, TZ).

olmuştur.

iglen- Hrzm. *iglen-* (HKT, ME (1)) “hastalanmak; acı çekmek” ~ Kıp. *iglen-* (TZ) “hastalanmak” ~ *yiglen-* (TZ) “hastalanmak” (Ünlü, 2012a: 251; Toparlı vd., 2007: 107, 322). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ilet- Hrzm. *ilet-* (HKT, MN (2)) “gidermek, ortadan kaldırmak, izale etmek”; (ME (2)) “iletmek, götürmek, ulaştırmak” ~ *elet-* (NF) “iletmek, götürmek; göndermek” ~ *élet-* (KE, ME (1)) “iletmek, götürmek; yollamak” ~ *elt-* (KE, ME (1), NF) “iletmek, götürmek” ~ *ilt-* (HŞ, MN (1)) “iletmek, götürmek, ulaştırmak”; (HKT) “gidermek, ortadan kaldırmak; bitirmek, tüketmek” ~ ETT *ilet-* (KM, MT, YZ) “götürmek, alıp götürmek, ulaştırmak, iletmek” ~ *ilte-* (LM (2)) “götürmek, kapıp götürmek” ~ *ilt-* (GN, HŞ (2), İN (2), MT, YZ) “iletmek, götürmek, ileri getirmek, ulaştırmak, yollamak, göndermek” ~ *yilt-* (İN (2)) “itelemek, sürükleyerek götürmek, sürüklemek” (Cihan, 2021: 512; Ünlü, 2012a: 169, 170, 255, 256; Kanar, 2018: 254, 368, 370, 371, 760; Özkan, 1995: 683; Öztürk, 2017: 157). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

isig Krh. *isig* (DLT, KB, RKT, TİEM) “sıcak, sıcaklık; iltifat” > Hrzm. *isig* (Hrzm.)⁶⁸ “sıcak, ısı; kaynar; sıcaklık, hararet” ~ *is(s)ig* (ME (1), NF) “sıcak, ısı” ~ *isi* (HŞ, İML) “sıcak” ~ *issü* (ME (1)) “sıcak” ~ *ıslğ* (HKT, KE) “ısı, sıcak, sıcaklık, samimi, merhametli, sevecen” ~ *ıslık* (KE) “ısı, sıcak, sıcaklık, samimi, sevecen” ~ *ıssığ* (KE) “sıcak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 668; Ünlü, 2012b: 330; Cihan, 2021: 513; Ünlü, 2012a: 244, 265, 266). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü /s/ ses birimi *ünsüz ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü g# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine; *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla da yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü ü# ses birimine dönüşmüştür. #i ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla ı# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

iş Hrzm. *iş* (Hrzm.)⁶⁹ “iş; görev, hareket, durum, hal, çare” ~ Kıp. *iş* (Kıp.)⁷⁰ “iş” ~ *eş* (KFT) “iş” ~ *yeş* (DM) “iş” (Cihan, 2021: 514; Ünlü, 2012a: 268; Toparlı vd., 2007: 76,

⁶⁸(HKT, HŞ, İML, KE, ME (2), NF).

⁶⁹(AO, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), MN (2), NF).

⁷⁰(BM, BV, CC, DM, Gİ, GT, İM, KF, KFT, Kİ, MG, MS, TA, TZ).

115, 319). Düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kaç- Krh. *kaç-* (AH, DLT) “kaçmak, firar etmek”; (KB) “uçığa binmek, uzaklaşmak vb.”; (TİEM) “kaçmak, gitmek, kaçınmak, sakınmak”; (köle) efendisinden kaçmak; kaçma, kaçış”; (RKT) “korku, üzüntü” > Hrzm. *kaç-* (Hrzm.)⁷¹ “kaçmak, firar etmek”; (HKT) “uzaklaşma, kaçma” ~ *kaş-* (HŞ, NF) “kaçmak” (Demiryürek, 2012: 71; Eker, 2015: 520; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 673; Ünlü, 2012b: 340; Cihan, 2021: 515; Ünlü, 2012a: 278, 294). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü ç# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılışma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü ş# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kaçan Hrzm. *kaçan* (Hrzm.)⁷² “ne zaman; ne zaman ki, -dığı zaman”; (ME (2)) “ne zaman, -diğında/-diğinde”; (HKT, KE, MM, NF) “ne zaman ki, - diğı zaman” ~ *kaçanı* (İML) “ne zaman; ne zaman ki” ~ Kıp. *kaçan* (Kıp.)⁷³ “ne zaman, ne vakit, vakta ki”; (TA) “-dığı zaman, -diğında” ~ *kaşan* (KK) “ne zaman, ne vakit, vakta ki” ~ *haşan* (CC) “ne zaman, ne vakit, vakta ki” ~ *haşan* (DM) “ne zaman, ne vakit” (Cihan, 2021: 515; Ünlü, 2012a: 278; Toparlı vd., 2007: 89, 93, 122, 130). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #k ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılışma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü #h ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi de *süreklileşme* ve *sızıcılışma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kaşaşlık Krh. *kaşaşlık* (DLT, KB, RKT, TİEM) “kardeşlik, akrabalık, hısımlık, yakınlık” ~ *kaşaşlık* (TİEM) “akrabalık” > Hrzm. *kaşaşlıg* (KE) “hısım, akraba olan” ~ *kaşaşlık* (ME (2)) “kardeşlik” ~ *kaşaşlık* (HKT) “hısım akraba olan” ~ *kayaşlık* (HKT) “akrabalık, hısımlık” ~ *kayaşlıg* (KE) “akrabalık, hısımlık” ~ *kardaşlık* (KE) “kardeşlik” ~ *karındaşlık* (AO, ME (2), NF) “kardeşlik” (Eker, 2015: 524; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 675; Ünlü, 2012b: 342; Cihan, 2021: 516, 519; Ünlü, 2012a: 278, 290, 291, 299). Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı ve dış ünsüzü /n/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla; düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi; ise *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

⁷¹(AO, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), NF).

⁷²(HKT, HŞ, KE, MM, MN (2), NF).

⁷³(BM, CC, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, MG, MS, RH, TA, TZ).

kağgur- Hrz. *kağgur-* (HKT, HŞ, KE, ME (1), NF) “kaygılanmak, üzülmek, tasalanmak, endişelenmek” ~ *kağşur-* (HKT) “kaygılanmak, üzülmek” ~ *kayğur-* (KE) “kaygılanmak, üzülmek; sinirlenmek” ~ Kıp. *kağgur-* (İM) “kaygılanmak, endişe etmek” ~ *kayğur-* (GT, KF, KFT) “kaygılanmak, endişe etmek” ~ *kayğır-* (CC, Gİ, KF, KK, TZ) “kaygılanmak, endişe etmek” ~ *kaykır-* (MS) “üzülmek” ~ *kayur-* (GT) “kaygılanmak, endişe etmek” ~ *kayır-* (MG) “kaygılanmak, endişe etmek” ~ *kayğa-* (TZ) “kaygılanmak, kaygı duymak” ~ *kaykalan-* (TZ) “kaygılanmak, endişelenmek” (Ünlü, 2012a: 279, 280, 299; Toparlı vd., 2007: 122, 133, 134). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme* ve *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla da düşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine; *ilerleyici, uzak, tam benzeşme, ünlü düzleşmesi* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla da düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz r# ses birimi *aykırılaşıma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü /l/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla da düşmüştür. /a/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü n# ses birimi ise *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kaķı- Hrz. *kaķı-* (HKT, HŞ, ME (1)) “korkutmak, azarlamak”; (ME (2)) “korkutmak, öfkelenmek, tehdit etmek”; (HKT) “korkutma, tehdit” ~ Kıp. *kaķı-* (Kİ, TZ) “öfkelenmek, kızmak”; (CC) “küfretme, sövme” ~ *kağı-* (CC) “azarlamak, öfkelenmek, kızmak” ~ *kaķ-* (TZ) “öfkelenmek, kızmak” (Cihan, 2021: 516; Ünlü, 2012a: 282; Toparlı vd., 2007: 123). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve artdamak ünlüsü t# ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kaḡda Hrz. *kaḡda* (HŞ, İML, KE, ME (2), NF) “nerede; nereye, nere, nereden” ~ *kayda* (Hrz.)⁷⁴ “nereye, nerede, nereden, nasıl” ~ *kaya* (MN (2)) “nereye”; (HŞ) “hangi” ~ Kıp. *kayda* (Kıp.)⁷⁵ “nerede”; (Kİ) “nereye” ~ *hayda* (CC) “nerede” (Cihan, 2021: 517; Ünlü, 2012a: 285, 299; Toparlı vd., 2007: 94, 133). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #k ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak

⁷⁴(HKT, HŞ, KE, MN (1), MN (2), NF).

⁷⁵(DM, Gİ, GT, İM, İN, KK, MG, TZ)

ünsüzü #*h* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kap- Hrm. *kap-* (HKT, HŞ, İML, ME (1), ME (2)) “karmak, almak, kapıp almak”; (HKT) “(gözü) almak, kamaştırmak; kapma, kapış” ~ Kıp. *kap-* (Kıp.)⁷⁶ “karmak, almak” ~ *kab-* (BM, KK, TA) “karmak, almak” (Cihan, 2021: 518; Ünlü, 2012a: 286; Toparlı vd., 2007: 121, 126). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü *p#* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü *b#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kapsa- Hrm. *kapsa-* (Hrm.)⁷⁷ “kaplamak, sarmak; kuşatmak”; (HKT, MM) “içine almak, ihtiva etmek”; (HKT) “kapsamak; kavramak, anlamak” ~ *kapla-* (HŞ, İML, KE, ME (2), NF) “kaplamak, kapatmak; sarmak, kuşatmak, etrafını çevirmek, kılıfa koymak” ~ Kıp. *kapsa-* (İM) “kapsamak, içine almak” ~ *kabsa-* (İH) “ablukaya almak; kapsamak, içine almak” ~ *kapla-* (BV) “içine almak, kaplamak” ~ *kabla-* (MS) “kaplamak, içine almak” (Cihan, 2021: 518; Ünlü, 2012a: 286; Toparlı vd., 2007: 121, 126). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü */p/* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü */b/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

karındaş Krh. *karındaş* (DLT, KB, RKT, TİEM) “aynı karından olan iki çocuk, karın arkadaşı” ~ *karındaş* (TİEM) “kardeş” ~ *kadaş* (DLT, TİEM) “kardeş; hısım, akraba” ~ *kadaş* (RKT, TİEM) “kardeş”; (DLT, KB) “kardeş gibi yakın olan hısım; kardeş, şefkatli bir akraba, yoldaş” > Hrm. *karındaş* (Hrm.)⁷⁸ “kardeş, eş, dost, tanıdık” ~ *karındaş* (İML) “kardeş, eş, dost, tanıdık” ~ *kardaş* (AO, KE) “kardeş” ~ *kadaş* (HŞ, NF) “akraba, hısım, kardeş” ~ *kadaş* (HKT) “akraba, hısım, kardeş” ~ *kayaş* (HKT, HŞ, KE, MM, NF) “kardeş, akraba, hısım” ~ Kıp. *karındaş* (Kıp.)⁷⁹ “kardeş, erkek kardeş” ~ *karandaş* (CC) “kardeş” ~ *kardaş* (Kıp.)⁸⁰ “kardeş” (Eker, 2015: 522, 551; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 674, 687; Ünlü, 2012b: 341, 342, 363; Ünlü, 2012a: 278, 290, 291, 299; Toparlı vd., 2007: 127, 128). Harezmi Türkçesinde düz, dar ve artdamak ünlüsü */ı/* ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla; ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü */n/* ses birimi ise *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Kıpçak Türkçesinde */ı/* ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü */a/* ses birimine dönüşmüştür.

⁷⁶(GT, İM, İN, Kİ, MG, TZ).

⁷⁷(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MN (1), NF).

⁷⁸(AO, HKT, HŞ, KE, ME (1), MM, MN (1), NF).

⁷⁹(BV, CC, GT, İM, Kİ, MG, TA, TZ).

⁸⁰(DM, Gİ, GT, KF, KFT, KK, TZ).

Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

katıġ Krh. *katıġ* (DLT) “katı, güçlü, sert, sıkı, bir şeyin katı olanı; katılık”; (KB) “sert, katı, sıkı, güçlü, zor”; (AH) “kuvvetli, pek, muhkem, sert”; (RKT, TİEM) “katı, sert, haşin, çetin, kuvvetli, şiddetli, elim, korkunç” ~ *katġı* (DLT) “katı, sert” ~ *katı* (TİEM) “şiddetli, sert, sağlam, kuvvetli” > Hrzm. *katıġ* (Hrzm.)⁸¹ “katı, çok, zor, iyice, sağlamca, sert, sıkı, güç”; (ME (2)) “katı, sert, zor, güç”; (KE) “ateşte pişirilen nesne”; (HKT) “katılan şey, katkı” ~ *katıġ* (MN (2)) “katı, çok, zor, iyice, sağlamca, sert, sıkı, güç”; (MN (1), MN (2)) “çok” ~ *katı* (HŞ, NF) “çok, sert” ~ *katı* (ME (1)) “katı, sert” (Demiryürek, 2012: 74; Eker, 2015: 555; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 692; Ünlü, 2012b: 369; Cihan, 2021: 520; Ünlü, 2012a: 295, 296). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü g# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla da düşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimi *ünsüz ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kayıt- Hrzm. *kayıt-* (HKT, HŞ, MM, NF) “dönmek, geri dönme, vaz geçmek, caymak” ~ *kayt-* (HKT, KE, ME (1), ME (2), MN (1)) “dönmek, geri dönme, caymak, yönelmek”; (HKT) “ayrılmak, vazgeçmek; dönme, dönüş” ~ Kıp. *kayıt-* (Kıp.)⁸² “dönmek, geri dönme” ~ *kayıt-* (KK) “dönmek, geri dönme” ~ *kayıd-* (KFT) “dönmek, geri dönme” ~ *kayt-* (CC, Gİ, GT) “dönmek, geri dönme” ~ *kayt-* (KK) “dönmek, geri dönme” (Cihan, 2021: 521; Ünlü, 2012a: 300; Toparlı vd., 2007: 133, 134). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü t# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü d# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

keç- Krh. *keç-* (AH, DLT, KB) “geçmek; ölmek”; (RKT, TİEM) “affetmek, bağışlamak”; (TİEM) “gelip geçmek; tamam olmak, sona ermek, çıkmak; takaddüm etmek; ilk defa vuku bulmak, öne geçmek; uğramak, hareket etmek, yürümek; geçip gitmek, tarihe karışmak, önceden vukua gelmek; vazgeçmek, bırakmak” > Hrzm. *keç-* (ME (2)) “geçmek, aşmak”; (ME (1)) “(haddi) aşmak”; (HKT, İML, KE, ME (1), NF) “(zaman) geçmek, gelip geçmek, yaşamak, vazgeçmek”; (AO, HKT) “geçmek, aşmak”; (HKT) “uzaklaşmak, aşmak; geçip gitmek, gitmek; gitmek, dolaşmak; vazgeçmek; bir yerde

⁸¹(HKT, HŞ, KE, ME (1), MM, NF).

⁸²(BV, Gİ, İM, KF, Kİ, MG, RH, TA, TZ).

durmak, kalmak; geçme, gidiş; uzaklaşma, aşma, ölçüyü kaçırma”; (KE, ME (1)) “ölmek” ~ *kêç-* (ME (1)) “geçmek, geciktirmek” ~ *kiç-*⁸³ (ME (2)) “geçmek, bitmek” ~ Kıp. *keç-* (Kıp.)⁸⁴ “geçmek”; (CC) “geçip gitmek, öteye geçmek; ayrılmak, gitmek; ölmek”; (BM, TA) “gecikmek”; (MS) “güneş batmak, kaybolmak”; (MG) “geçerli olmak” ~ *keş-* (Kİ KK TZ) “geçmek” ~ *kiç-* (GT, İM Kİ) “geçmek” (Demiryürek, 2012: 76; Eker, 2015: 565; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 697; Ünlü, 2012b: 384; Cihan, 2021: 522; Ünlü, 2012a: 303, 304; Toparlı vd., 2007: 135, 141, 147). Harezmi Türkçesinde düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /ê/ ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü ç# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaştırma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü ş# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

keçür- Kırh. *keçür-* (DLT) “(suyu, günü vb.) geçirmek; öldürmek; (günahı, suçu) affetmek”; (KB) “(yolları) kesişmek; affetmek; saygı, hürmet”; (AH) “geçirmek; affetmek”; (RKT, TİEM) “affetmek, bağışlamak”; (TİEM) “mesafe kat etmek, geçmek; kurtarmak” > Hrzm. *keçür-* (ME (1), ME (2)) “(vakit) geçirmek; geçirmek, bağışlamak”; (HKT, KE, ME (1), NF) “aşırarak, geçirmek, affetmek, bağışlamak, sürdürmek, devam ettirmek” ~ *kêçür-* (ME (1), NF) “affetmek, bağışlamak”; (ME (1), MM (2)) “geçirmek, geciktirmek” ~ *keçrüş-* (ME (1)) “geçirmek” ~ *kiçür-* (HKT, MN (1), MN (2)) “oturmasını kalkmasını sağlamak; durdurmak”; (HKT) “affetmek, bağışlamak” (Demiryürek, 2012: 76; Eker, 2015: 568; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 698, 699; Ünlü, 2012b: 393; Cihan, 2021: 522; Ünlü, 2012a: 304, 326). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /ê/ ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü ş# ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kel- Kırh. *kel-* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “gelmek”; (TİEM) “cinsi münasebette bulunmak; başına geçmek, ele almak; kolayca gelmek, uğramak, rastlamak, karşılaşmak; vaki olmak, tahakkuk etmek; hicret etmek; gelmek, hasıl olmak” > Hrzm. *kel-* (Hrzm.)⁸⁵

⁸³Sözcük Eski Uygur Türkçesinde mevcuttur (Caferoğlu, 1968: 109). Bu nedenle fono-semantik başkalaşma olarak değerlendirilmemiştir.

⁸⁴(BM, CC, Gİ, İN, KF, KFT, RH, TA, TZ).

⁸⁵(HKT, İML, K, KE, ME (1), ME (2), NF).

“gelmek; meydana gelmek, zahir olmak, dönmek, dönüşmek, uygun düşmek, münasip olmak”; (HKT) “gelip çatmak, kaçınılmaz olmak; yaklaşmak, yanaşmak, cinsî münasebette bulunmak” ~ *kêl-* (MM) “gelmek, meydana gelmek, zahir olmak, dönmek, dönüşmek, uygun düşmek, münasip olmak” ~ *kil-* (HŞ, K, MN (1), MN (2)) “gelmek” ~ ETT *gel-* (BL) “gelmek”; (KM, MT, YZ) “gelmek, inmek, geri dönmek; bir yere gitmek, varmak, erişmek, ulaşmak”; (KM) “değmek, denk olmak”; (ŞD) “gibi görünmek”; (FS) “sâdır olmak, ortaya çıkmak”; (MT) “yardımcı fiil”; (DK) “gelmek, inmek, geri dönmek”; (KM, SN, YD) “gelmek, inmek, geri dönmek” (Demiryürek, 2012: 77; Eker, 2015: 572; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 700; Ünlü, 2012b: 393; Cihan, 2021: 522; Ünlü, 2012a: 305, 306, 326; Özkan, 1995: 671; Turan, 2001: 135; Öztürk, 2017: 113, 154, 198, 239, 280). Harezmi Türkçesinde düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /é/ ses birimine; *ünlü daralması* yoluyla da düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Eski Türkiye Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte anlam daralması olmuştur.

keldür- Krh. *keldür-* (DLT, KB, RKT, TİEM) “getirmek”; (TİEM) “hediye vermek, nimetlendirmek; gelmek, buyurmak” ~ *keldür-* (KB) “getirmek” ~ *keltür-* (DLT, KB, TİEM) “getirtmek”; (TİEM) “teşvik etmek, sevk etmek, koşturmak, toplanmak, etrafını çevirmek; kolayca gelmek, uğramak, rastlamak, karşılaşmak” ~ *ketür-* (TİEM) “kaldırmak”; (AH, RKT, TİEM) “getirmek” > Hrzmi. *keldür-* (HKT, İML, ME (1), ME (2), NF) “getirmek; dünyaya getirmek, doğurmak” ~ *keltür-* (Hrzmi.)⁸⁶ “getirmek; aktarmak, iktibas etmek, çocuk dünyaya getirmek, doğurmak” ~ *ketür-* (HKT, KE, ME (1) ME (2)) “getirmek”; (HKT) “vermek” ~ *kêtür-* (MM) “getirmek” ~ *kiltür-* (HŞ, MN (1), MN (2)) “getirmek” ~ *kitür-* (HŞ, MN (2)) “getirmek” ~ Kıp. *keltür-* (Kıp.)⁸⁷ “getirmek” ~ *ketür-* (Kıp.)⁸⁸ “getirmek” ~ *keltir-* (CC, DM, KK, TZ) “getirmek” ~ *ketir-* (TZ) “getirmek” ~ *kiltür-* (BV, GT, MG) “getirmek” ~ *kitür-* (GT, MG) “getirmek” ~ **kiltür-** (MG) “getirmek” ~ ETT **getir-** (YZ) “getirmek” (Demiryürek, 2012: 80; Eker, 2015: 577; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 701, 702; Ünlü, 2012b: 394, 395, 410; Cihan, 2021: 523, 524; Ünlü, 2012a: 306, 307, 313, 327, 331; Toparlı vd., 2007: 137, 141, 148, 151; Öztürk, 2017: 154). Harezmi Türkçesinde düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses

⁸⁶(HKT, İML, K, KE, ME (1), ME (2), NF).

⁸⁷(CC, GT, İM, İN, Kİ, RH, TA).

⁸⁸(Gİ, GT, İM, KF, KFT, Kİ, MS, TA).

birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine; *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /-ü/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla /-i/ ses birimine dönüşmüştür. /e/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla /i/ ses birimine dönüşmüştür. Eski Türkiye Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, ön damak ve sürekli-akıcı ünsüz // ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

keñ Hrzm. *keñ* (HŞ) “geniş, büyük, çok” ~ *kēñ* (KE, ME (1), NF) “geniş, büyük, çok” ~ *kiñ* (HKT, HŞ, İML, ME (2)) “geniş”; (HKT) “çok, bol; rahmeti bol olan, Esmâ-i Hüsnâ’dan er-rahman; iri (göz)” ~ Kıp. *keñ* (CC, KF, TZ) “geniş” ~ *ken* (Kİ, KK) “geniş” ~ *kiñ* (Kıp.)⁸⁹ “geniş” ~ ETT *geñ* (BL) “geniş” (Ünlü, 2012a: 308, 327; Turan, 2001: 135). Kıpçak Türkçesinde ötümlü, ön damak ve geniz ünsüzü η# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü n# ses birimine dönüşmüştür. Eski Türkiye Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

keñeş- Hrzm. *keñeş-* (HKT, KE, ME (1)) “danışmak, akıl almak, istişare etmek”; (HKT) “istişare, danışma” ~ Kıp. *keneş-* (CC) “düşünüp taşınmak”; (Kİ, İM) “meşveret etmek, müşavere” ~ *keniş-* (TZ) “danışmak, müşavere etmek” ~ *kinkeş-* (TZ) “danışmak” (Ünlü, 2012a: 308; Toparlı vd., 2007: 138, 149). Ötümlü, ön damak ve geniz ünsüzü /η/ ses birimi *ünsüz ayrışması* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi ile ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; /g/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kerü Krh. *kerü* (DLT, KB) “geri, ... den ise; ise, olacağına”; (TİEM) “sonra, geri, arka” ~ *kirü* (DLT, RKT) “arka, sırt, arka” > Hrzm. *kerü* (KE) “sonra, geri” ~ *gerü* (İML) “geri” ~ *kirü* (HŞ, İML, MN (2)) “geri, arka” ~ *kiri* (HŞ) “geri” (Eker, 2015: 580; Ercilasun ve

⁸⁹(BV, GT, İM, İN, MG, RH, TA).

Akkoyunlu, 2014: 705, 706, 723; Ünlü, 2012b: 407, 434; Ünlü, 2012a: 200, 311, 329). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleſme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü *ü#* ses birimi *ilerleyici*, *uzak ve tam benzeſme* ve *ünlü düzleſmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü *i#* ses birimine dönüşmüſtür. Sözcükte *anlam daralması* olmuſtur.

kes- Krh. *kes-* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “kesmek, yarmak, yok etmek, ortadan kaldırmak, sona ermek, parça parça etmek; hüküm vermek, anlaſmak, hesap görmek”; (TİEM) “çokça yahut iyice kesmek, yarmak, yırtmak, parçalamak, dağıtmak, ayırmak, kesip biçmek; açılmak, kopukluk olmak, aralarındaki bağları koparmak; hayır hususunda cimrilik etmek, kısmak; ayrılmak, terk etmek, yalnız bırakmak, alâkayı kesmek, irtibatını kesmek, küsmek; yok etme, kesme; ſüphe”; (RKT, TİEM) “hüküm, hüküm verme” > Hrzm. *kes-* (Hrzm.)⁹⁰ “kesmek, kırmak, tıraſ etmek, terk etmek”; (ME (2)) “kesmek; bitirmek, noktalamak”; (HKT) “bölmek, ayırmak; son vermek; yok etmek; geçiſi önlemek; kat etmek, geçmek, gitmek; kesip geçmek, aşmak; oymak, yontmak; biçmek, devſirmek; karar vermek, hükme bağlamak; kararlaſtırmak, belirlemek”; (HKT, ME (1)) “farz kılmak”; (KE) “parçalara ayırmak, parçalamak” ~ *kis-* (Hſ, MN (1), MN (2)) “kesmek, yontmak” (Demiryürek, 2012: 79; Eker, 2015: 581; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 706; Ünlü, 2012b: 408; Cihan, 2021: 524; Ünlü, 2012a: 311, 329). Düz, geniſ ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüſtür. Sözcükte *anlam daralması* olmuſtur.

kesil- Krh. *kesil-* (DLT, KB, TİEM) “(nesne) kesilmek; (nefes vb.) kesilmek; hükme bağlanmak, ayrı ayrı düşmek” > Hrzm. *kesil-* (Hrzm.)⁹¹ “kesme iſi yapılmak, kesilmek; kopmak, durmak, dinmek, ayrı düşmek, ayrılmak”; (HKT) “yok edilmek, ortadan kaldırılmak; parçalanmak, parça parça edilmek; sona erdirilmek, tamamlanmak; biçilmek; her ſeyden vazgeçip yönelmek” ~ *kisil-* (Hſ) “kesilmek” (Eker, 2015: 582; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 706; Ünlü, 2012b: 409; Cihan, 2021: 524; Ünlü, 2012a: 312, 330). Düz, geniſ ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *gerileyici*, *uzak, tam benzeſme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüſtür. Sözcükte *anlam daralması* olmuſtur.

ket- Krh. *ket-* (DLT, KB) “gitmek; varmak” ~ *kit-* (DLT, KB, TİEM) “gitmek, çekilmek”; (TİEM) “elden çıkarmak, kaçırmak, fevt etmek; kenarlamak, kenarından geçmek,

⁹⁰(HKT, İML, KE, ME (1), MM, NF).

⁹¹(HKT, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

makaslayıp geçmek; gitmek, ayrılmak, uzaklaşmak; zail olmak, gitmek, ortadan kaybolmak” > Hrzm. *kêt-* “gitmek, yok olmak” ~ *kit-* (Hrzm.)⁹² “gitmek, uzaklaşmak; yok olmak” ~ *git-* (K) “gitmek” ~ Kıp. *ket-* (Kıp.)⁹³ “gitmek”; (İM) “nakletmek, göçmek; yüz çevirmek; yok olmak, ortadan kaybolmak” ~ *ked-* (KFT) “gitmek” ~ *kid-*⁹⁴ (İN, KFT, RH) “gitmek” ~ *kit-* (Kıp.)⁹⁵ “gitmek”; (İM) “yok olmak, ortadan kaybolmak” (Eker, 2015: 583, 626; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 707, 724; Ünlü, 2012b: 436; Cihan, 2021: 529; Ünlü, 2012a: 201, 312, 330; Toparlı vd., 2007: 136, 141, 148, 151). Harezmi Türkçesinde düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /é/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi ise *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kıl- Hrzm. *kıl-* (Hrzm.)⁹⁶ “yapmak, kılmak, etmek, eylemek”; (HKT) “yaratmak; eda etmek”; (HKT, HŞ, MN (1)) “yapma, etme” ~ Kıp. *kıl-* (Kıp.)⁹⁷ “kılmak, yapmak” ~ *kul-* (KFT) “kılmak, yapmak” (Cihan, 2021: 525; Ünlü, 2012a: 315; Toparlı vd., 2007: 143, 162). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kiçig Kırh. *kiçig* (AH, DLT, KB, TİEM) “küçük, genç”; (TİEM) “mertebe olarak küçüklük; miktar ve hacim itibariyle küçüklük” ~ *kiçik* (DLT) “küçük” ~ *kiçük* (DLT) “küçük” > Hrzm. *kiçig* (Hrzm.)⁹⁸ “küçük, yaşça küçük, çocuk; önemsiz” ~ *kiçik* (HŞ, MN (2)) “küçük” ~ *kiçi* (HŞ, İML) “küçük” (Demiryürek, 2012: 82; Eker, 2015: 608; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 719; Ünlü, 2012b: 428; Cihan, 2021: 527; Ünlü, 2012a: 325). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kiçiglik Hrzm. *kiçiglik* (HKT, KE, NF) “küçüklük, çocukluk, yaşça küçük olma” ~ Kıp. *kiçilik* (RH) “küçüklük” ~ *kiççilik* (GT) “küçüklük” ~ *hiçilik* (KFT) “küçüklük” (Ünlü,

⁹²(HKT, HŞ, İML, K, KE, ME (1), ME (2), MN (2)).

⁹³(CC, DM, KF, İM, KK, TA, TZ).

⁹⁴Sözcük Eski Uygur Türkçesinde madde başı olarak geçmektedir (Caferoğlu, 1968: 190). Bu nedenle fonolojik başkalaşma olarak değerlendirilmemiştir.

⁹⁵(BM, BV, Gİ, GT, İM, İN, KF, Kİ, KK, MG, MS).

⁹⁶(HKT, HŞ, İML, K, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), MN (2), NF).

⁹⁷(BV, CC, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, KK, MG, MS, RH).

⁹⁸(HKT, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

2012a: 325; Toparlı vd., 2007: 97, 147, 148). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *ünsüz ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü #h ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kiçkine Hrzm. *kiçkine* (İML) “cüce; küçük çocuk” ~ Kıp. *kiçkine* (Kİ) “küçücük” ~ *kiçevgine* (TA) “küçücük” (Ünlü, 2012a: 325; Toparlı vd., 2007: 147, 148). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla; ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi ise *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kidin Krh. *kidin* (DLT) “sonra, arka” ~ *kiğin* (DLT) “sonra; geride, arkada olan; son”; (KB) “arkasında, genellikle, daha sonra”; (AH) “sonra; son”; (RKT) “art, arka; ökçe, topuk” ~ *kedin* (TİEM) “sonra” ~ *keğin* (TİEM) “sonra; sonuncu” > Hrzm. *kēdin* (ME (1), NF) “sonra, arka” ~ *kēđin* (KE, MM) “sonra, arka” ~ *kēyin* (KE) “sonra, arka” ~ *kiğin* (HŞ) “sonra” ~ *kiyin* (K, MN (1)) “arka” (Demiryürek, 2012: 82; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 719; Ünlü, 2012b: 390, 429; Ünlü, 2012a: 304, 314, 326). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /è/ ses birimine; *ünlü daralması* yoluyla da düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü /d/ ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *kiğin*).

kigür- Krh. *kigür-* (KB, RKT) “girdirmek, içeri sokmak”; (TİEM) “yoluna koymak, sürmek; ateşe sokmak, yaslamak, girdirmek, atmak; koymak, geçirmek” > Hrzm. *kig(ü)r-* (HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF) “sokmak, girdirmek; göndermek, yollamak” ~ *kirgür-* (ME (2), NF) “sokmak; girdirmek, sokturmak” ~ *kirgüt-* (ME (2)) “girdirmek, sokturmak” ~ *kirgüz-* (KE) “girdirmek, sokmak” ~ *kivgür-* (KE) “girdirmek, sokmak” ~ *kiwgür-* (KE) “girdirmek, sokmak” ~ *kivür-* (HKT, KE, ME (1)) “girdirmek, katmak, sokmak” ~ *kiwür-* (HKT, HŞ, KE, ME (2), MM) “girdirmek, sokmak; katmak”; (HKT) “sokmak, sokma” (Eker, 2015: 610; Ünlü, 2012b: 430; Cihan, 2021: 527-529; Ünlü, 2012a: 326, 329, 331). Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *ünsüz*

türemesi yoluyla türemiştir. /r/ ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi ile ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. r# ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü z# ses birimine; ses *değişmesi* yoluyla da ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü t# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kim erse Hrzm. *kim erse* (Hrzm.)⁹⁹ “kimse, kişi, herhangi biri”; (HKT) “bazısı” ~ *kim irse* (HKT, HŞ, Ka, MN (2)) “bazısı” ~ *kimsene* (K) “kimse” ~ *kimse* (HŞ) “kimse” ~ Kıp. *kimerse* (İM, Kİ, MG) “kimse” ~ *kimersene* (Kİ) “kimse” ~ *kimesne* (DM) “kimse” ~ *kimese* (GT) “kimse” ~ *kimirse* (GT, MG) “kimse” ~ *kimse* (Kıp.)¹⁰⁰ “kimse” (Cihan, 2021: 528; Ünlü, 2012a: 327; Toparlı vd., 2007: 148, 149). Ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla; düz, geniş ve öndamak ünlüsü e# ses birimi ise *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. /e/ ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla; ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kir- Hrzm. *kir-* (Hrzm.)¹⁰¹ “girmek, katılmak, dahil olmak”; (HKT) “süluk etmek; dalmak, saplanmak” ~ Kıp. *kir-* (Kıp.)¹⁰² “girmek, içeri girmek” ~ *gir-* (KF) “girmek” (Cihan, 2021: 528; Ünlü, 2012a: 328; Toparlı vd., 2007: 87, 149). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kiter- Hrzm. *kiter-* (Hrzm.)¹⁰³ “gidermek, kaldırmak; götürmek, yok etmek”; (İML) “bir yana alıkoymak” ~ *kitür-* (KE) “gidermek, yok etmek, uzaklaştırmak” ~ *gider-* (K) “gidermek, ortadan kaldırmak” ~ *keter-* (NF) “gidermek, yok etmek, sürmek, kovmak, kovalamak, çekmek, çıkarmak” ~ *kéter-* (MM) “gidermek, yok etmek, sürmek, kovmak, kovalamak, çekmek, çıkarmak” ~ Kıp. *kiter-* (BV, GT, İM, MG) “gidermek, ortadan kaldırmak” ~ *kider-* (Gİ, KF, KFT, MS) “gidermek, ortadan kaldırmak” ~ *ketir-* (CC) “gidermek, ortadan kaldırmak” ~ *keter-* (İM, KK) “gidermek, ortadan kaldırmak” (Cihan, 2021: 525; Ünlü, 2012a: 200, 313, 330, 331; Toparlı vd., 2007: 141, 148). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi ile düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *uzak göçüşme*

⁹⁹(AO, HKT, KE, ME (1), ME (2), MN (1), NF).

¹⁰⁰(DM, Gİ, İN, KF, Kİ, KK, MG, TZ).

¹⁰¹(AO, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), MN (2), NF).

¹⁰²(BV, CC, Gİ, GT, İM, İN, KF, Kİ, KK, MG, MS, TA, TZ).

¹⁰³(AO, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2)).

yoluyla yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. kiter-).

koç- Krh. *koç-* (AH, DLT) “koymak, bırakmak”; (KB) “bırakmak, vazgeçmek, terk etmek”; (RKT, TİEM) “koymak, bırakmak, terk edilmek, koyu vermek”; (TİEM) “ihmal etmek, bırakmak; tevbe etmekten alıkoymak; doğmak; doğurmak; çıkartmak” ~ *ko-* (DLT) “bırakmak” ~ *ko-* (AH, DLT) “koymak; terk etmek, bırakmak”; (TİEM) “koymak, müsaade etmek; dökmek, akıtmak, boşaltmak” > Hrzm. *koç-*¹⁰⁴ (ME (2)) “koymak” ~ *koç-* (Hrzm.)¹⁰⁵ “koymak; bırakmak, takmak, sürmek, vazgeçmek, terk etmek”; (HKT) “vazetmek; doğurmak; aldırış etmemek; bırakma, terk etme” ~ *ko-* (Hrzm.)¹⁰⁶ “koymak; bırakmak, kurmak, terk etmek, vazgeçmek, bırakmak, takmak”; (HKT) “unutmak, ihmal etmek; bırakmak, düşürmek; doğurmak; salıvermek, açmak” ~ *ko-* (Hrzm.)¹⁰⁷ “koymak, bırakmak, yerleştirmek” ~ Kıp. *ko-* (Kıp.)¹⁰⁸ “koymak, bırakmak”; (Kİ) “hastalığı ortaya çıkmak”; (İM) “izin vermek”; (TA) “indirmek” ~ *ko-* (TA) “koymak, bırakmak” ~ *ko-* (İH) “boşaltmak, dökmek; terk etmek”; (İN, KFT, MS) “koymak, bırakmak” (Demiryürek, 2012: 86, 87; Eker, 2015: 628; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 724, 731, 733; Ünlü, 2012b: 439, 455, 457; Cihan, 2021: 529, 531; Ünlü, 2012a: 331, 332, 338; Toparlı vd., 2007: 151, 152, 155). Harezmi Türkçesinde ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış arası ünsüzü *đ*# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Kıpçak Türkçesinde ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *y*# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü *l*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

koğı Krh. *koğı* (DLT) “herhangi bir şeyin alt kısmı, aşağı kısım, aşağı doğru” ~ *koğı* (DLT) “herhangi bir şeyin alt kısmı, aşağı kısım, aşağı doğru”; (KB) “aşağı, dip” ~ *koğu* (TİEM) “aşağı, aşağıya; dip, çukur” ~ *koğu* (TİEM) “aşağı” ~ *koğu* (TİEM) “aşağı” > Hrzm. *koğı* (HŞ) “aşağı, adi, bayağı” ~ *koğu* (HŞ) “aşağı, adi, bayağı” ~ *koyu* (HKT, ME (1)) “aşağı” ~ *koğu* (KE) “alt, aşağı” ~ *kuyı* (KE) “aşağı” ~ *kuyu* (ME (1), NF) “aşağı” (Eker, 2015: 631; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 725; Ünlü, 2012b: 439, 440, 490, 492; Ünlü, 2012a: 332, 339, 351, 359). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış arası ünsüzü */d/* ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü */y/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. E. Uyg. *koğı*).

¹⁰⁴Sözcük Eski Uygur Türkçesinde *kod-* (USt.) “koymak, bırakmak, terk etmek, yerleştirmek” şeklinde geçmektedir (Caferoğlu, 1968: 180). Bu nedenle fono-semantik başkalaşma olarak değerlendirilmemiştir.

¹⁰⁵(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

¹⁰⁶(HKT, HŞ, K, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), MN (2), NF).

¹⁰⁷(HŞ, İML, K, ME (1), ME (2), MM, NF).

¹⁰⁸(BV, CC, Gİ, GT, İN, KFT, KK, MG, RH, TA, TZ).

ķonşı Hrzm. *ķonşı* (HKT, KE, ME (1), ME (2), NF) “komşı; sınır ortaklığı”; (HKT) “yardımcı, yakın dost” ~ *ķonşı* (HŞ, NF) “komşı” ~ *ķoşnı* (HKT) “komşı” ~ *ķonşı* (İML) “komşı” ~ Kıp. *ķonşı* (GT) “komşı” ~ *ķonşı* (CC, DM, İM, KFT, TZ) “komşı” ~ *ķonşı* (CC, Kİ) “komşı” ~ *ķonuş* (DM) “komşı” ~ *ķonaş* (KK) “komşı” ~ *ķonş* (TZ) “komşı” (Cihan, 2021: 530; Ünlü, 2012a: 334, 338; Toparlı vd., 2007: 153). Ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü /ŋ/ ses birimi *ses değışmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve artdamak ünlüsü ı# ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü u# ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimi ile u# ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değıştirmiştir. u# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme*, *ünlü genişlemesi* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüş; *ünlü düşmesi* yoluyla da düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ķop- Hrzm. *ķop-* (Hrzm.)¹⁰⁹ “kalkmak, yükselmek, dışarı çıkmak, zuhur etmek, meydana gelmek, var olmak”; (HKT) “dikilmek, dikilip kalmak; yetişmek, büyümek; kalkmak, hareket etmek; dikilmek, dikilip kalmak; uyanmak, uyanıp kalkmak; tahakkuk etmek, vuku bulmak; ayağa kalkma, kalkış; harekete geçme; dirilme; ayakta kalabilme, dirlik düzenlik”; (HŞ) “koşmak, kaçmak”; (ME (2)) “kalkmak, yükselmek, bir işe kalkışmak, meydana gelmek” ~ Kıp. *ķop-* (BV, Gİ, Kİ, İN, TZ) “kopmak”; (BM, Kİ) “toz kalkmak, toz yükselmek”; (CC, İM) “ayağa kalkmak”; (İM) “yeniden dirilmek”; (Kıp.)¹¹⁰ “ortaya çıkmak, yetişmek, büyümek”; (BM, İM) “yerinden çıkarmak, sökmek”; (MG) “meydana çıkmak, görünmek” ~ *ķob-* (KFT, TA) “toz kopmak, toz yükselmek” ~ *ķop-* (CC) “çıkmak, kalkmak, yükselmek, yeniden dirilmek” (Cihan, 2021: 530; Ünlü, 2012a: 335; Toparlı vd., 2007: 97, 151, 153). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #ķ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü #h ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü p# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü b# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ķopğur- Hrzm. *ķopğur-* (ME (2)) “sökmek, kökünden çıkarmak” ~ *ķopur-* (KE) “yerinden koparmak” ~ *ķopğar-* (HKT) “harekete geçirmek, kaldırmak, sürmek; diriltmek, hasretmek; kurmak, yapmak; yürürlüğe sokmak, yerine getirmek, ifa etmek; koymak”; (ME (2)) “yıkmak, kaldırmak; kurmak, meydana getirmek” ~ *kopar-* (HKT,

¹⁰⁹(HKT, İML, KE, ME (1), MM, MN (1), MN (2), NF).

¹¹⁰(BV, Gİ, GT, İN, KF, Kİ, TZ).

İML, KE, ME (1), NF) “kaldırmak, tahrik etmek, koparmak, inşa etmek, meydana getirmek, çekip çıkarmak”; (ME (2)) “kapatmak, koparmak, meydana getirmek; yıkmak, kaldırmak; tamir etmek, onarmak”; (HKT) “yürürlüğe sokmak, yerine getirmek, ifa etmek; diriltmek, haşretmek”; (HŞ) “koparmak, kırmak” ~ Kıp. *kopar-* (İM) “ortaya çıkmak, meydana gelmek; yeniden dirilmek”; (Kıp.)¹¹¹ “koparmak, ayırmak”; (BM, İM, Kİ) “sökme, yerinden çıkarmak”; (CC) “kurmak, inşa etmek” ~ *kobar-* (CC) “kurmak, inşa etmek” (Cihan, 2021: 530; Ünlü, 2012a: 335, 336; Toparlı vd., 2007: 151, 154). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /p/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

korkut- Hrzm. *korqut-* (Hrzm.)¹¹² “korkutmak, uyarmak; korkutmak, korku vermek”; (HKT) “korkutma, uyarma” ~ *korqıt-* (KE, ME (2), NF) “korkutmak” ~ Kıp. *korqut-* (KFT, KK) “korkutmak” ~ *korqud-* (CC, Gİ, İM) “korkutmak” ~ *kort-* (TA) “korkutmak” (Cihan, 2021: 530; Ünlü, 2012a: 336, 337; Toparlı vd., 2007: 154). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü -t# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü -d# ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi de *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

köç- Hrzm. *köç-* (Hrzm.)¹¹³ “göçmek, göç etmek, yola koyulmak, yolculuğa devam etmek”; (ME (2)) “göçmek, taşınmak”; (NF) “ölmek”; (HKT, ME (1)) “göç, hicret” ~ Kıp. *köç-* (Kıp.)¹¹⁴ “göçmek, göç etmek” ~ *köş-* (KK, TZ) “göçmek, göç etmek” (Cihan, 2021: 531; Ünlü, 2012a: 339, 340; Toparlı vd., 2007: 156, 160). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü ç# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılışma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü ş# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kökre- Hrzm. *kökre-* (HŞ, KE, MN (2)) “kükremek, şimşek çakmak, (gök) gürldemek” ~ *kükre-* (HŞ, ME (1), ME (2), MN (1)) “kükremek” ~ Kıp. *kökre-* (BM) “gök gürlemesi” ~ *kökür-* (BM) “gök gürlemesi” (Cihan, 2021: 537; Ünlü, 2012a: 341, 362; Toparlı vd., 2007: 157). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü e# ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. /e/ ses birimi

¹¹¹(BV, GT, İM, KFT, Kİ, TZ).

¹¹²(HKT, KE, ME (1), ME (2), MN (1), NF).

¹¹³(AO, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), MM, NF).

¹¹⁴(BM, CC (1), Gİ, GT, Kİ, İM, TA).

ilerleyici, uzak, yarı benzeşme, ünlü daralması ve ünlü yuvarlaklaşması yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *kökre-*).

kömür Hrzm. *kömür* (HŞ, İML, KE, ME (2)) “kömür; yanmış ve kararmış” ~ Kıp. *kömür* (Kıp.)¹¹⁵ “kömür” ~ *kemür* (BM, TA) “kömür” (Cihan, 2021: 532; Ünlü, 2012a: 342; Toparlı vd., 2007: 138, 157). Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

köndür- Krh. *köndür-* (DLT) “doğrultmak” ~ *köndür-* (KB, RKT, TİEM) “doğrultmak, yola çıkartmak, düzeltmek, yola kılavuzlamak”; (TİEM) “tersine çevirmek, baş aşağı etmek; tarif etmek, yol göstermek, irşat etmek, iletmek, götürmek, hidayet vermek, doğru yoldan ayırmamak, sevk etmek, muvaffak etmek” ~ *köndür-* (KB) “doğrultmak; yola çıkmak” ~ *köndger-* (DLT) “doğrultmak, düzeltmek, dikmek; söyletinceye, ikrar ettirinceye kadar uğraşmak; kılavuzlamak; (yolu) göstermek” ~ *könger-* (DLT) “itiraf etmek zorunda bırakmak, doğruyu söyletmek, itiraf ettirmek, ikrar ettirmek; (ok vb. şeyleri) düzeltmek; (yola) doğrultmak, (yolu) göstermek” > Hrzm. *köndür-* (HKT, KE, ME (1), ME (2), NF) “yöneltmek, çevirmek”; (HKT) “doğru yolu göstermek, hidayete erdirmek” ~ *könder-* (K, ME (1), ME (2)) “göndermek, uzaklaştırmak; yöneltmek, çevirmek” (Eker, 2015: 648; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 738; Ünlü, 2012b: 465; Cihan, 2021: 532; Ünlü, 2012a: 342). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü genişlemesi* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

köñül Krh. *köñül* (DLT, RKT, TİEM) “kalp, gönül; zihin açıklığı ve idrak sürati”; (KB) “zihin, düşünce”; (AH) “gönül”; (TİEM) “göğüs” > Hrzm. *köñ(ü)l* (Hrzm.)¹¹⁶ “gönül, yürek, hafıza, akıl; kalp, gönül” ~ *köñkül* (HŞ) “gönül” (Demiryürek, 2012: 88; Eker, 2015: 652; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 738; Ünlü, 2012b: 474; Cihan, 2021: 532; Ünlü, 2012a: 343). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

köni Hrzm. *köni* (ME (2)) “doğru, düzgün; gerçek”; (Hrzm.)¹¹⁷ “doğru, gerçek, hak, adil”; (HKT) “doğru, dürüst, namuslu; dik, dimdik” ~ Kıp. *köni* (BV, CC, GT, İM) “doğru, adil,

¹¹⁵(CC, DM, Gİ, GT, İM, KF, Kİ, MS, TZ).

¹¹⁶(AO, HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), MN (2), NF).

¹¹⁷(HKT, HŞ, İML, K, KE, ME (1), MM, NF).

dürüst” ~ *könü* (CC) “doğru, adil, dürüst” (Cihan, 2021: 532; Ünlü, 2012a: 342; Toparlı vd., 2007: 158). Düz, dar ve öndamak ünlüsü *i#* ses birimi *ilerleyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü *ü#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kötür- Kırh. *kötür-* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “götürmek; kaldırmak, yükseltmek; yüklenmek; yok etmek”; (TİEM) “bulup almak; yüklenmek, taşımak, üzerinde bulundurmak; hamile kalmak; rızkını taşıyıp nakletmek veya erzakını depo edip saklamak; taşımak; günahların irtikabı; yüklemek veya yüklenilmesini teklif etmek; derece olarak yükselmek; taşıma, yükleme” > Hrzm *köt(ü)r-* (Hrzm.)¹¹⁸ “kaldırmak, yükseltmek, taşımak, götürmek, ortadan kaldırmak, yok etmek, tahammül etmek”; (HKT) “taşıma, yükleme”; (ME (2)) “götürmek” ~ *költür-* (NF) “götürmek” ~ *köter-* (Hrzm.)¹¹⁹ “kaldırmak, ortadan kaldırmak, taşımak”; (ME (2)) “taşımak, yükseltmek” ~ Kıp. *kötür-* (Kıp.)¹²⁰ “götürmek”; (CC) “son vermek”; (İN, RH) “hayvan sürmek” ~ *köter-* (BV, CC, GT, İM) “götürmek” ~ *ködir-* (Gİ, MG) “götürmek” (Demiryürek, 2012: 90; Eker, 2015: 668; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 742; Ünlü, 2012b: 485, 486; Cihan, 2021: 533; Ünlü, 2012a: 341, 348; Toparlı vd., 2007: 156, 160). Harezmi Türkçesinde yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü */ü/* ses birimi *ünlü genişlemesi* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü */e/* ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü */t/* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü */d/* ses birimine; */e/* ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü */i/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

kurtul- Hrzm. *kurtul-* (Hrzm.)¹²¹ “kurtulmak”; (HKT) “kurtulmak, düzelmek, doğru ve dürüst olmak”; (HKT, ME (1)) “kurtuluş, selamet” ~ *kutıl-* (NF) “kurtulmak” ~ *kutul-* (HŞ, KE, MN (1), MN (2)) “kurtulmak”; (ME (1)) “emniyet, afiyet” ~ Kıp. *kurtul* (Kıp.)¹²² “kurtulmak” ~ *kuttul-* (CC) “kurtulmak” ~ *kutul-* (CC, GT, İM, Kİ, TZ) “kurtulmak” ~ *kutıl-* (TA) “kurtulmak” (Cihan, 2021: 536; Ünlü, 2012a: 355, 357, 358; Toparlı vd., 2007: 164, 165). Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz */r/* ses birimi *gerileyici, yakın, tam benzeşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü */t/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

¹¹⁸(HKT, HŞ, KE, ME (1), MM, MN (2), NF).

¹¹⁹(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), MN (1), NF).

¹²⁰(BV, CC, Gİ, İM, İN, KF, Kİ, KK, MG, RH, TA, TZ).

¹²¹(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MN (2), NF).

¹²²(Gİ, GT, İM, KFT, Kİ, MG, MS, RH, TZ).

küç Hrzm. *küç* (Hrzm.)¹²³ “güç, kuvvet, zulüm, kaba kuvvet, güçlük, zorluk”; (HKT) “insafsız, haksız, adaletsiz” ~ Kıp. *küç* (Kıp.)¹²⁴ “güç, zor”; (CC) “gayret, çaba”; (DM) “iş”; (İM, KF, TZ) “güç, kuvvet” ~ **güç** (İH) “güç, kuvvet, takat” (Cihan, 2021: 536; Ünlü, 2012a: 359; Toparlı vd., 2007: 88, 167). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

küçlüg Hrzm. *küçlüg* (Hrzm.)¹²⁵ “güçlü, kuvvetli”; (HKT) “şiddetli, çetin; güçlü, kuvvet ve kudret sahibi, Esmâ-i Hüsnâ’dan el-Ğavî, el-Metîn”; (KE) “güçlü, gücü olan, hakim; güç ve kuvvet sahibi” ~ *küçlü* (K, ME (1)) “güçlü”; (ME (1)) “güç kuvvet sahibi” ~ Kıp. *küçlü* (CC, KFT, RH, TA, TZ) “güçlü, kuvvetli” ~ *küçli* (BV, GT, İM, TZ) “güçlü, kuvvetli” ~ **küşli** (KK) “güçlü, kuvvetli” (Cihan, 2021: 536; Ünlü, 2012a: 361, 365; Toparlı vd., 2007: 167, 169). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü +g# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılışma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /+ü/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü +i# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

küç- Hrzm. *küç-* (HKT, KE) “beklemek, intizar eylemek” ~ *küy-* (HKT, KE, ME (1), NF) “beklemek, muhafaza etmek, gecikmek”; (HKT) “beklemek, eğlenmek, mühlet vermek”; (ME (2)) “gözetlemek, görmek”; (HKT) “bekleme, intizar etme; mühlet verme” ~ Kıp. *küy-* (CC, KFT) “beklemek, sabretmek” ~ **göy-** (İH) “bir noktaya göz dikip bakmak, beklemek” (Cihan, 2021: 538; Ünlü, 2012a: 361, 365; Toparlı vd., 2007: 87, 170). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *küç-*).

neteglik Krh. *neteglik* (KB, TİEM) “nasıllık”; (TİEM) “maksadı açıklayan vazıh beyyine, hüccet, kuvvetli delil” > Hrzm. *neteglik* (ME (1)) “nasıllık, keyfiyet” ~ *nêteglik* (MM) “nasıllık, keyfiyet” (Eker, 2015: 752; Ünlü, 2012b: 560; Ünlü, 2012a: 431). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak

¹²³(HKT, HŞ, İML, K, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (2), NF).

¹²⁴(BV, CC, DM, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, MG, MS, RH).

¹²⁵(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2))

ünlüsü /é/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

oğlak Hrzm. *oğlak* (HŞ, İML, KE, ME (2), NF) “keçi yavrusu, oğlak; oğlak burcu, burc-ı cedi” ~ Kıp. *oğlak* (BM, DM, Kİ, TA, TZ) “oğlak, keçi yavrusu” ~ *oğulak* (CC) “oğlak, keçi yavrusu” ~ *ovlak* (Kİ) “keçi yavrusu, oğlak” ~ *ağlak* (Kİ) “keçi yavrusu” ~ *avlak* (TZ) “keçi yavrusu, oğlak” ~ *ulah* (CC) “oğlak, keçi yavrusu” (Cihan, 2021: 548; Ünlü, 2012a: 439; Toparlı vd., 2007: 4, 16, 203, 207, 292). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla da düşmüştür. Yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü #o ses birimi *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine; *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla da düz, geniş ve artdamak ünlüsü #a ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü h# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

oğlan Hrzm. *oğlan* (Hrzm.)¹²⁶ “çocuk, yavru, oğul, erkek evlat”; (HKT) “nesil, soy; buluş çağına yaklaşmış çocuk, genç”; (AO) “prens” ~ *oğlak* (HŞ) “erkek çocuk” ~ Kıp. *oğlan* (Kıp.)¹²⁷ “oğul, çocuk, erkek çocuk”; (CC) “yardımcı, hizmetçi” ~ *oğulan* (Gİ) “oğul, çocuk, erkek çocuk” ~ *ovlan* (Kİ) “oğlan” ~ *olan* (TA, TZ) “oğlan” (Cihan, 2021: 548; Ünlü, 2012a: 439; Toparlı vd., 2007: 203, 204, 207). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla da düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

oğul Hrzm. *oğul* (Hrzm.)¹²⁸ “çocuk, evlat, erkek evlat oğlan, yavru”; (İML) “nesil” ~ Kıp. *oğul* (Kıp.)¹²⁹ “oğul, evlât, erkek çocuk” ~ *ovul* (CC, Kİ) “oğul, erkek çocuk” ~ *ol* (TZ) “oğul, evlât, erkek çocuk” (Cihan, 2021: 548; Ünlü, 2012a: 440; Toparlı vd., 2007: 203, 204, 207). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla da düşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

¹²⁶(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

¹²⁷(BM, BV, GT, İH, İM, İN, KFT, Kİ, MG, MS, RH, TA, TZ).

¹²⁸(AO, HKT, HŞ, İML, KE, ME (2), MM, MN (2), NF)

¹²⁹(BM, BV, CC, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, KK, MS, TA, TZ).

oñalt- Hrzm. *oñalt-* (HKT, KE) “iyileştirmek, düzeltmek, tedavi etmek, şifa vermek” ~ Kıp. *oñalt-* (CC) “iyileştirmek” ~ *oñat-* (CC) “iyileştirmek” (Ünlü, 2012a: 445; Toparlı vd., 2007: 205). Ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü /l/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

oyna- Hrzm. *oyna-* (Hrzm.)¹³⁰ “oyynamak; eğlenmek, cilveleşmek” ~ Kıp. *oyna-* (GT) “hareket etmek”; (MG) “oyynamak, boşanmak”; (İN) “oyynamak, gevşeklikten dolayı oynamak”; (Kıp.)¹³¹ “oyynamak, oyun oynamak, şakalaşmak” ~ *vayna-* (DM, TZ) “oyynamak, oyun oynamak” (Cihan, 2021: 550; Ünlü, 2012a: 453; Toparlı vd., 2007: 207, 302). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü #v ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü #o ses birimi *gerileyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

oynaş- Hrzm. *oynaş-* (HŞ, ME (1)) “oynaşmak, sevişmek” ~ Kıp. *vaynaş-* (TZ) “oynaşmak” (Ünlü, 2012a: 453; Toparlı vd., 2007: 302). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü #v ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü #o ses birimi *gerileyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ödür- Krh. *ödür-* (DLT) “seçmek, üstün kılmak” ~ *ödür-* (DLT, KB) “seçip ayırmak” ~ *iüdür-* (DLT, KB, RKT, TİEM) “seçmek, dağıtmak; seçmek, seçkin kılmak, üstün tutmak, tercih etmek”; (RKT) “seçip bir araya getirme”; (RKT, TİEM) “tercih etme, seçim yapma” > Hrzm. *ödür-* (ME (2)) “seçmek, ayırmak” ~ *ödür-* (HŞ, ME (1)) “seçmek” ~ *iüdür-* (HKT, KE, ME (1), NF) “seçmek, tercih etmek, seçkin kılmak” ~ *üyür-* (HKT, ME (1)) “seçmek; tercih etmek” ~ *ür-* (HKT) “seçmek” (Eker, 2015: 1117; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 929; Ünlü, 2012b: 601, 896; Cihan, 2021: 551; Ünlü, 2012a: 455, 635, 640, 641). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü /d/ ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

¹³⁰(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), NF).

¹³¹(BV, CC, GI, GT, IM, KF, KFT, Kİ, MG, TA).

öğren- Hrzm. *öğren-* (Hrzm.)¹³² “öğrenmek, alışmak, âdet haline getirmek”; (HKT) “alışma, âdet edinme” ~ Kıp. *öğren-* (Kıp.)¹³³ “öğrenmek”; (GT) “alışmak”; (İM) “(hayvanlar için) evcilleşmek” ~ *övren-* (CC, TZ) “öğrenmek” ~ **yören-** (TA) “öğrenmek” ~ **ören-** (Kİ, TZ) “öğrenmek” ~ **üren-** (CC) “öğrenmek” (Cihan, 2021: 551; Ünlü, 2012a: 456; Toparlı vd., 2007: 209, 211, 213, 298, 328). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüş; *yakın göçüşme* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü #ö ses birimi ile yer değiştirmiştir. /v/ ses birimi *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. #ö ses birimi *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak dar ve öndamak ünlüsü #ü ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

öğret- Hrzm. *öğret-* (Hrzm.)¹³⁴ “öğretmek, alıştırmak; (HKT) “alıştırma” ~ Kıp. *öğret-* (Kıp.)¹³⁵ “öğretmek, alıştırmak” ~ *öğred-* (KFT) “öğretmek, alıştırmak” ~ **öret-** (TA) “öğretmek” ~ **üret-** (CC, RH) “öğretmek” (Cihan, 2021: 551; Ünlü, 2012a: 456; Toparlı vd., 2007: 209, 211, 213, 298). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü #ö ses birimi *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak dar ve öndamak ünlüsü #ü ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ölç- Hrzm. *ölç-* (HKT, HŞ, İML, ME (2), NF) “ölçmek; tartmak, değerlendirmek”; (HKT) “tartma, tartı” ~ *ölçe-* (KE) “ölçmek, tartmak, değerlendirmek” ~ Kıp. *ölç-* (BV, CC, İM, MG, TA) “ölçmek, tartmak” ~ *ölş-* (TZ) “ölçmek, tartmak” ~ **ölşi-** (TZ) “ölçmek, tartmak” ~ **ölşü-* > **ölüş-** (TZ) “ölçmek, tartmak” (Cihan, 2021: 552; Ünlü, 2012a: 458, 459; Toparlı vd., 2007: 210, 211). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü e# ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü i# ses birimine; *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine dönüşmüştür. /ü/ ses birimi ile /ç/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

¹³²(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), MN (2), NF).

¹³³(BM, DM, GT, Gİ, İM, İN, KF, Kİ, KK, MG, TA, TZ).

¹³⁴(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF).

¹³⁵(Gİ, GT, İM, KF, Kİ, MG, MS, RH, TA).

ölçek Hrzm. *ölçek* (İML, ME (2)) “ölçü; tartı, terazi” ~ Kıp. *ölçek* (İM, KFT, TZ) “ölçek, ölçü” ~ *ölşek* (DM) “ölçü, ölçek” ~ *ölçük* (İM) “ölçü, ölçek” ~ *ölşük* (TZ) “ölçü, ölçek” ~ *ölçe* (CC, İM) “ölçek; ölçü” ~ *ölçi* (Kİ) “ölçek, ölçü” ~ *ölüç* (BM) “ölçü, ölçek” ~ *ölç* (TZ) “ölçek; ölçü, ölçme” (Cihan, 2021: 552; Ünlü, 2012a: 459; Toparlı vd., 2007: 210, 211). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme*, *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüş; *ünlü düşmesi* yoluyla da düşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü k# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. /ç/ ses birimi ile /ü/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

öñ Hrzm. *öñ* (Hrzm.)¹³⁶ “ön, önce, ön taraf”; (HKT) “evvelki, daha öne geçen” ~ Kıp. *öñ* (BV, CC, İN, TA) “ön taraf, nezd, huzur”; (İM, TZ) “sağ taraf”; (TZ) “doğru” ~ *ön* (CC, İN, KK) “ön taraf, ön” (Cihan, 2021: 552; Ünlü, 2012a: 460; Toparlı vd., 2007: 211). Ötümlü, ön damak ve geniz ünsüzü ñ# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü n# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ört- Krh. *ört-* (DLT, KB, RKT, TİEM) “örtmek, örtülmek, kaplamak, bürümek”; (RKT, TİEM) “bağışlamak, affetmek, kötülüğü gidermek, örtbas etmek; gizlenmek”; (TİEM) “yakınlaşmak, cinsi münasebette bulunmak; kaplamak, sarmak; sardırmak, daldırmak; kaplatmak, bürümek; günahları silmek; karıştırmak, müşkülleştirmek; dürmek, bükmek, döndürmek, birbiri üzerine getirmek” > Hrzm. *ört-* (Hrzm.)¹³⁷ örtmek, kapatmak, gizlemek, saklamak”; (ME (2)) “örtmek, gizlemek”; (HKT) “kapatmak, örtmek”; (HKT) “kaplamak, sarmak, bürünmek” ~ *örüt-* (HKT) “gizlemek, saklamak” ~ Kıp. *ört-* (Kıp.)¹³⁸ “örtmek, gizlemek” ~ *örüt-* (TA, TZ) “örtmek, gizlemek” ~ *ürüt-* (BV) “örtmek” (Eker, 2015: 810; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 790; Ünlü, 2012b: 616; Cihan, 2021: 553; Ünlü, 2012a: 462, 464; Toparlı vd., 2007: 212, 298). Harezmi Türkçesinde yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Kıpçak Türkçesinde yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü #ö ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla #ü ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

¹³⁶(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

¹³⁷(HKT, HŞ, KE, ME (1), MM, MN (2), NF).

¹³⁸(BM, BV, GT, İM, Kİ, MG).

öte- Krlh. *öte-* (DLT, KB, RKT, TİEM) “ödemek; yerine getirmek, eda etmek”; (TİEM) “(emaneti) sahibine vermek; bitirmek, tamamlamak” > Hrzm. *öte-* (HKT, İML, KE, ME (1), ME (2), NF) “ödemek; eda etmek, yerine getirmek”; (HKT) “ödeme, verme” ~ *öde-* (KE) “ödemek, eda etmek, yerine getirmek”; (ME (1)) “ödeme, ödeyiş” (Eker, 2015: 814; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 792; Ünlü, 2012b: 622; Cihan, 2021: 553; Ünlü, 2012a: 455, 464). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /t/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /d/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

sağ Hrzm. *sağ* (HŞ, KE, ME (2), NF) “sağlık, dinç, sağlam; sağ, canlı” ~ Kıp. *sağ* (Kıp.)¹³⁹ “sağ, sağlıklı, sıhhatli” ~ *sav* (CC) “sağ, sağlık, sıhhat” ~ *sa* (CC) “sağ, sağlık, sıhhat” (Cihan, 2021: 558; Ünlü, 2012a: 494; Toparlı vd., 2007: 221, 222, 228). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *g#* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve dış-dudak ünsüzü *v#* ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla da düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

sakın- Hrzm. *sakın-* (HKT, KE, ME (1), MM, NF) “düşünmek, sanmak, zannetmek”; (HKT) “kaçınmak; ummak, tahmin etmek; sakınma, çekinme; kaçınma; sanma, zannetme; düşünme” ~ *sagin-* (İML, KE, MN (1)) “düşünmek, hatırlamak, sanmak, zannetmek” ~ ETT *sakın-* (FD) “esirgemek, uzak durmak, kaçınmak, çekinmek”; (DD, FS, RN, YZ) “çekinmek, kaçınmak, esirgemek, korumak”; (KM) “uzak durmak, sakınmak” ~ *sagin-* (LM (2)) “sanmak” ~ *sahın-* (HŞ (2), İN (2)) “sakınmak; korumak” (Ünlü, 2012a: 494, 497; Kanar, 2018: 563, 564; Özkan: 1995: 710, Öztürk, 2017: 211). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. E. Uyg. *sakın-*).

sākınç Krlh. *sākınç* (DLT) “keder, hüzn, gam, kaygı” ~ *sakınç* (DLT) “keder, hüzn, gam, kaygı”; (RKT, TİEM) “endişe, üzüntü”; (KB) “düşünce, endişe”; (AH) “düşünce; endişe, sıkıntı” > Hrzm. *sakınç* (HŞ, KE, ME (1), NF) “düşünce, fikir, endişe” ~ *saginç* (MN (1)) “düşünce” (Demiryürek, 2012: 114; Eker, 2015: 840; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 800; Ünlü, 2012b: 650; Ünlü, 2012a: 494, 497). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

¹³⁹(CC, GT, İM, KF, Kİ, KK, MG, TA).

sakış Hrzm. *sakış* (Hrzm.)¹⁴⁰ “sayı, hesap, vergi”; (Hrzm.)¹⁴¹ “hesap sorma, sorgu” ~ Kıp. *sakış* (GT) “düşünce, kaygı; (mec.) hesap” ~ *sağış* (BM, DM, GT, KFT, Kİ) “sayı, hesap” ~ *sağış* (Gİ) “sayma, sayış, sayı” (Cihan, 2021: 559; Ünlü, 2012a: 498; Toparlı vd., 2007: 222, 224). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimine; düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

saklan- Hrzm. *saklan-* (HKT, HŞ, İML, ME (1), NF) “sakınmak, çekinmek, dikkat etmek, korunmak, selamete kurtulmak”; (ME (2)) “saklanmak, uzak durmak”; (HKT) “uzaklaştırmak, uzak tutmak” ~ ETT *sahlan-* (İN (2)) “saklanmak, gizli kalmak” (Cihan, 2021: 559; Ünlü, 2012a: 498; Kanar, 2018: 564). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

satış Hrzm. *satış* (Hrzm.)¹⁴² “satış, ticaret, alış veriş” ~ Kıp. *satuğ* (KFT) “satma” ~ *satuh* (CC) “satma, satış” ~ *satuk* (CC, TZ) “satma, satış” ~ *satu* (TZ) “satma, satış” ~ *satov* (CC) “satış, ticaret” (Cihan, 2021: 560; Ünlü, 2012a: 504; Toparlı vd., 2007: 228). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü g# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimine; *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü h# ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla da düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

savaş- Kırh. *savaş-* (DLT) “dövüşmek; savaşmak, çarpışmak” > Hrzm. *savaş-* (İML, ME (2)) “savaşmak, harp etmek” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 810; Ünlü, 2012b: 663; Cihan, 2021: 560; Ünlü, 2012a: 505). Ötümlü, sürekli-akıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

savukluk Hrzm. *savukluk* (KE) “soğukluk; soğukkanlılık” ~ *sovukluk* (HŞ) “soğukluk” ~ *sowukluk* (HKT) “soğukluk” ~ Kıp. *savukluk* (İM) “soğukluk” ~ *safukluk* (İM)

¹⁴⁰(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

¹⁴¹(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), NF)

¹⁴²(HKT, K, KE, ME (1), ME (2), MM).

“soğukluk” ~ *sovuqluq* (BM) “soğukluk” (Ünlü, 2012a: 506, 529; Toparlı vd., 2007: 222, 228, 240). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /f/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

sawul- Krh. *sawul-* (DLT, KB) “bulunduğu halden ayrılmak, bir yana eğilmek, meyletmek, (güneş) batmak; savulmak, gitmek, kaymak” ~ *sawıl-* (DLT, KB) “meyletmek, eğilmek; (güneş) eğilip batmak; kaymak, savulmak” > Hrzm. *sawul-* (KE) “ayrılmak, savulmak” ~ *savul-* (MM) “ayrılmak, yana çekilmek” (Eker, 2015: 854; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 811; Ünlü, 2012b: 663, 664; Ünlü, 2012a: 506). Ötümlü, sürekli-akıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

sawur- Hrzm. *sawur-* (HKT, ME (1), ME (2)) “savurmak; saçmak, serpmek”; (HKT) “savurma” ~ *savur-* (HKT, KE) “savurmak, saçmak, serpmek” ~ Kıp. *savur-* (İM) “(ekin) savurmak” ~ *savar-* (TZ) “(ekin) savurmak” ~ *sovur-* (TZ) “savmak, savurmak” (Cihan, 2021: 560; Ünlü, 2012a: 506; Toparlı vd., 2007: 229, 240). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /-u/ ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme, ünlü genişlemesi* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /-a/ ses birimine; /a/ ses birimi ise *gerileyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *sawur-*).

sewüg Hrzm. *sewüg* (HKT, HŞ, KE) “sevgi, sevgili, sevilen” ~ *sevkü* (İML) “sevgili, sevimli” ~ ETT *sevü* (KM) “sevgi” (Ünlü, 2012a: 515; Özkan, 1995: 713). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *sewüg*).

sewün- Hrzm. *sewün-* (HKT, HŞ, KE, ME (2), NF) “sevinmek, mutlu olmak”; (HKT) “şımarmak” ~ *sevin-* (İML, K) “sevinmek, şenlenmek” ~ *sewin-* (ME (2)) “sevinmek” ~ *sevün-* (KE, ME (1)) “sevinmek” ~ *sivün-* (MN (1), MN (2)) “sevinmek” ~ *söwün-* (KE) “sevinmek” ~ Kıp. *sevün-* (CC, DM, GT, İM) “sevinmek” ~ *sevin-* (Kıp.)¹⁴³ “sevinmek” ~ *sövün-* (CC) “sevinmek” ~ *sövin-* (CC) “sevinmek” ~ *söyün-* (BM, CC, TZ) “sevinmek” ~ *sön-* (BM) “sevinmek” ~ *söy-* (CC, TZ) “sevinmek” (Cihan, 2021: 561; Ünlü, 2012a: 515, 516, 531; Toparlı vd., 2007: 233, 241). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi

¹⁴³(BM, DM, İN, Kİ, KK, RH, TA).

gerileyici, uzak, yarı benzeşme ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine; *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla da düşmüştür. Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla; ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü *n#* ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *sewin-*).

sewünç Krh. *sewünç* (KB, RKT, TİEM) “sevinç; rahatlık, refahlık, müjde”; (TİEM) “Kur’an” ~ *sewinç* (AH, DLT, KB) “sevinç, sürur” > Hrzm. *sevinç* (İML, KE) “sevinç, müjde” ~ *sewinç* (HŞ, KE) “sevinç, müjde” ~ *sewünç* (KE) “sevinç, müjde” ~ *sewünç* (HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF) “sevinç” ~ *söwünç* (KE) “sevinç” (Demiryürek, 2012: 118; Eker, 2015: 873, 876; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 816; Ünlü, 2012b: 673, 675; Cihan, 2021: 561; Ünlü, 2012a: 515, 516, 531). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *gerileyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

sıçra- Hrzm. *sıçra-* (HŞ, ME (1), ME (2)) “sıçramak; kurtulmak” ~ Kıp. *sışra-* (TZ) “sıçramak” ~ *şasra-* (TZ) “sıçramak” (Cihan, 2021: 562; Ünlü, 2012a: 518; Toparlı vd., 2007: 234, 250). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü *#s* ses birimi *gerileyici, uzak, tam benzeşme* ve *ses değişmesi* yoluyla *#ş* ses birimine; düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi de *gerileyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

sığın- Krh. *sığın-* (DLT, KB, RKT, TİEM) “(birine veya bir yere) sığınmak”; (TİEM) “sığınmayı talep etmek, sığınmaya çalışmak; dayanmak, meyletmek, bel bağlamak” > Hrzm. *sığın-* (Hrzm.)¹⁴⁴ “sığınmak; gizlenmek, saklanmak” ~ *sıgun-* (HŞ) “sığınmak, gizlenmek, saklanmak” ~ *sıkın-* (HKT, KE) “sığınmak” ~ Kıp. *sığın-* (Kıp.)¹⁴⁵ “sığınmak” ~ *sıyin-* (TZ) “sığınmak” (Eker, 2015: 878; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 817; Ünlü, 2012b: 680; Cihan, 2021: 562; Ünlü, 2012a: 519, 520; Toparlı vd., 2007: 234, 236).

¹⁴⁴(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), NF).

¹⁴⁵(CC, Gİ, GT, İM, KF, MG, MS, TA, TZ).

Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi Harezmi Türkçesinde *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimine; Kıpçak Türkçesinde ise *süreklileşme ve akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

sık- Hrzm. *sık-* (HKT, İML, KE, ME (2)) “sıkma, ölçmek; bir şeyin sıvı kısmını çıkarmak”; (MM) “elle ovalamak” ~ Kıp. *sık-* (Kıp.)¹⁴⁶ “sıkma, bastırma, sıkıştırmak” ~ *sıh-* (CC) “sıkma, bastırma, sıkıştırmak” (Cihan, 2021: 562; Ünlü, 2012a: 520; Toparlı vd., 2007: 234). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimi *süreklileşme ve sızıcılışma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü h# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

sırça Hrzm. *sırça* (HKT, HŞ, İML, KE, ME (1)) “sırça, cam, kase, (cam) bardak”; (ME (2)) “cam; şişe” ~ Kıp. *sırça* (BM, BV, Gİ, KFT, Kİ, TA) “sırça, cam” ~ *sarça* (DM) “sırça, cam, çanak” ~ *sırşa* (TZ) “sırça, cam” ~ *şırşa* (TZ) “sırça, cam” (Cihan, 2021: 562; Ünlü, 2012a: 522; Toparlı vd., 2007: 227, 235, 253). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *gerileyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *süreklileşme ve sızıcılışma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimi de *gerileyici, uzak, tam benzeşme* ve *ses değişmesi* yoluyla #ş ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

sızgur- Krh. *sızgur-* (DLT, KB, RKT, TİEM) “(yağ vb. şeyleri) eritmek; (hastalık, aşk vb. insanı) bitap düşürmek, eritmek; sızdırmak, eritmek, zayıflatmak; arıkatmak, zayıflatmak” > Hrzm. *sızgur-* (HŞ, ME (1)) “eritmek, sızdırmak”; (ME (2)) “arıtmak, sızdırmak” ~ *sızur-* (HŞ, MM) “sızdırmak, eritmek” (Eker, 2015: 882; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 822; Ünlü, 2012b: 686; Cihan, 2021: 563; Ünlü, 2012a: 522). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

soñ Hrzm. *soñ* (Hrzm.)¹⁴⁷ “son; sonra, geri, geriye”; (HKT) “art, arka; sonra, sonraki; sonra, ileride, gelecekte”; (HKT, HŞ) “akıbet, son” ~ Kıp. *soñ* (Kıp.)¹⁴⁸ “son” ~ *son* (BV) “son” ~ *soğ* (KFT) “son; arkada kalan şey” (Cihan, 2021: 564; Ünlü, 2012a: 527; Toparlı

¹⁴⁶(CC, Gİ, İM, KF, KFT, Kİ, KK, MS, TZ).

¹⁴⁷(AO, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (2), NF)

¹⁴⁸(BV, CC, GT, İM, İN, Kİ, MS, RH, TZ).

vd., 2007: 238, 239). Ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü /ŋ/ ses birimi *ağızsılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı, art damak ve ağız ünsüzü /ğ/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Krh. *soğ*).

sözle- Krh. *sözle-* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “söylemek, konuşmak”; (RKT, TİEM) “anlatmak, hikaye etmek”; (RKT) “(söyleyen) olmak”; (TİEM) “hakiki olarak veya mecaz yoluyla yaralamak, konuşmak; güzel, fasih konuşmak” > Hrzm. *sözle-* (Hrzm.)¹⁴⁹ “söylemek; konuşmak, birinin ardından konuşmak”; (HKT) “konuşmak, hitap etmek; anlatmak; konuşma, hitap etme”; (HŞ, ME (1)) “söyleme, anlatma” ~ *söyle-* (HŞ) “söylemek” ~ Kıp. *sözle-* (Kıp.)¹⁵⁰ “söylemek, demek” ~ *söyle-* (Kıp.)¹⁵¹ “söylemek, demek” ~ *söle-* (KK) “söylemek, demek” ~ *sevle-* (DM) “söylemek, demek” (Demiryürek, 2012: 121; Eker, 2015: 897; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 833; Ünlü, 2012b: 700; Cihan, 2021: 565; Ünlü, 2012a: 531, 532; Toparlı vd., 2007: 233, 241, 242). Harezm Türkçesinde ötümlü, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü /z/ ses birimi *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. /z/ ses birimi *aykırılışma* yoluyla da ötümlü, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüştür. /z/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

sözleş- Hrzm. *sözleş-* (Hrzm.)¹⁵² “konuşmak, anlaşmak, sözleşmek”; (HKT, ME (1)) “konuşma, anlaşma, söz” ~ Kıp. *sözleş-* (GT, İM, KFT, KK) “konuşmak, söyleşmek”; (İM) “hitap etmek” ~ *söyleş-* (Gİ, TZ) “söyleşmek, konuşmak” ~ *söleş-* (KK) “söyleşmek, konuşmak” ~ *sevleş-* (DM) “söyleşmek, konuşmak” (Cihan, 2021: 565; Ünlü, 2012a: 532; Toparlı vd., 2007: 233, 241, 242). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü /z/ ses birimi *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine; *aykırılışma* yoluyla da ötümlü, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüştür. /z/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

¹⁴⁹(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), NF).

¹⁵⁰(BM, CC, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, TA, TZ).

¹⁵¹(DM, Gİ, KF, KK, MS, RH, TZ).

¹⁵²(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), NF).

suğul- Krh. *suğul-* (AH, KB, TİEM) “kaybolmak, suyu çekilmek” ~ *sogul-* (DLT) “(süt vb.) çekilmek, (su vb.) emilmek; (su) toprağa sızıp kaybolmak, soğulmak; (üst) çekilmek, azalmak” > Hrzm. *suğul-* (HKT, ME (2)) “su çekilmek; su çıkarmak, sulanmak” ~ *suğal-* (NF) “su çekilmek” ~ *sogal-* (KE) “toprağa sızıp yok olmak, soğumak” (Demiryürek, 2012: 122; Eker, 2015: 900; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 826; Ünlü, 2012b: 692, 702; Cihan, 2021: 565; Ünlü, 2012a: 526, 533). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme*, *ünlü düzleşmesi* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. E. Uyg. *suğul-*).

tağar Hrzm. *tağar* (KE, ME (2)) “çul; ağzı geniş toprak küp, çuval” ~ *tağarcık* (İML) “deriden küçük torba” ~ *tağarçuk* (ME (2), NF) “dağarcık, heybe; içine buğday ve başka şeyler konulan büyük kap, harar” ~ Kıp. *tağarçuk* (Kİ, TZ) “dağarcık” ~ *tağsırçık* (TZ) “dağarcık” (Cihan, 2021: 570; Ünlü, 2012a: 556; Toparlı vd., 2007: 258). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü /s/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tam Krh. *tam* (DLT) “kapı sürgüsü”; (DLT, RKT, TİEM) “dam, duvar, ev, bina”; (TİEM) “kale, set; set, engel; duvar” > Hrzm. *tam* (Hrzm.)¹⁵³ “bina, ev, duvar, çatı; bina, duvar, dam” ~ *dam* (HKT, ME (1), MN (2)) “duvar, yapı” (Eker, 2015: 922; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 850; Ünlü, 2012b: 728; Cihan, 2021: 572; Ünlü, 2012a: 141, 562). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tamağ Hrzm. *tamağ* (HŞ, İML, ME (1), ME (2), MM) “damak; küçük dil” ~ Kıp. *tamağ* (BV, CC) “boğaz”; (BV, TZ) “damak” ~ *tamağ* (TA) “damak” ~ *tamav* (TZ) “damak” ~ *damak* (DM, İH) “damak” (Cihan, 2021: 572; Ünlü, 2012a: 562; Toparlı vd., 2007: 55, 260). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü v# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması*

¹⁵³(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), NF).

olmuştur.

tamduḵ Krh. *tamduḵ* (DLT) “tutuşturma”; (RKT, TİEM) “yakıt; kuvvetli, alevli ateş; Cehennem” ~ *tamdu* (DLT) “kuvvetli ateş; tutuşturma” > Hrzm. *tamduḵ* (HKT) “yakacak, yakıt” ~ *tomduḵ* (HKT) “yakacak, yakıt” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 850; Ünlü, 2012b: 729; Ünlü, 2012a: 563, 600). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

taḡ Hrzm. *taḡ* (HKT, HŞ, KE, ME (2), MM) “hayret, şaşkınlık; tuhaf, acayip, şaşılacak şey, hayret”; (HKT) “hayranlık uyandıran; çirkin, kötü” ~ Kıp. *taḡ* (GT) “hayret verici, şaşılacak şey”; (CC) “mucize” ~ **dan** (Kİ) “şaşkınlık” (Cihan, 2021: 572; Ünlü, 2012a: 564; Toparlı vd., 2007: 55, 261). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine; ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü ḡ# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve dış ünsüzü n# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tansuḥ Hrzm. *tansuḥ* (KE) “nefis, harika, şaşılasi, nadir” ~ *tansuḵ* (KE) “nefis, harika, şaşılasi, nadir” ~ *taḡsuḵ* (HŞ, ME (1)) “yeni ve acayip, şaşılacak, hayret verici”; (HKT) “eşsiz ve mükemmel; eşsizlik, mükemmellik; “acayip, tuhaf” ~ *daḡsuḵ* (ME (1)) “tuhaf, acayip” ~ Kıp. *taḡsuḵ* (GT, İN (1)) “acayip, şaşılacak şey; fevkalade, nadir bulunan” ~ *tansuḵ* (İH) “zarif, latif, nadir, kıymetli şeyler” ~ *taḡsıḵ* (CC, İN (1)) “acayip, şaşılacak şey” ~ *tansıḵ* (TZ) “acayip, şaşılacak şey” ~ ETT *taḡsuḥ* (SN) “garip, tuhaf şey” ~ *tansuḥ* (SN) “garip, tuhaf şey” (Ünlü, 2012a: 141, 566; Toparlı vd., 2007: 262; Kanar, 2018: 633; Özkan, 1995: 719). Kıpçak Türkçesinde yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Eski Türkiye Türkçesinde ötümlü, sürekli-akıcı ve dış ünsüzü /n/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü /ḡ/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tap- Hrzm. *tap-* (Hrzm.)¹⁵⁴ “bulmak, nail olmak, kabul etmek” ~ Kıp. *tap-* (Kıp.)¹⁵⁵ “bulmak”; (BV) “sezmek”; (GT) “kazanmak, elde etmek” ~ **dap-** (KFT) “bulmak” (Ünlü, 2012a: 141, 566; Toparlı vd., 2007: 56, 262). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine

¹⁵⁴(HKT, HŞ, İML, KE, MM, MN (2), NF).

¹⁵⁵(BM, BV, CC, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, KK, MG, MS, TZ)

dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tapuğ Hrzm. *tapuğ* (KE, ME (2), MM, NF) “kulluk, hizmet; ibadet, bağlılık, itaat” ~ *tapuğ* (İML) “hizmet, ibadet, bağlılık, itaat” ~ Kıp. *tapug* (GT, İM, MG) “hizmet” ~ **tapu** (Gİ, İM, KF, Kİ) “hizmet” ~ **tabu** (TA) “hizmet” ~ *tapı* (BM) “hizmet” (Cihan, 2021: 572; Ünlü, 2012a: 567; Toparlı vd., 2007: 257, 262, 263). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /p/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü g# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *tapuğ*).

tār Krh. *tār* (DLT) “herhangi bir şeyin dan, dar” ~ *tar* (AH, DLT, TİEM) “dar”; (RKT) “sıkıntı, zor” > Hrzm. *tar* (Hrzm.)¹⁵⁶ “dar, geniş olmayan, küçük; dar, kısık” ~ **dar** (HKT, ME (1)) “dar, geniş olmayan” (Demiryürek, 2012: 126; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 855; Ünlü, 2012b: 753; Cihan, 2021: 572; Ünlü, 2012a: 141, 567). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tar- Krh. *tar-* (DLT, KB, RKT, TİEM) “(askeri veya bir şeyi) dağıtmak, bölmek, (iki şeyi) ayırmak; ayrılık sokmak, ihtilafa düşürmek”; (TİEM) “parçalamak, darmadağın etmek” > Hrzm. *tar-* (HŞ, KE, ME (1), ME (2)) “dağıtmak, yaymak, ayırmak; dağıtmak, savurmak” ~ **dar-** (ME (1)) “dağıtmak, gidermek” (Eker, 2015: 935; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 856; Ünlü, 2012b: 754; Cihan, 2021: 573; Ünlü, 2012a: 141, 568). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tarıl- Krh. *tarıl-* (DLT, RKT, TİEM) “(bir nesne ötekisi içinde) dağılmak, yayılmak, ayrılmak, düşman olmak”; (TİEM) “parçalamak, darmadağın etmek; tefrikaya düşürmek, dağılmak” > Hrzm. *tarıl-* (HKT, HŞ, KE, ME (1)) “dağılmak, ayrılmak, açılmak, saçılmak” ~ **darıl-** (ME (1)) “dağılmak, ayrılmak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 857; Ünlü, 2012b: 755, 756; Ünlü, 2012a: 141, 569). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

¹⁵⁶(HKT, HŞ, İML, KE, ME (2), MM, MN (2))

tarlık Krh. *tarlık* (KB, RKT, TİEM) “darlık, sıkıntı”; (TİEM) “kusur, günah” > Hrzm. *tarlık* (HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2)) “darlık, kıtlık, yoksulluk”; (HKT) “zihin darlığı, akılsızlık, cehalet” ~ *darlık* (HKT) “sıkıntı, darlık” (Eker, 2015: 937; Ünlü, 2012b: 756; Cihan, 2021: 573; Ünlü, 2012a: 142, 569). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tart- Krh. *tart-* (DLT, RKT, TİEM) “(bir şeyi) çekmek; (ayakkabı vb. şeyleri) çıkarmak, çekip çıkarmak; (para vb. şeyleri) tartmak; (ip vb. şeyleri) uzatmak, germek”; (KB) “tartmak, düşünmek, ortaya çıkarmaya çalışmak”; (TİEM) “göz dikmek; ölçmek” > Hrzm. *tart-* (Hrzm.)¹⁵⁷ “yerinden oynatmak, çekmek, asılmak”; (HKT) “çekip almak, geri almak; sürüklemek; çekip çıkarmak”; (ME (2)) “çekmek, çıkarmak, asılmak”; (HKT, İML) “uzatıp yaymak”; (HKT) “asmak; mühlet vermek, süresini uzatmak”; (KE, ME (1), NF) “dayanmak, tahammül etmek”; (İML) “tartmak” ~ *dart-* (İML) “tartmak” (Eker, 2015: 937; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 858; Ünlü, 2012b: 757; Cihan, 2021: 573; Ünlü, 2012a: 142, 569). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tatlıg Hrzm. *tatlıg* (HKT, HŞ, İML, KE, NF) “tatlı, hoş, güzel, lezzetli” ~ *tatlı* (HŞ, MN (2)) “tatlı, hoş, güzel, lezzetli” ~ Kıp. *tatıgı* (CC) “tatlı, lezzetli” ~ *tatlı* (Kıp.)¹⁵⁸ “tatlı”; (İM) “güzel, hoş” ~ *taṭlı* (KK, TA) “tatlı” ~ *tatlu* (Kİ) “tatlı” ~ *datlu* (KFT) “tatlı” (Ünlü, 2012a: 142, 572; Toparlı vd., 2007: 57, 265). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine; düz, dar ve artdamak ünlüsü t# ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü u# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tavar Hrzm. *tavar* (AO, KE) “mal, mülk, eşya, hayvan” ~ *tawar* (Hrzm.)¹⁵⁹ “mal, mülk, eşya”; (KE) “dört ayaklı hayvan” ~ *towar* (KE) “davar, mal, mülk” ~ *tiwar* (ME (1)) “mal, servet” ~ *davar* (İML) “mal, mülk” ~ Kıp. *tavar* (GT, KFT) “davar, hayvan” ~ *tafar* (İM) “koyun, keçi cinsinden hayvan” ~ *davar* (Kıp.)¹⁶⁰ “koyun, keçi cinsinden hayvan” ~ *tuvar*

¹⁵⁷(AO, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), MM, MN (1), MN (2)).

¹⁵⁸(BV, CC, DM, GT, İM, RH, TZ).

¹⁵⁹(HKT, HŞ, KE, ME (2), MM, NF)

¹⁶⁰(BM, Gİ, İH, KF, KFT, MS).

(TZ) “koyun, keçi cinsinden hayvan” (Cihan, 2021: 573; Ünlü, 2012a: 142, 573, 590, 601; Toparlı vd., 2007: 57, 257, 266, 286). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş- dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş- dudak ünsüzü /f/ ses birimine, düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *tavar*).

tayağ Krh. *tayağ* (DLT, KB, RKT, TİEM) “dayak, dayangaç, değnek, baston, asa”; (RKT, TİEM) “dayanak, düstur” > Hrzm. *tayağ* (HKT, KE, ME (1), ME (2), MM) “dayanak, değnek, baston” ~ *tayağ* (KE) “dayanak, değnek, baston” ~ **tayanç** (KE, ME (1), ME (2)) “destek, yardım; dayanak” (Eker, 2015: 942; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 864; Ünlü, 2012b: 765; Cihan, 2021: 573; Ünlü, 2012a: 573). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *ğ#* ses birimine; *süreklileşme*, *akıcılaşma* ve *genizsileşme* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü *#ç* ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tayan- Hrzm. *tayan-* (Hrzm.)¹⁶¹ “dayanmak, sığınmak; yaslanmak, kendini tutmak, tahammül etmek, inat etmek” ~ Kıp. *ṭayan-* (İM) “dayanmak, güvenmek”; (Gİ, KF, Kİ, TA, TZ) “dayanmak, yaslanmak” ~ *ḍayan-* (Gİ, KF) “dayanmak, yaslanmak” (Cihan, 2021: 573; Ünlü, 2012a: 573; Toparlı vd., 2007: 57, 266). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *#t* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *#d* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tayığ Hrzm. *tayığ* (HKT, ME (1)) “kaygan, yumuşak” ~ Kıp. **tayğak** (TZ) “kaygan (yer)” ~ **taykak** (TZ) “kaygan (yer)” (Ünlü, 2012a: 573; Toparlı vd., 2007: 266). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *ğ#* ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimine; düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. /ğ/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiş; *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ötümsüzleşme* yoluyla da /k/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

¹⁶¹(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2) MM, MN (1), NF).

teg- Krh. *teg-* (AH, DLT, KB) “değmek, dokunmak, ulaşmak, erişmek; isabet etmek; yakalamak, saldırmak”; (RKT) “kapamak, kuşatmak”; (TİEM) “değmek, dokunmak, ermek, erişmek, varmak; kapamak, kuşatmak; istemek, irade etmek, isabet etmek, dokunmak; el sürmek, temasa geçmek, yoklamak; nail olmak, elde etmek, erişmek, nail kılmak, kavuşturmak; uğramak, maruz kalmak; isabet etmek; kaplamak, bürümek” > Hrzm. *teg-* (HKT, K, KE, NF) “değmek, varmak, ulaşmak, ermek, geçmek, bulaşmak, payına, hissesine düşme”; (HKT) “isabet etmek, çatmak, sataşmak”; (ME (2)) “isabet etmek, değmek, ulaştırmak” ~ *tek-* (İML) “ulaşmak, ermek” ~ **dig-** (MN (1)) “değmek” (Demiryürek, 2012: 127; Eker, 2015: 950; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 865; Ünlü, 2012b: 768, 769; Cihan, 2021: 574; Ünlü, 2012a: 148, 577, 579). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine; düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tegme Krh. *tegme* (DLT) “her biri, her, her türlü”; (KB) “türlü türlü, her bir”; (RKT, TİEM) “her, her bir, bir, türlü türlü; herkes” > Hrzm. *tegme* (HKT, KE, ME (1), NF) “her, her bir”; (ME (2)) “her, bir bir” ~ *tégme* (MM) “her, her bir” ~ *tigme* (HKT, HŞ, K, MN (1), MN (2)) “her” (Eker, 2015: 954; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 866; Ünlü, 2012b: 770; Cihan, 2021: 574; Ünlü, 2012a: 577, 578, 591). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /é/ ses birimine; *ünlü daralması* yoluyla da düz dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tegre Krh. *tegre* (DLT, KB, RKT, TİEM) “etraf, çevre, daire; muhit” > Hrzm. *tegre* (HKT, KE, ME, (1) NF) “çevre, yöre, etraf” ~ *tegre* (KE) “çevre, etraf” ~ *tigre* (MN (1)) “çevre, etraf” (Eker, 2015: 954; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 866; Ünlü, 2012b: 773; Ünlü, 2012a: 578, 583, 591). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı, ön damak ve ağız ünsüzü /g/ ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, ön damak ve geniz ünsüzü /ŋ/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

teğşür- Krh. *teğşür-* (RKT, TİEM) “değiştirmek, döndürmek, bir şeyin yerine başka bir şey koymak”; (RKT) “bir şeyi başka bir şeye çevirmek”; (TİEM) “iptal etmek, kaldırmak, yazmak; değiştirmek, değiştirmeyi istemek, tahrif etmek, birbirine bedel kılmak; bedel olarak almak; bozuk mana vermek, manasını bozmak”; (RKT) “değiştirme, değişiklik” >

Hrzm. *tegşür-* (HKT) “değiştirmek” ~ *tegiştür-* (ME (1)) “değiştirmek” ~ *tekiştür-* (İML) “değiştirmek” ~ *degiştür-* (İML) “değiştirmek” (Ünlü, 2012b: 774; Ünlü, 2012a: 144, 577, 578, 580). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimi ise *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tegür- Krh. *tegür-* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “ulaştırmak, iletmek; değdirmek, dokundurmak, eriştirmek, çektirmek”; (RKT) “musibet vermek, eriştirmek; ulaştırmak”; (TİEM) “yanaşmak, temas etmek, yaklaşıp dokunmak; dokunmak, el sürmek, değmek, değdirmek, dokundurmak; isabet etmek; cezalandırmak; işitmek, duymak, hak ile batılı ayırt etmek, hakkı izhar etmek, açığa vurmak; eriştirmek, ulaştırmak, değdirmek; musibet vermek, eriştirmek; tebliğ etmek, eriştirmek, iletmek; himaye etmek, korumak”; (RKT, TİEM) “tebliğ, tebliğ etme, duyurma” ~ *tegir-* (DLT, TİEM) “değdirmek, dokundurmak” ~ *tigür-* (AH) “ulaştırmak, eriştirmek, değdirmek” > Hrzm. *tegür-* (AO, HKT, KE, ME (2)), NF) “değdirmek, dokundurmak, vermek, ulaştırmak, bildirmek”; (HKT) “katmak, ilhak etmek”; (HKT) “ulaştırma, bildirme, tebliğ” ~ *tégür-* (MM) “değdirmek, dokundurmak, vermek, ulaştırmak, bildirmek” ~ *tekir-* (İML) “ulaştırmak, erdirmek” ~ *tigür-* (HKT, K, MN (1), MN (2)) “göndermek, ulaştırmak, isabet ettirmek” (Demiryürek, 2012: 128; Eker, 2015: 955; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 866; Ünlü, 2012b: 770, 775, 776, 801; Cihan, 2021: 574; Ünlü, 2012a: 578, 580, 591). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /è/ ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

teñ Krh. *teñ* (AH, DLT, KB, TİEM) “denk, benzer, akran”; (TİEM) “miktar, muayyen ölçü” > Hrzm. *teñ* (HKT, İML, KE, ME (1), MM) “denk, eşit”; (ME (2)) “denk, eşit, güzel” ~ *tiñ* (HŞ, MN (1), MN (2)) “denk, müsavi” (Demiryürek, 2012: 129; Eker, 2015: 958; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 868; Ünlü, 2012b: 779; Cihan, 2021: 575; Ünlü, 2012a: 582, 593). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması*

olmuştur.

tep- Krh. *tep-* (DLT, KB, RKT, TİEM) “tepmek, tekme atmak, tekmelemek, vurmak, döğmek” > Hrzm. *tep-* (HKT, İML, KE, ME (2)) “tepmek; ayak ile vurmak, hızla çalmak, yere vurmak”; (HKT) “basmak, ezmek, çiğnemek” ~ *tîp-* (HŞ) “at tepmek, tekmelemek” ~ Kıp. *tep-* (İM, Kİ, RH, TZ) “ayak tepmek, ayakla vurmak” ~ *teb-* (KK, TA) “tekmelemek, çifte atmak” ~ *dep-* (KF) “ayakla tepmek, ayakla vurmak” ~ *tip-* (BV, MG) “tepmek, ayakla vurmak” (Eker, 2015: 961; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 869; Ünlü, 2012b: 785; Cihan, 2021: 576; Ünlü, 2012a: 583, 594; Toparlı vd., 2007: 59, 267, 270, 276). Harezmi Türkçesinde düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü p# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü b# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tepren- Krh. *tepren-* (DLT) “(nesne vb.) hareket etmek”; (KB) “kımıldamak”; (TİEM) “nema bulmak, kabartmak” > Hrzm. *tepren-* (HKT, KE, ME (1), NF) “kımıldamak, hareket etmek, sallanmak, deprenmek”; (ME (2)) “yerinden oynamak, kımıldanmak”; (HKT, ME (1)) “hareket eden, canlı” ~ *tebren-* (İML) “kımıldamak” ~ *tîpren-* (HŞ) “deprenmek, harekete geçmek” ~ Kıp. *tepren-* (Kıp.)¹⁶² “yerinden oynamak, hareket etmek” ~ *depren-* (KFT, Kİ, RH) “yerinden oynamak, hareket etmek” ~ *tebren-* (BM, KK) “kımıldamak, hareket etmek” ~ *tipren-* (BV, MG) “deprenmek, sallanmak” (Eker, 2015: 963; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 870; Ünlü, 2012b: 785; Cihan, 2021: 576; Ünlü, 2012a: 576, 584, 594; Toparlı vd., 2007: 59, 267, 270, 276). Harezmi Türkçesinde düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /p/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tepret- Hrzm. *tepret-* (HKT, KE, ME (1), NF) “kımıldatmak, hareket ettirmek, sallamak, silkelemek, yerinden oynatmak”; (ME (2)) “yerinden oynatmak, kımıldatmak”; (HKT)

¹⁶²(BV, GT, İM, Kİ, RH, TZ).

“sarsmak” ~ *tebret-* (İML) “kımıldatmak” ~ *tipret-* (HŞ) “depretmek, hareket ettirmek” ~ Kıp. *tepret-* (CC, GT, İM, RH, TZ) “hareket ettirmek, kımıldatmak” ~ *tepred-* (RH) “hareket ettirmek, kımıldatmak” ~ *depret-* (Gİ, KF, KFT, RH) “hareket ettirmek, kımıldatmak” ~ *tebret-* (KK, TA) “hareket ettirmek, kımıldatmak” ~ *tipret-* (BV, MG) “hareket ettirmek, kımıldatmak” (Cihan, 2021: 576; Ünlü, 2012a: 576, 584, 594; Toparlı vd., 2007: 59, 267, 270, 276). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t, -t# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d, -d# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *tepret-*).

tetig Krh. *tetig* (AH, KB, TİEM) “hazır”; (KB) “ferasetli, zeki, akıllı; uyanık kalpli” ~ *tétig* (DLT) “zeki” ~ *tetik* (AH, DLT, KB) “tetik, zeki, akıllı” ~ *teytik* (DLT) “akıllı, zeki” > Hrzm. *tétik* (ME (1), MM) “zeki; atık” ~ *tetik* (İML, KE, NF) “zeki, uyanık”; (KE) “uyanık, zeki, pratik zekalı” ~ *titik* (İML) “zeki, uyanık” ~ *títig* (ME (2)) “akıllı, zeki” (Demiryürek, 2012: 130; Eker, 2015: 968; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 872; Ünlü, 2012b: 792, 796; Cihan, 2021: 579; Ünlü, 2012a: 587, 596). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tezgin- Krh. *tezgin-* (DLT, KB) “dönmek, dolaşmak; gezmek”; (TİEM) “dönmek, tavaf etmek, çevrilmek; sarsılmak, sallanmak; akmak, gezmek, cereyan etmek; çevirmek, evirip çevirmek, muhtelif suretlerde arz etmek”; (RKT, TİEM) “gezinme, dolaşma; devlet, güç kaynağı”; (TİEM) “medar, yörünge; mütedavil (tedavül ettirilen, dolaştırılan şey)” > Hrzm. *tezgin-* (Hrzm.)¹⁶³ “dönmek, gezmek, gezinmek, dolaşmak”; (HKT) “tavaf etmek; olduğundan daha değişik bir hale geçmek, dönmek” ~ *tizgin-* (HKT) “dönmek, dolaşmak” (Eker, 2015: 970; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 874; Ünlü, 2012b: 796; Cihan, 2021: 577; Ünlü, 2012a: 589, 597). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tīn Krh. *tīn* (DLT) “nefes, ruh” ~ *tīn* (DLT, KB) “nefes, soluk, ruh” > Hrzm. *tīn* (HŞ, ME (2)) “nefes, ruh; can” ~ *dīn* (ME (1)) “nefes, soluk” (Eker, 2015: 973; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 877; Ünlü, 2012b: 799; Cihan, 2021: 577; Ünlü, 2012a: 148, 590). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması*

¹⁶³(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF).

olmuştur.

tın- Krh. *tın-* (DLT) “dinlenmek; (insan) nefes almak”; (KB) “solumak, nefes alıp vermek”; (DLT) “(yağmur vb.) dinmek; sonu gelmek; durmak; mesken tutmak; Türklerde susmak; Oğuzlarda susmamak”; (TİEM) “yatışmak, sakinleşmek” > Hrzm. *tın-* (HŞ, KE, MM) “dinmek, durmak, rahatlamak, sakinleşmek”; (ME (2)) “yorgunluk gidermek, dinlenmek” ~ *tıy-* (HŞ) “dinmek, durmak, rahatlamak, sakinleşmek” ~ *tinan-* (ME (2)) “yorgunluk gidermek, dinlenmek” ~ *tıy-* (HKT, MM, NF) “dinmek, durmak, kesilmek” ~ *dın-* (ME (1)) “dinmek, sözün arkasını getirememek” ~ Kıp. *tın-* (CC, Kİ) “dinlenmek, istirahat etmek” ~ *tin-* (TA) “dinlenmek, istirahat etmek; durmak, kımıldamamak” ~ *din-* (KFT) “dinlenmek, istirahat etmek” (Eker, 2015: 973; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 877; Ünlü, 2012b: 799; Cihan, 2021: 577; Ünlü, 2012a: 148, 590, 594; Toparlı vd., 2007: 62, 274). Harezm Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine; düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı ve dış ünsüzü n# ses birimi ise *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü η# ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla; n# ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Kıpçak Türkçesinde /ı/ ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tik- Krh. *tik-* (DLT) “(elbise vb. şeyleri) dikmek; (ağaç, tuğ vb. bir şeyi) dikmek; (yılan, akrep vb.) sokmak”; (KB) “ağaç dikmek; dürtmek; delmek”; (TİEM) “(şahit) getirmek, göstermek; inat etmek, direnç göstermek” > Hrzm. *tik-* (İML, KE, ME (2), NF) “dikmek, kurmak, ağaç dikmek”; (ME (2)) “dikmek, doğrultmak”; (HKT, ME (1), ME (2)) “(dikiş) dikmek, yamamak”; (ME (1)) “yönelmek”; (HKT, ME (1), ME (2)) “tayin etmek” ~ *dik-* (ME (1)) “(şahit veya vasi) göstermek” (Eker, 2015: 976; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 879; Ünlü, 2012b: 801; Cihan, 2021: 578; Ünlü, 2012a: 148, 591, 592). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tikil- Krh. *tikil-* (DLT, KB, TİEM) “dikilmek; (ağaç vb.) dikilmek, bir şeyi dikine koymak” > Hrzm. *tikil-* (HKT, KE, ME (1)) “dikilmek, dik durmak, ayakta durmak, kalkmak” ~ *dikil-* (ME (1)) “dikilmek, kalkmak” (Eker, 2015: 977; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 879; Ünlü, 2012b: 801; Ünlü, 2012a: 149, 592). Ötümsüz, süreksiz-

patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tiriglik Krh. *tiriglik* (KB, RKT, TİEM) “dirilik, canlılık, hayat, yaşantı, ömür”; (RKT) “kafi olma, kifayet verme”; (RKT, TİEM) “refah, geçimlik, maişet”; (TİEM) “yaşayış, yaşam tarzı” > Hrzm. *tiriglik* (HKT, KE, ME (1), MM, NF) “hayat, ömür, yaşantı”; (HKT, ME (2)) “dirilik, canlılık, hayat”; (HKT) “geçinilecek şey, geçimlik” ~ *tiriklik* (İML) “dirilik, hayat” ~ **tirilik** (ME (1)) “yaşama, geçinme” ~ **diriglik** (ME (1)) “canlılık” ~ Kıp. *tirilik* (CC) “dirilik, canlılık” ~ *tirlik* (GT, İM, Kİ) “hayat, yaşayış, canlılık” ~ **dirilik** (Gİ) “dirilik, canlılık, yaşama” ~ **dirlik** (BM, GT, İM) “dirilik, canlılık, yaşayış” (Eker, 2015: 988; Ünlü, 2012b: 807; Cihan, 2021: 579; Ünlü, 2012a: 149, 595; Toparlı vd., 2007: 62, 277). Harezmi Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Kıpçak Türkçesinde #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla #d ses birimine dönüşmüştür. /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla; düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tiril- Krh. *tiril-* (AH, DLT, KB) “dirilmek, canlanmak; yaşamak” > Hrzm. *tiril-* (Hrzm.)¹⁶⁴ “dirilmek, canlanmak; yaşamak; dirilmek, sağ kalmak” ~ **diril-** (İML) “yaşamak” (Demiryürek, 2012: 134; Eker, 2015: 990; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 883; Ünlü, 2012b: 807; Cihan, 2021: 579; Ünlü, 2012a: 149, 595). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

titre- Hrzm. *titre-* (HŞ, İML, KE, ME (1), NF) “titremek, korkmak, dehşete düşmek”; (ME (2)) “yerinden oynamak, kımıldanmak” ~ Kıp. *titre-* (Kıp.)¹⁶⁵ “titremek” ~ **ditre-** (Gİ, İN, KF, Kİ) “titremek” (Cihan, 2021: 579; Ünlü, 2012a: 596; Toparlı vd., 2007: 63, 277). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

¹⁶⁴(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (2)).

¹⁶⁵(BV, CC, GT, İN, MG, TZ).

toķı- Krh. *toķı-* (DLT) “(kapı vb. şeyleri) vurmak; (birisini) dövme; (madeni şeyleri) dövme; (cin) çarpmak; dokumak; (akarsu) boğup götürmek”; (KB) “savaşmak”; (RKT) “iftira etmek”; (TİEM) “çarpmak; saymak; okşamak, sıvazlamak; öldürmek; kınamak; benzetme yapmak”; (RKT, TİEM) “misal vermek, söylemek” > Hrzm. *toķı-* (KE, ME (2), NF) “dokumak; (örümcek) ağ örmek”; (HKT) “vurmak, çarpmak” ~ **toķu-** (Hrzm.)¹⁶⁶ “dokumak, (örümcek) ağ örmek; dokumak, vurmak” ~ **doķu-** (ME (1)) “iç içe girmek” (Eker, 2015: 997; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 888; Ünlü, 2012b: 812, 813; Cihan, 2021: 580; Ünlü, 2012a: 150, 598, 599). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine; düz, dar ve artdamak ünlüsü ı# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü u# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

toķın- Hrzm. *toķın-* (KE) “dokunmak” ~ *toķun-* (HKT, NF) “(kumaş) dokunmak, örülmek” ~ Kıp. *toķun-* (BV) “dokunmak, değmek; (TZ) “çarpmak, vurulmak” ~ **doķun-** (BM, Gİ, İH, KF) “dokunmak, değmek” ~ ETT **doķun-** (KM) “temas etmek, dokunmak” (Ünlü, 2012a: 598, 599; Toparlı vd., 2007: 63, 279; Özkan, 1995: 662). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi Kıpçak Türkçesi ile Eski Türkiye Türkçesinde *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *toķın-*).

tolğan- Krh. *tolğan-* (DLT) “(yünü) koluna dolamak, kendine dolamak; (ağrı yüzünden) kıvranmak; içi bulanıp kusma gelmek; kolera ve dizanteriye yakalanmak” ~ *tolan-* (RKT) “eğip bükme, çevirmek”; (TİEM) “kaynatılmak” > Hrzm. *tolğan-* (KE) “dolanmak” ~ *tolan-* (ME (1)) “dolanmak, sarınmak”; (ME (2)) “dolaşmak, bürünmek; (gönül için) bağlanmak, dolanmak” ~ **dolğan-** (ME (1)) “dolanmak, sarınmak” ~ **dolan-** (ME (1)) “örtünmek, bürünmek” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 890; Ünlü, 2012b: 816; Cihan, 2021: 580; Ünlü, 2012a: 150, 599, 600). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. E. Uyg. *tolğan-*).

tolğaş- Krh. *tolğaş-* (DLT, TİEM) “dolaşmak; dolamakta ve bükme yarış etmek; burulmak” > Hrzm. *tolğaş-* (MM) “dolaşmak, birbirine girmek” ~ **dolğaş-** (ME (1))

¹⁶⁶(İML, KE, ME (1), ME (2), MN (2), NF).

“(yılan) dolaşmak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 890; Ünlü, 2012b: 816; Ünlü, 2012a: 151, 600). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tök- Hrm. *tök-* (Hrm.)¹⁶⁷ “dökmek; akıtmak, boşaltmak, dağıtmak, saçmak, vermek”; (ME (1), NF) “dökmek, düşmek, akmak, yok olmak” ~ Kıp. *tök-* (Kıp.)¹⁶⁸ “dökmek”; (GT) “sermek, yaymak”; (İM) “su dökünmek” ~ *dök-* (Kıp.)¹⁶⁹ “dökmek” (Cihan, 2021: 582; Ünlü, 2012a: 602; Toparlı vd., 2007: 64, 282). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tölek Krh. *tölek* (DLT, RKT, TİEM) “dölek, kuvvetli, basiretli, oturaklı, gönlü sakın kişi”; (DLT) “gönlü rahat ve sakın, aldırışsız” > Hrm. *tölek* (HKT, KE, MM) “yumuşak huylu, halim, sakın, ağır başlı”; (ME (2)) “ağırbaşlı, dürüst, usta”; (HKT, KE) “eziyet etmeyen, yumuşak huylu, halim, Esmâ-i Hüsnâ’dan el-Ḥalîm” ~ *dölek* (İML) “sakın” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 895; Ünlü, 2012b: 822; Cihan, 2021: 582; Ünlü, 2012a: 151, 602). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

töpe Hrm. *töpe* (HŞ, İML, NF) “tepe, baş tepesi” ~ *tepe* (HKT, İML, KE, NF) “tepe, yüksekçe yer”; (ME (2)) “tepe, başın tepesi” ~ Kıp. *töpe* (BM, BV, İM) “tepe” ~ *tepe* (Kİ) “tepe” ~ *tebe* (CC, DM, TA) “tepe” ~ *depe* (Kİ, TZ) “tepe” (Cihan, 2021: 576; Ünlü, 2012a: 583, 603; Toparlı vd., 2007: 59, 267, 270, 282). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü p# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü b# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

törüt- Krh. *törüt-* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “yaratmak, var etmek, meydana getirmek”; (RKT) “tamamlamak, gerçekleştirmek”; (TİEM) “icat etmek, meydana getirmek, yaratmak, kaldırmak, teşkil etmek, hazır etmek” ~ *töret-* (AH) “türetmek, yaratmak” ~ *türüt-* (DLT) “yaratmak” > Hrm. *törüt-* (ME (1), NF) “türetmek, yaratmak”;

¹⁶⁷(HKT, HŞ, İML, KE, ME (2), MM, MN (1), NF).

¹⁶⁸(BM, BV, CC, GT, İM, Kİ, TA, RH).

¹⁶⁹(Gİ, KF, KFT, Kİ, MS, RH).

(ME (2)) “yaratmak, türetmek, meydana getirmek” ~ *törüt-* (KE) “türetmek, yaratmak” ~ *töret-* (HŞ, MN (1), MN (2)) “türetmek, yaratmak; yetiştirmek” ~ *türüt-* (İML) “türetmek, yaratmak” ~ *dörüt-* (ME (1)) “yaratmak” ~ *düret-* (ME (1)) “türetmek” (Demiryürek, 2012: 136; Eker, 2015: 1010; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 897; Ünlü, 2012b: 822, 824, 851; Cihan, 2021: 582; Ünlü, 2012a: 152, 154, 603, 604, 613). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine; yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. /ü/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; *ünlü düzleşmesi* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla da düz, geniş ve öndamak ünlüsü e# ses birimine; dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

töşen- Hrmz. *töşen-* (HKT, HŞ, KE) “döşenmek, yayılmak, süslenmek, bezemek” ~ Kıp. *töşen-* (İM, KK, TZ) “döşenmek, yayılmak” ~ *döşen-* (MS) “döşenmek” (Ünlü, 2012a: 604; Toparlı vd., 2007: 65, 282). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tur- Krh. *tur-* (DLT) “kalkmak, ayağa kalkmak; durmak, (bir yerde) kalmak; (sis vb.) kopmak”; (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “(ayakta) durmak, çıkmak, kalkmak, yükselmek; 3. şahıs yüklem bildiricisi”; (RKT) “oturulmak; turur, var, mevcut olmak” > Hrmz. *tur-* (Hrmz.)¹⁷⁰ “durmak, hareket etmek, bulunmak, ayakta durmak, ikamet etmek, yaşamak, var olmak”; (ME (2)) “durmak, beklemek, görünmek; yardımcı eylem”; (HŞ, ME (1), MM) “kalkmak, ayağa kalkmak, durmak” ~ *dur-* (ME (1)) “oturmak; ikamet etmek”; (K) “durmak, kalkmak”; (KE, MN (1)) “süreklilik bildirir, ihbar” (Demiryürek, 2012: 137; Eker, 2015: 1015; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 900, 901; Ünlü, 2012b: 830; Cihan, 2021: 582, 583; Ünlü, 2012a: 152, 153, 606). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

turgur- Krh. *turgur-* (DLT) “ayağa kaldırmak; (duvar vb.) yapmak, bir şey dikmek”; (KB) “durdurmak; esirgememek”; (TİEM) “zayıflatmak, yordurmak, durgunlaştırmak” ~ *turguz-* (TİEM) “bina yapmak” > Hrmz. *turgur-* (KE) “durdurmak” ~ *turguz-* (İML, KE, NF) “durdurmak, kaldırmak, yükseltmek” ~ *turdur-* (İML) “ayağa kaldırmak” (Eker,

¹⁷⁰(AO, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), MN (2)).

2015: 1028; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 901; Ünlü, 2012b: 832; Ünlü, 2012a: 606, 607). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve arka damak ünsüzü /-g/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /-d/ birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tut- Krh. *tut-* (AH) “tutmak; vermek; bağlamak”; (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “tutmak, almak; yakalamak; alıkoymak”; (RKT, TİEM) “tutmak, edinmek, sahiplenmek, sahip çıkmak, kabul etmek; yapmak, elde etmek; (alaya) almak; saklamak, muhafaza etmek”; (TİEM) “cezalandırmak; helak etmek, ilzam etmek, çarptırmak”; (RKT) “tutmak, yazmak, kaydetmek; yer tutmak, ikamet etmek” > Hrzm. *tut-* (Hrzm.)¹⁷¹ “tutmak, yakalamak, dinmek, (oruç) tutmak, bekletmek, farz etmek, saymak”; (ME (2)) “tutmak, kiralamak, edinmek”; (HKT) “muhafaza etmek; alıkoymak; almak; edinmek, kılmak; sorumlu tutmak; takınmak”; (HŞ) “karmak” ~ *dut-* (İML, K) “tutmak” (Demiryürek, 2012: 137; Eker, 2015: 1038; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 904; Ünlü, 2012b: 836; Cihan, 2021: 583; Ünlü, 2012a: 153, 607 608). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tükel Hrzm. *tükel* (Hrzm.)¹⁷² “hep, hepsi, tamam, tamamıyla, mükemmel”; (HKT) “tam, eksiksiz”; (ME (2)) “hepsi, tam, eksiksiz” ~ Kıp. *tükel* (CC) “mükemmel, tam, tamam” ~ *tügel* (CC) “mükemmel, tam, tamam” ~ *dükel* (Kİ) “hep, bütün” (Cihan, 2021: 584; Ünlü, 2012a: 610; Toparlı vd., 2007: 66, 286, 287). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tüşür- Krh. *tüşür-* (DLT, KB, RKT; TİEM) “düşürmek; indirmek”; (RKT) “vesveseye düşürmek, düşündürmek”; (TİEM) “ikamet ettirmek, konaklatmak” ~ *tüşüt-* (KB) “düşürmek; uğratmak” > Hrzm. *tüşür-* (Hrzm.)¹⁷³ “düşürmek, indirmek, devirmek, yere çalmak, (akla) getirmek”; (HKT) “atmak; silip atmak, yok etmek” ~ *düşür-* (K) “düşürmek, indirmek; devirmek” (Eker, 2015: 1069; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 913; Ünlü, 2012b: 854; Cihan, 2021: 585; Ünlü, 2012a: 156, 614). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

¹⁷¹(AO, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), MM, MN (1), MN (2), NF).

¹⁷²(HKT, HŞ, KE, ME (1), MM, NF).

¹⁷³(HKT, HŞ, K, KE, ME (1), ME (2), NF).

tüz Krh. *tüz* (RKT, TİEM) “düz, düzgün, doğru, aynı, uygun”; (DLT) “eşit, denk; düz”; (DLT, KB) “asil, asıl, kök, aile, nesep”; (KB) “bütün, hepsi; düz ova” > Hrzm. *tüz* (Hrzm.)¹⁷⁴ “düz, doğru, eşit”; (HKT, HŞ) “adil, doğru”; (HKT) “sapasaglam, sağlıklı, düzgün; orta, mutedil, dengeli, ölçülü; düz yer, düzlük” ~ **düz** (ME (1)) “düz; doğru, uygun” (Eker, 2015: 992, 1070, 1071; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 914; Ünlü, 2012b: 855, 856; Cihan, 2021: 585; Ünlü, 2012a: 156, 614). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tüz- Krh. *tüz-* (DLT, KB, TİEM) “düzmek, düzeltmek”; (TİEM) “müsavi gelmek, eşit olmak, müsavi kılmak, denkleştirmek; müsavi olmak, birbirine denk gelmek, mu’tedil düzgün olmak” ~ *tiz-* (DLT, KB) “dizmek” > Hrzm. *tüz-* (HŞ, KE, ME (1), MM, NF) “dizmek; sıraya koymak, düzenlemek”; (ME (2)) “dizmek, derlemek, yapmak” ~ *tiz-* (İML, KE, ME (2)) “dizmek, sıraya koymak” ~ **diz-** (ME (1)) “dizmek” ~ **düz-** (ME (1)) “dizmek, sıraya koymak”; (K, ME (1)) “doğrultmak, düzeltmek, düzenlemek, düzene sokmak” (Eker, 2015: 992, 1071; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 885, 914; Ünlü, 2012b: 856; Cihan, 2021: 580, 585; Ünlü, 2012a: 150, 156, 597, 625). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tüzet- Hrzm. *tüzet-* (HKT, HŞ, KE, ME (1), MM) “düzeltmek, düzenlemek, onarmak”; (ME (2)) “düzeltmek, yaptırmak” ~ Kıp. *tüzet-* (BV, CC, İM, MG, TZ) “düzeltmek”; (TA) “sıralanmak, saf tutmak”; (TZ) “arayı bulmak, barıştırmak” ~ **tüznet-** (CC) “düzeltmek” ~ **tüzüt-** (MG) “düzeltmek” ~ **düzelid-** (KFT) “düzeltmek” ~ **düzet-** (BM, Gİ) “düzeltmek” ~ ETT *düzet-* (MT) “tertiplenmek, var etmek, düzene sokmak, düzenlemek”; (İN (2)) “yapmak, yaptırmak”; (SN) “nazmetmek, akort etmek”; (AD, FS, SN) “meydana getirmek, tertip etmek, hazırlamak, yapmak”; (KM) “düzeltmek, tanzim etmek, mamur etmek” ~ **düzed-** (İN (2)) “yapmak, düzenlemek, tertiplemek” ~ **düzelt-** (TEF) “yapmak, inşa etmek” (Cihan, 2021: 585; Ünlü, 2012a: 615; Toparlı vd., 2007: 68, 289; Kanar, 2018: 239, 240; Özkan, 1995: 664; Yavuz, 2007: 1, 274; Öztürk, 2017: 196). Kıpçak Türkçesinde ötümlü, sürekli-akıcı ve dış ünsüzü /n/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme, ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t, # ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla

¹⁷⁴(HKT, HŞ, KE, ME (2), MM, MN (2)).

ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d, d# ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak ünsüzü /l/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Eski Türkiye Türkçesinde #t, t# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla #d, d# ses birimine dönüşmüştür. /l/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tüzül- Hrzm. *tüzül-* (HŞ, KE, ME (1), ME (2)) “dizilmek; tanzim edilmek”; (HKT) “kemale ermek, kararını bulmak” ~ *tüzel-* (HKT, HŞ, KE, ME (1)) “düzelmek, doğrulmak” ~ *tizil-* (HŞ, ME (2)) “dizilmek” ~ *düzül-* (ME (1)) “düzgün olmak, sıraya girmek” ~ *dizil-* (ME (1)) “dizilmek” ~ Kıp. *tüzel-* (BV, GT, Kİ, KK, TZ) “düzelmek” ~ *tüzen-* (TZ) “düzelmek” ~ *düzül-* (KFT, RH) “düzülmek” ~ *düzil-* (KFT) “düzülmek” ~ **düzel-** (Kİ) “düzelmek” (Cihan, 2021: 580, 585; Ünlü, 2012a: 150, 156, 597, 615; Toparlı vd., 2007: 68, 289). Ötümlü, sürekli-akıcı, ön damak ve ağız ünsüzü -l# ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, diş ve geniz ünsüzü -n# ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi ise *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. ETT *düzül-*).

uluğ Krh. *uluğ* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “ulu, büyük, yüce”; (RKT, TİEM) “pek, çok; yüce; Esmâ-i Hüsna’dan el- Kebîr, el-Mütekebbir”; (RKT) “ileri gelen kimse, sözü geçen kişi, hayırlı ve faziletli kişi”; (TİEM) “dünya nimetleri ve şehvanî şeyleri hususunda geniş bir bolluğa ve nimete sahip kılınan; efendi; büyüklüğü aşık olan” ~ *uluğ* (KB) “değerli” > Hrzm. *uluğ* (Hrzm.)¹⁷⁵ “büyük, ulu, yaşça büyük olan, aziz, eşraftan kimse”; (HKT, İML, ME (2)) “reis, büyük, şef; büyük, yüce, reis”; (HKT) “ağır, güç, zor; efendi, sahip; efendi, koca, zevce; büyüklük taslayan, kibirli; büyük kabahat, büyük günah; yüksek, yüce, Esmâ-i Hüsna’dan el- Kebîr, el-‘Azîm” ~ *uluğ* (KE, MM) “büyük, ulu, yaşça büyük olan, aziz, eşraftan kimse” ~ **ulu** (HŞ, İML, K, ME (1)) “büyük” ~ **uhğ** (KE) “büyük, ulu, yaşça büyük olan, aziz, eşraftan kimse” ~ Kıp. *uluğ* (BV, GT, İM, KFT, MG) “ulu, büyük, yüce” ~ *ulu* (Kıp.)¹⁷⁶ “ulu, büyük, yüce” ~ **ullu** (GT) “büyük, ulu, yüce” (Demiryürek, 2012: 141; Eker, 2015: 1090, 1092; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 921; Ünlü, 2012b: 870, 871; Cihan, 2021: 586; Ünlü, 2012a: 621, 622, 623; Toparlı vd., 2007: 292). Harezmi Türkçesinde yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü*

¹⁷⁵(AO, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), MM, MN (1), MN (2), NF).

¹⁷⁶(CC, DM, Gİ, GT, İH, İM, İN, KF, Kİ, MS, RH, TA, TZ).

düzleşmesi yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü ğ# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Kıpçak Türkçesinde ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü /l/ ses birimi *ünsüz ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

uluġla- Hrzm. *uluġla-* (HKT, ME (1), NF) “yüceltmek, saymak, büyük tanımak, ululamak, tanzim etmek”; (HKT, ME (2)) “yüceltmek, saymak; abartmak, gözünde büyütmek, çok heybetli zannetmek; büyük tanıma, ululama, tanzim etme” ~ Kıp. *uluġla-* (İM, KFT) “yüceltmek” ~ **ulula-** (İM) “yüceltmek” (Cihan, 2021: 586; Ünlü, 2012a: 623; Toparlı vd., 2007: 292). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

uluġluk Hrzm. *uluġluk* (ME (2)) “büyüklük, ululuk”; (Hrzm.)¹⁷⁷ “büyüklük, ululuk, kibir”; (HKT) “yaşça büyüklük, ihtiyarlık; büyüklük taslama, kibir” ~ *uluġluġ* (HŞ, MN (1)) “büyüklük, ululuk” ~ Kıp. *uluġluk* (GT, İM) “büyüklük, yücelik” ~ *uluġluġ* (İM) “büyüklük, yücelik” ~ **ululuk** (CC, KF) “büyüklük, yücelik” ~ **ululuġ** (Gİ, KF) “büyüklük, yücelik” ~ **ululuġ** (RH) “büyüklük, yücelik” (Cihan, 2021: 586; Ünlü, 2012a: 623; Toparlı vd., 2007: 292). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /+u/ ses birimi *ünsüz düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /+ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

unut- Hrzm. *unut-* (NF) “unutmak; inkar etmek” ~ *unut-* (ME (2)) “unutmak”; (Hrzm.)¹⁷⁸ “unutmak, hatırdan çıkarmak; inkar etmek” ~ Kıp. *unıd-* (KFT) “unutmak” ~ *unud-* (Gİ, KF) “unutmak” ~ *unut-* (Kıp.)¹⁷⁹ “unutmak” (Cihan, 2021: 587; Ünlü, 2012a: 625; Toparlı vd., 2007: 293). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü t# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü d# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ūr- Krh. *ūr-* (DLT) “vurmak, dövmek” ~ *ur-* (AH) “vurmak; teveccüh etmek (bir tarafa doğru) yönelmek, doğrulmak”; (DLT, KB, TİEM) “vurmak, dövmek, kuşanmak”; (RKT, TİEM) “söylemek, misal vermek; yapmak, ortaya koymak”; (TİEM) “akıtmak, salıvermek; yol açmak, vurmak, uçurmak; tesis etmek, bir temel üzerine kurmak” > Hrzm. *ur-* (Hrzm.)¹⁸⁰ “vurmak, dövmek, öldürmek, yaralamak, saplamak”; (ME (2))

¹⁷⁷(HKT, HŞ, KE, ME (1), MM, NF).

¹⁷⁸(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), MM, MN (1), MN (2), NF).

¹⁷⁹(BM, CC, DM, Gİ, GT, İM, KF, Kİ, KK, MG, MS, TA, TZ).

¹⁸⁰(HKT, HŞ, İML, Ka, KE, ME (1), MM, MN (2), NF).

“vurmak, dövmek, üflemeli müzik aletini çalmak, takmak, basmak”; (ME (1)) “koymak, takmak”; (HKT) “bir şeyi başka bir şeyin üzerine koymak; vurma, vuruş” ~ **vur-** (ME (2)) “vurmak” (Demiryürek, 2012: 143; Eker, 2015: 1096; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 922; Ünlü, 2012b: 880, 881; Cihan, 2021: 587, 591; Ünlü, 2012a: 626). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü #v ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

ülüş Hrzm. *ülüş* (Hrzm.)¹⁸¹ “nasip, kısmet, hisse, parça, pay, bölüm, kısım” ~ Kıp. *ülüş* (Kıp.)¹⁸² “pay, hisse” ~ **ülü** (Kİ) “pay, hisse” (Cihan, 2021: 589; Ünlü, 2012a: 636; Toparlı vd., 2007: 297, 298). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü ş# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yağıl- Krh. *yağıl-* (DLT, KB, TİEM) “(askerler, yabancılar vb. için) dağılmak, yayılmak; yayılmak, serilmek, ayrılmak”; (TİEM) “dağılmak, dağılıp gitmek; düzlenmek; sürgün, çıkış” ~ *yayıl-* (DLT, KB, TİEM) “(asker vb.) yayılmak; sarsılmak” ~ *yazıl-* (DLT, KB) “yayılmak; açılmak, çözülmek; yalabımak, güzelleşmek” > Hrzm. *yağıl-* (KE, ME (2)) “yayılmak” ~ *yatıl-* (HKT) “yayılmak” ~ *yayıl-* (HKT, HŞ, KE, ME (1), NF) “yayılmak, dağılmak, çoğalmak”; (ME (2)) “yayılmak, ayrılmak, uzaklaşmak”; (HKT) “serilmek, döşenmek; açılmak, ortaya konulmak; “birçok kişi tarafından duyulmak, şüyu bulmak” ~ *yazıl-* (İML, KE) “yayılmak, açılmak, serilmek” ~ ETT *yiyl-* (SN) “dağılmak” (Eker, 2015: 1136, 1185, 1187; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 939, 961-963; Ünlü, 2012b: 920, 978, 980; Cihan, 2021: 592, 597; Ünlü, 2012a: 651, 671, 674, 675; Kanar, 2018: 767). Harezmi Türkçesinde ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü /d/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimine dönüşmüştür. Eski Türkiye Türkçesinde düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü daralması* ve *öndamaksillaşma* yoluyla; düz, dar ve artdamak ünlüsü /-i/ ses birimi ise *öndamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/, /-i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. E. Uyg. *yadııl-*).

yağu- Krh. *yağu-* (DLT, KB, RKT, TİEM) “yaklaşmak; yaklaştırmaya yakın, yakın olmak” ~ *yawu-* (AH, TİEM) “yaklaşmak”; (TİEM) “çok yaklaşmak, pek yakın olmak, Salih amel ile Allah'ın rızasını kazanmak, Allah katında yakınlık sağlamak” > Hrzm. *yağu-* (HŞ, KE ME (2)) “yakın olmak, yaklaşmak” ~ *yawu-* (HKT, KE, ME (1), ME (2), NF) “yaklaşmak, cinsel ilişkide bulunmak; yaklaşmak, yakınlaşmak”; (HKT) “yardımcı fiil; hemen hemen

¹⁸¹(HKT, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

¹⁸²(BM, BV, CC, İM, KFT, Kİ, TZ).

olmak, neredeyse olacak hale gelmek” ~ *yavu-* (KE) “yaklaşmak, cinsel ilişkide bulunmak” (Demiryürek, 2012: 149; Eker, 2015: 1141; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 942; Ünlü, 2012b: 924, 973, 974; Cihan, 2021: 592, 596; Ünlü, 2012a: 652, 671). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yağuk Hrzm. *yağuk* (İML, KE) “yakın, yakınlık” ~ *yavuk* (AO, KE, MN (1), MN (2)) “yakın, eş, dost” ~ *yawuk* (Hrzm.)¹⁸³ “yakın; eş, dost”; (HKT) “akraba, soy sop; yakın akraba” ~ Kıp. *yavuk* (İM, KFT, TA) “yakın, hısım, akraba” ~ *yavuh* (CC) “yakın, hısım, akraba” ~ *yovuk* (TZ) “yakın” ~ **yauk** (Kİ) “yakın, yavuk” (Cihan, 2021: 596; Ünlü, 2012a: 652, 671, 672; Toparlı vd., 2007: 315, 327). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art dudak ünsüzü *k#* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü *h#* ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses biriminin *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüş; *ünlü ikizleşmesi* olmuştur. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yak- Hrzm. *yak-* (KE, ME (1)) “yanaştırmak, yaklaşmak, uygun gelmek, hoşla gitmek, kabul etmek, sürmek” ~ Kıp. *yak-* (TZ) “sıvamak, yapıştırmak” ~ *yah-* (CC) “yapıştırmak” (Ünlü, 2012a: 653; Toparlı vd., 2007: 306, 307). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art dudak ünsüzü *k#* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü *h#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yaka Hrzm. *yaka* (Hrzm.)¹⁸⁴ “yaka”; (HKT, ME (1), NF) “göğüsle giyecek arasındaki kısım, koyun”; (HŞ, ME (1), MN (2), NF) “kıyı, kenar”; (ME (1)) “yakın, bitişik” ~ Kıp. *yaka* (Kıp.)¹⁸⁵ “yaka, elbise yakası”; (İH) “dağın kenarı, bayır olan yeri”; (İM) “deniz kıyısı, ırmak kenarı” ~ *yaga* (BM) “taraf, yan”; (İM) “ırmak kenarı, deniz kıyısı”; (CC) “yaka, elbise yakası” ~ ETT *yaka* (BL) “yaka, elbise yakası”; (SN) “karşı, aksi yön” ~ *yaha* (LM (2)) “yaka” (Cihan, 2021: 592; Ünlü, 2012a: 653, 654; Toparlı vd., 2007: 306, 307; Kanar, 2018: 713, 715; Turan, 2001: 172). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak

¹⁸³(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF)

¹⁸⁴(HKT, İML, KE, ME (1), ME (2), MN (2))

¹⁸⁵(DM, Gİ, GT, İM, KF, Kİ, TA, TZ).

ünsüzü /k/ ses birimi Kıpçak Türkçesinde ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *ötümlüleşme* yoluyla /g/ ses birimine; Eski Türkiye Türkçesinde ise *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yalıuz Krh. *yalıuz* (KB, TİEM) “yalnız”; (TİEM) “yalnız, yalnızca, tekçe, tek, Esmâ-i Hüsnâ’dan el-Ahad; tek, eşsiz, fert” ~ *yalıus* (DLT) “yalnız, kimsesiz” ~ *yanıuz* (RKT) “yalnız, tek başına, tek” ~ *yalguz* (RKT) “tek” > Hrzm. *yalguz* (Hrzm.)¹⁸⁶ “yalnız, kimsesiz”; (HKT) “tek, eşsiz; tek eşi ve benzeri olmayan, Esmâ-i Hüsnâ’dan el-Ahad, el-Vâhid”; (HKT, HŞ, ME (1), MM, NF) “tek başına, yalnız” ~ *yanıuz* (ME (2), NF) “yalnız, tek başına” ~ **yalnız** (İML) “tek” ~ *yalıuz* (ME (2)) “yalnız” (Eker, 2015: 1150; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 946; Ünlü, 2012b: 935, 936, 945; Cihan, 2021: 593, 594; Ünlü, 2012a: 656, 658, 660). Ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü /ŋ/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yân Krh. *yân* (DLT) “kalça kemiklerinin başları; kalça kemiği” ~ *yan* (DLT, KB, RKT, TİEM) “yan, taraf”; (RKT) “-dan yana” > Hrzm. *yan* (ME (2)) “uca kemiği, kalça; yan, yakın, taraf”; (Hrzm.)¹⁸⁷ “yan, taraf, yön, sebep, neden, vesile, dolayı”; (HKT) “huzur, nezt”; (HKT) “kenar, kıyı” ~ *yana* (ME (2)) “yön, cihet” ~ **yaña** (İML, MM) “yan, taraf” (Eker, 2015: 1150; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 948; Ünlü, 2012b: 938; Cihan, 2021: 593; Ünlü, 2012a: 658, 659). Ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü *n#* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü /ŋ/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü *a#* ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yañaq Krh. *yañaq* (DLT) “bir şeyin kenarı, yanı; yan, taraf; yanak, ağzın iki tarafında, dişlerin oturduğu kemik; kapı sökesi” > Hrzm. *yañaq* (HKT, İML, KE, ME (1), ME (2)) “yanak, yüz” ~ *yanak* (HŞ, ME (1), MM, MN (2)) “yanak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 949; Ünlü, 2012b: 939; Cihan, 2021: 593; Ünlü, 2012a: 659). Ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü /ŋ/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

¹⁸⁶(HKT, HŞ, K, KE, ME (1), MM, NF).

¹⁸⁷(HKT, HŞ, K, KE, ME (1), MM, MN (1), MN (2), NF).

yañıl- Krh. *yañıl-* (AH, DLT, KB, TİEM) “yanılmak, şaşırmak; unutmak, hata yapmak, günah işlemek” > Hrzm. *yañıl-* (Hrzm.)¹⁸⁸ “yanılmak, hata yapmak” ~ *yañul-* (ME (2)) “yanılmak” ~ *yañla-* (KE) “yanılmak” ~ *yanğıl-* (İML) “yanılmak, hata etmek” (Demiryürek, 2012: 148; Eker, 2015: 1158; Ünlü, 2012b: 943; Cihan, 2021: 594; Ünlü, 2012a: 659, 660). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü /# ses birimi ile /ı/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. /ı/ ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü *a#* ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü /ŋ/ ses birimi *ünsüz ayrışması* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi ile ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yap- Hrzm. *yap-* (İML, KE, ME (1), ME (2)) “yapmak; kapamak, örtmek, gizlemek”; (ME (1)) “isnat etmek (bir düşünceyi, bir konuyu bir kimse veya sebebe yükleme, ona bağlamak)”; (HKT, HŞ, NF) “inşa etmek, yapmak” ~ Kıp. *yap-* (CC, GT, KF, TZ) yapmak, etmek”; (Kıp.)¹⁸⁹ “örtmek, kapamak” ~ *yab-* (KK) “yapmak, etmek”; (BM, KK, TA) “örtmek, kapamak” (Cihan, 2021: 594; Ünlü, 2012a: 661; Toparlı vd., 2007: 305, 310). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü *p#* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü *b#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yapağı Hrzm. *yapağı* (ME (1)) “yapağı, tiftik, keçe” ~ Kıp. *yabağı* (TA) “kırkılmış yün, yapağı” ~ *yapağı* (KF) “yapağı, kırkılmış yün” ~ *yapağ* (TZ) “yapağı, kırkılmış yün” (Ünlü, 2012a: 661; Toparlı vd., 2007: 305, 310). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /p/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü *u#* ses birimi *ilerleyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü *i#* ses birimine dönüşmüş; *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /g/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yapuğ Hrzm. *yapuğ* (ME (1), ME (2)) “örtü, çeki, semer” ~ *yapuğ* (MN (1)) “kapalı, kapanmış” ~ Kıp. *yabuğ* (DM, İM) “örtü, başörtüsü” ~ *yabov* (CC) “örtü, başörtüsü”

¹⁸⁸(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF).

¹⁸⁹(CC, GT, İM, KF, KI, MS, TZ).

(Cihan, 2021: 594; Ünlü, 2012a: 661; Toparlı vd., 2007: 305). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /p/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü *v#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yapşur- Hrzm. *yapşur-* (ME (2)) “yapıştırmak, örtmek” ~ *yapşundur-* (ME (2)) “yapıştırmak” ~ *yapuştur-* (HKT, KE, ME (1)) “yapıştırmak, birbirine eklemek, bağlamak”; (HKT) “yaklaştırmak, katmak” ~ Kıp. *yapuştur-* (BV, İM, KF, MG) “yapıştırmak, birleştirmek” ~ *yapıştur-* (TA) “yapıştırmak, birleştirmek” ~ *yapışdur-* (Gİ) “yapıştırmak, birleştirmek” ~ *yabiştur-* (KK) “yapıştırmak, birleştirmek” (Cihan, 2021: 594; Ünlü, 2012a: 662; Toparlı vd., 2007: 305, 310, 311). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /p/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /-t/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /-d/ ses birimine; yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/, /-u/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/, /-ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Kırh. *yapşur-*).

yapuş- Hrzm. *yapuş-* (HKT, HŞ, KE, ME (1), NF) “yapışmak, tutmak, sıkıca sarılmak, sırnaşmak”; (ME (2)) “bitişmek, yapışmak, yapıştırılmak”; (HKT) “yakalama, tutma” ~ *yapşun-* (ME (2)) “bitişmek, yapışmak, yapıştırılmak” ~ *yaşun-* (ME (2)) “bitişmek, yapışmak, yapıştırılmak” ~ Kıp. *yapuş-* (BV, GT, İM, MG) “yapışmak, bitişmek”; (GT) “(bir şeyi) kavramak” ~ *yapış-* (Gİ) “kavramak”; (Kıp.)¹⁹⁰ “yapışmak”; (KF) “buluşmak” ~ *yabiş-* (BM) “yapışmak, bitişmek” (Cihan, 2021: 594, 596; Ünlü, 2012a: 661; Toparlı vd., 2007: 305, 310, 311). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /p/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

¹⁹⁰(Gİ, İM, İN, KF, KFT, Kİ, RH, TZ).

yarlıka- Hrzm. *yarlıka-* (Hrzm.)¹⁹¹ “esirgemek, rahmet etmek, bağışlamak, affetmek, buyurmak, emretmek”; (ME (2)) “rahmet etmek, günahlarını bağışlamak”; (HKT) “bağışlama” ~ *yarlıga-* (İML) “merhamet etmek” ~ Kıp. *yarlıga-* (Kıp.)¹⁹² “acımak, merhamet etmek, affetmek” ~ *yarılga-* (TZ) “esirgemek; yargılamak” ~ *yarılka-* (İM) “günahlarını bağışlamak” (Cihan, 2021: 595; Ünlü, 2012a: 666; Toparlı vd., 2007: 312, 313). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü // ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yaruk Krh. *yaruk* (DLT, KB, RKT, TİEM) “aydınlık, ıııklı, parlak, parlaklık, ııık, görünür kılıcı, göz açıcı”; (TİEM) “aydınlatici, hak yola ııık tutan” > Hrzm. *yaruk* (Hrzm.)¹⁹³ “parlak, aydınlık; açık, ııık, nur”; (HKT, HŞ, KE, NF) “aydınlatan, parlatan, rahatlatan, ııık veren, nurlandıran”; (HKT) “aydınlatan, nurlu, nur saçan” ~ *yarıık* (ME (2)) “ay ııığı” > Kıp *yaruk* (BV) “ııık, aydınlık” ~ *yaruh* (CC) “ııık, aydınlık, parlaklık” ~ *yarıık* (TZ) “ııık, aydınlık”; (BM) “ay ııığı, mehtap” ~ *yarıh* (CC) “ııık, aydınlık” (Eker, 2015: 1172; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 956; Ünlü, 2012b: 964; Cihan, 2021: 595; Ünlü, 2012a: 667; Toparlı vd., 2007: 312, 313). Harezmi Türkçesinde yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü h# ses birimine dönüşmüştür Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yaşna- Krh. *yaşna-* (DLT, KB) “(şimşek) çakmak, parlamak” > Hrzm. *yaşna-* (KE, ME (1)) “şimşek çakmak” ~ *yışna-* (ME (1)) “parlamak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 958; Ünlü, 2012b: 969; Ünlü, 2012a: 670, 685). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yığ- Hrzm. *yığ-* (Hrzm.)¹⁹⁴ “yığmak, toplamak, biriktirmek; bir araya getirmek”; (HKT, ME (2)) “mani olmak, engellemek, çevresini sarmak; tutmak, muhafaza etmek; müdafaa etmek, korumak, savunmak; haşretmek, diriltmek; toplama, bir araya getirme” ~ Kıp. *yığ-* (GT, Kİ, TZ) “yığmak, biriktirmek, toplamak”; (İM, KFT) “yasaklamak, engel olmak”;

¹⁹¹(AO, HKT, HŞ, KE, ME (1), NF).

¹⁹²(CC, GT, KFT, Kİ, TA, TZ).

¹⁹³(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), NF).

¹⁹⁴(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

(KFT) “kaçınmak” ~ *yıy-* (TZ) “yığmak” ~ *cıv-* (CC) “yığmak, toplamak” ~ *cıy-* (CC) “yığmak, toplamak” (Cihan, 2021: 598; Ünlü, 2012a: 681, 682; Toparlı vd., 2007: 43, 320, 322). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü ğ# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme*, *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü v# ses birimine; *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla da y# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yığaç Hrzm. *yığaç* (Hrzm.)¹⁹⁵ “ağaç; dal, değnek, sopa, çöp”; (KE, MM, MN (1), NF) “yaklaşık 6 km’lik uzaklık ölçüsü” ~ *agaç* (İML, KE, ME (1)) “sopa, değnek”; (İML) “fersah”; (HŞ) “ağaç” ~ Kıp. *agaç* (Kıp.)¹⁹⁶ “ağaç”; (GT, İM, KFT, Kİ) “değnek, sopa; asa” ~ *agaş* (DM, KK) “ağaç”; (KK, TZ) “değnek, sopa; asa” (Cihan, 2021: 598; Ünlü, 2012a: 28, 682; Toparlı vd., 2007: 3). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü ç# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü ş# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yığıl- Hrzm. *yığıl-* (Hrzm.)¹⁹⁷ “yığılmak, birikmek, toplanmak”; (ME (2)) “yığma işine konu olmak veya yığma işi yapılmak, toplanmak”; (HKT, ME (2)) “menedilmek, alıkonulmak; yasaklanmak, engellenmek; toplanma; kaçınma, geri durma”; (HKT, KE, ME (1), MM, NF) “uzak durmak, sakınmak, vazgeçmek, çekinmek” ~ Kıp. *yığıl-* (BV, GT, KFT) “birikmek, yığılmak” ~ *yıym-* (TZ) “yığılmak” ~ *yıl-* (CC) “yığılmak” (Cihan, 2021: 598; Ünlü, 2012a: 682, 683; Toparlı vd., 2007: 320, 321, 322). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı, art damak ve ağız ünsüzü -l# ses birimi *genizleşme* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı diş ve geniz ünsüzü -n# ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve artdamak ünlüsü /-ı/ ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yık- Hrzm. *yık-* (HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF) “yıkamak; devirmek, yere düşürmek”; (HŞ) “hayvan kesmek” ~ Kıp. *yık-* (Kıp.)¹⁹⁸ “yıkamak, harap etmek”; (KK) “hasmını yıkmak” ~ *yıh-* (CC) “yıkamak, harap etmek” (Cihan, 2021: 599; Ünlü, 2012a: 683; Toparlı vd.,

¹⁹⁵(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MN (1), NF).

¹⁹⁶(BV, CC, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, MG, RH, TA).

¹⁹⁷(AO, HKT, HŞ, KE, ME (1), NF).

¹⁹⁸(BV, CC, Gİ, GT, İM, KF, KFT, KK, MG, TZ).

2007: 320). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k*# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü *h*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yıkıl- Hrzm. *yıkıl-* (Hrzm.)¹⁹⁹ “yıkılmak, yığmak; yıkılmak, harap olmak, yere düşmek, devrilmek”; (HKT) “çökme, yıkılma” ~ Kıp. *yıkıl-* (Kıp.)²⁰⁰ “yıkılmak, devrilmek” ~ *yığıl-* (CC) “yıkılmak, devrilmek” ~ *cıkıl-* (CC) “yıkılmak, devrilmek” ~ *cığıl-* (CC) “yıkılmak, devrilmek” ~ *cıhıl-* (CC) “yıkılmak, devrilmek” (Cihan, 2021: 599; Ünlü, 2012a: 683; Toparlı vd., 2007: 42, 320). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü */k/* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü */ğ/* ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *#y* ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü *#c* ses birimine; */k/* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü */h/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yigren- Hrzm. *yigren-* (HKT, İML, KE, ME (1), ME (2), NF) “iğrenmek, nefret etmek istememek”; (HKT) “nefret etme, nefret, kin” ~ Kıp. *yigren-* (İH, TZ) “iğrenmek, tiksirmek” ~ *iyiren-* (İM) “iğrenmek” ~ **igren-** (CC, TZ) “iğrenmek, tiksirmek” ~ **iren-** (TZ) “iğrenmek, tiksirmek” (Cihan, 2021: 600; Ünlü, 2012a: 686; Toparlı vd., 2007: 107, 113, 322, 325). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü */g/* ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü */y/* ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. *#y* ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yiñçe Krh. *yiñçe* (DLT, KB, TİEM) “ince, genç, hoş, güzel”; (TİEM) “her şeyi bilen, haberdar olan (Allah)” ~ *yiñke* (KB) “ince, kıvrak” > Hrzm. *yiñçe* (HKT, KE, ME (1)) “ince, zayıf, semiz olmayan” ~ *yiñke* (HŞ ME (2)) “ince”; (NF) “ince, ayrıntılı, detaylı” ~ *yiniñke* (İML) “ince” ~ **yiñçe** (ME (2)) “ince” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 976; Ünlü, 2012b: 1004, 1005; Cihan, 2021: 600; Ünlü, 2012a: 687). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü */g/* ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar ve öndamak ünlüsü */i/* ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

¹⁹⁹(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), NF).

²⁰⁰(BV, CC, Gİ, GT, İM, KF, KFT, KK, MG, TZ).

yip Hrzm. *yip* (Hrzm.)²⁰¹ “ip; pamuk” ~ *yif* (İML) “ip” ~ *ip* (ME (2)) “ip, iplik” ~ Kıp. *yip* (Kıp.)²⁰² “ip, iplik” ~ *yib* (KK) “iplik” ~ *ip* (CC, KFT, Kİ) “ip” ~ *ib* (DM) “ip, iplik” (Cihan, 2021: 513, 600; Ünlü, 2012a: 686, 688; Toparlı vd., 2007: 105, 113, 322, 324). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift-dudak ünsüzü *p#* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift-dudak ünsüzü *b#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yitik Hrzm. *yitik* (İML) “keskin, olgun, yetişmiş, gelişmiş”; (HŞ) “şüphe, kuşku, eleştiri” ~ *yitig* (HKT, KE, ME (1), ME (2), NF) “keskin”; (HKT) “kavurucu” ~ *yiti* (İML) “keskin” ~ *yétig* (MM) “keskin” ~ Kıp. *yitik* (İM) “keskin, sivri” ~ *yitig* (MG) “keskin, sivri” ~ *yiti* (Kıp.)²⁰³ “keskin, sivri” ~ *yeti* (İM) “keskin, sivri” ~ *yiti* (CC) “keskin” ~ *iti* (CC) “keskin, sivri” ~ *iti* (GT, KFT, MG) “keskin” ~ *itti* (GT) “keskin” (Cihan, 2021: 601; Ünlü, 2012a: 680, 689; Toparlı vd., 2007: 103, 117, 319, 322, 325). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *#y* ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar ve öndamak ünlüsü */i/* ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü */e/* ses birimine; *artdamaksillaşma* yoluyla da düz, dar ve artdamak ünlüsü */ı/* ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *k#* ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü */t/* ses birimi *ünsüz ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yoğun Hrzm. *yoğun* (İML, KE, ME (2), NF) “yoğun, kalın, şişman, ağır; sıkı, yoğun, kalın” ~ Kıp. *yoğun* (Kıp.)²⁰⁴ “kalın”; (DM, İH, TZ) “iri, kaba”; (BV) “yoğun”; (İM) “yoğunluk” ~ *yoğan* (CC, MG) “kalın”; (İM) “yoğunluk” ~ *yoğın* (MG) “kalın” ~ *yovun* (TZ) “yoğun, kalın, ağır” ~ *yügün* (MG) “kalın” (Cihan, 2021: 601; Ünlü, 2012a: 691; Toparlı vd., 2007: 325-327, 331). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü */u/* ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü */ı/* ses birimine; *ünsüz düzleşmesi* ve *ünsüz genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü */a/* ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü */ğ/* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü */v/* ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü */o/* ses birimi *ünlü daralması* ve *öndamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü */ü/* ses birimine; */u/* ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla */ü/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

²⁰¹(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF).

²⁰²(BV, GT, İM, Kİ, MG, TZ).

²⁰³(BV, İM, İN, Kİ, RH, TA, TZ).

²⁰⁴(CC, İH, Kİ, KK, MG, RH, TA, TZ).

yok Hrzm. *yok* (Hrzm.)²⁰⁵ “yok; hayır”; (HKT) “değil” ~ Kıp. *yok* (Kıp.)²⁰⁶ “yok, mevcut olmayan”; (BM, DM, Gİ) “hayır” ~ *yoĥ* (CC) “yok, mevcut olmayan” (Cihan, 2021: 601; Ünlü, 2012a: 691; Toparlı vd., 2007: 326). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü *h#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yumşak Krh. *yumşak* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “yumuşak, tatlı, hoş, latif, güzel, mülayim” > Hrzm. *yumşak* (Hrzm.)²⁰⁷ “yumuşak, hafif, latif, mülayim, ılımlı”; (MM) “eş, kadın” ~ *yumşag* (MN (1)) “yumuşak, hafif, mülayim, ılımlı” ~ *yumuşak* (İML) “sert olmayan” ~ Kıp. *yumşak* (Kıp.)²⁰⁸ “yumuşak”; (CC) “zayıf” ~ *yumuşak* (GT, İH, KF, KFT) “yumuşak” ~ *yumçak* (CC, TZ) “yumuşak”; (CC) “zayıf” ~ *yımşak* (CC, İN (1)) “yumuşak”; (CC) “zayıf” ~ ETT *yumşak* (SN) “yumuşak”; (BL) “hafif, az etkili; ince, latif, hoş; yumuşak, sert olmayan” ~ *ımşag* (FS) “yumuşak” (Demiryürek, 2012: 156; Eker, 2015: 1235; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 988; Ünlü, 2012b, 1024; Cihan, 2021: 603; Ünlü, 2012a: 698, 699; Toparlı vd., 2007: 321, 329, 330; Kanar, 2018: 783; Özkan, 1995: 681; Turan, 2001: 176). Harezmi Türkçesinde yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Kıpçak Türkçesinde /u/ ses birimi *gerileyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine; ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimine dönüşmüştür. Eski Türkiye Türkçesinde ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *ğ#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yügür- Krh. *yügür-* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “(at) koşmak, seğirtmek; yürümek”; (KB) “hızlı koşmak; yoldan çıkmak” > Hrzm. *yügür-* (Hrzm.)²⁰⁹ “koşmak; koşuşturmak, hızlı yürümek”; (ME (1)) “koşma, koşu” ~ *yükür-* (İML) “koşmak, koşuşturmak” (Demiryürek, 2012: 156; Eker, 2015: 1241; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 992; Ünlü, 2012b, 1030; Cihan, 2021: 603; Ünlü, 2012a: 700, 701). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön

²⁰⁵(HKT, İML, K, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), MN (2), NF).

²⁰⁶(BV, CC, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, KK, MG, MS, TZ).

²⁰⁷(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF).

²⁰⁸(BV, CC, DM, Gİ, İM, KF, Kİ, İN, MG, MS, TA, TZ).

²⁰⁹(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF).

damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yüğül Hrm. *yüğül* (HKT, KE, ME (1), ME (2), NF) “hafif, yeyni, eksik” ~ *yünül* (İML) “hafif, yeyni” ~ *yiğil* (AO) “hafif, kolay” ~ *yeğil* (KE) “hafif, kolay” ~ Kıp. *yüğül* (CC, GT, KFT, RH, TZ) “hafif” ~ *yeğül* (CC) “hafif” ~ *yeğil* (CC, İM, TZ) “hafif” ~ *yiğil* (MG) “hafif, yeğni” ~ *yugul* (TA) “hafif, yeğni” ~ *yegin* (BV) “hafif” ~ *yeyni* (TA) “hafif” ~ *yini* (BV) “hafif, yeğni” (Cihan, 2021: 604; Ünlü, 2012a: 678, 688, 702; Toparlı vd., 2007: 317-320, 324, 328, 332). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü genişlemesi* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, ön damak ve geniz ünsüzü /ŋ/ ses birimi *ağızsılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı, ön damak ve ağız ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. /g/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak ünsüzü /# ses birimi ile düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. /# ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, diş ve geniz ünsüzü /n# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

4.2.1.1. Anlam Özelleşmesi

Anlam özelleşmesi, anlamlı bir birimin anlamının genel kapsamdan daha dar kapsama geçmesidir (Vardar, 2007: 157; Yıldız, 2020: 238). Orta Türkçe döneminde fonosemantik başkalaşma sonucu *anlam özelleşmesine* uğrayan sözcükler şunlardır:

ağ Hrm. *ağ* (HŞ, İML, KE, MM) “ağ, kafes şeklinde seyrek örgü, tuzak, örümcek ağ”; (ME (2)) “ağ, tuzak, örümcek ağı” ~ Kıp. *ağ* (BM, CC, GT, TA, TZ) “ağ, iplik, sicim, tel gibi ince şeylerden kafes biçiminde yapılmış örgü” ~ *av* (TZ) “ağ” (Cihan, 2021: 464; Ünlü, 2012a: 28; Toparlı vd., 2007: 3, 16). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve arka damak ünsüzü /ğ# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam özelleşmesi* olmuştur.

ew Krh. *ew* (DLT, KB, TİEM) “ev, çadır; mesken, konut, ikamet”; (TİEM) “Kâbe; mescid” ~ *êw* (RKT, TİEM) “ev, mesken” ~ *ev* (DLT, TİEM) “ev” ~ *ef* (DLT) “ev” ~ *öw* (DLT) “ev” ~ *üw* (DLT) “ev” > Hrm. *ew* (HKT, K, KE, NF) “ev, oda”; (HKT) “Kâbe; kovan” ~ *êw* (ME (1), ME (2), MM) “ev, han; oda” ~ *ev* (İML, K, KE) “ev, oda” ~ *iv* (İML, HŞ, MN (1), MN (2)) “ev, oda” ~ *iw* (HKT) “ev” ~ *öw* (KE) “ev” ~ *öy* (Ka, KE) “ev, oda” ~ Kıp. *ev* (Kıp.)²¹⁰ “ev” ~ *iv* (BV, CC, GT, TA) “ev” ~ *öv* (GT) “ev, oda” ~ *öy*

²¹⁰(BM, CC, Gİ, KF, KFT, Kİ, KK, MS, RH, TA, TZ).

(TZ) “ev, oda” ~ *yev* (DM) “ev” (Eker, 2015: 432; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 649, 650; Ünlü, 2012b: 214, 256, 257, 624, 910; Cihan, 2021: 501; Ünlü, 2012a: 181, 271, 465; Toparlı vd., 2007: 77, 117, 213, 320). Harezmi Türkçesinde düz, geniş ve öndamak ünlüsü #*e* ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #*i* ses birimine; ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü *w*# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü *v*# ses birimine; *akıcılaşma* yoluyla da ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *y*# ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde #*y* ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam özelleşmesi* olmuştur.

kapığ Hrzm. *kapığ* (İML) “kapı; eşik” ~ *kapuğ* (Hrzm.)²¹¹ “kapı; eşik, hizmet” ~ *kapuğ* (MN (2)) “kapı; eşik, hizmet” ~ *kapu* (K, ME (2)) “kapı; eşik, hizmet” ~ Kıp. *kapu* (Kıp.)²¹² “kapı” ~ *kabu* (DM) “kapı” ~ *kapı* (BM, İH) “kapı” ~ *kabı* (DM) “kapı” (Cihan, 2021: 518; Ünlü, 2012a: 286, 287; Toparlı vd., 2007: 121, 126). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /*p*/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /*b*/ ses birimine; yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü *u*# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü *ı*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam özelleşmesi* olmuştur (Bk. Krh. *kapuğ*).

kulan Hrzm. *kulan* (HŞ, İML, KE, MM) “kulan, yaban eşiği, vahşi at, yabani at”; (ME (2)) “yaban eşiği, yabani at, kısarak” ~ *kulanı* “kulan, yaban eşiği, vahşi at, yabani at” ~ Kıp. *kulan* (BM, Kİ, TA) “yaban eşiği” ~ *kolan* (KK, TZ) “yaban eşiği” (Cihan, 2021: 535; Ünlü, 2012a: 352; Toparlı vd., 2007: 152, 162). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /*u*/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /*o*/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam özelleşmesi* olmuştur (Bk. Krh. *kulan*).

küzen Hrzm. *küzen* (HŞ, ME (2)) “(kokarca) denilen hayvan; gelincik, sansar” ~ Kıp. *küzen* (BM) “gelincik, dağ gelinciği”; (CC, Kİ, TZ) “sansar; Firavun sıçanı da denilen kokarca” ~ *közen* (İM) “gelincik” (Cihan, 2021: 538; Ünlü, 2012a: 366; Toparlı vd., 2007: 161, 170). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /*ü*/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /*ö*/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam özelleşmesi* olmuştur.

²¹¹(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MN (1), NF).

²¹²(BM, DM, Gİ, KF, KFT, Kİ, KK, MS, TA, TZ).

monçuḳ Krh. *monçuḳ* (DLT) “atın boynuna takılan inci boncuk, aslan tırnağı ve muskalar; süs eşyasındaki boncuk” > Hrmz. *monçuḳ* (KE, NF) “boncuk” ~ *moncuḳ* (ME (1)) “boncuk” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 765; Ünlü, 2012b: 543; Ünlü, 2012a: 396). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /c/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam özelleşmesi* olmuştur.

yüḡ Hrmz. *yüḡ* (ME (2)) “pamuk, yün”; (HKT, HŞ, KE, ME (1), NF) “yün, pamuk, tüy, hayvan tüyü” ~ *yün* (İML) “tüy, hayvan tüyü (kuş tüyü)” ~ Kıp. *yüḡ* (Kıp.)²¹³ “yün, tüy, kıl”; (İM) “kuş tüyü”; (MG) “okun tüyleri, yele” ~ *yuh* (CC, GT,) “yün, tüy, kıl” ~ *yün* (TA, TZ) “keçi kılı, yün” ~ *yüg* (TZ) “yün, tüy, kıl” ~ *yüvün* (TZ) “yün” (Cihan, 2021: 604; Ünlü, 2012a: 702; Toparlı vd., 2007: 330-333). Ötümlü, sürekli-akıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi ile yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *gerilme* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam özelleşmesi* olmuştur (Bk. E. Uyg. *yüḡ*).

4.2.2. Anlam Değişmesi

Anlam değişmesi, sözcüğün çeşitli nedenlerden dolayı sahip olduğu anlamından uzaklaşarak yeni bir anlam kazanmasıdır (Korkmaz, 1992: 10). Orta Türkçe döneminde fono-semantik başkalaşma sonucu *anlam değişmesine* uğrayan sözcükler şunlardır:

ḳabırçaḳ Krh. *ḳabırçaḳ* (DLT) “tabut; sandık” ~ *ḳaburçaḳ* (TİEM) “sandık, tabut” > Hrmz. *ḳabırçaḳ* (İML) “sandık” ~ *ḳawurçaḳ* (HŞ) “oyuncak bebek” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 673; Ünlü, 2012b: 339, 340; Ünlü, 2012a: 276, 298). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam değişmesi* olmuştur.

ökünç Hrmz. *ökünç*²¹⁴ (HKT, KE, ME (1), MM) “pişmanlık” ~ ETT *ökinç* (SN) “öç, intikam” (Ünlü, 2012a: 458; Kanar, 2018: 537). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam değişmesi* olmuştur.

²¹³(BM, BV, İM, İN, KFT, Kİ, TA, TZ).

²¹⁴Sözcük Karahanlı Türkçesinde *ökünç* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “pişmanlık, yazık!, hasret, özlem”; (RKT) “büyük üzüntü, kaygı” ~ *ökünçe* (TİEM) “pişmanlık” ~ *öküngü* (TİEM) “pişmanlık” (Ünlü, 2012: 607, 608; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 67, 533, 786; Eker, 2015: 801) şeklinde; Eski Uygur Türkçesinde ise *ökünç* (Suv.) “nedamet, pişmanlık” (Caferoğlu, 1968: 149) şeklinde geçmektedir.

tegşür- Hrz. *tegşür-* (HKT) “değiştirmek” ~ *tegiştür-* (ME (1)) “değiştirmek” ~ *tekiştür-* (İML) “değiştirmek” ~ *degiştir-* (İML) “değiştirmek” ~ ETT *degşür-* (MT, HŞ (2), YD) “değiştirmek” ~ *denşür-* (GN, MT) “değiştirmek; dönüştürmek” ~ **devşir-** (YZ) “derlemek, toplamak, bir araya getirmek, biriktirmek” ~ **divşür-** (FN, MT) “derlemek, toplamak, bir araya getirmek, biriktirmek” ~ **dirşür-** (FN, MT) “derlemek, toplamak, bir araya getirmek, biriktirmek” (Ünlü, 2012a: 144, 577, 578, 580; Kanar, 2018: 190; Özkan, 1995: 660, 661, 662; Boz, 2021: 75b, 77b, 97b, 124b; Yavuz, 2007: 7, 25, 60, 162, 180, 237). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve dış-dudak ünsüzü /v/ ses birimine; *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; düz, dar ve geniş ünlü /e/ ses birimi ise *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam değişmesi* olmuştur (Bk. Krh. *tegşür-*).

4.2.3. Anlam Genişlemesi

Bir sözcüğün ilgili olduğu kavram alanı içinde yayılarak mevcut anlam boyutundan daha geniş ve daha genel bir anlama sahip olmasıdır (Korkmaz, 1992: 11). Orta Türkçe döneminde fono-semantik başkalaşma sonucu *anlam genişlemesine* uğrayan sözcükler şunlardır:

açığ Hrz. *açığ* (ME (2)) “acı, ekşi; (yüz için) asık; intikam”; (HKT, İML, MM) “acı, tatlı olmayan, lezzetsiz”; (HKT) “(yüz için) asık, buruşuk, kaşları çatık”; (HŞ, İML, KE, MN (1), NF) “acı, ıstırap, elem” ~ *açık* (MN (2)) “acı” ~ *açı* (HŞ) “acı; kırıcı” ~ *acığ* (ME (1)) “acı” ~ *acı* (ME (1)) “acı” ~ Kıp. *açığ* (GT) “üzücü, üzüntü veren, acı, keder” ~ *açı* (KF) “üzücü, üzüntü veren, acı, keder” ~ **açuv** (CC) “sancı, ağrı”; (CC) “yas, matem, üzüntü” (Cihan, 2021: 463; Ünlü, 2012a: 23, 24; Toparlı vd., 2007: 1, 2, 3). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve arka damak ünsüzü g# ses birimi ise *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve dış-dudak ünsüzü v# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Hrz. *açığ*).

açuk Krh. *açuk* (DLT, KB, RKT, TİEM) “açık, açılmış; net; açıklık kalma durumu; açık, görünen, gizli olmayan”; (TİEM) “avret yeri, muhafazasız, açık” > Hrzm. *açuk* (Hrzm.)²¹⁵ “açık, kapalı olmayan; çıplak, anlaşılır, aydınlık, güler yüz”; (ME (2)) “açık; (yüz için) parlak, aydın” ~ *açuğ* (MN (1)) “açık” ~ *açık* (KE) “açık, boş yer; masum, temiz”; (İML) “kapalı, örtülü olmayan yer” ~ ETT *açuğ* (SN) “açık” ~ *açuğ* (SN) “açık”; (LM (2)) “güler yüzlü” ~ *açuk* (HŞ (2), KM, YD) “kapalı olmayan, açık, açılmış”; (FŞ) “boş” (Eker, 2015: 49; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 540; Ünlü, 2012b: 6; Cihan, 2021: 463; Ünlü, 2012a: 24, 25; Kanar, 2018: 13; Özkan, 1995: 643). Harezmi Türkçesinde yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Eski Türkiye Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k*# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılışma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü *h*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

adıruk Krh. *adıruk* (DLT) “başka” ~ *ayruk* (DLT) “başka; ayrıca” ~ *ayru* (DLT, TİEM) “değilse, başka” > Hrzm. *ayruk* (HŞ) “başka, ayrı” ~ *ayrık* (İML) “başka, özge” ~ *ayrı* (KE) “ayrı, farklı” ~ Kıp. *ayruk* (BV, TA, TZ) “ayrı, başka, farklı” ~ *ayrık* (KK, TZ) “ayrı, başka, farklı” ~ *ayrı* (CC, TZ) “ayrı, başka, farklı” ~ *ayuk* (Kİ) “ayrı, başka, farklı” ~ *eyrik* (TZ) “başka, ayrı” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 542, 567; Ünlü, 2012b: 17, 81; Ünlü, 2012a: 67; Toparlı vd., 2007: 18, 19, 79). Harezmi Türkçesinde yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü *u*# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü *ı*# ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı /r/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü *#a* ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü *#e* ses birimine; /ı/ ses birimi de *öndamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ahtar- Hrzm. *ahtar-* (KE, NF) “kazmak, kazımak, alt üst etmek” ~ Kıp. *ahtar-* (GT) “aktarmak, devirmek, yere yıkmak” ~ *ahtur-* (BM) “döndürmek, çevirmek, baş aşağı getirmek” ~ *ahtar* (Kİ, KK, TZ) “aktarmak, döndürmek, baş aşağı getirmek” ~ *ağdar-* (KF) “aktarmak, döndürmek, baş aşağı getirmek” ~ *ağdur-* (KF) “aktarmak, döndürmek, baş aşağı getirmek” (Ünlü, 2012a: 34; Toparlı vd., 2007: 5, 6). Ötümsüz, süreli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılışma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü

²¹⁵(HKT, HŞ, KE, ME (1), MM, MN (1), NF).

/t/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi ise *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

aķru Hrzm. *aķru* (Hrzm.)²¹⁶ “yavaş, sessiz” ~ *aķrun* (HŞ, ME (2), NF) “yavaş, yavaşça; sessiz, sessizce” ~ *aķrın* (KE) “yavaş” ~ *aķıru* (KE) “yavaş” ~ *arķun* (HŞ) “yavaş” ~ *aķru* (İML) “yavaş” ~ Kıp. *aķrın* (CC, MG, TZ) “yavaş, sakın, sessiz” ~ **arķın** (MG) “yavaş, sessiz; sakın” ~ *arķun* (Kıp.)²¹⁷ “yavaş, sakın, sessiz”; (İM, MS) “gizli, hafif” (Cihan, 2021: 465, 466; Ünlü, 2012a: 33, 35, 36, 51; Toparlı vd., 2007: 6, 11). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

alkış Hrzm. *alkış* (AO, İML) “birisi için açıkça iyilik dilemek” ~ Kıp. *alkış* (Kİ, TZ) “alkış, sena, övgü; hayır dua” ~ *algış* (CC, DM, KK, TZ) “alkış, sena, övgü; hayır dua” (Ünlü, 2012a: 41; Toparlı vd., 2007: 7). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

arķurı Hrzm. *arķurı* (KE) “ters, çapraz, karşı” ~ *arķuru* (ME (1), ME (2)) “ters, çapraz, karşı; çapraz, çaprazlama” ~ Kıp. *arķurı* (MG) “eğri, meyilli, eğri büğrü” ~ *arķuru* (İM) “eğri, meyilli, eğri büğrü” ~ **arķrı** (CC) “eğri, meyilli, eğri büğrü” (Cihan, 2021: 470; Ünlü, 2012a: 51; Toparlı vd., 2007: 11, 12). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ata- Hrzm. *ata-* (Hrzm.)²¹⁸ “adlandırmak, ad vermek, adını anmak, -den saymak”; (HKT) “isim verme, adlandırma” ~ *ada-* (HKT, ME (1)) “adlandırmak, isim vermek”; (HKT) “nispet etmek” ~ Kıp. *ata-* (TZ) “ad vermek, unvan vermek; lakap takmak” ~ *atta-* (İM) “isim vermek, unvan vermek; lakap takmak” ~ *ada-* (TZ) “ad vermek, unvan vermek, lakap takmak” ~ *aya-* (İH) “ad takmak, lakap takmak, unvan vermek” (Ünlü, 2012a: 60; Toparlı vd., 2007: 2, 15-17). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimi *ünsüz ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılaşıma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses

²¹⁶(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF).

²¹⁷(BV, CC, Gİ, GT, İH, İN, KF, Kİ, MG, RH).

²¹⁸(HKT, HŞ, İML, KE, MM, NF).

birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

atan- Hrzm. *atan-* (HKT, HŞ, KE, ME (1)) “adlandırmak, isim verilmek, adlandırılmak, zikredilmek” ~ Kıp. *atan-* (TZ) “ad verilmek, lakap takılmak” ~ *adan-* (İN, Kİ, TZ) “ad verilmek, lakap takılmak” (Ünlü, 2012a: 60; Toparlı vd., 2007: 2, 15). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

awıt- Krh. *awıt-* (KB) “avutmak” > Hrzm. *avıt-* (HŞ) “avutmak” ~ *awut-* (ME (1), NF) “eğlemek, teselli etmek, oyalamak”; (ME (1)) “büyülemek” (Eker, 2015: 115; Ünlü, 2012a: 62, 63). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

beg Hrzm. *beg* (AO, KE, ME (1)) “bey; emir” ~ *bég* (MM, NF) “bey, efendi, vali”; (ME (2)) “bey, emir” ~ *big* (HŞ, MN (1), MN (2)) “bey” ~ *bik* (İML) “bey, emir” ~ Kıp. *beg* (Kıp.)²¹⁹ “bey, reis, efendi, soylu”; (İH) “sultan” ~ *bey* (CC, Kİ, KK, TA) “bey, reis, efendi, soylu” ~ *big* (BV, GT, İM, İN, MG) “bey, reis, efendi, soylu” ~ *biy* (CC, KK) “bey, reis, efendi, soylu” ~ *bi* (KK) “bey, reis, efendi, soylu” (Cihan, 2021: 479; Ünlü, 2012a: 85, 96; Toparlı vd., 2007: 26, 29, 30, 33). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüz *g#* ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılaşıma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *y#* ses birimine dönüşmüş ve düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* (Bk. Krh. *bég*).

beglik Krh. *beglik* (DLT) “beylik, emirlik” > Hrzm. *beglik* (K, KE, ME (1)) “beylik, bey olacak, bey olmaya layık” ~ *béglık* (NF) “beylik, valilik, bey olacak, bey olmaya layık”; (ME (2)) “beylik, idare” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 580; Cihan, 2021: 479; Ünlü, 2012a: 85). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /é/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

beşik Hrzm. *beşik* (İML, KE, NF) “beşik” ~ *bişik* (HKT) “beşik” ~ Kıp. *beşik* (DM, KK, TA) “beşik, taht” ~ *beçik* (TZ) “beşik; taht” ~ *bişik* (GT, Kİ) “beşik, taht” (Ünlü, 2012a: 92, 102; Toparlı vd., 2007: 26, 28, 32). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşıma* yoluyla ötümsüz süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

²¹⁹(CC, DM, Gİ, KF, KK, MS, TA).

bezgek Krh. *bezgek* (DLT) “titreme; titreten sıtma” ~ *bezig* (DLT) “titreme, titreyiş” > Hrzm. *bezgek* (ME (1), ME (2)) “sıtma nöbeti; ateş” ~ **bezek** (ME (1), ME (2)) “sıtma nöbeti; ateş” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 584; Cihan, 2021: 481; Ünlü, 2012a: 94). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

bıçgu Krh. *bıçgu* (DLT) “bir şeyi kesen alet, balta”; (RKT, TİEM) “bıçkı, bıçak; kesilecek, biçilecek” ~ *bıçguç* (DLT) “makas, sındı” ~ *bıçgü* (TİEM) “biçilecek olan, olgunlaşmamış olan” > Hrzm. *bıçgu* (ME (2)) “bıçkı, testere” ~ **bışku** (ME (2)) “bıçkı, testere” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 584; Ünlü, 2012b: 122, 124; Cihan, 2021: 481; Ünlü, 2012a: 94). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılaşıma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

bırağ- Hrzm. *bırağ-* (Hrzm.)²²⁰ “bırakmak, koymak, atmak, fırlatmak; bırakmak, vazgeçmek” ~ *burağ-* (ME (2)) “bırakmak” ~ ETT *bırağ-* (BL) “koymak, terk etmek, vazgeçmek, atmak”; (FS, MT) “koymak, yerleştirmek, salmak, çıkarmak”; (YZ) “bırakmak, terk etmek” ~ *bırağ-* (BL) “koymak, terk etmek, vazgeçmek, atmak” ~ *bırağ-* (LM (2)) “bırakmak”; (SN) “sokmak, koymak, atmak” (Cihan, 2021: 481, 488; Ünlü, 2012a: 94, 95; Kanar, 2018: 113; Özkan, 1995: 652; Turan, 2001: 120; Öztürk, 2017: 148). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü g# ses birimine; *süreklileşme* ve *akıcılaşıma* yoluyla da ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü h# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

bışur- Krh. *bışur-* (DLT, KB) “pişirmek” > Hrzm. *bışur-* (NF) “pişirmek” ~ **bışür-** (HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF) “pişirmek; kızdırmak” ~ *pişir-* (İML) “pişirmek” ~ Kıp. **bışir-** (CC, İM, Kİ, KK) “olgunlaştırmak, pişirmek” ~ *bışür-* (BM, BV, CC, İM, KFT, RH) “olgunlaştırmak, pişirmek” ~ *bıştūr-* (CC) “olgunlaştırmak, pişirmek” ~ **büşür-** (TA) “olgunlaştırmak, pişirmek” (Eker, 2015: 215; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 586; Cihan, 2021: 483; Ünlü, 2012a: 95, 102, 473; Toparlı vd., 2007: 32). Harezmi Türkçesinde düz,

²²⁰(CE, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

dar ve artdamak ünlüsü /ɪ/ ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /-u/ ses birimi de *öndamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /-ü/ ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde /i/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla /ü/ ses birimine; /-ü/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla /-i/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /-t/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

bilig Hrz. *bilig* (HKT, HŞ, KE, ME (1), MM) “bilme, bilgi, bilim” ~ *bilik* (MN (2)) “bilme, bilgi, bilim” ~ *bilgi* (HŞ) “bilgi” ~ ETT *biliş* (HŞ (2), MT, SN, YD) “bildik, tanıdık, tanışık, aşına, dost”; (BL) “tanıdık, dost kişi” ~ *bili* (SN) “bilgi” ~ ***bilü*** (FN, FS, SN, YD) “bilgi, bilinç, ilim”; (FŞ) “akıl, irfan” (Ünlü, 2012a: 97, 98; Kanar, 2018: 117-119; Özkan, 1995: 653; Turan, 2001: 120; Yavuz, 2007: 107, 134, 149, 165, 176, 252; Öztürk, 2017: 276). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar ve öndamak ünlüsü *i#* ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *bilig*).

biriktür- Hrz. *biriktür-* (KE, ME (1)) “biriktirmek, toplamak” ~ *biriktir-* (İML) “bir tek yapmak” ~ Kıp. ***birükdür-*** (Kİ) “toplamak, bağlamak, birleştirmek” ~ *biriktir-* (CC) “toplamak, bağlamak, birleştirmek” (Ünlü, 2012a: 100, 101; Toparlı vd., 2007: 32). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /-t/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /-d/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

bisle- Hrz. *bisle-* (HŞ) “beslemek, doyurmak” ~ Kıp. *bisle-* (KFT, Kİ, MS) “beslemek, terbiye etmek” ~ *besle-* (Kıp.)²²¹ “beslemek, terbiye etmek” ~ ***bestle-*** (CC) “beslemek, yemlemek” (Ünlü, 2012a: 101; Toparlı vd., 2007: 28, 32). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

²²¹(BV, CC, Gİ, GT, İM, KF, KK, TA, TZ).

bislen- Hrz. *bislen-* (HŞ) “beslenmek, doyurulmak” ~ Kıp. *bislen-* (GT, Kİ) “beslenmiş, terbiye edilmek” ~ *beslen-* (GT) “beslenmek, terbiye edilmek” (Ünlü, 2012a: 101; Toparlı vd., 2007: 28, 32). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

bukağı Kırh. *bukağı* (DLT) “hırsızlara takılan kelepçe, bukağı”; (RKT) “bağ, bend, kelepçe” > Hrz. *bukağı* (HKT, KE, ME (1), NF) “bukağı, köstek, pranga, kelepçe”; (ME (2)) “köstek, bağ, zincir” ~ **bukav** (KE) “bukağı, köstek, pranga, kelepçe” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 599; Ünlü, 2012b: 153; Cihan, 2021: 487; Ünlü, 2012a: 111). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü v# ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü u# ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

buzacı Hrz. *buzacı* (HKT, KE, MM, NF) “buzacı, sütten kesilmemiş sığır yavrusu” ~ Kıp. *buzacı* (Kıp.)²²² “buzacı, dana” ~ **buzaku** (KFT) “buzacı, dana” ~ *buzavu* (CC) “buzacı, dana” ~ **buzav** (CC, Kİ) “buzacı, dana” ~ **buzov** (CC) “buzacı, dana” (Ünlü, 2012a: 115; Toparlı vd., 2007: 39). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimine; *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü u# ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

bükül- Hrz. *bükül-* (İML) “bükülmek” ~ Kıp. *bükül-* (İM, MG) “bükülmek, eğilmek, kıvrılmak” ~ *bükel-* (Kİ) “eğilmek, bükülmek; secde etmek” ~ *bügül-* (CC) “eğilmek, bükülmek, kıvrılmak” (Ünlü, 2012a: 115; Toparlı vd., 2007: 39, 40). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /-ü/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /-e/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-paylayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-paylayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

²²²(BM, DM, İM, KFT, Kİ, TA).

bürge Hrzm. *bürge* (İML, ME (2)) “pire” ~ Kıp. *bürçe* (Kıp.)²²³ “pire, bit” ~ **büre** (BM, İH, TA) “pire, bit” ~ *bürşe* (DM) “pire, bit” ~ *pürşe* (TZ) “pire” (Cihan, 2021: 489; Ünlü, 2012a: 116; Toparlı vd., 2007: 40, 216). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *aykırılaşıma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi ile ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

çağı Krh. *çağı* (TiEM) “gürültü” ~ *çoğı* (DLT, KB, TiEM) “gürültü; münakaşa; anlaşmazlık, mücadele; ihtilaf” ~ *çuğı* (DLT) “gürültü” > Hrzm. *çoğı* (KE, ME (2)) “münakaşa, tartışma, gürültü, bağırıtı; ses, gürültü” ~ *çoğu* (HKT, ME (1)) “gürültü, bağırışma; kötü söz” (Eker, 2015: 344; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 626; Ünlü, 2012b: 173, 191, 194; Cihan, 2021: 493; Ünlü, 2012a: 138). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

çağır- Hrzm. *çağır*- (Hrzm.)²²⁴ “çağırarak, bağırarak, seslenmek; ses çıkarmak” ~ *çağır*- (İML) “çağırarak, davet etmek, seslenmek, bağırarak, kandırmak” ~ *çıkır*- (ME (2)) “çağırarak, ses çıkarmak, bağırarak” ~ Kıp. *çağır*- (İM) “çağırarak, bağırarak” ~ *çağır*- (Kıp.)²²⁵ “çağırarak, bağırarak” ~ *çığır*- (KF) “bağırarak, çağırarak” ~ *şagır*- (KK) “bağırarak, bağırıp çağırarak; inlemek” (Cihan, 2021: 490, 492; Ünlü, 2012a: 130; Toparlı vd., 2007: 45, 49, 249). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

çek- Hrzm. *çek*- (İML, KE, ME (1), ME (2)) “çekmek, yolmak”; (HŞ, K) “çekmek, dayanmak, katlanmak” ~ Kıp. *çek*- (Kıp.)²²⁶ “bir şeyi bir yerden çekip almak, çıkarmak”; (KF) “çekmek, asılmak”; (İM) “bir şeyi çekip uzatmak”; (GT) “katlanmak, tahammül etmek” ~ *çik*- (GT, MG) “bir şeyi bir şeyden çekip almak, çıkarmak”; (MG) “yay kurmak” ~ *şek*- (KK) “çekmek; çekmek, ölçmek, tartmak” (Cihan, 2021: 491; Ünlü, 2012a: 133; Toparlı vd., 2007: 47, 51, 251). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş ses birimine; düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam*

²²³(BM, CC, İH, İM, KF, Kİ, TA).

²²⁴(AO, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), NF).

²²⁵(BM, CC, GT, İH, KFT, Kİ, TA).

²²⁶(BV, Gİ, GT, İM, İN, Kİ, RH, TZ).

genişlemesi olmuştur.

çızığ Hrmz. *çızığ* (ME (1), ME (2)) “çizgi; çizik” ~ Kıp. *çızov* (Kİ) “çizgi, yazı, hat” ~ **çüzüv** (BM) “çizgi, yazı, hat” (Cihan, 2021: 492; Ünlü, 2012a: 137; Toparlı vd., 2007: 51, 54). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü genişlemesi* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine; *ünlü yuvarlaklaşması* ve *öndamaksıllaşma* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *ğ#* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü *v#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

çig Hrmz. *çig* (İML) “olmamış, pişmemiş” ~ Kıp. *çig* (BV, GT, RH, TA) “çiğ, pişmemiş” ~ **çik** (Kİ) “çiğ, pişmemiş; deneyimsiz, tecrübesiz” ~ *çi* (Kİ) “çiğ, pişmemiş” ~ *çiyik* (CC) “çiğ, pişmemiş” (Ünlü, 2012a: 137; Toparlı vd., 2007: 51, 52). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *g#* ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *k#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

çöprek Hrmz. *çöprek* (NF) “örtü, kumaş parçası” ~ Kıp. *çöprek* (İH) “bez, paçavra”; (BV, İM) “elbise, hırka” ~ *çöpreg* (MG, RH) “bez, paçavra” ~ **çüprek** (Gİ, KF, MS) “bez, paçavra”; (Kİ, TA) “bez, paçavra” ~ **çübrek** (TA) “elbise, hırka” ~ **cübrek** (TA) “elbise, hırka” ~ **şüprek** “yıpranmış, eski” ~ *çiprek* (RH) “bez parçası” (Ünlü, 2012a: 139; Toparlı vd., 2007: 44, 52-54, 255). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü *#ç* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü *#c* ses birimine; *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla da ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü *#ş* ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /p/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *k#* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *g#* ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

çörek Hrmz. *çörek* (ME (2)) “çörek” ~ Kıp. *çörek* (İH, Kİ, TA) “çörek, francala, somun” ~ *şörek* (TZ) “çörek, francala, somun” (Cihan, 2021: 493; Toparlı vd., 2007: 53, 254). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü *#ç* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü *#ş* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

çuvaç Krh. *çuvaç* (DLT) “otağ” ~ *çaçır* (DLT) “çadır” ~ *çaşır* (DLT) “çadır” ~ *çātır* (DLT) “çadır” > Hrmz. *çatır* (İML) “çadır” ~ **çadır** (HŞ, KE, ME (1)) “çadır; örtü, kadın giyimi, çarşaf” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 611, 617, 629; Ünlü, 2012b: 153; Ünlü, 2012a: 129). Düz, geniş, uzun ve artdamak ünlüsü /ā/ ses birimi *ünlü kısalması* yoluyla düz, geniş, kısa ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /t/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /d/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

eçkü Hrmz. *eçkü* (KE, MM) “keçi” ~ *ekçi* (KE) “keçi” ~ *keçig* (HKT) “keçi” ~ *keçi* (HKT, ME (1), ME (2)) “keçi” ~ *kiçi* (HKT) “keçi” ~ Kıp. **eçki** (BM, CC, KFT, Kİ, TA) “keçi, teke” ~ *içkü* (İM) “keçi” ~ *içki* (TZ) “keçi” ~ *ikşi* (TZ) “keçi” ~ *işke* (TZ) “keçi” ~ *işki* (TZ) “keçi” ~ *keçi* (Kıp.)²²⁷ “keçi” ~ *keşi* (DM) “keçi; teke” (Ünlü, 2012a: 162, 166, 304, 325; Cihan, 2021: 522; Toparlı vd., 2007: 69, 106, 108, 116, 136, 141). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimi ile ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. /ç/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılışma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

eg- Krh. *eg-* (AH, DLT, KB, TİEM) “eğmek; bükmek” > Hrmz. *eg-* (HKT, İML, KE, ME (1), ME (2)) “eğmek; bükmek, fikrini değiştirmek” ~ *ég-* (MM) “eğmek, bükmek; fikrini değiştirmek” ~ *eğ-* (ME (2)) “eğmek” ~ *ig-* (HŞ) “eğmek” (Demiryürek, 2012: 52; Eker, 2015: 362; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 633; Ünlü, 2012b: 215; Cihan, 2021: 497, 498; Ünlü, 2012a: 165, 250). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, ince ve yarı dar ünlü #è ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

egin Hrmz. *egin* (HKT, KE, ME (1), NF) “omuz” ~ *égin* (ME (2), MM) “omuz” ~ *igin* (MN (1)) “omuz” ~ *ikin* (İML) “omuz” ~ Kıp. *egin* (Kİ, TA) “kürek kemiğinin bulunduğu yer, insanın arka tarafı, sırt” ~ *eyin* (Kİ) “kürek kemiğinin bulunduğu yer, insanın arka tarafı, sırt” ~ *igin* (BV, GT, MG) “kürek kemiğinin bulunduğu yer, insanın arka tarafı, sırt” ~ *iyin* (Kİ) “arka, sırt” ~ *yigin* (KF) “omuz” ~ *yin* (KK) “omuz” (Cihan, 2021: 497; Ünlü, 2012a: 165, 250, 253; Toparlı vd., 2007: 70, 78, 107, 117, 322, 323). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılışma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam*

²²⁷(BM, DM, İH, KFT, Kİ, TA, TZ).

genişlemesi olmuştur (Bk. Krh. *egin*).

emdi Hrzm. *emdi* (HKT) “şimdi” ~ *emdi* (MM, NF) “şimdi” ~ *emti* (AO) “şimdi” ~ *imdi* (AO, HŞ, KE, MN (1), MN (2)) “şimdi, imdi, böylece” ~ Kıp. *emdi* (CC) “şimdi, derhal, hemen” ~ *imdi* (Kıp.)²²⁸ “şimdi, derhal” ~ *indi* (Kİ) “şimdi, derhal” (Ünlü, 2012a: 170, 172, 259; Toparlı vd., 2007: 72, 110, 112). Ötümlü, sürekli-akıcı ve çift dudak ünsüzü /m/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *emdi*).

ëndür- Hrzm. *ëndür-* (ME (1), NF) “indirmek, nazil etmek” ~ *ēndür-* (ME (1)) “indirmek, eğmek” ~ *indür-* (HKT, HŞ, KE, ME (2)) “indirmek”; (HKT) “yerleştirmek, kondurmak; akıtmak, dökmek; indirme” ~ Kıp. *endür-* (CC) “indirmek, batırmak” ~ **endir-** (CC) “indirmek, batırmak” ~ *indür-* (Gİ, İM) “başını eğmek” ~ *indir-* (Gİ, İM, KF, TZ) “indirmek” (Cihan, 2021: 513; Ünlü, 2012a: 173, 261; Toparlı vd., 2007: 73, 112). Düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü #*e* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü #*e* ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /-ü/ ses birimi *ilerleyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla /-i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

eşek Krh. *eşek* (DLT, TİEM) “ağzın iki yanında, çeneden azı dişlerine kadar olan bölge” > Hrzm. *eşek* (HKT, KE, ME (2), NF) “yanak, çene, avurt” ~ *işek* “çene, avurt, yanak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 640; Ünlü, 2012b: 235; Cihan, 2021: 498; Ünlü, 2012a: 173, 261). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #*e* ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #*i* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *eş*).

er Krh. *er* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “kişi, adam” > Hrzm. *er* (HKT, İML, KE, ME (1), NF) “kişi, erkek, koca, asker, erkeklik”; (ME (2)) “erkek, kişi” ~ *ēr* (MM) “kişi, erkek, koca, asker, erkeklik” ~ *ir* (HŞ, İML) “erkek, er” (Demiryürek, 2012: 56; Eker, 2015: 399; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 640; Ünlü, 2012b: 236; Cihan, 2021: 498; Ünlü, 2012a: 174). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #*e* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, ince ve yarı dar ünlü #*e* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

esne- Krh. *esne-* (DLT, TİEM) “esmek, esnemek” > Hrzm. *esne-* (KE) “(yel için) esmek”; (İML) “esnemek; gerinmek” ~ *ēsne-* (ME (1)) “esnemek; tan atmak”; (ME (2)) “ağzı

²²⁸(CC, GT, İM, KFT, Kİ, MG, TA, TZ).

genişçe açarak soluk alıp vermek, esnemek” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 645; Ünlü, 2012b: 250; Cihan, 2021: 500; Ünlü, 2012a: 179). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, ince ve yarı dar ünlü #ê ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

etük Hrzm. *etük* (İML, KE, ME (2)) “ayakkabı, çizme; pabuç” ~ *ötük* (KE) “ayakkabı” ~ *edük* (KE, ME (1), MM) “çizme, edik, ayakkabı” ~ Kıp. *edük* (Gİ, KF, Kİ) “mesh, ince ayakkabı” ~ *etik* (CC, Kİ) “mesh, çizme” ~ *etük* (CC, TA) “mesh, çizme” ~ *itük* (MG) “mesh, çizme” (Cihan, 2021: 501; Ünlü, 2012a: 164, 181, 464; Toparlı vd., 2007: 70, 77, 117). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *gerileyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

içkur Hrzm. *içkur* (İML, ME (1), ME (2)) “kuşak, kemer, uçkur” ~ Kıp. *içkur* (Kİ) “uçkur, kemer, pantolon askısı” ~ **içkur* < **içkur** (CC) “uçkur, kemer, pantolon askısı” (Cihan, 2021: 511; Ünlü, 2012a: 249; Toparlı vd., 2007: 101, 106). Düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimi *gerileyici, uzak, yarı benzeşme* ve *artdamaksıllaşma* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü #ı ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi ise *ilerleyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

iglig Krh. *iglig* (DLT, KB, RKT, TİEM) “hasta” > Hrzm. *iglig* (HKT, HŞ, KE, ME (1) ME (2)) “hasta; dertli, sızılı”; (ME (2)) “acı veren şey, hastalık” ~ *iklig* (İML) “hasta, dertli, sızılı” ~ *iglü* (ME (1)) “ağrılı; dertli, sızılı” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 663; Ünlü, 2012b: 317; Cihan, 2021: 511; Ünlü, 2012a: 251, 253). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

isig Hrzm. *isig* (Hrzm.)²²⁹ “sıcak, kaynar; ısı, sıcak”; (HKT) “sıcaklık, hararet” ~ *is(s)ig* (ME (1), NF) “sıcak, ısı” ~ *isi* (HŞ, İML) “sıcak” ~ *issü* (ME (1)) “sıcak” ~ *ısığ* (HKT, KE) “ısı, sıcak, sıcaklık, samimi, merhametli, sevecen” ~ *ısığ* (KE) “ısı, sıcak, sıcaklık, samimi, sevecen” ~ *issig* (KE) “sıcak” ~ Kıp. *isig* (İM) “ısı, sıcak, sıcaklık” ~ *issig* (BV) “ısı, sıcak, sıcaklık” ~ *isi* (CC, İM, Kİ) “ısı, sıcak, sıcaklık” ~ *issi* (Kıp.)²³⁰ “sıcak, sıcaklık” ~ *ısı* (MG) “ısı, sıcak, sıcaklık” ~ *issi* (KF, KFT, TA) “sıcak” ~ *ısığ* (BM) “hararet, nöbet” ~ *yisi* (CC) “sıcaklık, yanan, yangın” (Cihan, 2021: 513; Ünlü, 2012a:

²²⁹(HKT, HŞ, İML, KE, ME (2), NF)

²³⁰(BM, BV, CC, DM, GT, İH, RH, TA, TZ).

244, 265, 266; Toparlı vd., 2007: 102, 114, 115, 118, 324). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *ğ#* ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *#y* ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *isig*).

iste- Hrzm. *iste-* (Hrzm.)²³¹ “istemek, dilemek, arzu etmek, araştırmak; istek duymak, arzulamak”; (HKT) “isteme, talep etme” ~ *ister-* (İML) “istemek, dilemek” ~ *izde-* (HŞ, MM) “dilemek, istemek” ~ Kıp. *iste-* (Kıp.)²³² “istemek, aramak, araştırmak” ~ *isde-* (Gİ) “istemek, aramak, araştırmak” ~ *izde-* (Kıp.)²³³ “istemek, arzulamak, araştırmak” ~ *irde-* (KK) “istemek”; (İH) “araştırmak, didiklemek, yoklamak” ~ *izle-* (İM, TZ) “irdelemek, istemek, araştırmak” ~ *yizde-* (DM) “istemek” (Cihan, 2021: 513; Ünlü, 2012a: 267, 273; Toparlı vd., 2007: 113, 114, 115, 118, 325). *izde-* ~ *irde-*: Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü */z/* ses birimi *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz */r/* ses birimine dönüşmüştür. *izde-* ~ *izle-*: Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü */d/* ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak ünsüzü */l/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kamış Hrzm. *kamış* (HŞ, İML, KE) “kamış” ~ Kıp. *kamış* (Kıp.)²³⁴ “şeker kamışı, sazlık, sap” ~ *hamış* (CC) “kamış, şeker kamışı, sazlık, sap” (Ünlü, 2012a: 284; Toparlı vd., 2007: 91, 125). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *#k* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü *#h* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kaplan Hrzm. *kaplan* (İML, KE) “kaplan” ~ *kaplan* (ME (2)) “kaplan” ~ Kıp. *kaplan* (BM, BV, İH, İM, TZ) “kaplan, panter” ~ *kaflan* (KK) “kaplan” ~ *kablan* (DM) “kaplan, panter” ~ *kabilan* (BV) “kaplan, panter” ~ *koplan* (TZ) “kaplan, panter” (Cihan, 2021: 518; Ünlü, 2012a: 286; Toparlı vd., 2007: 121, 123, 126, 154). *kaplan* ~ *kablan*: Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü */p/* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü */b/* ses birimine dönüşmüştür. *kaplan* ~ *kabilan*: Düz, dar ve artdamak ünlüsü */ı/* ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. *kaplan* ~ *koplan*: Düz, geniş ve artdamak ünlüsü */a/* ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü */o/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam*

²³¹(HKT, HŞ, İML, K, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

²³²(BM, GT, İM, KF, KK, MG)

²³³(CC, Gİ, GT, İN, KF, KFT, Kİ, KK, MG, MS, RH, TA)

²³⁴(BM, CC, DM, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, KK, MG, RH, TZ).

genişlemesi olmuştur.

kapuğ Krh. *kapuğ* (DLT, KB, RKT, TİEM) “kapı”; (TİEM) “vesile, çare, sebep; sıhhat, bolluk gibi nimet çeşitlerini onlara hediye ettik diye tefsir edilmiştir” ~ *kapığ* (KB) “kapı” > Hrzm. *kapuğ* (Hrzm.)²³⁵ “kapı; eşik, hizmet” ~ *kapuğ* (MN (2)) “kapı; eşik, hizmet” ~ **kapu** (K, ME (2)) “kapı; eşik, hizmet” ~ *kapığ* (İML) “kapı; eşik” ~ *kapag* (HŞ) “kapak; kapı” (Eker, 2015: 540; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 684; Ünlü, 2012b: 357; Cihan, 2021: 518; Ünlü, 2012a: 286, 287). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *ğ#* ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla da düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

karcaş- Hrzm. *karcaş-* (ME (1)) “ihtilafa düşmek” ~ Kıp. **karış-** (CC) “karşı koymak, savunmak” ~ **kırlış-** (CC) “kavga etmek, hırlaşmak” ~ ETT **kırış-** (SN) “vuruşmak, çarpışmak, birbirini öldürmek” (Ünlü, 2012a: 290; Toparlı vd., 2007: 128, 145; Kanar, 2018: 438). Kıpçak Türkçesinde ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /c/ ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü // ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. /a/ birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Eski Türkiye Türkçesinde /c/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. /a/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla /ı/ ses birimine; /a/ birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kaw Krh. *kaw* (DLT) “çakmağı ateşleyen kav” > Hrzm. *kav* (HŞ) “kav, kuru ağaç tozu”; (ME (2)) “ateş tutuşturmaya yarayan süngerimsi madde, ateş” ~ **kavağ** (İML) “kav, kuru ağaç tozu”; (ME (1)) “içi boş” ~ **kawağ** (ME (2)) “içi boş, oyuk” ~ **kavuş** (KE) “içi boş, kevek” ~ **kevek** (KE) “boş, kof”; (İML) “saman” ~ Kıp. *kavuş* (MG) “kovuk, oluk, boşluk” ~ **kovuş** (CC, MG) “kovuk, oluk, boşluk” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 694; Ünlü, 2012b: 383; Cihan, 2021: 521; Ünlü, 2012a: 297, 298, 313; Toparlı vd., 2007: 132, 155). Harezmi Türkçesinde düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine; ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü *w#* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü *v#*

²³⁵(HKT, HŞ, KE, ME (1), MN (1), NF).

ses birimine dönüşmüştür. /+a/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla; +k# ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. /+a/ ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla /+e/ ses birimine; *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla da yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /+u/ ses birimine dönüşmüştür. +k# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü +ş# ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde ise /a/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ķawra- Hrm. *ķawra-* (HŞ) “kavramak, sağlamca tutmak” ~ Kıp. **ķarma-** (CC) “dokunmak, temas etmek; parmakla dokunmak, el yordamı ile aramak”; (TZ) “bir şeyin ne olduğunu bilmek için araştırmak” ~ *ķarmala-* (Kİ) “dokunmak”; (TZ) “kaybolan bir şeyi bulmak için aramak”; (İH) “eşyayı karıştırmak, karmakarışık etmek” ~ ETT **ķarva-** (HR, SN) “tutmak, kavramak, yakalamak” ~ *ķarmala-* (GR) “avuç içine alıp tutmak” (Ünlü, 2012a: 298; Toparlı vd., 2007: 129; Kanar, 2018: 414; Özkan, 1995: 687, 688). Kıpçak Türkçesinde ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi ile ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. /w/ ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı çift dudak ve geniz ünsüzü /m/ ses birimine dönüşmüştür. Eski Türkiye Türkçesinde /w/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüş; *yakın göçüşme* yoluyla /r/ ses birimi ile yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ķayış Hrm. *ķayış* (İML, KE, ME (1), ME (2), NF) “kayış”; (İML) “eğer bağı” ~ Kıp. *ķayış* (Kıp.)²³⁶ “kayış, deri kayış, kuşak, kemer” ~ *ķayış* (CC) “kayış, deri kayış, kuşak, kemer” (Cihan, 2021: 521; Ünlü, 2012a: 300; Toparlı vd., 2007: 94, 133). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #ķ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü #h ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ķazguk Krh. *ķazguk* (TİEM) “kazık” ~ *ķazguk* (DLT) “kazık” ~ *ķazuḡuk* (DLT) “kazık” ~ *ķazuḡ* (RKT, TİEM) “kazık” > Hrm. *ķazuḡ* (HKT, KE, NF) “kazık, kalas, değnek”; (ME (2)) “kazık, direk” ~ *ķazıḡ* (İML, KE) “kazık (yere kakılan sivri ağaç değnek) yahut kalas; değnek” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 697; Ünlü, 2012b: 383; Cihan, 2021: 521; Ünlü, 2012a: 302). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı*

²³⁶(BV, DM, Kİ, KK, MG, TZ).

benzeşme ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

keç- Hrz. *keç-* (ME (2)) “geçmek, aşmak”; (ME (1)) “(haddi) aşmak”; (HKT, İML, KE, ME (1), NF) “(zaman) geçmek, gelip geçmek, yaşamak, vazgeçmek”; (AO, HKT) “geçmek, aşmak”; (HKT) “uzaklaşmak, aşmak; geçip gitmek, gitmek; gitmek, dolaşmak; vazgeçmek; bir yerde durmak, kalmak; geçme, gidiş; uzaklaşma, aşma, ölçüyü kaçırma”; (KE, ME (1)) “ölmek” ~ ETT *geç-* (YD) “geçip gitmek; girmek, dahil olmak; yaşamak; vazgeçmek, terk etmek”; (MT) “ileri geçmek, geride bırakmak; kendini ... saymak; ölmek; gecikmek; aşmak; para etmek”; (BL) “geçmek; geçerli olmak; akmak, cari olmak”; (HN, SN, YD, YZ) “geçip gitmek, bırakıp gitmek”; (DD, KM) “gitmek, kaybolmak, tükenmek, sona ermek”; (FN) “üzerinden yürümek, aşmak”; (HN) “yaşamak, geçmek”; (KM, SN, YD, YZ) “yer değiştirmek, taşınmak, bırakmak, terk etmek” (Cihan, 2021: 522; Ünlü, 2012a: 303, 304; Kanar, 2018: 277; Turan, 2001: 134; Özkan, 1995: 670; Yavuz, 2007: 79; Öztürk, 2017: 153, 196, 240, 280). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

keçür- Hrz. *keçür-* (HKT, KE, ME (1), NF) “aşırarak, geçirmek, affetmek, bağışlamak, sürdürmek, devam ettirmek”; (ME (1), ME (2)) “(vakit) geçirmek; geçirmek, bağışlamak” ~ *kêçür-* (ME (1), NF) “affetmek, bağışlamak”; (ME (1), MM (2)) “geçirmek, geciktirmek” ~ *keçrüş-* (ME (1)) “geçirmek” ~ *kiçür-* (HKT, MN (1), MN (2)) “oturmasını kalkmasını sağlamak; durdurmak”; (HKT) “affetmek, bağışlamak” ~ ETT *geçür-* (MT) “geçirmek; vazgeçirmek; affetmek, bağışlamak; aşırarak; çakmak”; (SN) “çıkarmak, oturtmak” (Cihan, 2021: 522; Ünlü, 2012a: 304, 326; Kanar, 2018: 277; Özkan, 1995: 670; Yavuz, 2007: 34, 72). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *keçür-*).

keçür- Krh. *keçür-* (DLT, KB, TİEM) “giydirmek” > Hrz. *keçür-* (HKT KE) “giydirmek, kaplamak, örtmek” ~ *keçüz-* (KE) “giydirmek” ~ *keçdür-* (KE) “giydirmek” ~ *keydür-* (HKT, KE, ME (1), (ME (2), NF) “giydirmek, takmak”; (HKT) “kaplamak, örtmek” ~ *kêydür-* (ME (1)) “giydirmek, takmak” ~ *keyür-* (HKT, ME (1)) “giydirmek, kaplamak, örtmek” ~ *kiçdür-* (HŞ) “giydirmek” ~ *kiydür-* (HŞ, ME (2)) “giydirmek” ~ *kiyür-* (MN (1)) “giydirmek” ~ *kiçir-* (HŞ) “giyinmek” (Eker, 2015: 572; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 700; Ünlü, 2012b: 392; Cihan, 2021: 524, 529; Ünlü, 2012a: 304, 305,

314, 326, 331). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü /d/ ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine; düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /è/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

keldür- Krh. *keldür-* (DLT, KB, RKT, TİEM) “getirmek”; (TİEM) “nimetlendirmek, hediye vermek; gelmek, buyurmak” ~ *keldür-* (KB) “getirmek” ~ *keltür-* (DLT, KB, TİEM) “getirtmek”; (TİEM) “teşvik etmek, sevk etmek, koşturmak, toplanmak, etrafını çevirmek; kolayca gelmek, uğramak, rastlamak, karşılaşmak” ~ *ketür-* (AH, RKT, TİEM) “getirmek”; (TİEM) “kaldırmak” > Hrz. *kêltür-* (MM) “getirmek, aktarmak, iktibas etmek, çocuk dünyaya getirmek, doğurmak” ~ ETT *getür-* (İN (2)) “çağırarak; getirmek”; (AD, KM, SN, YZ) “getirmek, ulaştırmak, eda etmek, ortaya koymak, sunmak” (Demiryürek, 2012: 80; Eker, 2015: 577; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 701, 702; Ünlü, 2012b: 394, 395, 410; Ünlü, 2012a: 307; Kanar, 2018: 283; Özkan, 1995: 671; Öztürk, 2017: 240). Harezmi Türkçesinde düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /è/ ses birimine dönüşmüştür. Eski Türkiye Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak ünsüzü /l/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kerçek Hrz. *kerçek* (KE) “gerçek” ~ Kıp. *kerçek* (Gİ, KF, MS) “gerçek; doğru, hakiki” ~ *kerşek* (DM, TZ) “gerçek; doğru, hakiki” ~ *kırçek* (İN) “gerçek; doğru, hakiki” ~ *kırşek* (TA) “doğru, hakiki, gerçek” (Ünlü, 2012a: 310; Toparlı vd., 2007: 139, 140, 149, 150). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kerek Hrz. *kerek* (Hrz.)²³⁷ “gerek(li), lazım”; (HŞ) “isterse” ~ ETT *gerek* (İN (2)) “mutlaka; icap; gerekir”; (ETT)²³⁸ “lazım, gerek; yaraşır”; (DK, YD) “ister, lazım”; (KM) “istek, lazım, gerek” (Cihan, 2021: 524; Ünlü, 2012a: 310; Kanar, 2018: 282; Özkan, 1995: 671; Öztürk, 2017: 113, 153, 198, 281). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak

²³⁷(CE, HŞ, K, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

²³⁸(AD, KM, RN, SN, YD, YZ).

ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kértü Hrzm. *kértü* (NF) “gerçek” ~ *kirtü* (HŞ) “gerçek; iyi” ~ Kıp. *kerti* (CC, TA, TZ) “doğru, hakiki, gerçek” ~ *kirti* (CC) “doğru, hakiki, gerçek” (Ünlü, 2012a: 311, 329; Toparlı vd., 2007: 140, 150). Düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /é/ ses birimi ses *değişmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü ü# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla i# ses birimine dönüşmüştür. /é/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kıcıkla Hrzm. *kıcıkla-* (İML) “gıdıklamak” ~ Kıp. *kıcıkla-* (İH, TZ) “gıdıklamak; alay etmek” (Ünlü, 2012a: 315; Toparlı vd., 2007: 143). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş etidamak ünsüzü /c/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş etidamak ünsüzü /ç/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kılık Krh. *kılık* (DLT) “huy ve insanlarla münasebet”; (KB) “davranış”; (AH) “huy, tavır” ~ *kılķ* (DLT, KB, TİEM) “huy, davranış, gidiş, tavır” > Hrzm. *kılık* (Hrzm.)²³⁹ “huy, yaratılış, mizaç, tabiat” ~ *kılığ* (KE, MN (1)) “huy, tabiat, mizaç, karakter” (Demiryürek, 2012: 81; Eker, 2015: 594, 597; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 711, 712; Ünlü, 2012b: 415, 416; Cihan, 2021: 526; Ünlü, 2012a: 316). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü ğ# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kırğağ Krh. *kırğağ* (DLT) “elbisenin kenarı, yanı, çevresi” ~ *kırağ* (RKT) “kenar, kıyı” ~ *kırığ* (TİEM) “kenar, kıyı” > Hrzm. *kırağ* (KE, MN (1)) “kenar, kıyı, sahil” ~ *kıraķ* (KE) “kenar, kıyı, sahil” ~ *kıray* (ME (1), ME (2), NF) “kenar, kıyı, yan, köşe; çevre” ~ *kıra* (KE) “kenar, kıyı” ~ *kırığ* (Hrzm.)²⁴⁰ “sınır, kenar, kıyı, yan” ~ *kıyığ* (İML) “kıyı, deniz kenarı” ~ *kıyın* (HŞ, ME (2)) “kenar, kıyı; sınır” ~ *kıy* (KE) “kenar, kıyı, sahil” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 713; Ünlü, 2012b: 419; Cihan, 2021: 526, 527; Ünlü, 2012a: 318, 322, 323). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı, art damak ve ağız ünsüzü ğ# ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü η# ses birimine; *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar ve artdamak

²³⁹(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

²⁴⁰(AO, HKT, HŞ, KE, ME (1), NF).

ünlüsü /ɪ/ ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/, y# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kısığ Hrmz. *kısığ* (ME (2)) “(göz için) kısık, yumuk” ~ ETT **kısuğ** (TEF) “dar yer, ince girinti” ~ **kısu** (SN) “sıkıntı, eziyet, zorluk”; (FS, HR) “eziyet, sıkıntı, ıstırap” (Cihan, 2021: 526; Kanar, 2018: 439; Özkan, 1995: 690). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü ğ# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü k# ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ɪ/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kig(ü)r- Hrmz. *kig(ü)r-* (HŞ, KE, ME (1), ME (2)) “sokmak, girdirmek, göndermek, yollamak” ~ *kirgür-* (ME (2), NF) “girdirmek, sokturmak; sokmak” ~ *kirgüt-* (ME (2)) “girdirmek, sokturmak” ~ *kirgüz-* (KE) “girdirmek, sokmak” ~ *kivgür-* (KE) “girdirmek, sokmak” ~ *kiwgür-* (KE) “girdirmek, sokmak” ~ *kivür-* (HKT, KE, ME (1)) “girdirmek, katmak, sokmak” ~ *kiwür-* (HKT, HŞ, KE, MM) “girdirmek, katmak, sokmak”; (HKT) “sokmak, sokma” ~ Kıp. *kivür-* (Gİ, KF, KFT) “girdirmek, sokmak” ~ *kiyür-* (KF) “girdirmek, sokmak” ~ *kevür-* (İM) “girdirmek, sokmak” ~ **givir-** (İH) “büküştürmek, sokuşturmak; (sancı) kıvırmak, iki büküm yapmak” (Cihan, 2021: 527, 528; Ünlü, 2012a: 326, 329, 331; Toparlı vd., 2007: 87, 142, 151). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Kırh. *kigür-*).

kiğ Hrmz. *kiğ* (HKT, HŞ, İML, ME (2)) “geniş”; (HKT) “çok, bol; rahmeti bol olan, Esmâ-i Hüsnâ’dan er-Rahman; iri (göz)” ~ *keğ* (HŞ) “geniş, büyük, çok” ~ *kêğ* (KE, ME (1), NF) “geniş, büyük, çok” ~ ETT *gin* (HŞ (2), SN) “geniş, bol” ~ *gêğ* (BL) “geniş” ~ *geğ* (MT) “geniş, ferah; arzu, dilek, istek” (Cihan, 2021: 528; Ünlü, 2012a: 308, 327; Kanar, 2018: 279, 288; Turan, 2001: 135; Yavuz, 2007: 88). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. E. Uyg. *kiğ*).

kirpük Hrzm. *kirpük* (Hrzm.)²⁴¹ “kirpik” ~ Kıp. *kirbük* (RH) “kirpik” ~ *kirpik* (TZ) “kirpik” ~ *kirbik* (DM) “kirpik” ~ **kirfik** (KK) “kirpik”; (TA) “göz kapağı” ~ *kerpik* (TA) “kirpik” (Cihan, 2021: 528; Ünlü, 2012a: 329; Toparlı vd., 2007: 140, 149, 150). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /p/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış-dudak ünsüzü /f/ ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi ise *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kişne- Hrzm. *kişne-* (ME (2)) “(at için) bağırmak, kişnemek” ~ Kıp. *kişne-* (BM, CC, Kİ, TA, TZ) “(atlar için) kişnemek; (insanlar için) kahkaha ile gülmek” ~ *kişine-* (CC) “(atlar için) kişnemek; (insanlar için) kahkaha ile gülmek” (Cihan, 2021: 529; Toparlı vd., 2007: 150). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kiter- Kırh. *kiter-* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “gidermek, uzaklaştırmak, kaldırmak” ~ *keter-* (DLT, TİEM) “gidermek, son vermek” > Hrzm. *kiter-* (Hrzm.)²⁴² “gidermek, götürmek, yok etmek”; (İML) “bir yana alıkoymak”; (ME (2)) “gidermek, kaldırmak” ~ *kitür-* (KE) “gidermek, yok etmek, uzaklaştırmak” ~ *gider-* (K) “gidermek, ortadan kaldırmak” ~ *kêter-* (MM) “gidermek, yok etmek, sürmek, kovmak, kovalamak, çekmek, çıkarmak” ~ *keter-* (NF) “gidermek, yok etmek, sürmek, kovmak, kovalamak, çekmek, çıkarmak” (Demiryürek, 2012: 85; Eker, 2015: 627; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 724; Ünlü, 2012b: 410, 437; Cihan, 2021: 529; Ünlü, 2012a: 200, 313, 330, 331). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /é/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kiyiz Hrzm. *kiyiz* (HŞ, İML, KE, NF) “keçe, çuval” ~ Kıp. *kiyiz* (Kıp.)²⁴³ “keçe, keçeden yapılmış örtü, çul”; (TZ) “yaygı, döşek” ~ **kiz** (DM, MG) “keçe, keçeden yapılmış örtü” ~ **küyüz** (TZ) “yaygı, döşek” (Ünlü, 2012a: 331; Toparlı vd., 151, 170). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüş; *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

²⁴¹(HŞ, KE, ME (2), MM, MN (2), NF).

²⁴²(AO, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1)).

²⁴³(CC, DM, İH, İM, KFT, Kİ, TA).

konuk Krh. *konuk* (DLT, KB, RKT, TİEM) “konuk, misafir” > Hrzm. *konuk* (Hrzm.)²⁴⁴ “konuk, misafir” ~ *konak* (AO, HŞ, K, KE, ME (1)) “misafir; ev, konak”; (HŞ) “konulacak yer, konma yeri” (Eker, 2015: 636; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 728; Ünlü, 2012b: 444; Ünlü, 2012a: 334). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme*, *ünlü düzleşmesi* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kow- Krh. *kow-* (DLT, KB) “kovmak, kovalamak, sürmek” > Hrzm. *kow-* (KE) “kovmak” ~ *kov-* (HŞ) “kovmak, defetmek” ~ *kaw-* (ME (2), NF) “kovmak, kovalamak, iteklemek” ~ *kav-* (HŞ, KE, NF) “kovmak, kovalamak, sürmek, iteklemek” (Eker, 2015: 642; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 732; Ünlü, 2012b: 456; Cihan, 2021: 521; Ünlü, 2012a: 297, 338). Ötümlü, sürekli-akıcı ve çift dudak ünsüzü w# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş-dudak ünsüzü v# ses birimine; yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

köndür- Hrzm. *köndür-* (HKT, KE, ME (1), ME (2), NF) “yöneltmek, çevirmek”; (HKT) “doğru yolu göstermek, hidayete erdirmek” ~ *könder-* (K, ME (1), ME (2)) “yöneltmek, çevirmek; göndermek, uzaklaştırmak” ~ ETT *göndür-* (SN) “göndermek, yollamak; uğurlamak, geri çevirmek”; (MT) “sürmek” ~ *gönder-* (DK, KM) “göndermek, yollamak, ulaştırmak” (Cihan, 2021: 532; Ünlü, 2012a: 342; Kanar, 2018: 296; Yavuz, 2007: 37; Öztürk, 2017: 114,199). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *köndgür-*).

könül- Hrzm. *könül-* (HKT, HŞ, KE, ME (1)) “doğru olmak, doğru yolu bulmak, hidayete ermek” ~ Kıp. *könül-* (İM) “doğru yola girmek, yönelmek” ~ *gönül-* (İH) “yönelmek, bir yönü tutup gitmek” ~ ETT *gönül-* (HŞ (2), KM, SN, YZ) “yönelmek, gitmek, doğrulmak, teveccüh etmek, yüzünü döndürmek, dönmek” ~ *gönül-* (HŞ (2), YD) “yönelmek, gitmek, doğrulmak, yüzünü döndürmek” ~ *yön-* (YZ) “yönelmek, davranmak, hamle yapmak” (Ünlü, 2012a: 344; Toparlı vd., 2007: 87, 158; Kanar, 2018: 296, 301; Özkan, 1995: 672; Boz, 2021: 69b; Öztürk, 2017: 170). Kıpçak Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Eski Türkiye Türkçesinde yuvarlak, geniş

²⁴⁴(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), NF).

ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. /ü/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; *ünlü düzleşmesi* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüş; *ünlü düşmesi* yoluyla da düşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak ünsüzü /# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /#k ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılaşma* ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /#y ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

könüldaş Hrz. *könüldaş* (HŞ) “gönüldaş” ~ ETT **gönüldaş** (SN) “dost, ahbap, sevgili” ~ **gönüldaş** (HŞ (2)) “dost, arkadaş sevgili” (Ünlü, 2012a: 344; Kanar, 2018: 301). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /#k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /#g ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, ön damak ve geniz ünsüzü /#/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü /+a/ ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /+e/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

körklüg Hrz. *körklüg* (Hrz.)²⁴⁵ “güzel” ~ *körklü* (Hrz.)²⁴⁶ “güzel” ~ *körklüg* (KE) “güzel” ~ *körkli* (HŞ) “güzel” ~ Kıp. *körklüg* (MG) “güzel, iyi, gösterişli” ~ *körklü* (CC, GT, MG, RH) “güzel, iyi, gösterişli” ~ *körkli* (CC, GT,) “güzel, iyi, gösterişli” ~ *körükli* (TZ) “güzel, iyi, gösterişli” ~ *körükli* (KFT) “güzel, iyi, gösterişli” ~ ETT **görklü** (GN, KM, ŞD, YZ) “güzel; gösterişli, çekici, cazibeli, alımlı”; (BL) “güzel, yakışıklı, göz alıcı” (Cihan, 2021: 533; Ünlü, 2012a: 346; Toparlı vd., 2007: 159; Özkan, 1995: 672; Turan, 2001: 137). Kıpçak Türkçesinde yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Eski Türkiye Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /#k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /#g ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

körüş- Hrz. *körüş-* (HKT, HŞ, ME (1), MM) “birbirini görmek, görüşmek” ~ *körüş-* (NF) “görüşmek” ~ ETT **görü-** (İN (2), SN, YZ) “görüşmek; selamlaşmak, tokalaşmak” (Ünlü, 2012a: 346, 347; Kanar, 2018: 301, 302; Özkan, 1995: 672). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /#k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /#g ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi*

²⁴⁵(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), NF).

²⁴⁶(HŞ, İML, ME (1), MM, MN (2), NF).

olmuştur.

köt(ü)r- Hrzm. *köt(ü)r-* (Hrzm.)²⁴⁷ “götürmek; kaldırmak, yükseltmek, taşımak, ortadan kaldırmak, yok etmek, tahammül etmek”; (HKT) “taşıma, yükleme” ~ *költür-* (NF) “götürmek” ~ *köter-* (Hrzm.)²⁴⁸ “kaldırmak, ortadan kaldırmak, taşımak; yükseltmek” ~ ETT *götür-* (DK, YD) “götürmek, taşımak”; (HŞ (2)) “yukarı kaldırmak, havalandırmak”; (SN) “yanında taşımak, ulaştırmak; dayanmak, sabretmek, katlanmak, çekmek; yok etmek, bertaraf etmek, uzaklaştırmak; ayırmak, açmak, kaldırmak, uzaklaştırmak”; (BL) “kaldırmak, taşımak, ortadan kaldırmak”; (FS, SN) “yukarı kaldırmak” (Cihan, 2021: 533; Ünlü, 2012a: 341, 348; Kanar, 2018: 303; Özkan, 1995: 672; Turan, 2001: 137; Öztürk, 2017: 114, 240, 281). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *kötür-*).

köyük Hrzm. *köyük* (HŞ, ME (2)) “yanık, acı, üzüntü; yanmış, yanık” ~ *köynük* (HŞ, ME (1)) “yanık, göynük, yangın, acı” ~ ETT *köynük* (HŞ (2)) “yanık; acı, ıstırap” ~ *göynük* (AD, DD, SN) “yanık; acı, ıstırap, keder; hicran” ~ *göyni* (İN (2), YD) “yanık; yüreği yanık” (Cihan, 2021: 534; Ünlü, 2012a: 348, 349; Kanar, 2018: 303, 461; Özkan, 1995: 672; Boz, 2021: 74b). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü i# ses birimine dönüşmüştür. k# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Kıp. *köyük*).

köyüklen- Hrzm. *köyüklen-* (ME (1)) “yanmak” ~ *köyüne-* (HŞ) “yanmak” ~ *küyün-* (İML) “yanmak” ~ Kıp. *köyün-* (BV, Kİ) “yanmak” ~ *köynü-* (İH) “pişmek, olmak, kemâle ermek” ~ *köyin-* (BM) “yanmak” ~ ETT *köyin-* (HŞ (2)) “yanmak, için için yanmak” ~ *göyin-* (GR, HŞ (2), MT, YZ) “yanmak”; (BL) “yanmak, olgunlaşmak” ~ *göynil-* (BL) “yanmak, yaranın çıban haline gelmesi” ~ *göyün-* (GR, MT, YZ) “yanmak” ~ *göyne-* (SN) “acımak, acı duymak; yanmak” (Ünlü, 2012a: 349, 366; Toparlı vd., 2007: 160; Kanar, 2018: 303; Turan, 2001: 137; Özkan, 1995: 672). Kıpçak Türkçesinde yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Düz, geniş ve öndamak ünlüsü e# ses

²⁴⁷(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (2), NF).

²⁴⁸(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MN (1), NF).

birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Eski Türkiye Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. /ü/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüş; *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. /e/ ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

köynüklük Hrzm. *köynüklüg* (KE) “yakıcı, yakan” ~ *köynüklig* (HŞ) “yakıcı, yakan” ~ *köynükli* (HŞ) “yakıcı, yakan” ~ ETT *köynüklü* (HŞ (2)) “yakıcı; yanık; acıklı; bağıryanık” ~ *göynüklü* (İN (2)) “yanık; yakıcı; acıklı” (Ünlü, 2012a: 348; Kanar, 2018: 304, 461, 462). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmesi; +g# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

közle- Hrzm. *közle-* (HŞ) “beklemek, gözetlemek” ~ ETT *gözle-* (İN (2)) “gözü yolda beklemek, gözetlemek”; (SN) “gözetmek, riayet etmek; çıkmak istemek; gözetlemek”; (RN, ŞD) “gözetlemek, beklemek, ummak, kollamak” (Ünlü, 2012a: 350; Kanar, 2018: 308; Özkan, 1995: 673). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kulan Krh. *kulan* (DLT, KB, TİEM) “yaban eşiği” > Hrzm. *kulan* (HŞ, İML, KE, MM) “kulan, yaban eşiği, vahşi at, yabani at”; (ME (2)) “yaban eşiği, yabani at, kısarak” ~ *kulan* “kulan, yaban eşiği, vahşi at, yabani at” (Eker, 2015: 675; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 746; Ünlü, 2012b: 494; Cihan, 2021: 535; Ünlü, 2012a: 352). Ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü n# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü η# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kurğtar- Hrzm. *kurtğar-* (HKT, KE, NF) “kurtartmak” ~ *kurtğar-* (HŞ, KE) “kurtartmak” ~ *kutğar-* (HŞ, İML, KE, MN (1), NF) “kurtartmak” ~ *kutğar-* (Hrzm.)²⁴⁹ “kurtarmak” ~ *kurtar-* (HKT, KE, ME (2), NF) “kurtarmak; kurtarmak, selamete erişirmek” ~ *kutar-* (Hrzm.)²⁵⁰ “kurtarmak; kurtarma, yardım” ~ Kıp. *kurtar-* (Gİ, GT, İM, KF) “kurtarmak, serbest bırakmak” ~ *kutğar-* (CC) “kurtarmak, serbest bırakmak” ~ *kutğar-* (CC, TZ) “kurtarmak, serbest bırakmak” ~ *kutur-* (TA) “kurtarmak, serbest bırakmak” (Cihan, 2021: 536; Ünlü, 2012a: 355, 357; Toparlı vd., 2007: 164, 165). Ötümsüz, süreksiz-

²⁴⁹(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF).

²⁵⁰(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MM).

patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *kurtğar*-).

kuruğ Krh. *kuruğ* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “kuru, boş (suçlama), asılsız”; (TİEM) “çör çöp, süprüntü” ~ *kuruğ* (DLT) “kuru” ~ *kuriğ* (TİEM) “kuru, boş, asılsız” ~ *kuri* (TİEM) “kuru” ~ *kur* (DLT) “kuru” > Hrzm. *kuruğ* (HKT, HŞ, KE, MM, NF) “kuru, boş, mahrum, kuru yiyecek”; (ME (1), ME (2), MM) “kuru, zayıf; yararsız; işe yaramaz”; (HKT, HŞ) “yeryüzünün denizle örtülü olmayan bölümü, kara” ~ *kuruğ* (MN (2)) “kuru” ~ **kuru** (İML, ME (2)) “kuru”; (K) “kara, toprak” ~ *kuri* (HŞ) “kuru, boş” (Demiryürek, 2012: 91; Eker, 2015: 679; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 747, 749, 750; Ünlü, 2012b: 495, 497, 500, 501; Cihan, 2021: 536; Ünlü, 2012a: 355, 356). Düz, dar ve artdamak ünlüsü *t*# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü *u*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kutur- Hrzm. *kutur*- (İML) “taşkınlık yapmak, kudurmak” ~ Kıp. *kutur*- (CC, TA, TZ) “kudurmak; hiddetlenmek, çıldırmak” ~ *kutuz*- (İH, TZ) “kudurmak; hiddetlenmek, çıldırmak”; (İH) “terbiyesizlik etmek” (Ünlü, 2012a: 358; Toparlı vd., 2007: 166). Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz *r*# ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü *z*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

küç Hrzm. *küç* (Hrzm.)²⁵¹ “güç, kuvvet, zulüm, kaba kuvvet, güçlük, zorluk”; (HKT) “insafsız, haksız, adaletsiz” ~ ETT *güç* (BL) “güç, takat, kuvvet”; (KM) “zor, çetin; güç, kuvvet; çaba”; (FS, MT, SN) “güçlük, eziyet, zulüm, sıkıntı; öfke, haksızlık” ~ **güc** (SN) “zulüm, eziyet, şiddet, sitem, kahır; asker, mücahit” (Cihan, 2021: 536; Ünlü, 2012a: 359; Kanar, 2018: 312, 314; Turan, 2001: 137; Özkan, 1995: 673; Öztürk, 2017: 199). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *#k* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *#g* ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü *#ç* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü *c*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Kıp. *küç*).

²⁵¹(HKT, HŞ, İML, K, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (2), NF).

kūḍ- Krh. *kūḍ-* (DLT) “beklemek” ~ *kūḍ-* (AH, DLT, KB, RKT, TIEM) “beklemek, gözlemek, mühlet vermek”; (RKT) “mühlet verilmek” > Hrzm. *kūḍ-* (HKT, KE) “beklemek, intizar eylemek” ~ *kūy-* (HKT, KE, ME (1), NF) “beklemek, muhafaza etmek, gecikmek”; (HKT) “beklemek, eğlenmek, mühlet vermek; bekleme, intizar etme; mühlet verme”; (ME (2)) “gözetlemek, görmek” (Demiryürek, 2012: 92; Eker, 2015: 688; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 754; Ünlü, 2012b: 511, 512; Cihan, 2021: 538; Ünlü, 2012a: 361, 365). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş-arası ünsüzü /ḍ/ ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kūlgü Krh. *kūlgü* (DLT, KB) “gülüş; gülen kimse” > Hrzm. *kūlgü* (KE) “eğlence, gülme” ~ *kūlkü* (İML) “gülme, eğlence” ~ *kūltgü* (KE) “eğlence, şamata” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 755; Ünlü, 2012b: 515; Ünlü, 2012a: 362). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ötümlüleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kūn Hrzm. *kūn* (Hrzm.)²⁵² “gün, gündüz; güneş”; (Hrzm.)²⁵³ “güneş, güneş ışığı, (mec.) sevgilinin yüzü” ~ ETT *gūn* (FN, KM) “gün, 24 saatlik süre”; (ETT)²⁵⁴ “sabah, gün, gündüz, güneş”; (FN, RN) “zaman, vakit”; (DK, KM, YD, YZ) “yirmi dört saatlik zaman dilimi, âlem, halk, ahali” (Cihan, 2021: 537; Ünlü, 2012a: 363; Kanar, 2018: 317-319; Özkan, 1995: 673; Öztürk, 2017: 115, 155, 199, 241, 282). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kūr Hrzm. *kūr* (HŞ, KE) “cesur, yiğit, gözü pek” ~ ETT *kūr* (SN) “cesur, yürekli, kabadayı; idraksiz, anlayışsız; inatçı, aksi, dik başlı; huysuz, kötü huylu” ~ *gūr* (FS) “kuvvetli, üstün, galip” (Ünlü, 2012a: 364; Kanar, 2018: 471; Özkan, 1995: 674). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

²⁵²(AO, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), NF).

²⁵³(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1) MM, NF).

²⁵⁴(AD, FŞ, HR, HŞ (2), İN (2), MT, SN, ŞD, YD).

küwen- Krh. *küwen-* (DLT, KB, RKT, TİEM) “güvenmek, övünmek”; (TİEM) “mutlu olmak, sevinmek” > Hrzm *küwen-* (HKT, KE, ME (1), ME (2), NF) “güvenmek, kibirlenmek, öğünmek, sevinmek; güvenmek; övünmek” ~ *küven-* (KE) “güvenmek, öğünmek, sevinmek”; (ME (1), NF) “kendisini beğenme, gururlanma” ~ **kuwan-** (HKT, HŞ, KE, ME (1)) “öğünmek, böbürlenmek, kıvanmak” ~ **kuvan-** (HKT, KE) “öğünmek, böbürlenmek, kıvanmak” (Eker, 2015: 700; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 758; Ünlü, 2012b: 522; Cihan, 2021: 538; Ünlü, 2012a: 358, 365). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine; ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine; düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

mündür- Krh. *mündür-* (DLT) “bindirmek” > Hrzm. *mündür-* (KE, ME (1), ME (2)) “bindirmek” ~ *mindür-* (HŞ, KE, MN (1), NF) “bindirmek, çıkarmak, aşmak” ~ *bindür-* (İML) “bindirmek” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 766; Ünlü, 2012b, 551; Cihan, 2021: 544; Ünlü, 2012a: 99, 394, 416). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

mügre- Krh. *mügre-* (DLT, TİEM) “(öküz vb.) böğürmek” ~ *mağra-* (DLT) “bağırarak” > Hrzm. *mügre-* (İML) “sığır ve koyun bağırarak” ~ *mağla-* (HŞ, KE, ME (2)) “ötmek, bağırarak, çağırmak” ~ *iğle-* (NF) “inlemek” ~ *iğre-* (ME (2)) “inlemek, kükremek” ~ Kıp. *mağla-* (GT, TZ) “bağırarak” ~ *mağra-* (CC) “melemek” ~ **munğra-** (CC) “kükremek, bağırarak, böğürmek” ~ **ağra-** (İH) “haykırmak, inlemek” ~ **ınra-** (İH) “inlemek, haykırmak, (aslan için) kükremek” ~ *eğre-* (TZ) “kükremek” Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 762, 766; Ünlü, 2012b, 551; Cihan, 2021: 513, 539; Ünlü, 2012a: 262, 377; Toparlı vd., 2007: 9, 74, 101, 177, 188). Harezmi Türkçesinde ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *aykırılışma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü /l/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve çift dudak ünsüzü #m ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *gerileyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü #η ses birimi *ünsüz ayrışması* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı, art damak ve ağız ünsüzü /ğ/ ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı diş ve geniz ünsüzü /n/ ses birimine dönüşmüştür.

/l/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla /r/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü #ı ses birimine; *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla da yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. #m ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ohşa- Hrz. *ohşa-* (Hrz. ²⁵⁵ “benzemek, andırmak” ~ Kıp. *oğşa-* (BV) “benzemek, bir şeye uymak” ~ *ohşa-* (Kıp.) ²⁵⁶ “benzemek, bir şeye uymak” ~ *okşa-* (KK, TZ) “benzemek” ~ *oşka-* (CC) “bir şeye uymak, benzemek” ~ *ovşa* (CC) “bir şeye uymak, benzemek” ~ *oşa-* (TZ) “benzemek, bir şeye uymak” (Cihan, 2021: 548; Ünlü, 2012a: 441; Toparlı vd., 2007: 10, 205). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimi *süreksizleşme* ve *paylayıcılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimine; *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. /k/ ses birimi ile ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

oprağ Hrz. *oprağ* (MM) “elbise, giysi”; (KE, NF) “eskimiş, yıpranmış” ~ Kıp. *oprağ* (CC) “elbise”; (TZ) “yıpranmış” ~ *aprağ* (TZ) “kumaş; yıpranmış; tanrı yayı, yeşil kuşak” (Ünlü, 2012a: 447; Toparlı vd., 2007: 10, 205). Yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü #o ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü #a ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

oruğ Krh. *oruğ* (TİEM) “yol” > Hrz. *oruğ* (HKT, ME (1), ME (2)) “yol, patika, sınır; ibret, ders; sınır, had, ölçü, hedef, mesafe, uzaklık” ~ *ozuğ* (ME (1), ME (2)) “ibret, ders; sınır, had, ölçü; son” ~ *uruğ* (ME (1), ME (2)) “ibret, ders; sınır, had, ölçü, hedef; sınır, uç” (Ünlü, 2012b: 589; Cihan, 2021: 587; Ünlü, 2012a: 449, 454). Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /z/ ses birimine; yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü #o ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü #u ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ög Hrz. *ög* (HŞ, KE, ME (1), NF) “akıl, us” ~ *öğ* (KE) “akıl, us” ~ Kıp. *ög* (MG) “akıl, zihin”; (TA) “hatır, gönül” ~ *ök* (MG) “akıl, zihin”; (Kİ) “kalp” (Ünlü, 2012a: 446, 461; Toparlı vd., 2007: 209). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü g# ses birimi

²⁵⁵(HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MN (2), NF).

²⁵⁶(BV, GT, Gİ, İM, İN, KF, MG, MS, RH).

ötümsüzleşme yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *k*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

öğdin Hrz. *öğdin* (HŞ, K) “önceden, önce” ~ ETT *öğdin* (BL) “önce, ilkin, ilk önce; peşin”; (FS, YZ) “önceden, evvelden” ~ *öndin* (İN (2)) “önce, önceden, ilk olarak; önünde, önü sıra”; (FŞ) “-den önce” (Ünlü, 2012a: 461; Kanar, 2018: 539, 540; Turan, 2001: 158; Özkan, 1995: 705). Ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü /*ŋ*/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /*n*/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

salın- Hrz. *salın-* (HKT, NF) “aşağı salınmak, salınmak, düşmek, yukarıdan aşağıya sarkmak”; (KE) “salınmak, salınarak yürümek” ~ Kıp. *salın-* (CC, İH) “iki tarafa salınarak yürümek”; (İM) “saç kıvrık olmayıp sarkmak; hapse atılmak”; (Kİ) “gönderilmek, salınmak”; (BV, MG, RH, TZ) “bırakılmak” ~ *selin-* (BV) “salınmak, gönderilmek” (Ünlü, 2012a: 499, 500; Toparlı vd., 2007: 225, 231). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /*a*/ ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /*e*/ ses birimine; düz, dar ve artdamak ünlüsü /-*ı*/ ses birimi de *öndamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /-*i*/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sanç- Hrz. *sanç-* (Hrz.)²⁵⁷ “saplamak, vurmak, yaralamak, kesmek, sançmak, dürtmek, sokmak; vurmak, delmek, mızraklamak”; (HKT) “dürtme, dürtükleme” > Kıp. *sanç-* (İM) “karnını yarmak; bastonla vurmak”; (TA) “hayvanı yürütmek için vurmak, dürtmek”; (Kıp.)²⁵⁸ “delmek, delip geçmek, saplamak”; (İN) “takmak, bağlamak” ~ *sanıç-* (KFT) “(hayvanı yürütmek için) “batırmak, dürtmek” ~ *sanş-* (KK) “delmek, delip geçmek, saplamak” (Cihan, 2021: 559; Ünlü, 2012a: 501; Toparlı vd., 2007: 226). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /*ı*/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü *ç*# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaştırma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü *ş*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sançış Hrz. *sançış* (KE, ME (1)) “savaş, vuruşma” ~ Kıp. *sançış* (BM, CC, KFT, MG) “vuruşmak, dürtüşmek, savaş” ~ *sançıç* (TZ) “vuruşma, dürtüşme, savaş” ~ *sanşış* (DM) “vuruşma, dürtüşme, savaş” (Ünlü, 2012a: 501; Toparlı vd., 2007: 226). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /*ç*/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme*,

²⁵⁷(HKT, HŞ, İML, KE, ME (2), MN (1), NF).

²⁵⁸(CC, GT, İH, Kİ, MG, TZ).

süreklileşme ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine; ş# ses birimi ise *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ç# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

satğaş- Krh. *satğaş-* (DLT, TİEM) “rasgelmek, kavuşmak, karşılaşmak” ~ *sataş-* (TİEM) “karşılaşmak” > Hrzm. *satğaş-* (HKT, ME (1), ME (2), NF) “buluşmak, kavuşmak, karşılamak, karşılaşmak, görüşmek, rastlamak”; (ME (1)) “görüşme, ziyaret”; (HKT) “kavuşma, ulaşma, erişme” ~ *sathaş-* (MM) “birleşmek” ~ *sataş-* (ME (1)) “görüşmek, rastlamak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 808; Ünlü, 2012b, 661; Cihan, 2021: 560; Ünlü, 2012a: 504). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sedre- Krh. *sedre-* (DLT) “incelmek, seyremek, seyrekleşmek; (elbise) havı dökülüp eskimek; (kalabalık) hafiflemek, azalmak” > Hrzm. *seyrel-* (ME (1)) “seyrelmek, azalmak, açılmak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 812; Ünlü, 2012b, 666; Ünlü, 2012a: 517). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüz /d/ ses birimi ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak ünsüzü -l# ses birimi türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sekre- Krh. *sekre-* (DLT) “seğirtmek” ~ *sekri-* (DLT) “(su vb. şeylere) atlamak; zıplamak, seğirtmek” > Hrzm. *sekri-* (KE) “atlamak, sıçramak, zıplamak” ~ *sekir-* (HŞ, KE, NF) “koşmak, harekete geçmek, hamle kılmak” ~ *segir-* (ME (2)) “koşmak” ~ *sikir-* (HŞ, İML) “sıçramak; seyirmek” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 813; Ünlü, 2012b, 667; Cihan, 2021: 561; Ünlü, 2012a: 509, 510, 523). Düz, dar ve öndamak ünlüsü i# ses birimiyle ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz r# ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sewüglüg Krh. *sewüglüg* (TİEM) “sevimli, sevilen” ~ *sewüglük* (DLT, RKT) “sevgi” ~ *sewüklük* (DLT) “sevgi” > Hrzm. *sewüglüg* (HŞ, KE, ME (2), NF) “sevgili, dost, hoş giden, iyi, istenilen, sevilen” ~ *sewüglük* (HKT, KE, ME (2)) “sevgi; dostluk ~ *sewüglük* (ME (1)) “sevgi; dostluk” ~ *söwüglüg* (KE) “sevilen, sevgili” ~ *söwüglük* (KE) “sevgi, dostluk” ~ *sewüglü* (ME (1)) “sevgili, sevimli” ~ Kıp. *sevgülü* (KFT, İM) “hoşa giden, sevgili, sevimli” ~ *sevgülü* (MS) “hoşa giden, sevimli, sevgili” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 816; Ünlü, 2012b: 674, 675; Cihan, 2021: 561; Ünlü, 2012a: 515, 516, 531; Toparlı

vd., 2007: 233). Harezmi Türkçesinde ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine; düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde /g/ ses birimi ile yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. *ü#* ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü *i#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. E. Uyg. *sevüglüg*).

sınğan Hrzm. *sınğan* (ME (2)) “kırılan, kırılğan” ~ ETT *sınğan* (TEF) “yenik, yenilip kaçan”; (HŞ (2)) “yenilgi, bozgun” (Cihan, 2021: 562; Kanar, 2018: 585). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme*, *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sınuğ Hrzm. *sınuğ* (HŞ, KE, ME (2), MM, NF) “kırık, kırılmış olan, tam olmayan” ~ *sınık* (İML) “kırık, kırılmış” ~ ETT *sınuğ* (BL) “kırık; bozulmuş; değeri düşürülmüş”; (FS, İN (2)) “kırık, kırılmış” ~ *sınuğ* (SN) “kırık, kırılmış; mütevazı” (Cihan, 2021: 562; Ünlü, 2012a: 521; Kanar, 2018: 585-587; Özkan, 1995: 713; Turan, 2001: 163). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimi *sürekileşme* ve *sızılama* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü *h#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

siliğ Krh. *siliğ* (DLT, KB) “zarif, tatlı dilli, nazik, düşünceli, temiz huylu, yakışıklı ve güzel konuşan” ~ *sılığ* (AH) “güzel” > Hrzm. *siliğ* (KE, ME (1) MM) “temiz, pak, ince, yumuşak” ~ *silik* (İML) “temiz, pak, ince, yumuşak” ~ *sılığ* (KE) “temiz, pak, nazik, değerli, kıymetli” ~ Kıp. **sili** (CC, Kİ) “saf, temiz; iffetli, temizlenmiş” (Demiryürek, 2012: 118; Eker, 2015: 883; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 824; Ünlü, 2012b: 682, 688; Ünlü, 2012a: 520, 523; Toparlı vd., 2007: 237). Harezmi Türkçesinde ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *g#* ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *k#* ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde *g#* ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sizik Krh. *sizik* (KB) “seziş, sezme, şüphe” ~ *sizig* (DLT) “zan” ~ *sézik* (DLT, TIEM) “seziş, sezme”; (TIEM) “darlık, güçlük, zorluk, meşakkat, günah; şüphe, tereddüt” ~ *sézig* (DLT, RKT) “müjde, zan, sanı” > Hrzm. *sizik* (ME (2)) “şüphe, seziş” ~ *sizig* (HKT)

“zan” ~ *sézig* (ME (1), MM) “zan, tahmin, seziş, şüphe, kuşku” ~ *sezig* (KE, ME (1)) “zan, tahmin, seziş, şüphe, kuşku” ~ *sezik* (NF) “zan, tahmin, seziş, şüphe, kuşku” (Eker, 2015: 885; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 816, 826; Ünlü, 2012b: 677, 691; Cihan, 2021: 564; Ünlü, 2012a: 517, 518, 526). Düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /è/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. E. Uyg. *sizik*).

soğuk Krh. *soğuk* (KB, TİEM) “soğuk” ~ *soğık* (KB, TİEM) “soğuk” ~ *sawuk* (RKT, TİEM) “soğuk” > Hrzm. *sowuk*²⁵⁹ (HKT) “soğuk; serin” ~ *sovuk* (HŞ, İML) “soğuk; serin” ~ *savuk* (İML, KE) “soğuk” ~ *sawuk* (HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF) “soğuk” (Eker, 2015: 886; Ünlü, 2012b: 664, 692; Cihan, 2021: 560; Ünlü, 2012a: 506, 529). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sokuştur- Hrzm. *sokuştur-* (ME (1), ME (2)) “sokuşturmak” ~ ETT **soğşur-** (MT) “sokuşturmak, katıp karıştırmak” (Cihan, 2021: 564; Ünlü, 2012a: 527; Kanar, 2018: 592; Yavuz, 2007: 138). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /-u/ ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /-t/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sökel Krh. *sökel* (DLT, TİEM) “hasta” > Hrzm. *sökel* (Hrzm.)²⁶⁰ “hasta, sayrı” ~ *sökül* (KE) “hasta, zayıf, güçsüz” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 831; Ünlü, 2012b: 697; Cihan, 2021: 564, 565; Ünlü, 2012a: 530). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ilerleyici, uzak, yarı benzeşme, ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sözlen- Hrzm. *sözlen-* (HKT, KE, ME (1)) “söylenmek, konuşturulmak” ~ Kıp. *sözlen-* (GT, KFT) “söylenmek, denilmek, kendisine konuşulmak” ~ *söylen-* (KK) “söylenmek, denilmek, kendisine konuşulmak” ~ **sölen-** (KK) “söylenmek, denilmek, kendisine konuşulmak” (Ünlü, 2012a: 532; Toparlı vd., 2007: 241, 242). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /z/ ses birimi *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi*

²⁵⁹Karahanlı Türkçesinde *sowukluk* (TİEM) “soğukluk” ifadesi geçmektedir (Ünlü, 2012b: 695). Bu nedenle sözcük fono-semantik başkalaşma olarak değerlendirilmemiştir.

²⁶⁰(HKT, HŞ, İML, ME (1), (ME (2), MM, NF).

olmuştur.

sürt- Hrzm. *sürt-* (Hrzm.)²⁶¹ “sürtmek, ovmak, bulaştırmak, sürmek, sürünmek; sürmek, sürtmek, değdirmek” ~ *sürüt-* (ME (1)) “sürmek, sürütmek” ~ Kıp. *sürt-* (Kıp.)²⁶² “sürtmek” ~ *sürüt-* (Kıp.)²⁶³ “sürtmek” ~ **sürtü-** (TZ) “sürtmek, kaşımak” (Cihan, 2021: 567; Ünlü, 2012a: 541; Toparlı vd., 2007: 246). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi ile ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *t#* ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

şes- Krh. *şes-* (DLT) “(düğüm) çözmek, (at vb. hayvanları) bağından serbest bırakmak”; (TİEM) “çözmek” > Hrzm. *şes-* (İML ME (1)) “çözmek, açmak” ~ *şêş-* (MM) “çözmek, açmak” ~ *çeş-* (KE) “çözmek” ~ *şış-* (HŞ) “çözmek, koparmak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 845; Ünlü, 2012b: 719; Ünlü, 2012a: 134, 550, 552). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /ê/ ses birimine; *ünlü daralması* yoluyla da düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tağıt- Krh. *tağıt-* (KB) “dağıtmak” > Hrzm. *tağıt-* (HKT, ME (1), ME (2), NF) “dağıtmak, darmadağın etmek”; (HKT) “bölük bölük etmek, parçalara ayırmak; saçmak, savurmak; ayrılmak, uzaklaşmak; darmadağın etmek; saçma, savurma” (Eker, 2015: 919; Ünlü, 2012b: 725; Cihan, 2021: 571; Ünlü, 2012a: 560). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tamağ Hrzm. *tamağ* (HŞ, İML, ME (1), ME (2), MM) “damak; küçük dil” ~ Kıp. *tamağ* (BV, CC, Kİ) “damak”; (TZ) “boğaz” (Cihan, 2021: 572; Ünlü, 2012a: 562; Toparlı vd., 2007: 260). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *g#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Kıp. *tamağ*).

tansuğ Hrzm. *tansuğ* (KE) “nefis, harika, şaşılası, nadir” ~ *tansuk* (KE) “nefis, harika, şaşılası, nadir” ~ *taşuk* (HŞ, ME (1)) “yeni ve acayip, şaşılacak, hayret verici”; (HKT) “eşsiz ve mükemmel; eşsizlik, mükemmellik; “acayip, tuhaf” ~ *daşuk* (ME (1)) “tuhaf, acayip” ~ Kıp. *dansuk* (İH) “zarif, latif, kıymetli şeyler; acayip, şaşılacak şey” (Ünlü, 2012a: 141, 566; Toparlı vd., 2007: 56, 262). Ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü /ŋ/ ses

²⁶¹(HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

²⁶²(CC, İM, İN, KF, MG, RH).

²⁶³(Gİ, KF, Kİ, MG, MS, TTZ).

birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Kıp. *tañsık*).

teg- Krh. *teg-* (AH, DLT, KB) “değmek, dokunmak, ulaşmak, erişmek; isabet etmek; yakalamak, saldırmak”; (RKT) “kapamak, kuşatmak”; (TİEM) “değmek, dokunmak, ermek, erişmek, varmak; kapamak, kuşatmak; istemek, irade etmek, isabet etmek, dokunmak; el sürmek, temasa geçmek, yoklamak; nail olmak, elde etmek, erişmek, nail kılmak, kavuşturmak; uğramak, maruz kalmak; isabet etmek; kaplamak, bürümek” > Hrzm. *têg-* (ME (1)) “ulaşmak, değmek; fiyat etmek, değmek” ~ *tig-* (HKT, HŞ, ME (2), MN (1), MN (2)) “değmek, erişmek, yetişmek, ulaşmak”; (HKT, K) “isabet etmek”; (HKT) “katılmak, karışmak, kaynaşmak” (Demiryürek, 2012: 127; Eker, 2015: 950; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 865; Ünlü, 2012b: 768, 769; Cihan, 2021: 578; Ünlü, 2012a: 577, 591). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /ê/ ses birimine; *ünlü daralması* yoluyla da düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Hrzm. *teg-*).

tegme Hrzm. *tegme* (HKT, KE, ME (1), ME (2), NF) “her, her bir; bir bir” ~ *têgme* (MM) “her, her bir” ~ *tigme* (HKT, HŞ, K, MN (1), MN (2)) “her” ~ Kıp. *tegme* (CC) “beheri, her biri” ~ *teyme* (Kİ) “her” ~ *degme* (BM, Kİ, TZ) “beheri, her biri” ~ *tigme* (BV, GT, İM, MG) “her, değme” ~ *time* (KK, TZ) “değme, her, her zaman” (Cihan, 2021: 574; Ünlü, 2012a: 577, 578, 591; Toparlı vd., 2007: 58, 268, 273, 275, 276). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *tegme*).

tegür- Hrzm. *tegür-* (AO, HKT, KE, ME (2), NF) “değdirmek, dokundurmak, vermek, ulaştırmak, bildirmek”; (HKT) “katmak, ilhak etmek; ulaştırma, bildirme, tebliğ” ~ *têgür-* (MM) “değdirmek, dokundurmak, vermek, ulaştırmak, bildirmek” ~ *tekir-* (İML) “ulaştırmak, erdirmek” ~ *tigür-* (HKT, K, MN (1), MN (2)) “göndermek, ulaştırmak, isabet ettirmek” ~ ETT *degür-* (FS, RN, YZ) “ulaştırmak, eriştirmek, iletmek; duyurmak, bildirmek”; (SN) “değdirmek, temas ettirmek; bildirmek, tebliğ etmek, ulaştırmak ilan etmek; vermek” ~ *degir-* (FS, RN, YZ) “ulaştırmak, eriştirmek, duyurmak, bildirmek” (Cihan, 2021: 574; Ünlü, 2012a: 578, 580, 591; Kanar, 2018: 191; Özkan, 1995: 660; Öztürk, 2017: 150). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /-ü/ ses birimi *ilerleyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla

düz, dar ve öndamak ünlüsü /-i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *tegür-*).

telik Krh. *telik* (DLT) “delik” > Hrzm. *telük* (KE, ME (2)) “delik” ~ *télük* (MM) “delik” ~ **tölük** (KE) “delik; geçit” ~ *delük* (ME (1)) “delik” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 867; Ünlü, 2012b: 777; Cihan, 2021: 575; Ünlü, 2012a: 144, 581, 603). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimine; düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi de *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tepün- Hrzm. *tepün-* (KE) “saldırmak, hücum etmek”; (ME (2)) “(hayvan için) tepinmek” ~ *tepin-* (ME (2)) “(hayvan için) tepinmek” ~ *tipün-* (HŞ) “tepinmek” ~ ETT **depin-** (SN) “tepinmek; saldırmak, şiddetle hareket etmek; kesilmek” (Cihan, 2021: 576; Ünlü, 2012a: 584, 594; Kanar, 2018: 198). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ter Krh. *ter* (DLT, KB, RKT, TİEM) “ücret, karşılık, mükâfat”; (TİEM) “mehir” > Hrzm. *ter* (HKT, İML, KE, ME (1), (ME (2)) “ücret, kira” ~ **der** (KE, ME (1)) “ter, ücret, ücretle birini tutma” (Eker, 2015: 964; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 871; Ünlü, 2012b: 787; Cihan, 2021: 576; Ünlü, 2012a: 145, 584). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tezgin- Hrzm. *tezgin-* (Hrzm.)²⁶⁴ “dönmek, gezmek, gezinmek, dolaşmak”; (HKT) “tavaf etmek; olduğundan daha değişik bir hale geçmek, dönmek” ~ *tizgin-* (HKT) “dönmek, dolaşmak” ~ Kıp. *tezgin-* (İM) “dönmek, çevrilmek” ~ *tezgün-* (İM) “dönmek, çevrilmek” ~ *tizgin-* (BV, İM) “döndürmek, çevirmek”; (MG) “dönmek, dolaşmak” ~ *tizgün-* (MG) “dönmek, dolaşmak”; (İM) “döndürmek, çevirmek” ~ *tezken-* (Kİ) “bir şeyin etrafını dolaşmak, dönmek” ~ *dizgin-* (İH) “bir şeyin etrafını dolaşmak” (Cihan, 2021: 577; Ünlü, 2012a: 589, 597; Toparlı vd., 2007: 63, 273, 278). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *tezgin-*).

²⁶⁴(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF).

tın Hrzm. *tın* (HŞ, ME (2)) “nefes, ruh; “nefes, can” ~ *dın* (ME (1)) “nefes, soluk” ~ Kıp. *tın* (CC, Kİ) “ruh; zeka” ~ *dın* (Kİ) “nefes, soluk” ~ *ten* (CC) “ruh; zeka” (Cihan, 2021: 577; Ünlü, 2012a: 148, 590; Toparlı vd., 2007: 61, 269, 274). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *öndamaksillaşma* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *tın*).

tındur- Krh. *tındur-* (DLT) “(birisinin) rahatını sağlamak, dinlendirmek” ~ *tındur-* (KB) “rahat etmek, dinlendirmek” > Hrzm. *tındur-* (HŞ, K, ME (1)) “dinlendirmek, sakinleştirmek, rahat ettirmek” ~ *tınandur-* (ME (2)) “dinlendirmek, rahatlatmak” ~ *tıındur-* (HŞ) “dinlendirmek, sakinleştirmek, rahat ettirmek” ~ **dındur-** (ME (1)) “dindirmek, dinlendirmek” (Eker, 2015: 975; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 877; Ünlü, 2012b: 799; Cihan, 2021: 577; Ünlü, 2012a: 148, 590). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı ve dış ünsüzü /n/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü /ŋ/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tigi Hrzm. *tigi* (HKT, HŞ) “kadar, e kadar, dek” ~ *tigin* (MN (2)) “...kadar” ~ *tēgi* (MM) “kadar” ~ *tegi* (HKT, KE, NF) “kadar” ~ Kıp. *tigi* (BV, İM) “kadar, -e kadar” ~ *tegi* (İM) “-e kadar” ~ *digi* (İM) “-e kadar” ~ *tigin* (BV, İM) “kadar, -e kadar” ~ *tegin* (İN, RH) “değin, kadar” ~ *tegin* (RH) “değin, kadar” ~ *degin* (Gİ, KF, KK, MS, İN, RH) “kadar, -e kadar” ~ *deginç* (KF, RH) “kadar, -e kadar” ~ *deginçe* (KK) “kadar, -e kadar” ~ *deyin* (CC) “kadar, -e kadar” ~ **dağın** (CC) “değin, ve, ve dahi” (Ünlü, 2012a: 577, 591; Toparlı vd., 2007: 55, 57, 60, 61, 268, 275). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine; düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine; *artdamaksillaşma* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla da düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tirgük Hrzm. *tirgük* (KE) “direk, kazık” ~ *tirek* (HŞ, NF) “direk, kavak, ağaç”; (ME (2)) “direk” ~ Kıp. *tirek* (CC, İM, Kİ) “direk; destek”; (DM, GT,) “ağaç” ~ **direk** (BM, KF, Kİ, MS) “direk; destek” (Cihan, 2021: 578; Ünlü, 2012a: 594; Toparlı vd., 2007: 62, 277). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *tirek*).

tit- Hrzm. *tit-* (ME (2)) “(yün için) ditmek” ~ Kıp. *tit-* (TA, TZ) “ditmek, tüylerini yolmak” ~ **did-** (Kİ, KFT) “ditmek, tüylerini yolmak”; (KF) “yün, pamuk vb. atmak” (Cihan, 2021: 579; Toparlı vd., 2007: 61, 277). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t, t# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d, d# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

toķı- Hrzm. *toķı-* (KE, ME (2), NF) “dokumak, (örümcek) ağ örmek”; (HKT) “vurmak, çarpmak” ~ *toķu-* (İML, KE, ME (1), MN (2), NF) “dokumak, (örümcek) ağ örmek”; (ME (2)) “dokumak, vurmak; dokuma”; (KE) “kanat çırpma” ~ *doķu-* (ME (1)) “iç içe girmek” ~ Kıp. *toķı-* (GT, Kİ) “dokumak, örmek”; (Kİ) “şiddetle vurmak” ~ **doķı-** (KFT) “çakmak, vurmak”; (TA) “cezalandırmak, vurmak” ~ *toķu-* (İM) “dokumak, örmek” ~ *toķu-* (TZ) “dokumak, örmek” ~ *toķu-* (CC) “dokumak, örmek” ~ *doķu-* (KFT) “çakmak” (Cihan, 2021: 580; Ünlü, 2012a: 150, 598, 599; Toparlı vd., 2007: 63, 279). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

toķın- Hrzm. *toķın-* (KE) “dokunmak” ~ *toķun-* (HKT, NF) “(kumaş) dokunmak, örülmek” ~ ETT *toķın-* (HŞ (2)) “dokunmak” ~ **toķın-** (İN (2)) “dokunmak, değmek, isabet etmek, saplanmak” ~ *toķun-* (FŞ) “dokunmak, isabet etmek” ~ **doķın-** (MT) “dokunmak; temas etmek; karşı koymak, karşı durmak, çarpışmak; isabet etmek, çarpmak” ~ **doķın-** (SN) “dokunmak, isabet etmek; saplamak” (Ünlü, 2012a: 598, 599; Kanar, 2018: 218, 235, 652, 653; Şahin, 2011: 489; Yavuz, 2007: 73, 75). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Kıp. *toķun-*).

tölek Krh. *tölek* (DLT, RKT, TİEM) “dölek, kuvvetli, basiretli, oturaklı, gönlü sakin kişi”; (DLT) “gönlü rahat ve sakin, aldırıışsız” > Hrzm. **tülek** (İML) “sükun, barışıklık”; (HŞ) “alçak gönüllü, pişkin” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 895; Ünlü, 2012b: 822; Ünlü, 2012a: 611). Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

töre- Hrz. *töre-* (HŞ, MN (1), MN (2)) “türemek” ~ *türe-* (ME (1)) “türemek” ~ ETT *döri-* (MT) “var edilmek; türemek” ~ **düri-** (SN) “türemek, zuhur etmek”; (AD (2)) “peyda olmak, ortaya çıkmak” (Ünlü, 2012a: 603, 612; Kanar, 2018: 224, 235; Özkan, 1995: 663; Yavuz, 2007: 81, 119, 144, 148, 244). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü *e#* ses birimi *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü *ü#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

törü Krh. *törü* (DLT, KB) “töre; örf, adet; kanun; nizam” > Hrz. *töre* (HŞ, KE, ME (1), NF) “töre, gelenek; usul” ~ **döre** (ME (1)) “töre, gelenek; usul” ~ Kıp. *töre* (CC, İM) “din, âdet, görenek, örf, töre”; (CC) “kanun, kural, yasa” ~ **türe** (TZ) “din, âdet, görenek, örf, töre” ~ **tür** (TZ) “din, âdet, görenek, örf, töre” ~ **tura** (İH) “din, âdet, görenek, örf, töre” ~ **düre** (Kİ) “kanun, töre” (Eker, 2015: 1009; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 897; Ünlü, 2012b: 824; Ünlü, 2012a: 152, 603; Toparlı vd., 2007: 67, 282, 284, 287). Harezmi Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü *#t* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü *#d* ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü *ü#* ses birimi *ünlü genişlemesi* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü *e#* ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde *#t* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla *#d* ses birimine; yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü */ö/* ses birimi *ünlü daralması* yoluyla */ü/* ses birimine; *ünlü daralması* ve *artdamaksillaşma* yoluyla da yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü */u/* ses birimine dönüşmüştür. *e#* ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü *a#* ses birimine dönüşmüş; *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

töş Hrz. *töş* (HŞ, İML) “döş (göğsün ortası yahut üst tarafı)”; (İML) “göğüs”; (ME (2)) “göğüs, döş” ~ Kıp. *töş* (BV, CC, Kİ, TZ) “göğüs, döş; kaburga altı” ~ **döş** (RH) “göğüs, döş; kaburga altı” ~ **dös** (TA) “göğüs, döş; kaburga altı” (Cihan, 2021: 582; Ünlü, 2012a: 604; Toparlı vd., 2007: 65, 282). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü *#t* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü *#d* ses birimine; ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü *#ş* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü *s#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

turgur- Krh. *turgur-* (DLT) “ayağa kaldırmak; (duvar vb.) yapmak, bir şey dikmek”; (KB) “durdurmak; esirgememek”; (TİEM) “zayıflatmak, yordurmak, durgunlaştırmak” ~ **turguz-** (TİEM) “bina yapmak” > Hrz. **durguz-** (ME (1)) “kaldırmak, yükseltmek” ~

Kıp. *turgur-* (BM) “ayağa kaldırmak, dikeltmek” ~ *turguz-* (Kıp.)²⁶⁵ “durdurmak, hareketten alıkoymak”; (Kİ, TZ) “ayağa kaldırmak, dikeltmek” ~ *durgur-* (Gİ, İH) “durdurmak, hareketten alıkoymak”; (KF) “ayağa kaldırmak” ~ *durguz-* (Gİ, İN, KF, MS) “durdurmak”; (KF) “ikame etmek, yerine getirmek”; (KF) “ayağa kaldırmak” ~ *durkuz-* (KFT) “durdurmak” (Eker, 2015: 1028; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 901; Ünlü, 2012b: 832; Ünlü, 2012a: 153; Toparlı vd., 2007: 65, 284). Harezmi Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde ötümlü, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü -z# ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz -r# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Hrzm. *turgur-*).

turuğ- Krh. *turuğ-* (DLT, RKT, TİEM) “(kan vb.) durmak; durdurulmak, (yarada cerahat) birikmek, toplanmak” > Hrzm. *turuğ-* (HKT, HŞ, KE, ME (1)) “durmak, yerleşmek, beklemek, bulunmak, hareketsiz kalmak, yürümek”; (HKT) “bir yerde olmak ve bulunmak; sebat etmek” ~ *duruk-* (ME (1)) “durmak, duraklamak, hareketsiz kalmak, bulunmak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 902; Ünlü, 2012b: 833; Ünlü, 2012a: 153, 607). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tümrü Hrzm. *tümrü* (İML) “tef, musiki aleti” ~ *tümrük* (İML) “davul” ~ Kıp. *tümrü* (TA) “dümbelek, tef, büyük davul” ~ *dümrü* (Kİ) “tef; dümbelek (Türk mûsikîsinde usul vurmaya yarayan, dibine deri gerilmiş bir çömlekten ibaret bir çeşit darbuka)” ~ *dümrü* (TZ) “tef; dümbelek” (Ünlü, 2012a: 611; Toparlı vd., 2007: 67, 287). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü ü# ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü i# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *tümrü*).

tüp Hrzm. *tüp* (Hrzm.)²⁶⁶ “dip, kök, alt”; (HKT) “oyuk ve çukur bir şeyin en alt bölümü” ~ Kıp. *tüp* (CC, GT, İM, MG, TZ) “dip, temel, kök” ~ *tüb* (BV, CC) “dip, temel, kök” ~ *tip* (MG) “dip, kök” ~ *tib* (RH, TA) “dip, temel, kök” ~ *dib* (DM, KF, RH) “dip, temel, kök” ~ *dip* (DM, Gİ, KFT, Kİ, MS) “bir şeyin nihayeti” (Cihan, 2021: 584; Ünlü, 2012a:

²⁶⁵(BV, GT, İM, Kİ, MG, TZ)

²⁶⁶(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MN (1), NF).

612; Toparlı vd., 2007: 61, 62, 274, 276, 286, 287). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü p# ses birimi ise *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü b# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tür- Krh. *tür-* (DLT, TİEM) “dürmek”; (KB) “dürmek, düzenlemek” > Hrzm. *tür-* (HKT, ME (2), NF) “dürmek, katlamak, bükmek” ~ *dür-* (ME (1)) “dürmek, katlamak, bükmek” (Eker, 2015: 1064; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 910; Ünlü, 2012b: 850; Cihan, 2021: 584; Ünlü, 2012a: 154, 612). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

türt- Krh. *türt-* (DLT) “(yağ vb. bir şey) sürmek, sıvamak”; (KB) “dürtmek”; (TİEM) “mesh etmek, silmek, okşamak, koparmak” > Hrzm. *türt-* (KE, ME (2), MM) “dürtmek, sürtmek, iteklemek; sürmek, dürtmek, bulaştırmak” ~ *dürt-* (İML) “sürmek, sürtmek, itelemek” (Eker, 2015: 1066; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 911; Ünlü, 2012b: 851; Cihan, 2021: 584; Ünlü, 2012a: 155, 613). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

türül- Krh. *türül-* (DLT, RKT, TİEM) “dürülmek” > Hrzm. *türül-* (HKT, HŞ, ME (1), ME (2)) “dürülmek; toparlanmak, kıvrılmak” ~ *dürül-* (ME (1)) “dürülmek; toparlanmak, kıvrılmak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 912; Ünlü, 2012b: 851; Cihan, 2021: 584; Ünlü, 2012a: 155, 613). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tüzül- Krh. *tüzül-* (DLT, KB TİEM) “düzelmek, tertip ve tanzim edilmek; (iş vb. için) yoluna girmek, düzelmek; (yer için) düzletilmek; düzleşmek; (nağme için) uyum sağlanmak, akort edilmek” ~ *tüzer-* (DLT) “(yer vb. şeyler) düzleşmek, düzelmek” ~ *tizil-* (DLT, KB, TİEM) “dizilmek” > Hrzm. *tüzül-* (HŞ, KE, ME (1)) “dizilmek”; (ME (2)) “dizilmek, tanzim edilmek”; (HKT) “kemale ermek, kararını bulmak” ~ *tüzel-* (HKT, HŞ, KE, ME (1)) “düzelmek, doğrulmak” ~ *tizil-* (HŞ, ME (2)) “dizilmek” ~ *düzül-* (ME (1)) “düzgün olmak, sıraya girmek” ~ *dizil-* (ME (1)) “dizilmek” ~ ETT *düzül-* (SN)

“tertiplenmek, tanzim olunmak, yazılmak” ~ *düzil-* (SN) “tertip edilmek, hazırlanmak; koyulmak; açılmak; dizilmek, sıralanmak; kurulmak; nazmedilmek; bezenmek, süslenmek; çözülmek, halledilmek; bir olmak, yanında olmak” ~ *düzen-* (YD) “kendine çeki düzen vermek”; (HŞ (2)) “süslenmek” ~ *dizil-* (MT) “birlikte olmak” (Eker, 2015: 1073; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 914; Ünlü, 2012b: 810, 856, 857; Cihan, 2021: 580, 585; Ünlü, 2012a: 150, 156, 597, 615; Kanar, 2018: 217, 240, 241; Boz, 2021: 60b; Özkan, 1995: 664; Yavuz, 2007: 148). Harezmi Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Eski Türkiye Türkçesinde yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /-ü/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /-i/ ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı, ön damak ve ağız ünsüzü -l# ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, dış ve geniz ünsüzü -n# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. E. Uyg. *tüzül-*).

uçra- Hrzm. *uçra-* (K) “tesadüf etmek, rastlamak” ~ Kıp. *uçra-* (MG) “rastlamak; karşılaşmak” ~ *uşra-* (TZ) “rastlamak, karşılaşmak” (Ünlü, 2012a: 618; Toparlı vd., 2007: 291, 294). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimi dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

umun- Krh. *umun-* (DLT) “bizzat ummak, (Tanrıdan) dilemek”; (KB, TİEM) “umutlanmak, ümitlenmek” ~ *umin-* (KB) “umutlanmak” > Hrzm. *umun-* (NF) “ummak, ümit etmek” ~ *uman-* (HŞ, K, KE, ME (2)) “ummak, ümit etmek” ~ *ümen-* (HKT) “ummak, ümit etmek; beklemek”; (HKT) “ümit, arzu”; (HŞ) “şaşkınlıktan kurtulmak, uyanmak” (Eker, 2015: 1094; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 922; Ünlü, 2012b: 878; Cihan, 2021: 586; Ünlü, 2012a: 624, 625, 637). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü #u ses birimi *öndamaksıllaşma* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü #ü ses birimine; /u/ ses birimi ise *öndamaksıllaşma*, *ünlü genişlemesi* ve *ünlü düzleşmesi* düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

umunç Krh. *umunç* (AH, DLT, KB, TİEM) “umut, ümit” ~ *umunç* (AH, KB, TİEM) “ümit, umma, ümit etme” > Hrzm. *umanç* (KE, ME (1)) “ümit” ~ *uminç* (HŞ, NF) “umut, beklenti” ~ *uminçıt* (NF) “umut, beklenti” ~ *umunç* (KE, ME (2)) “umut; beklenti, umut etme” ~ *ümenç* (HKT) “ümit, arzu” ~ *üminç* (HKT) “ümit, arzu” (Demiryürek, 2012: 143; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 922; Ünlü, 2012b: 878; Cihan, 2021: 587; Ünlü, 2012a: 624, 625, 637). Düz, dar ve artdamak ünlüsü # ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla

türemiştir. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü #u ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü #ü ses birimine dönüşmüştür. /ı/ ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; *öndamaksillaşma* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

usal Hrz. *usal* (HŞ) “gafil, iş bilmeyen” ~ *osal* (ME (1), MM, NF) “gafil, tecrübesiz, deneyimsiz” ~ *osañ* (HKT, ME (1)) “gafil, dalgın” ~ ETT *usal* (SN) “gafil; ihmalci; ihtiyatsız; gevşeklik, tembellik, düşüncesizlik; gevşek; ihmal edilebilir” ~ *usan* (HŞ (2)) “gafil; usanıcı, sebatsız, azimsiz; ahmak, akılsız” ~ *usañ* (FS) “gevşek, isteksiz, tembel” (Ünlü, 2012a: 449, 450, 627; Kanar, 2018: 684, 685; Özkan, 1995: 724). Ötümlü, sürekli-akıcı, art damak ve ağız ünsüzü l# ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü n# ses birimi ile ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü ŋ# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *usal*).

uzun Krh. *uzun* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “uzun”; (RKT) “çok” > Hrz. *uzun* (Hrz.)²⁶⁷ “uzun, uzun boylu, uzunluk, uzak”; (ME (2)) “uzun”; (HKT) “çok” ~ *uzın* (MN (2), NF) “uzun, uzunluk, uzak” (Demiryürek, 2012: 145; Eker, 2015: 1113; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 928; Ünlü, 2012b: 891; Cihan, 2021: 588; Ünlü, 2012a: 632). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yağıl- Hrz. *yağıl-* (KE, ME (2)) “yayılmak” ~ *yatıl-* (HKT) “yayılmak” ~ *yayıl-* (HKT, HŞ, KE, ME (1), NF) “yayılmak, dağılmak, çoğalmak”; (ME (2)) “yayılmak, ayrılmak, uzaklaşmak”; (HKT) “serilmek, döşenmek; açılmak, ortaya konulmak; birçok kişi tarafından duyulmak, şüyü bulmak” ~ *yazıl-* (İML, KE) “yayılmak, açılmak, serilmek” ~ ETT *yıyıl-* (SN) “yayılmak, dağılmak, yere serilmek” (Cihan, 2021: 592, 597; Ünlü, 2012a: 651, 671, 674, 675; Kanar, 2018: 754). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *yağıl-*).

yanak Hrz. *yanak* (HKT, İML, KE, ME (1), ME (2)) “yanak, yüz” ~ *yanak* (HŞ, ME (1), MM, MN (2)) “yanak” ~ Kıp. *yanak* (Kıp.)²⁶⁸ “yanak” ~ *yangak* (CC) “yanak, çene kemiği” ~ *yanak* (DM) “ağzın üst tarafı, damak”; (KK, TZ) “yanak, çene kemiği” ~ *yaak*

²⁶⁷(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

²⁶⁸(BV, DM, GT, İM, İN, Kİ, KF, MG, RH, TA).

(CC) “yanak, çene kemiği” ~ **yaaḥ** (CC) “yanak, çene kemiği” (Cihan, 2021: 593; Ünlü, 2012a: 659; Toparlı vd., 2007: 304, 309, 310). Ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi ikizleşmiştir. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art dudak ünsüzü **k#** ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü **ḥ#** ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *yaḥak*).

yapaḳu Krh. *yapaḳu* (DLT) “yün yoluntusu” > Hrzm. *yapaḡu* (ME (1)) “yapağı, tiftik, keçe” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 950; Ünlü, 2012a: 661). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ḳ/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ḡ/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yapşur- Krh. *yapşur-* (DLT, TİEM) “yapıştırmak, bağlamak, dolamak” ~ *yapçur-* (DLT, TİEM) “yapıştırmak, yamamak” ~ *yawçur-* (DLT) “yapıştırtmak” > Hrzm. *yapşur-* (HKT, ME (2)) “yapıştırmak, örtmek; tutturmak, iliştiirmek” ~ *yapşundur-* (ME (2)) “yapıştırmak” ~ **yapuştur-** (HKT, KE, ME (1)) “yapıştırmak, birbirine eklemek, bağlamak”; (HKT) “yaklaştırmak, katmak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 950, 951, 960; Ünlü, 2012b: 947, 973; Cihan, 2021: 594; Ünlü, 2012a: 661, 662). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /-t/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. E. Uyg. *yapşur-*).

yaraşı Krh. *yaraşı* (KB, TİEM) “uyuşarak, uygun, münasip”; (TİEM) “gerçek; tevhid; kamil, bütün; ilahi kitaplar; şeriat” ~ *yaraşıḳ* (KB) “uygun, münasip” > Hrzm. *yaraşıḳ* (ME (1)) “uyum” ~ **yaraşıuḳ** (HKT) “uyum, uyuşma, barış, anlaşma” (Eker, 2015: 1166, 1167; Ünlü, 2012b: 953; Ünlü, 2012a: 663, 664). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yarguḡı Hrzm. *yarguḡı* (KE) “hüküm veren, hakim” ~ Kıp. *yarguḡı* (CC) “yargıç, belediye başkanı” ~ *yargıḡı* (CC) “yargıç, belediye başkanı” (Ünlü, 2012a: 664; Toparlı vd., 2007: 312). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaşı- Hrzm. *yaşı-* (HKT, İML) “parlamak, ışımak, yaldıramak” ~ *yışı-* (NF) “ışımak, parlamak” ~ ETT **ış-** (HŞ (2), YD) “ışık vermeye başlamak, parlamak, parıldamak”; (SN) “aydınlanmak” (Ünlü, 2012a: 669, 685; Kanar, 2018: 357; Boz, 2021: 64b). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaşın Krh. *yaşın* (DLT, KB, TİEM) “şimşek” > Hrzm. *yaşın* (KE, ME (1)) “şimşek” ~ *yışın* (HKT, ME (1)) “şimşek, yıldırım” (Eker, 2015: 1178; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 958; Ünlü, 2012b: 969; Ünlü, 2012a: 669). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaşın- Krh. *yaşın-* (TİEM) “gizlenmek” > Hrzm. *yaşın-* (İML, ME (1), ME (2)) “örtünmek; gizlenmek” ~ *yaşun-* (KE, ME (2)) “gizlenmek” ~ **yeşin-** (HKT) “gizlenmek, saklanmak; örtünmek” (Ünlü, 2012b: 969; Cihan, 2021: 596; Ünlü, 2012a: 669, 670, 679). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine; düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi de *öndamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yeñ- Krh. *yeñ-* (DLT, RKT, TİEM) “yenmek, galip gelmek, üstün gelmek” ~ *yen-* (TİEM) “yenmek, yemek” ~ *yîñ-* (TİEM) “galip gelen” > Hrzm. *yeñ-* (KE, ME (1), NF) “yenmek, galip gelmek, kazanmak” ~ *yên-* (KE, MM) “yenmek, yenilmek” ~ *yîn-* (HKT) “yenmek” ~ *yîñ-* (HKT) “galip gelmek, yenmek; kaplamak, sarmak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 966; Ünlü, 2012b: 987, 988, 1004; Ünlü, 2012a: 678, 687). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, yarı dar ve öndamak ünlüsü /é/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yengeç Krh. *yengeç* (DLT) “yengeç” ~ *yengeç* (DLT) “yengeç” > Hrzm. *yengeç* (HŞ) “yengeç”; (İML) “yengeç burcu” ~ *lengeç* (İML) “yengeç; yengeç burcu” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 967; Ünlü, 2012b: 988; Ünlü, 2012a: 369, 678). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak ünsüzü #l ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yıldırım Hrzm. *yıldırım* (HKT, HŞ, ME (1), ME (2), NF) “yıldırım” ~ Kıp. *yıldırım* (Gİ, İM, KF, TZ) “yıldırım, şimşek” ~ *yıldırım* (KK) “yıldırım, şimşek” ~ *yaldırım* (DM) “yıldırım, şimşek” ~ *yuldırım* (TA) “yıldırım, şimşek” ~ **yuldurum** (Kİ) “yıldırım,

şimşek” ~ *ıldırım* (Gİ, KF) “yıldırım” (Cihan, 2021: 599; Ünlü, 2012a: 684; Toparlı vd., 2007: 101, 308, 321, 329). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /d/ ses birimi ses *değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış-arası ünsüzü /d/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine; *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla da yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. /ı/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yırt- Hrzm. *yirt-* (Hrzm.)²⁶⁹ “yırtmak, paralamak, parçalamak”; (HKT) “yarmak, delmek” ~ ETT *yirt-* (FS, SN) “parçalamak, parçalamak” ~ **ır-** (GN) “saptırmak”; (ETT)²⁷⁰ “ayırarak, kovmak; ayrılmak, uzaklaşmak, uzaklaştırmak”; (KM) “ayırarak, ayrılmak” (Cihan, 2021: 600; Ünlü, 2012a: 685; Kanar, 2018: 354, 754; Tarlan, 1945: 184; Özkan, 1995: 681, 729; Öztürk, 2017: 201). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi ile ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü #t ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yinçge Hrzm. *yinçge* (HKT, KE, ME (1)) “ince, zayıf, semiz olmayan” ~ *yinçke* (HŞ, ME (2), NF) “ince”; (NF) “ince, ayrıntılı, detaylı” ~ *yinçe* (ME (2)) “ince” ~ Kıp. *yinçge* (BV) “ince” ~ *yinçke* (İM, İN, RH) “ince” ~ **yeniçke** (DM) “ince, hassas” ~ **yenişke** (DM) “ince, hassas” ~ *yinçe* (BV, İN, TA) “ince” ~ *inçke* (BV, CC, MG, RH) “ince” ~ *inçe* (İN, MG, RH) “ince” (Cihan, 2021: 600; Ünlü, 2012a: 687; Toparlı vd., 2007: 111, 319, 323). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı ve dış ünsüzü /n/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *yinçge*).

yoksuz Hrzm. *yoksuz* (KE, ME (1)) “yoksul, fakir” ~ *yoksız* (MN (1)) “yoksul, fakir” ~ *yoksul* (HŞ) “yoksul” ~ Kıp. *yoksul* (Kıp.)²⁷¹ “yoksul, fakir; çaresiz” ~ **yoħsul** (CC) “yoksul, fakir; çaresiz” (Ünlü, 2012a: 692; Toparlı vd., 2007: 326). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz,

²⁶⁹(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MN (2), NF).

²⁷⁰(GN, HD, HN, HŞ (2), MT, ŞD, YD).

²⁷¹(CC, GT, İM, Kİ, KK, TA, TZ)

sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimine; yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /+u/ ses birimi ise *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /+ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yörüş Hrzm. *yörüş* (NF) “yürüyüş, yaşam tarzı” ~ ETT **yöriyiş** (TEF) “hücum” ~ **yüriyiş** (HBT) “yürüyüş, akın” ~ *yüriş* (SN) “yürüyüş” ~ **yoriş** (GN) “yürüyüş, gidiş” ~ **yori** (SN) “gidiş, yürüyüş, yol, tarz, usul” (Ünlü, 2012a: 696, 700; Kanar, 2018: 777, 778, 780, 790). Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine; *ünlü daralması* yoluyla da yuvarlak, düz ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. /ü/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; *ünlü düzleşmesi* ve *artdamaksillaşma* yoluyla da düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. /i/ ses birimi ve ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimi *gerilme* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yufka Hrzm. *yufka* (HKT, ME (2)) “ince, kalınlığı az” ~ *yuwka* (KE, ME (1)) “ince, yufka” ~ Kıp. *yufka* (İM, İH) “ince, yassı”; (İH) “ince açılıp sacda pişirilen ekmek” ~ *yupka* (TA) “ince, yassı” ~ *yubka* (TA) “hafif, yeğni; ince; yufka (ekmek)” ~ **yuğa** (TZ) “hafif, yeğni” (Cihan, 2021: 602; Ünlü, 2012a: 696, 700; Toparlı vd., 2007: 328, 330). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /p/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yügen Hrzm. *yügen* (HŞ, ME (2), NF) “gem, at başlığı” ~ Kıp. *yügen* (BV, CC, İM, MG) “gem, dizgin, yular kayışı” ~ *yüken* (DM, TZ) “gem, ip, halat, yular” ~ **yüligen** (KK) “gem, yular” (Cihan, 2021: 603; Ünlü, 2012a: 700; Toparlı vd., 2007: 331, 332). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak ünsüzü /l/ ses birimi ile düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *gerilme* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yüh Hrzm. *yüh* (Hrzm.)²⁷² “yün, pamuk, tüy, hayvan tüyü” ~ *yün* (İML) “tüy, hayvan tüyü (kuş tüyü)” ~ Kıp. *yun* (CC) “saç, kıl, tüy” (Cihan, 2021: 604; Ünlü, 2012a: 702; Toparlı vd., 2007: 330). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine

²⁷²(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF).

dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Kıp. *yuh.*).

yühük Krh. *yühük* (TİEM) “hafif” ~ *yühül* (TİEM) “hafif” > Hrzm. *yühül* (HKT, KE, ME (1), ME (2), NF) “hafif, yeyni; eksik” ~ *yühül* (İML) “hafif, yeyni” ~ **yehil** (KE) “hafif, kolay” ~ *yihil* (AO) “hafif, kolay” (Ünlü, 2012b: 1034; Cihan, 2021: 604; Ünlü, 2012a: 678, 688, 702). Ötümlü, ön damak ve geniz ünsüzü /ɲ/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü *n#* ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; *ünlü düzleşmesi* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla da düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

4.2.4. Anlam Kayması

Somut veya soyut nitelikteki sözcüklerin *düzdeğişmece*, *eğretileme*, *kapsamlayış*, *benzetme* vb. yollarla kullanılmaları sonucundan zamanla sözcüğün anlamında gerçekleşen değişim, kayma veya kayma yoluyla kalıplaşmadır (Korkmaz, 1992: 11; Vardar, 2007: 21). Orta Türkçe döneminde fono-semantik başkalaşma sonucu *anlam kaymasına* uğrayan sözcükler şunlardır:

alçak Hrzm. *alçak* (HKT, NF) “alçak gönüllü, mütevazî, itaatkar”; (ME (2)) “soysuz, namert” ~ *alçağ* (HKT) “itaatkar”; (ME (1)) “alçak, bayağı” ~ Kıp. *alçak* (GT, KFT) “alçak, aşağı, yüksek olmayan” ~ **alça** (BV) “alçak, aşağı, yüksek olmayan” ~ *alşak* (DM, KK, TZ) “alçak, aşağı, yüksek olmayan” (Cihan, 2021: 466; Ünlü, 2012a: 38; Toparlı vd., 2007: 6, 7). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşıma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur (Bk. Krh. *alçak*).

arju Krh. *arju* (DLT) “çakal” ~ *arzu* (DLT) “çakal” > Hrzm. *arju* (İML) “sırtlan” ~ *arşu* (İML) “sırtlan” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 555; Ünlü, 2012b: 52, 63; Ünlü, 2012a: 50, 52). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /j/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

artil- Krh. *artil-* (DLT) “(heybe, yük, insan vb. için) yarısı bir yanda yarısı diğer yanda kalacak şekilde hayvana yüklenmek, atılmak; ardılmak, bir binit üzerine başı bir tarafa ayakları bir tarafa gelmek üzere heybe gibi ardılmak” > Hrzm. *ardıl-* (ME (1)) “tırmanmak, çıkmak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 557; Ünlü, 2012b: 586; Ünlü,

2012a: 48). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *t#* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *d#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

batığ Krh. *batıg* (DLT, KB, TİEM) “nehir vb. şeylerin derin yeri; derin, bataklık; kumlu çamur, ırmak veya ırmağa benzer olan şeylerin derin olan yeri” > Hrzm. *batık* (İML) “suya batırılmış olan” (Eker, 2015: 172; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 578; Ünlü, 2012b: 102; Ünlü, 2012a: 81). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *g#* ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

bıkın Hrzm. *bıkın* (HŞ, KE, ME (1), ME (2)) “bel, böğür” ~ Kıp. *bıkın* (İM, Kİ, TZ) “uca kemiği” ~ *bıgın* (BV, TZ) “uca kemiği” (Cihan, 2021: 481; Ünlü, 2012a: 94; Toparlı vd., 2007: 30). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü */k/* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü */ğ/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

bölük Krh. *bölük* (DLT, TİEM) “hayvan topluluğu (sürü), insan topluluğu (grup)” > Hrzm. *bölük* (HKT, KE, ME (1)) “bölük, parça, bölüm, kısım”; (HKT, ME (1)) “parça parça” ~ *bölün* (ME (2)) “pay, hisse, ganimet” ~ *bölek* (KE, MN (1)) “bölüm, kısım, hisse, pay” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 598; Ünlü, 2012b: 148; Cihan, 2021: 486; Ünlü, 2012a: 109). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü */ü/* ses birimi *ünlü genişlemesi* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla geniş ve öndamak ünlüsü */e/* ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı, ön damak ve ağız ünsüzü *k#* ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, diş ve geniz ünsüzü *n#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

böz Krh. *böz* (AH, DLT, KB) “bez, kumaştan yapılmış para” > Hrzm. *böz* (KE, NF) “bez” ~ *béz* (NF) “gudde” ~ *biz* (HŞ) “bez” ~ *büz* (İML) “pamuk” (Demiryürek, 2012: 42; Eker, 2015: 291; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 598; Ünlü, 2012b: 148; Ünlü, 2012a: 93, 104, 109, 117). Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü */ö/* ses birimi *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar, kısa ve öndamak ünlüsü */ü/* ses dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

çile- Krh. *çile-* (DLT) “ıslatmak” ~ *çile-* (DLT) “ıslatmak, yaşartmak” > Hrzm. *çise-* (ME (2)) “(yağmur için) ince ince, toz gibi yağmak, çisemek” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 625; Ünlü, 2012b: 190; Cihan, 2021: 493). Ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak ünsüzü */l/*

ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /s/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

egri Krh. *egri* (DLT, KB) “eğri”; (RKT, TİEM) “eğri, yanlış, çukur, iniş” > Hrz. *egri* (HKT, İML) “eğri, çarpık; yanlış” ~ *égri* (KE, ME (1), ME (2)) “eğri” ~ *eyri* (İML) “eğri; doğruluktan uzak olan, doğruluktan şaşan” ~ *igri* (HŞ) “eğri” (Eker, 2015: 363; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 635; Ünlü, 2012b: 216; Cihan, 2021: 497; Ünlü, 2012a: 165, 184, 251). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

êkeçi Hrz. *êkeçi* (MM) “babanın kız kardeşi, hala” ~ Kıp. *ekeçi* (TA) “büyük bacı, abla” (Ünlü, 2012a: 166; Toparlı vd., 2007: 71). Düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü #ê ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

elig Krh. *elig* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “el” ~ *el* (KB) “el” > Hrz. *el(i)g* (Hrz.)²⁷³ “el” ~ *elik* (İML) “el; köle, esir” ~ *il* (HŞ, MN (2)) “el” ~ *ilig* (HŞ, ME (2), MN (2)) “el” ~ *ilüg* (ME (2)) “el” ~ *elüg* (ME (1)) “kulp, yular” ~ *el* (ME (2)) “el” ~ *él* (KE, MM) “el” (Demiryürek, 2012: 52, 53; Eker, 2015: 366; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 637; Ünlü, 2012b: 226; Cihan, 2021: 497, 512; Ünlü, 2012a: 168, 169, 170, 254, 255). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

esrük Krh. *esrük* (DLT, KB) “sarhoş; sarhoşluk” ~ *esgürük* (DLT) “sarhoş” > Hrz. *esrük* (Hrz.)²⁷⁴ “sarhoş; azgın, yabani” ~ *esrü* (MN (2)) “sarhoş” ~ *ösrük* (KE) “yabani” (Eker, 2015: 426; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 646; Ünlü, 2012b: 246, 250; Cihan, 2021, 500; Ünlü, 2012a: 179, 464). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü #ö ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

et öz Hrz. *et öz* (İML) “can, nefis” ~ Kıp. *etiz* (CC) “vücut” ~ *etez* (CC) “vücut” (Ünlü, 2012a: 181; Toparlı vd., 2007: 77). Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimi

²⁷³(HKT, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

²⁷⁴(HKT, HŞ, İML, KE, ME (2), MN (2), NF).

ilerleyici, uzak, tam benzeşme ve ünlü düzleşmesi yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine; ilerleyici, uzak, yarı benzeşme, ünlü düzleşmesi ve ünlü daralması yoluyla da düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

ıçgın- Hrzm. *ıçgın-* (HŞ, ME (1), NF) “kurtulmak, bırakıp gitmek, terk etmek, kaçırmak” ~ *ıçkın-* (HŞ, İML) “kurtulmak, bırakıp gitmek, terk etmek, kaçırmak” ~ *uçğun-* (KE, NF) “yitirmek, kaybetmek, kaçırmak” ~ *uçkun-* (NF) “yitirmek, kaybetmek” ~ ETT **uçın-** (SN) “korkudan sararmak, rengi uçmak, benzi atmak”; (KM) “solmak, uçmak” (Ünlü, 2012a: 242, 617; Kanar, 2018: 674; Özkan, 1995: 723). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

kakığ Kar kakığ (DLT) “öfke, kızma; kakıma, kızma, istemezlik” > Hrzm. *kağığ* (HKT, HŞ) “azar, korkutma, tehdit” ~ *kağı* (HŞ) “azar, korkutma, tehdit” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 677; Ünlü, 2012b: 347; Ünlü, 2012a: 282). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü ğ# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

kaķır- Krh. *kaķır-* (KB) “birinin boğazını gürültüyle temizlemesi” > Hrzm. *kaķır-* (İML, KE, ME (2)) “boğazını gürültü ile temizlemek; hafifçe öksürmek; yüksek sesle bağırarak” ~ *kağır-* (ME (2)) “(karga) ötmek, bağırarak” (Eker, 2015: 528; Cihan, 2021: 516; Ünlü, 2012a: 282). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

kaŗıġay Hrzm. *kaŗıġay* (KE) “doğan; kartal” ~ Kıp. *kaŗıġa* (CC, İM) “şahin, doğan” ~ *kaŗaġa* (CC) “ala doğan, atmaca” (Ünlü, 2012a: 290; Toparlı vd., 2007: 128). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü y# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

kedük Hrzm. *kedük* (ME (1), ME (2)) “gedik, yarık, oyuk, açık” ~ ETT *gedük* (GR, SN) “eksik, noksan, ihtiyaç” (Ünlü, 2012a: 304; Cihan, 2021, 522; Kanar, 2018: 278; Özkan, 1995: 670). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü k# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü g# ses birimine dönüşmüştür.

Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

keleçü Krh. *keleçü* (DLT, RKT, TİEM) “söz ve konuşma; ağızdan ağıza dolaşan söz, hikaye, efsane” > Hrm. *keleçi* (AO) “sözcü, elçi” ~ **kileçi** (AO) “sözcü” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 701; Ünlü, 2012b: 394; Ünlü, 2012a: 306, 326). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü *ü#* ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü *i#* ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve öndamak ünlüsü */e/* ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla */i/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

kısğaç Hrm. *kısğaç* (İML) “kıskaç”; (ME (2)) “kıskaç, küçük boyunduruk” ~ Kıp. *kısğaç* (Kİ) “kıskaç, kerpeten” ~ **kıskaç** (CC) “kıskaç, kerpeten”; (İM) “yengeç” ~ *kısğaç* (BM) “yengeç” ~ **kıskaş** (TZ) “yengeç” ~ **kısaş** (TZ) “yengeç” (Cihan, 2021: 526; Ünlü, 2012a: 319; Toparlı vd., 2007: 145, 146). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü */ğ/* ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü */k/* ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü */s/* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü */ş/* ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü *ç#* ses birimi de *süreklileşme* ve *sızıcılışma* yoluyla *ş#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

kodı Krh. *kodı* (DLT) “herhangi bir şeyin alt kısmı, aşağı kısım, aşağı doğru” ~ *koğı* (DLT) “herhangi bir şeyin alt kısmı, aşağı kısım, aşağı doğru”; (KB) “aşağı, dip” > Hrm. *koyı* (HŞ) “aşağı, basit, bayağı” (Eker, 2015: 631; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 725; Ünlü, 2012b: 439; Ünlü, 2012a: 339). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü */d/* ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılışma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü */y/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur (Bk. Hrm. *koğı*).

köl Krh. *köl* (DLT) “göl, gölcük, havuz, deniz; içinde su birikmiş çukur” ~ *köl* (DLT, RKT) “havuz”; (AH, DLT) “birikmiş su, göl” > Hrm. *köl* (HŞ, İML, KE, MM) “göl, havuz” ~ **höl** (KE) “ıslak, nemli” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 736; Ünlü, 2012b: 463; Ünlü, 2012a: 235, 341). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *#k* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılışma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü *#h* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

kölük Krh. *kölük* (DLT, KB, TİEM) “yük hayvanı; arka, gölük” > Hrzm. *kölük* (Hrzm.)²⁷⁵ “binek, hayvanı, yük hayvanı” ~ *kölik* (HKT, ME (1), ME (2), NF) “binek hayvanı” ~ *külük* (HŞ) “yük hayvanı” (Eker, 2015: 647; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 736; Ünlü, 2012b: 544; Cihan, 2021: 532; Ünlü, 2012a: 112, 341, 362). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

kulan Hrzm. *kulan* (HŞ, İML, KE, MM) “kulan, yaban eşiği, vahşi at, yabani at”; (ME (2)) “yaban eşiği, yabani at, kısrak” ~ *kulañ* (HŞ) “kulan, yaban eşiği, vahşi at, yabani at” ~ Kıp. *kulun* (Kİ, TA) “bir yaşındaki tay” (Cihan, 2021: 535; Ünlü, 2012a: 352; Toparlı vd., 2007: 162). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme, ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur (Bk. Kıp. *kolan*).

kutuz Krh. *kutuz* (DLT) “kuduz” > Hrzm. *kutur* (HŞ, KE) “uyuz, kel, bulaşık, kirli” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 752; Ünlü, 2012b: 505; Ünlü, 2012a: 358). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü *z#* ses birimi *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz *r#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

küncük Hrzm. *küncük* (İML) “yaka açıklığı” ~ Kıp. *könçük*²⁷⁶ (İM) “cep, elbisenin iç cebi” ~ *künçük* (Kİ) “cep, elbisenin iç cebi” ~ **gönçük** (İH) “elbisenin iç cebi” (Ünlü, 2012a: 364; Toparlı vd., 2007: 87, 157, 168). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *#k* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *#g* ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş etidamak ünsüzü /c/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş etidamak ünsüzü /ç/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

küvenç Hrzm. *küvenç* (HŞ, KE, MN (2)) “güvenç, övünç, iftihar” ~ *küwenç* (KE) “güvenç, övünç, iftihar” ~ Kıp. *küvenç* (BV) “güvenç, sevinç duyma, içi açılma” ~ **güvenç** (İH) “sevme, içi açılma” (Ünlü, 2012a: 365; Toparlı vd., 2007: 88, 170). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *#k* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *#g* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam*

²⁷⁵(HKT, K, KE, ME (1), ME (2), NF).

²⁷⁶Sözcük Karahanlı Türkçesi’nde *könçük* (TİEM) “göğüs yakası” ~ *künçek* (DLT) “yaka, urba yakası” ~ *künçük* (DLT) “yaka, urba yakası” şeklinde geçmektedir (Ünlü, 2012b: 465, 518). Bu nedenle *könçük* ve *künçük* sözcükleri fonosemantik başkalaşma olarak değerlendirilmemiştir.

kayması olmuştur.

müñre- Hrzm. *müñre-* (İML) “sığır ve koyun bağırarak” ~ *mañla-* (HŞ, KE, ME (2)) “ötmek, bağırarak, çağırarak” ~ *iñle-* (NF) “inlemek” ~ *iñre-* (ME (2)) “inlemek, kükremek” ~ Kıp. *mañgla-* (TZ) “ezan okumak” ~ *mağla-* (KK) “ezan okumak” ~ (Cihan, 2021: 513, 539; Ünlü, 2012a: 262, 377; Toparlı vd., 2007: 175, 177). Kıpçak Türkçesinde ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü *ñ*# ses birimi *ünsüz ayrışması* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı, art damak ve ağız ünsüzü /ğ/ ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı diş ve geniz ünsüzü /n/ ses birimine dönüşmüştür. /n/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur (Bk. Kıp. *mañla-*).

muñ Kırh. *muñ* (AH, DLT, KB) “dert, bela, sıkıntı, bunaltı, ıstırap, bun, mihnet” ~ *mun* (KB) “sıkıntı” > Hrzm. *muñ* (HŞ, KE, MM) “bun, sıkıntı, darlık, kaygı” ~ *mun* (İML) “eksiklik, kusur” ~ *bun* (İML) “eksiklik, noksanlık” (Eker, 2015: 730; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 765; Ünlü, 2012b: 544; Ünlü, 2012a: 112, 405). Ötümlü, sürekli-akıcı, çift dudak ve geniz ünsüzü #*m* ses birimi *ağızsılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı, çift dudak ve ağız ünsüzü #*b* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

ökçe Hrzm. *ökçe* (ME (2)) “topuk, saban demirinin geçtiği ağaç parçası”; (HKT, KE) “ökçe, topuk” ~ Kıp. *ökçe* (DM, İM, İN, MG, TA) “ökçe; taban” ~ *ökşe* (DM) “ökçe; taban” ~ *ökşem* (KK) “ökçe; taban” (Cihan, 2021: 551; Ünlü, 2012a: 457; Toparlı vd., 2007: 209, 210). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılışma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve çift dudak ünsüzü *m*# ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

pürçek Hrzm. *pürçek* (ME (2)) “alından veya şakaktan sarkan saç, saç buklesi” ~ Kıp. *pürşek* (TZ) “ağaç veya ot köklerindeki pürçek” ~ *pürşük* (TZ) “ağaç veya ot köklerindeki pürçek” (Cihan, 2021: 555; Toparlı vd., 2007: 216). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılışma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimine; düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

sekri- Krh. *sekri-* (DLT) “(su vb. şeylere) atlamak; zıplamak” ~ *sekre-* (DLT) “seğirtmek” > Hrzm. *segri-* (ME (1)) “(göz) seğirtmek” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 813; Ünlü, 2012b, 667; Ünlü, 2012a: 508). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur (Bk. Hrzm. *sekri-*).

sevkü Hrzm. *sevkü* (İML) “sevgili, sevimli” ~ ETT *sevgü* (HŞ (2), İN (2), YD) “sevgi, aşk, muhabbet” (Ünlü, 2012a: 515; Kanar, 2018: 581; Özkan, 1995: 713). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

şeşil- Krh. *şeşil-* (DLT) “(düğüm vb.) kendi kendine veya birisi tarafından çözülmek” > Hrzm. *şeşil-* (ME (1), NF) “çözülmek, açılmak” ~ *şışil-* (HŞ) “kırılmak, kopmak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 845; Ünlü, 2012a: 550, 552). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

tala- Krh. *tala-* (KB) “yağma etmek” > Hrzm. *tala-* (KE) “harap etmek, talanmak”; (HŞ) “kurt ısırmak, kurt kapmak” ~ *talğa-* (ME (2)) “dalamak, ısırmak” (Ünlü, 2012b, 727; Cihan, 2021: 572; Ünlü, 2012a: 561). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

tapuğçı Hrzm. *tapuğçı* (HŞ, KE, ME (2)) “hizmetçi; kapıcı” ~ ETT *tapıcı* (BL) “inanen, ibadet eden, tabi olan” (Ünlü, 2012a: 567; Cihan, 2021: 572; Turan, 2001: 167). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /+ç/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /+c/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

tıkıl- Krh. *tıkıl-* (DLT) “(bir şey bir yere) şiddetle ve tekmeyle sokulmak, tıklamak; (insanlar) dar bir yere tıklamak ve kalabalık etmek; sıkışmak” > Hrzm. *tıkıl-* (ME (1), ME (2)) “sık olmak; kilitlenmek; sıkışmak, kilitlenmek” ~ *dıkıl-* (ME (1)) “dolmak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 876; Ünlü, 2012b: 798; Cihan, 2021: 577; Ünlü, 2012a: 148, 590). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla

ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

toy Krh. *toy* (DLT, KB) “karargah; ordu kurağı, ordu karargahı”; (KB) “halk, topluluk” > Hrzm. *toy* (HŞ, KE, MN (2)) “düğün, ziyafet” ~ *doy* (ME (1)) “toy; ziyafet, düğün ziyafeti” (Eker, 2015: 1004; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 894; Ünlü, 2012b, 819, 820; Cihan, 2021: 582; Ünlü, 2012a: 151, 601). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

tön- Krh. *tön-* (DLT, TİEM) “(bir yere) dönmek” > Hrzm. *tön-* (HŞ, ME (2), MN (2), NF) “dönmek, geri dönmek” ~ *dön-* (İML) “çevrilmek” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 896; Ünlü, 2012b, 822; Cihan, 2021: 582; Ünlü, 2012a: 153, 152, 603). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

tunçuk- Hrzm. *tunçuk-* (HŞ) “kaygıdan nefes alamaz hale gelmek” ~ Kıp. *tunçuk-* (TZ) “ölürcesine bayılmak” ~ *tumçuk-* (TZ) “ölürcesine bayılmak” ~ *tumsuk-* (TZ) “ölürcesine bayılmak” (Ünlü, 2012a: 606; Toparlı vd., 2007: 283, 284). Ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve çift dudak ünsüzü /m/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /s/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

tüş Krh. *tüş* (DLT) “nesnenin karşı tarafı; denk, benzer” ~ *tuş* (AH, DLT, KB, RKT, TİEM) “denk, eş, benzer, öğür; eşit, eş değer”; (DLT) “karşı, bir şeyin karşıısı” > Hrzm. *tuş* (HŞ, KE, NF) “karşı, bir şeyin karşıısı” ~ *duş* (ME (1)) “bir şeyin karşıısı; karşılık, bedel” (Eker, 2015: 1032; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 903; Ünlü, 2012b, 834; Ünlü, 2012a: 153, 607). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

tutuğ Krh. *tutuğ* (DLT, KB, TİEM) “dutu, rehin, rehine, esir” ~ *tutgun* (DLT) “tutulan, yakalanan; esir, tutsak” > Hrzm. *tutuğ* (Hrzm.)²⁷⁷ “rehin, esir, tutsak”; (HKT) “örtü, siper” ~ *tutuğ* (ME (2)) “rehin, esir” ~ *dutuğ* (ME (1)) “perde, örtü, peçe” ~ Kıp. *tutkın* (CC) “cehennem” (Eker, 2015: 1055; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 904, 905; Ünlü, 2012b,

²⁷⁷(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF).

838, 839; Cihan, 2021: 583; Ünlü, 2012a: 153, 608). Harezmi Türkçesinde ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Kıpçak Türkçesinde ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /g/ ses birimi ile yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. /g/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimine; /u/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü n# ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

tutul- Krh. *tutul-* (DLT, KB, RKT, TİEM) “yakalanmak, tutulmak”; (TİEM) “çevirmek; alaya almak” > Hrzm. *tutul-* (Hrzm.)²⁷⁸ “tutulmak, asılmak, tutturulmak”; (ME (2)) “tutulmak, yakalanmak”; (HKT) “sarılmak, dürülmek, kapatılmak; “(ay) tutulmak” ~ **đutul-** (ME (1)) “(konuşurken dilde) tutukluk olmak” (Eker, 2015: 1055; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 905; Ünlü, 2012b, 840; Ünlü, 2012a: 153, 609; Cihan, 2021: 583). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

tutun- Krh. *tutun-* (AH, DLT, KB) “tutunmak, (av hayvanı vb. şeyleri) kendi başına tutmak, yakalamak; (ay ve güneş için) tutulmak; (birini evlatlık, süt anne vb.) edinmek; (ateş için) tutuşmak”; (TİEM) “yapmak, husule girmek; edinmek; doğurmak; almak, evlenmek; dost tutmak” > Hrzm. *tutun-* (Hrzm.)²⁷⁹ “tutunmak, edinmek”; (ME (1)) “(ay, gün) tutulmak; sabretmek”; (HKT) “kabul etmek, addetmek; sarılmak, tutunmak” ~ **đutun-** (ME (1)) “(verdiği sözü) tutmak” (Demiryürek, 2012: 138; Eker, 2015: 1055; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 905; Ünlü, 2012b, 840; Cihan, 2021: 583; Ünlü, 2012a: 153, 609). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

tuzluk Hrzm. *tuzluk* (İML, ME (2)) “tuz kabı” ~ Kıp. *tuzluk* (İM, Kİ) “tuzluk” ~ **đuzluk** (İH) “Tuzla; tuzlu göl, tuz madeni” (Ünlü, 2012a: 610; Cihan, 2021: 583; Toparlı vd., 2007: 66, 286). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte

²⁷⁸(HKT, HŞ, KE, ME (1), MM, NF).

²⁷⁹(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MN (1), NF).

anlam kayması olmuştur.

uşakçı Hrzm. *uşakçı* (İML) “koğucu, memnam” ~ Kıp. *uşakçı* (CC) “hain, iftiracı” ~ *uşahçı* (CC) “hain, iftiracı” ~ *uyşahçı* (CC) “hain, iftiracı” (Ünlü, 2012a: 628; Toparlı vd., 2007: 294, 296). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art dudak ünsüzü /k/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

yağşıla- Hrzm. *yağşıla-* (KE) “övmek, methetmek” ~ Kıp. *yağşıla-* (KFT) “güzelleştirmek, iyi muamele yapmak” ~ *yağşıla-* (Kİ) “iyi muamele etmek” (Ünlü, 2012a: 653; Toparlı vd., 2007: 306, 307). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art dudak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

yanıluk Hrzm. *yanıluk* (ME (1)) “yanlış, yanılma” ~ *yanluk* (ME (2)) “günah, yanlış” ~ ETT *yanlış* (İN (2)) “kötü” (Ünlü, 2012a: 660; Cihan, 2021: 594; Kanar, 2018: 723). Ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü /ŋ/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve art damak ünsüzü /n/ ses birimine; yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimi ise *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü ş# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

yaşun- Hrzm. *yaşun-* (KE, ME (2)) “gizlenmek” ~ *yaşın-* (İML, ME (1), ME (2)) “örtünmek, gizlenmek” ~ *yeşin-* “gizlenmek, örtünmek, saklanmak” ~ Kıp. *yaşun-* (CC) “örtünmek, gizlenmek” ~ *yaşın-* (CC, Gİ) “gizlenmek saklanmak”; (İM, KF, KK) “örtünmek, gizlenmek” ~ *yaçın-* (İH) “utanmak, çekinmek” ~ *yaçan-* (CC) “utanmak, çekinmek, sıkılmak” ~ ETT *yaşın-* (HŞ (2)) “gizlenmek, saklanmak, örtünmek” ~ *yacan-* (HŞ (2)) “çekinmek, sakınmak, ürkmek” (Ünlü, 2012a: 669, 670, 679; Cihan, 2021: 596; Toparlı vd., 2007: 305, 314; Kanar, 2018: 710, 736). Kıpçak Türkçesinde ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimine; düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Eski Türkiye Türkçesinde /ş/ ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş

eti-damak ünsüzü /c/ ses birimine; /ɪ/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur (Krh. *yaşın-*).

yègen Hrz. *yègen* (KE) “yemiş, yiyecek” ~ Kıp. *yegen* (BM) “kamış, kargı”; (BM, TA) “hasır”; (CC) “kaba hasır döşek” ~ *yeken* (TZ) “kamış, kargı” ~ **yigin** (Kİ) “hasır” (Cihan, 2021: 676; Ünlü, 2012a: 23, 24; Toparlı vd., 2007: 317, 322). Düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /è/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine; *ünlü daralması* yoluyla da düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ötümsüzleşme* ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimine; /e/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

yıldıra- Hrz. *yıldıra-* (ME (1), ME (2)) “parlamak” ~ Kıp. *yıldıra-*(TZ) “yıldırım çakmak” ~ *yiltıra-* (CC) “şimşek çakmak” ~ **yuldura-** (Kİ) “yıldırım çakmak” (Ünlü, 2012a: 684; Cihan, 2021: 599; Toparlı vd., 2007: 321, 329). Ötümlü, düz, dar ve artdamak ünlüsü /ɪ/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

yulduz Hrz. *yulduz* (Hrz.)²⁸⁰ “yıldız” ~ *yilduz* (NF) “yıldız” ~ ETT *yılduz* (BL, GN, HN, İN (2)) “yıldız”; (SN, YZ) “yıldız, sitare, keşek, ahter” ~ **ılduz** (BL, HR, YD) “yıldız”; (MT) “yıldız, baht, talih” (Ünlü, 2012a: 684, 697; Cihan, 2021: 602; Kanar, 2018: 350, 753; Turan, 2001: 141, 175; Özkan, 1995: 681, 729; Yavuz, 2007: 2, 53, 118, 159, 170, 175, 176, 177, 178, 236, 244, 259, 271; Öztürk, 2017: 170, 254). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

yüce Hrz. *yüce* (İML) “yüksek” ~ Kıp. *yüçe* (Kİ, TA) “yüksek olan her şey”; (Kıp.)²⁸¹ “yüce, yüksek” ~ **üçe** (DM) “yüce, ulu” (Ünlü, 2012a: 700; Toparlı vd., 2007: 397, 331). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /c/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

²⁸⁰(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MN (1), NF).

²⁸¹(BM, BV, Gİ, KF, MS, RH).

4.2.5. Anlam Kötüleşmesi

İyi anlamlı bir kelimenin zamanla kötü veya kötüye doğru giden bir anlam kazanması; bu yönde bir zayıflamaya uğramasıdır (Korkmaz, 1992: 11). Orta Türkçe döneminde fonosemantik başkalaşma sonucu *anlam kötüleşmesine* uğrayan sözcükler şunlardır:

alçak Krh. *alçak* (DLT, KB) “yumuşak huylu, zarif; alçak gönüllü; uslu” > Hrz. *alçak* (HKT, NF) “alçak gönüllü, mütevazı, itaatkar”; (ME (2)) “soysuz, namert” ~ *alçağ* (HKT) “itaatkar”; (ME (1)) “alçak, bayağı” (Eker, 2015: 75; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 547; Ünlü, 2012b: 32; Cihan, 2021: 466; Ünlü, 2012a: 38). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *ğ#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kötüleşmesi* olmuştur.

4.3. YENİ TÜRKÇE DÖNEMİ (XV-XX. yy)

Yeni Türkçe dönemini batı/Oğuz kolunun devamı olan Osmanlı Türkçesi (XVI-XX. yy) ile doğu kolunun devamı olan Çağatay Türkçesi (XV-XX. yy) oluşturmaktadır (Timurtaş, 1979: 176; Karademir, 2016: 554).

4.3.1. Anlam Daralması

Sözcüğün genel anlamdan özel anlama geniş anlamdan dar anlama geçmesidir ve sözcüğün anlamında üst anlamdan alt anlama geçiş vardır (Karaağaç, 2015: 324; Korkmaz, 1992: 9; Vardar, 2007: 20). Yeni Türkçe döneminde fonosemantik başkalaşma sonucu *anlam daralmasına* uğrayan sözcükler şunlardır:

abuşğa Hrz. *abuşğa* (KE, NF) “yaşlı, ihtiyar adam” ~ *abuşha* (ME (1), MN (1)) “yaşlı; koca, er; kadının zevci” ~ *abuşka* (KE, NF) “yaşlı, ihtiyar adam” > Çağ. *abuşka* (AL, LM, MK, ŞSL, TEH) “yaşlı, koca, eş, zevç, hanım” ~ *avuşka* (AL) “kadının kocası” (Ünlü, 2012a: 22; Ünlü, 2013: 5, 73). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *abuşka*).

açığ Hrz. *açığ* (ME (2)) “acı, ekşi; (yüz için) asık; intikam”; (HKT) “(yüz için) asık, buruşuk, kaşları çatık”; (HKT, İML, MM) “acı, tatlı olmayan, lezzetsiz”; (HŞ, İML, KE, MN (1), NF) “acı, ıstırap, elem” ~ *acı* (ME (1)) “acı” ~ *acığ* (ME (1)) “acı” ~ *açıl* (HŞ) “acı; kırıcı” ~ *açık* (MN (2)) “acı” > Çağ. *acığ* (AL, GN (2)) “acı, hayf, teessüf” ~ *açığı*

(SD, YED) “acı, keder, üzüntü” ~ *aççık* (FK) “acı, üzüntü” ~ *açık* (LD) “acı, üzüntü, ıstırap” (Cihan, 2021: 463; Ünlü, 2012a: 23, 24; Ünlü, 2013: 5, 7). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *ünsüz ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

açıġlan- Hrzm. *açıġlan-* (HŞ, KE) “üzülmek, acı duymak; sinirlenmek, öfkelenmek” > Çağ. *acıġlan-* (GN (2)) “acınmak, gücenmek, rencide olmak” ~ **acıġlan-** (GN (2)) “acınmak, gücenmek” (Ünlü, 2012a: 24; Ünlü, 2013: 5, 6). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /c/ ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

açıt- Hrzm. *açıt-* (KE) “yüz eksitmek, surat yapmak” > Çağ. *açıt-* (LM, ŞSL) “acıtmak” ~ *acıt-* (ŞSL) “ağrıtmak, eziyet vermek” (Ünlü, 2012a: 25; Ünlü, 2013: 6, 8). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /c/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

açuġ Hrzm. *açuġ* (Hrzm.)²⁸² “açık, kapalı olmayan; çıplak, anlaşılır, aydınlık, güler yüz; (yüz için) parlak, aydın” ~ *açuġ* (MN (1)) “açık” ~ *açık* (KE) “açık, boş yer; masum, temiz”; (İML) “kapalı, örtülü olmayan yer” > Çağ. **aççığ** (ŞHD) “açık” ~ *açık* (ÇFK, Sİ, ŞHD) “açık, boş yer” ~ *açuġ* “açık” ~ *açuġ* (Çağ.)²⁸³ “açık, kapalı olmayan” (Ünlü, 2012a: 24, 25; Cihan, 2021: 463, 464; Ünlü, 2013: 7, 8). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *ünsüz ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü ğ# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *açuġ*).

bat- Hrzm. *bat-* (Hrzm.)²⁸⁴ “gözden kaybolmak, batmak (güneş için), (tere) batmak, bulanmak”; (HKT) “gömülme, batma; gurup etme, batma” > Çağ. *bat-* (Çağ.)²⁸⁵ “batmak, görünmez olmak, gömülmek, saplanmak, gark olmak” ~ **buş-** (GN (2), LD) “batmak” ~ **büt-** (FK) “batmak” (Ünlü, 2012a: 81; Cihan, 2021: 478; Ünlü, 2013: 107, 177, 183).

²⁸²(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), NF).

²⁸³(BV (2), FK, GT (2), MÜN, NH, Sİ ŞSL, TEH).

²⁸⁴(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

²⁸⁵(BV (2), ÇFK, FK, GT (2), HBD, LD, LM, MK, MÜN, NH, Sİ, ŞSL, TEH).

Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine; *ünlü yuvarlaklaşması* ve *öndamaksillaşma* yoluyla da yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü t# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü ş# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

beglik Hrzm. *beglik* (K, KE, ME (1)) “beylik, bey olacak, bey olmaya layık” ~ *bēglik* (ME (2), NF) “beylik, idare, valilik, bey olacak, bey olmaya layık” > Çağ. *bēglik* (GT (2)) “beylik” ~ **biglig** (BD) “beylik” ~ **biglik** (BV (2), FK, ŞT) “beylik” (Ünlü, 2012a: 85; Cihan, 2021: 479; Ünlü, 2013: 116, 138). Düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /é/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü +k# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü +g# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *beglik*).

bul- Hrzm. *bul-* (Hrzm.)²⁸⁶ “bulmak, elde etmek, edinmek, erişmek”; (HKT) “yakalamak; bulmak, hissetmek” > Çağ. *bul-* (Çağ.)²⁸⁷ “bulmak” ~ *bol-* (AL) “bulmak” ~ *böl-* (AL) “bulmak” (Ünlü, 2012a: 111; Cihan, 2021: 487; Ünlü, 2013: 162, 167, 171). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine; *ünlü genişlemesi* ve *öndamaksillaşma* yoluyla da yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

çek- Hrzm. *çek-* (İML, KE, ME (1), ME (2)) “çekmek, yolmak”; (HŞ, K) “çekmek, dayanmak, katlanmak” > Çağ. *çek-* (ÇFK, LD, LM, Sİ, ŞT) “çekmek, uzatmak” ~ *çēk-* (AL, GT (2), NH) “çekmek, tartmak” ~ *çik-* (Çağ.)²⁸⁸ “çekmek, dizmek, bağlamak; içmek, tartmak, sürmek”; (BD) “çekme”; (BV (2)) “çekme, çekiş; işleme” (Ünlü, 2012a: 133; Cihan, 2021: 491; Ünlü, 2013: 234, 235, 249). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, ince ve yarı dar ünlü /é/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Kıp. *çek-*).

²⁸⁶(CE, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (2), NF).

²⁸⁷(AL, BD, FK, GT (2), NH, ŞHD, TEH, TMA).

²⁸⁸(AL, BD, BV (2), FK, HBD, MK, MÜN, ŞHD, ŞSL, TEH, TMA).

çık- Hrzm. *çık-* (Hrzm.)²⁸⁹ “çıkmaq; dışarı çıkmak, ortaya çıkmak, belirlemek, yükselmek, kaçmak, erişmek, ölmek”; (HKT) “ayrılmak, gitmek; yetişmek, büyümek; elde edilmek, sağlanmak; akmak, fışkırmak; sefere çıkmak; sıyrılmak, uzaklaşmak; sefere çıkma; sürgüne gitme, sürgün; çıkma, kalkma, dirilme”; (HKT, HŞ) “çıkma, kurtulma”; (İML) “(güneş, ay) doğmak, çıkmak” > Çağ. *çık-* (Çağ.)²⁹⁰ “çıkmaq, ortaya çıkmak” ~ *çığ-* (FK) “çıkmaq” (Ünlü, 2012a: 135; Cihan, 2021: 492; Ünlü, 2013: 243, 244). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *g#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Kıp. *çık-*).

eğü Hrzm. *eğü* (Hrzm.)²⁹¹ “iyi, iyilik, güzel, hoş”; (HKT) “bozuk olmayan, sağlam, zarar görmemiş; iyilikte bulunan, faydalı iş işleyen, şerefli, değerli” ~ *eygü* (İML) “iyi, hoş” ~ *eyü* (K) “iyi” ~ *idgü* (MN (1)) “iyi” ~ *igü* (MN (2)) “iyi” > Çağ. *edgü* (GT (2)) “iyi” ~ *edgü* (GT (2)) “iyi” ~ *ezgü* (GT (2)) “iyi” ~ *ödgü* (GT (2)) “iyi” ~ *özgü* (GT (2)) “iyi” (Ünlü, 2012a: 163, 184, 250, 251; Cihan, 2021: 496; Ünlü, 2013: 321, 355, 871, 882). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü *#e* ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü *#ö* ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş arası ünsüzü */d/* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü */z/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *eğü*).

egir- Hrzm. *egir-* (İML, KE, ME (1), ME (2), NF) “çevirmek, eğirmek, kuşatmak, kaplamak” ~ *igir-* (ME (2)) “döndürmek, eğirmek” ~ *ewür-* (HKT, KE, ME (1), MM, NF) “çevirmek, döndürmek, değiştirmek”; (HKT) “evirip çevirmek; tersini çevirmek; yüz çevirmek; yönelmek, dönmek; yöneltmek, döndürmek, göndermek; açıklamak; geri çevirme; değiştirme, değişiklik; çevirme, yöneltme” ~ *ewür-* (ME (2)) “çevirmek, değiştirmek, döndürmek” ~ *evür-* (HŞ, KE) “çevirmek, döndürmek, değiştirmek” ~ *ivür-* (HŞ, MN (1)) “çevirmek, tercüme etmek” ~ *öwür-* (KE) “çevirmek, döndürmek” ~ *çewür-* (HKT, KE, ME (2), NF) “çevirmek, döndürmek, değiştirmek”; (HKT) “vazgeçirmek, alıkoymak; anlatmak, açıklamak” ~ *çevür-* (HŞ, ME (1), NF) “çevirmek, döndürmek; değiştirmek” ~ *çevir-* (İML) “çevirmek, dönmek” ~ *çiwür-* (HKT) “çevirmek, döndürmek” > Çağ. *ewür-* (GT (2)) “döndürmek, çevirmek” ~ *evür-* (ÇFK, LM, Sİ, ŞHD) “çevirmek, döndürmek” ~ *evür-* (AL, GT (2), NH) “evirmek” ~ *evir-* (GT (2)) “evirmek,

²⁸⁹(HKT, HŞ, İML, K, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (1), MN (2), NF).

²⁹⁰(AL, BD, BV (2), ÇFK, FK, GT (2), HBD, LM, MK, MÜN, NH, Sİ, ŞHD, ŞSL, ŞT, TEH, TMA).

²⁹¹(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

“çevirmek” ~ *ivir-* (ŞSL, GN (2)) “çevirmek, devirmek, döndermek” ~ *ivür-* (Çağ.)²⁹² “evirmek, çevirmek, döndürmek” ~ *ögür-* (LM, YD) “çevirmek” ~ *öyür-* (GT (2), YED) “çevirmek, döndürmek” ~ *ügür-* (YED) “çevirmek, döndermek” ~ *çevir-* (ÇFK, Sİ) “çevirmek” ~ *çivür-* (GN (2), LD) “çevirmek” ~ *çivir-* (GN (2)) “çevirmek” ~ *çivre-* (ŞSL) “çevirmek, devirmek” ~ *çavur-* (ŞSL) “çevirmek, döndürmek” (Ünlü, 2012a: 134, 137, 165, 183, 272, 465; Cihan, 2021: 491, 497, 501, 511; Ünlü, 2013: 232, 254; 352, 550, 551, 872, 882, 1195). *ewür-* > *ögür-*, *öyür-*, *ügür-*: Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü #ö ses birimine; *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme*yle *ünlü yuvarlaklaşması* ve *ünlü daralması* yoluyla da yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü #ü ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *ses değişmesi* ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine; *süreksizleşme* ve *patlayıcılılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimine; *akıcılılaşma* yoluyla da ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüştür. *çewür-* > *çivür-*, *çivir-*, *çivre*, *çavur-*: /e/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla /i/ ses birimine; *artdamaksillaşma* yoluyla da düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. /ü/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine; *ünlü düzleşmesi* yoluyla /i/ ses birimine, *ünlü düzleşmesi* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla da /e/ ses birimine ve dönüşmüştür. /e/ ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Kıp. *evür-*).

ewrül- Hrzm. *ewrül-* (HKT, KE, ME (1), MM, NF) “çevrilmek, dönüşmek, debelenmek”; (HKT) “dönme, geri dönme; dönme, dolaşma” ~ *éwrül-* (ME (2)) “çevrilmek, döndürülmek” ~ *öwrül-* (KE) “çevrilmek, dönmek, döndürülmek” ~ *evrül-* (HKT, HŞ, KE) “çevrilmek, döndürülmek, dönmek, dönüşmek, debelenmek” ~ *ivrül-* (HŞ) “çevrilmek” ~ *çewrül-* (ME (2), NF) “çevrilmek, dolanmak; çevrilmek, döndürülmek; (yıl için) dönmek” ~ *çevrül-* (HŞ, ME (1), ME (2), MN (2)) “dolaşmak, dolanmak, çevrilmek, döndürülmek” > Çağ. *evrül-* (GT (2), LM) “dönmek, sapmak” ~ *évrül-* (AL, GT (2), NH) “evrilmek, dönmek” ~ *ivrül-* (Çağ.)²⁹³ “dönmek, çevresinden dönmek” ~ *çivrül-* (FK, ŞSL) “çevrilmek, dönmek” ~ *çivül-* (FK, MÜN) “çevrilmek, dönmek” (Ünlü, 2012a: 134; Cihan, 2021: 491; Ünlü, 2013: 254, 352, 551). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses

²⁹²(BV (2), FK, GN (2), LD, MK, MÜN, ŞHD, TMA)

²⁹³(BD, BV (2), CD, FK, GN (2), HBD, LD, MK, MÜN, SD, ŞSL, TMA, YED).

birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Kıp. *çevril-*).

geç- ETT *geç-* (YD) “geçip gitmek; girmek, dahil olmak; yaşamak; vazgeçmek, terk etmek”; (MT) “ileri geçmek, geride bırakmak; kendini ... saymak; ölmek; gecikmek; aşmak; para etmek”; (BL) “geçmek; geçerli olmak; akmak, cari olmak”; (HN, SN, YD, YZ) “geçip gitmek, bırakıp gitmek”; (DD, KM) “gitmek, kaybolmak, tükenmek, sona ermek”; (FN) “üzerinden yürümek, aşmak”; (HN) “yaşamak, geçmek”; (KM, SN, YD, YZ) “yer değiştirmek, taşınmak, bırakmak, terk etmek” ~ *giç-* (YZ) “geçmek” > Osm. *gec-* (HD) “geçmek, vazgeçmek” ~ *giç-* (ND) “geçmek, vazgeçmek” (Kantar, 2018: 277; Turan, 2001: 134; Özkan, 1995: 670; Yavuz, 2007: 79; Öztürk, 2017: 154, 198; Tarlan, 1945: 118). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü *ç#* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü *c#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

il- Hrm. *il-* (KE, ME (1), MM) “takmak, takılıp kalmak, bağlamak, ilişmek, iliştmek” > Çağ. *il-* (Çağ.)²⁹⁴ “dikkate almak, bağlamak, iliştmek, almak, saymak, göz önünde bulundurmak” ~ *ıl-* (AL, ŞSL) “iliştirmek, bağlamak, eklemek” (Ünlü, 2012a: 254; Ünlü, 2013: 497, 519). Düz, dar ve öndamak ünlüsü *#i* ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü *#ı* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

keç- Hrm. *keç-* (ME (2)) “geçmek, aşmak”; (ME (1)) “(haddi) aşmak”; (HKT, İML, KE, ME (1), NF) “(zaman) geçmek, gelip geçmek, yaşamak, vazgeçmek”; (AO, HKT) “geçmek, aşmak”; (HKT) “uzaklaşmak, aşmak; geçip gitmek, gitmek; gitmek, dolaşmak; vazgeçmek; bir yerde durmak, kalmak; geçme, gidiş; uzaklaşma, aşma, ölçüyü kaçırma”; (KE, ME (1)) “ölmek” ~ *kêç-* (ME (1)) “geçmek, geciktirmek” ~ *kiç-* (ME (2)) “geçmek, bitmek” > Çağ. *keç-* (AL, ÇFK, GT (2), LM, ŞT) “geçmek” ~ *kêç-* (GT (2), NH) “geçmek” ~ *kiç-* (Çağ.)²⁹⁵ “geçmek” ~ *gêç-* (AL) “geçmek” ~ *giç-* (ŞSL) “geçmek, terk etmek, vefat etmek, tecavüz etmek” (Ünlü, 2012a: 303, 304; Cihan, 2021: 522, 527; Ünlü, 2013: 389, 396, 604, 632). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *#k* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *#g* ses birimine; düz,

²⁹⁴(AL, BD, BV (2), CD, LM, MK, NH, ŞHD, TMA).

²⁹⁵(AL, BV (2), ÇFK, FK, HBD, MK, MÜN, Sİ, ŞHD, TEH, TMA).

geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /é/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Osm. *gec-*).

koş Hrz. *koş* (HŞ, KE, MN (2)) “çift, eş, denk” > Çağ. *koş* (Çağ.)²⁹⁶ “çift, saban, eş, üst üste içilen içki bardağı” ~ *koşa* (ŞSL) “eş, çift” ~ *kuş* (AL) “çift çift” (Ünlü, 2012a: 337; Ünlü, 2013: 649, 650, 674). Yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

neçe Hrz. *neçe* (AO, HKT, NF) “nice, ne kadar, çok pek çok, birçok, ne zaman”; (ME (2)) “kaç, nice” ~ *nêçe* (MM) “niçe, ne zaman; nasıl; çok, çokça” ~ *niçe* (Hrz.)²⁹⁷ “nice, ne kadar, nasıl, pek çok” ~ *nişe* (HKT, NF) “niçin, neden, niye” > Çağ. *neçe* (LM) “nice, nasıl” ~ *nêçe* (GT (2), NH) “nice, ne kadar” ~ *nêşe* (AL) “nice” ~ *niçe* (Çağ.)²⁹⁸ “nice, nasıl, ne kadar” ~ *nişe* (CD, ŞSL) “nice; zira” (Ünlü, 2012a: 428, 432, 436; Cihan, 2021: 545; Ünlü, 2013: 832, 837, 843, 849). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *gerileyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /é/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *neçe*).

neteg Hrz. *neteg* (HKT, KE, NF) “nasıl, ne, ne kadar, niçin”; (ME (2)) “nasıl, ne şekilde” ~ *nêteg* (MM) “nasıl, ne, ne kadar, niçin” ~ *niteg* (HŞ) “nasıl” ~ *nitegü* (HŞ) “nitekim, nasıl ki” ~ *nite* (İML) “nasıl”; (KE) “nite(kim)” > Çağ. *neteg* (ÇFK, ŞHD, ŞT) “nasıl, niçin” ~ *nêteg* (GT (2)) “nasıl, niçin” ~ *nêtek* (AL) “nice” ~ *nêtük* (AL) “nice” ~ *niteg* (ÇFK, Sİ, ŞHD) “nasıl, ne gibi” ~ *nitek* (AL) “nicesi” (Ünlü, 2012a: 430, 436; Cihan, 2021: 546, Ünlü, 2013: 838, 850). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü g# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü k# ses birimine; düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine; dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Krh. *nē teg*).

oprağ Hrz. *oprağ* (MM) “elbise, giysi”; (KE, NF) “eskimiş, yıpranmış” > Çağ. *oprağ* (GT (2)) “paçavra, bez parçası” ~ *obrağ* (GN (2)) “paçavra, bez parçası” ~ *ohrağ* (ŞSL) “libas, elbise” (Ünlü, 2012a: 447; Ünlü, 2013: 858, 859, 864). Ötümsüz, süreksiz-

²⁹⁶(AL, BV (2), FK, GT (2), LM, MK, NH, ŞSL, TEH).

²⁹⁷(CE, HKT, HŞ, İML, K, KE, MN (1), MN (2)).

²⁹⁸(BD, BV (2), CD, ÇFK, FK, GN (2), HBD, LD, MK, MÜN, SD, Sİ, ŞHD, ŞT, TEH, TMA, YED).

patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /p/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimine; *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla da ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü -k# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü -g# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Kıp. *oprak*).

sana- Hrz. *sana-* (HKT, KE, ME (1), MM, NF) “denemek, sınamak, saymak, farz etmek, hesaplaşmak”; (HKT) “addetmek, kabul etmek” > Çağ. *sana-* (Çağ.)²⁹⁹ “saymak, hesap etmek” ~ *saya-* (AL, HBD, ŞSL) “saymak, hesap etmek” ~ **sayga-** (AL, BV (2)) “saymak, hesap etmek” (Ünlü, 2012a: 501; Ünlü, 2013: 947, 956, 957). Ötümlü, sürekli-akıcı, diş ve geniz ünsüzü /n/ ses birimi *ağızsılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı yarı ünlü ve ağız ünsüzü /y/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

4.3.1.1. *Anlam Özelleşmesi*

Anlam özelleşmesi, anlamlı bir birimin anlamının genel kapsamdan daha dar kapsama geçmesidir (Vardar, 2007: 157; Yıldız, 2020: 238). Yeni Türkçe döneminde fonosemantik başkalaşma sonucu *anlam özelleşmesine* uğrayan sözcükler şunlardır:

ew Hrz. *ew* (HKT, K, KE, NF) “ev, oda”; (HKT) “Kâbe; kovan” ~ *ew* (ME (1), ME (2), MM) “ev, han; oda” ~ *ev* (İML, K, KE) “ev, oda” ~ *iv* (İML, HŞ, MN (1), MN (2)) “ev, oda” ~ *iw* (HKT) “ev” ~ *öw* (KE) “ev” ~ *öy* (Ka, KE) “ev, oda” > Çağ. *ev* (GT (2), LM, NH, YED) “ev” ~ *ef* (GT (2)) “ev” ~ *ev* (GT (2)) “ev” ~ *ew* (GT (2)) “ev” ~ *ew* (GT (2)) “ev” ~ *iv* (BD, ÇFK, ŞHD, ŞT) “ev” ~ *öy* (Çağ.)³⁰⁰ “ev, bina, yapı” ~ **üy** (LM) “ev” (Ünlü, 2012a: 181, 271, 465; Cihan, 2021: 501; Ünlü, 2013: 322, 351, 550, 881, 1200). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü #ü ses birimine; ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü w# ses birimi *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü y# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam özelleşmesi* olmuştur (Bk. Krh. *ew*).

²⁹⁹(AL, ÇFK, GT (2), NH, Sİ, ŞT).

³⁰⁰(AL, BD, BV (2), FK, GT (2), HBD, MÜN, NH, TEH, TMA).

4.3.2. Anlam Genişlemesi

Bir sözcüğün ilgili olduğu kavram alanı içinde yayılarak mevcut anlam boyutundan daha geniş ve daha genel bir anlama sahip olmasıdır (Korkmaz, 1992: 11). Yeni Türkçe döneminde fono-semantik başkalaşma sonucu *anlam genişlemesine* uğrayan sözcükler şunlardır:

al- Hrz. *al-* (Hrz.)³⁰¹ “almak”; (NF) “fethetmek, satın almak; sel basmak; evlenmek; su basmak; misafir etmek, ağırlamak”; (HKT) “çıkarmak; geri almak; gidermek, yok etmek; kaydetmek”; (AO) “yeterlilik fiili” > Çağ. *al-* (Çağ.)³⁰² “almak, fethetmek, istemek, evlenmek”; (YED) “alma, almak”; (Çağ.)³⁰³ “-e bilmek; yeterlilik fiili” ~ *ıl-* (LD, SD, ŞSL) “almak, ele geçirmek”³⁰⁴; (BV (2), FK, ŞSL) “dikkate almak, dikkat etmek” (Ünlü, 2012a: 37; Cihan, 2021: 466; Ünlü, 2013: 29, 30, 497). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü #a ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve kalın ünü #ı ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

aldağuş ETT *aldaguş* (FS) “aldatıcı, hilekar” > Osm. *aldangiş* (LO) “dek, aldatmaca, oyun, aldayış dahı; mekr, hâdi’a, âl”; (KT (2)) “iğfal, hile, oyun, firîb” (Toparlı, 2000: 14; Petek, 2014: 26). Osmanlı Türkçesinde ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi türemiştir. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü ç# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü c# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

aylan- Hrz. *aylan-* (ME (1)) “dönmek, daireler çizmek” > Çağ. *aylan-* (Çağ.)³⁰⁵ “dönmek, çevrilmek, dolanmak, kuşatmak, dolamak” ~ *aynal-* (ŞSL) çevrilmek, dönmek, dolaşmak” ~ *eylen-* (MÜN) “dönmek, değişmek, çevrilmek; durmak, oturmak” (Ünlü, 2012a: 66; Ünlü, 2013: 78, 79, 353). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü #a, /-a/, ses birimi *öndamaksullaşma* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e, /-e/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü // ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi *uzak göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

³⁰¹(AO, HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), MM, MN (2), NF).

³⁰²(AL, BD, BV (2), ÇFK, FK, GN (2), GT (2), HBD, LD, LM, MK, MÜN, NH, TEH, TMA, SD, Sİ, ŞHD, ŞT, YED).

³⁰³(AL, LD MK, MÜN, TMA, TEH).

³⁰⁴Çuv. *uɫ-* [il-] “almak”, Eski Batı (LİR) Türkçesinin eskicil bir özelliğinin burada korunduğu görülmektedir.

³⁰⁵(AL, BV (2), CD, FK, HBD, MK, ML, MÜN, NH, ŞHD, ŞSL).

berkit- ETT *berkit-* (YD) “sağlamlaştırmak, kuvvetlendirmek, pekiştirmek, sıkıca yerleştirmek” > Osm. *berkit-* (LO) “pekitmek, berk etmek, teyit, sıkıştırıp tıkamak, takviyet, tahakküm, muhkem etmek, perçin etmek”; (KT (2)) “pekitmek, katılaştırmak, takviye ve tahkîm etmek” ~ **pekit-** (KT (2)) “sertleştirmek, katılaştırmak; sıkılamak, perçîn etmek, tahkîm ve tarsîn etmek” (Kanar, 2018: 110; Özkan, 1995: 652; Toparlı, 2000: 50; Petek, 2014: 63, 71). Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü #b ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü #p ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

bukağı Hrzm. *bukağı* (HKT, KE, ME (1), ME (2), NF) “bukağı, köstek, bağ, zincir, pranga, kelepçe” ~ *bukav* (KE) “bukağı, köstek, pranga, kelepçe” > Çağ. *buğağı* (ŞSL) “köstek, zincir” ~ *bukağ* (CD) “halka, ayak bağı” ~ **boğak** (ŞSL) “kement; halka, bağ” ~ **bohak** (ŞSL) “yaranın üzerine koyulan bağ” ~ **bohar** (ŞSL) “köstek, zincir” ~ *boğa* (ŞSL) “halka, zincir” (Ünlü, 2012a: 111; Cihan, 2021: 487; Ünlü, 2013: 159, 161, 169, 171). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimine; *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla da ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü v# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla k# ses birimine; *akıcılaşma* yoluyla da ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz r# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *bukağı*).

çerig Hrzm. *çerig* (Hrzm.)³⁰⁶ “asker; ordu” ~ *çerik* (İML) “savaş ordusu” ~ *çeri* (K) “asker” > Çağ. *çerig* (GN (2), GT (2), LD, LM, ŞT) “çeri, asker” ~ *çerig* (GT (2), NH, ŞSL) “çeri, asker” ~ *çerik* (AL) “asker, çeri” ~ **çirig** (Çağ.)³⁰⁷ “asker, ordu; sıra, dizi, düzen” ~ *çirik* (AL) “asker, ordu” (Ünlü, 2012a: 134; Cihan, 2021: 491; Ünlü, 2013: 240, 252, 253). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *çerig*).

³⁰⁶(AO, HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF).

³⁰⁷(BD, FK, GN (2), MK, MÜN, ŞSL, TEH, TMA).

eçkü Hrz. *eçkü* (KE, MM) “keçi” ~ *ekçi* (KE) “keçi” ~ *keçig* (HKT) “keçi” ~ *keçi* (HKT, ME (1), ME (2)) “keçi” ~ *kiçi* (HKT) “keçi” > Çağ. *giçi* (ŞSL) “keçi, keçi yavrusu” ~ *içki* (ŞSL) “keçi; oğlak” ~ *içkü* (ÇFK, Sİ) “keçi” ~ **öçki** (ŞSL) “keçi; oğlak” ~ *öçkü* (AL, LM, MK, MÜN, TMA) “keçi” ~ **üçki** (ŞSL) “keçi; oğlak” (Ünlü, 2012a: 162, 166, 304, 325; Cihan, 2021: 522; Ünlü, 2013: 396, 509, 871, 1194). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü #ö ses birimine; *ünlü yuvarlaklaşması* ve *ünlü daralması* yoluyla da yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü #ü ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Kıp. *eçki*).

egir- Hrz. *egir-* (İML, KE, ME (1), ME (2), NF) “çevirmek, eğirmek, kuşatmak, kaplamak” ~ *igir-* (ME (2)) “döndürmek, eğirmek” ~ *ewür-* (HKT, KE, ME (1), MM, NF) “çevirmek, döndürmek, değiştirmek”; (HKT) “evirip çevirmek; tersini çevirmek; yüz çevirmek; yönelmek, dönmek; yöneltmek, döndürmek, göndermek; açıklamak; geri çevirme; değiştirme, değişiklik; çevirme, yöneltme” ~ *ewür-* (ME (2)) “çevirmek, değiştirmek, döndürmek” ~ *evür-* (HŞ, KE) “çevirmek, döndürmek, değiştirmek” ~ *ivür-* (HŞ, MN (1)) “çevirmek, tercüme etmek” ~ *öwür-* (KE) “çevirmek, döndürmek” ~ *çewür-* (HKT, KE, ME (2), NF) “çevirmek, döndürmek, değiştirmek”; (HKT) “vazgeçirmek, alıkoymak; anlatmak, açıklamak” ~ *çevür-* (HŞ, ME (1), NF) “çevirmek, döndürmek; değiştirmek” ~ *çevir-* (İML) “çevirmek, dönmek” ~ *çiwür-* (HKT) “çevirmek, döndürmek” > Çağ. *eger-* (LM) “dönmek, döndürmek” ~ *égir-* (NH) “eğirmek” ~ *éger-* (AL) “dönmek; döndürmek” ~ **iger-** (FK, ML, ŞSL) “eğirmek, dönmek”; (FK, ML, ŞSL) “takip etmek, bir şeyin arkasından yürümek” ~ *igir-* (FK, MK, ML, ŞHD, ŞSL) “eğirmek; dönmek, döndürmek” (Ünlü, 2012a: 134, 137, 165, 183, 272, 465; Cihan, 2021: 491, 497, 501, 511; Ünlü, 2013: 324, 325, 512). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi ile düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *uzak göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Çağ. *ewür-*).

egme Hrz. *egme* (KE, ME (2)) “hilal; (kaş için) hilal” > Çağ. **igme** (LD, YED) “eğilmiş, eğiklik, eğik, çarpık, iki kat olmuş” ~ **igilme** (YED) “eğilmiş, iki kat olmuş” (Ünlü, 2012a: 165; Cihan, 2021: 497; Ünlü, 2013: 512, 513). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. /i/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla; ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak

ünsüzü /l/ ses birimi de *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

esen Hrzm. *esen* (HŞ, İML, K, KE, MM) “sağ, salim, sağlıklı” > Çağ. *isen* (LD, SD) “sağ, salim, sağlam, afiyet, iyi, hoş” (Ünlü, 2012a: 178; Ünlü, 2013: 538). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ınağ Hrzm. *ınağ* (HŞ, KE, ME (1)) “emin, güvenilir (dost)” > Çağ. *ınağ* (AL) “sadık dost, yakın kılınan” ~ *ınağ* (AL) “naip, yakın kılınan” ~ *ınağ* (ŞSL) “muvafık, dost, yoldaş, yol arkadaşı” (Ünlü, 2012a: 242; Ünlü, 2013: 500, 528). Düz, dar ve artdamak ünlüsü #ı ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ısrıka Hrzm. *ısrıka* (ME (1), ME (2)) “küpe” ~ *ısrıga* (İML, KE, ME (1), MM, MN (2)) “küpe” > Çağ. *ısrıga* (AL, ŞSL) “küpe; halka” ~ *asırğa* (ŞSL) “küpe” ~ *alburğa* (ŞSL) “kulak küpesi; halka” (Ünlü, 2012a: 244; Cihan, 2021: 510; Ünlü, 2013: 32, 58, 502). Düz, dar ve artdamak ünlüsü #ı ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü #a ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /s/ ses birimi *akıcılaştırma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü /l/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. /t/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kabuğ Hrzm. *kabuğ* (KE) “kabuk” > Çağ. *kabuğ* (ÇFK, LM, NH, Sİ) “kabuk” ~ *kabuzag* (MK) “kabuk” ~ *kapuzag* (AL, ŞSL) “kabuk, post, deri” (Ünlü, 2012a: 277; Ünlü, 2013: 558, 578). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /p/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla; ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /z/ ses birimi de *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #ğ ses birimi *ötümlüleştirmeye* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #ğ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

konuk Hrzm. *konuk* (Hrzm.)³⁰⁸ “konuk, misafir” ~ *konak* (AO, HŞ, K, KE, ME (1)) “misafir; ev, konak”; (HŞ) “konulacak yer, konma yeri” > Çağ. *konag* (AL, ŞSL) “ev, hane” ~ *konak* (GN (2)) “misafir” ~ *kon* (ŞSL) “mesken, oturak” ~ *konuğ* (ŞSL) “konmak, mahal, yer” ~ *konuk* (ŞSL) “konulmuş, yerleştirilmiş”; (GT (2)) “misafir, ziyaretçi” ~ *konuş* (ŞSL) “konuk, konma, inme, iniş” ~ *kotuk* (ŞSL) “misafir, konuk” ~ **kökeñ** (ŞSL) “mesken, asli yer; yerli” (Ünlü, 2012a: 334; Cihan, 2021: 530; Ünlü, 2013: 645, 647, 650, 655). Yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi de *öndamaksillaşma* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı, diş ve geniz ünsüzü /n/ ses birimi *ağızsillaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı, ön damak ve ağız ünsüzü /k/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı, art damak ve ağız ünsüzü *k#* ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, ön damak ve geniz ünsüzü *ŋ#* ses birimi dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *konuk*).

kögüs Hrzm. *kögüs* (İML, KE, ME (1), ME (2)) “göğüs” ~ *kögüz* (HKT, KE, ME (2)) “göğüs” ~ *köküs* (HŞ, NF) “göğüs” ~ *köküz* (MM) “göğüs” ~ *kökrek* (KE) “göğüs, sine” > Çağ. *köküs* (Çağ.)³⁰⁹ “göğüs” ~ *kögüs* (Çağ.)³¹⁰ “göğüs” ~ *gögüs* (ŞSL) “sine, yürek, göğüs” ~ *kögsük* (AL) “göğüs” ~ *kökrek* (FK, NH) “göğüs, bağır, yürek” ~ **kögrek** (AL, BV (2), ŞHD, ŞSL) “göğüs; ciğer” (Ünlü, 2012a: 340, 341; Cihan, 2021: 531; Ünlü, 2013: 402, 654, 655). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur

kökre- Hrzm. *kökre-* (HŞ, KE, MN (2)) “kükremek, şimşek çakmak, (gök) gürüldemek” ~ *kükre-* (HŞ, ME (1), ME (2), MN (1)) “kükremek” > Çağ. *kökre-* (FK, NH) “kükremek” ~ *kükre-* (GT (2)) “kükremek” ~ **gükre-** (ŞSL) “azgınlıkla köpürmek, nara atmak” (Ünlü, 2012a: 341, 362; Cihan, 2021: 537; Ünlü, 2013: 410, 655, 680). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *#k* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *#g* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Kıp. *kökre-*).

³⁰⁸(HKT, HŞ, İML, KE, ME (1), ME (2), NF).

³⁰⁹(BD, BV (2), FK, GT, LM, MK, NH, ŞT).

³¹⁰(ÇFK, HBD, MÜN, Sİ, ŞHD).

kökert- Hrzm. *kökert-* (KE) “yeşillendirmek” > Çağ. *kökert-* (BV (2), FK, GT (2)) “yeşertmek”; (GT (2)) “darp etmek” ~ *kögert-* (YED) “yeşertmek; canlandırmak” (Ünlü, 2012a: 341; Ünlü, 2013: 654, 655). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

körse- Hrzm. *körse-* (KE, ME (2)) “şehveti artmak, görmek istemek” > Çağ. *körügse-* (ŞSL) “canı gönülden istemek, arzu etmek, görmek istemek” ~ *körükse-* (ML) “canı gönülden istemek, arzu etmek, görmek istemek” (Ünlü, 2012a: 347; Cihan, 2021: 533; Ünlü, 2013: 659). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /-ü/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /-k/ ses birimi de *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Krh. *körügse-*).

müñre- Hrzm. *müñre-* (İML) “sığır ve koyun bağırmak” ~ *mañla-* (HŞ, KE, ME (2)) “ötmek, bağırmak, çağırmak” ~ *inle-* (NF) “inlemek” ~ *iñre-* (ME (2)) “inlemek, kükremek” > Çağ. *mañra-* (AL, ŞSL) “(hayvan) böğürmek, seslenmek, bağırmak” ~ *meñre-* (AL) “(koyun, sığır ve hayvan) melemek” ~ *möñre-* (AL) “(koyun ve sığır vs. hayvan) melemek” ~ *muñra-* (AL, BV (2), LM, ŞSL) “böğürmek, bağırmak, ahvalinden şikayet etmek” ~ *muñurga-* (AL, HBD, ŞSL) “(koyun ve sığır gibi hayvan) melemek, sızlanmak, inlemek; mahzunlaşmak” ~ *iñre-* (AL, MK) “inlemek, ağlamak, dertli olarak gizli gizli ağlamak” ~ *iñire-* (ŞSL) “hazin hazin ağlamak, feryat figan etmek” (Ünlü, 2012a: 262, 377; Cihan, 2021: 513, 539; Ünlü, 2013: 531, 532, 718, 738, 768, 780). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. *a#* ses birimiyle ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü /l/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. /l/ ses birimi *aykırılışma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimine; *a#* ses birimi *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla /u/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla; *a#* ses birimi ile düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi de *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Kıp. *mañla-*).

öñ Hrzm. *öñ* (Hrzm.)³¹¹ “ön, önce, ön taraf”; (HKT) “evvelki, daha öne geçen” > Çağ. *öñ* (GN (2), LD) “sağ taraf, iler, doğu, ön, evvel” ~ *ög* (GN (2), SD) “ön; ileri, ileri doğru” ~ *oñ* (YED) “sağ, sağ taraf” (Ünlü, 2012a: 460; Cihan, 2021: 552; Ünlü, 2013: 863, 872,

³¹¹(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), MM, NF).

875). Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü #ö ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü #o ses birimine; ötümlü, ön damak ve geniz ünsüzü *η#* ses birimi *ağızsılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı, ön damak ve ağız ünsüzü *g#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Kıp. öη).

ötkür- Hrm. *ötkür-* (KE, ME (1)) “geçirmek, geçirtmek, delmek” > Çağ. *ötkür-* (LD) “geçıştirmek, geçirmek, gizlemek” ~ *ötker-* (Çağ.)³¹² “geçirmek, aşmak, devam ettirmek; ezberden okumak, ötürmek” ~ *ötker-* (AL) “geçirmek” ~ **ötgüz-** (ŞSL) “geçirmek, aşmak, göndermek” (Ünlü, 2012a: 464; Ünlü, 2013: 880). Ötümsüz süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz *r#* ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü *z#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

öwke Hrm. *öwke* (Hrm.)³¹³ “öfke” ~ *öfke* (Hrm.)³¹⁴ “öfke” > Çağ. *öpke* (ŞSL) “öfke” ~ *öbke* (ŞSL) “öfke, gayz; kahır, ses” ~ *öfke* “öfke, gayz; kahır, ses” ~ *öyke* (ŞSL) “öfke” ~ *öykin* (ŞSL) “öfke” ~ *opa* (ŞSL) “öfke” ~ *opā* (ŞSL) “öfke” (Ünlü, 2012a: 455, 465; Cihan, 2021: 551, 553; Ünlü, 2013: 864, 871, 872, 876, 881, 882). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sarığ- Hrm. *sarığ-* (İML) “sararmak” ~ *sargar-* (HKT, HŞ, KE, ME (1), NF) “sararmak” ~ *sarar-* (HŞ) “sararmak” > Çağ. *sargar-* (Çağ.)³¹⁵ “sararmak”; (ŞSL) “sararmak, hasta olmak” ~ **sarsa-** (ŞSL) “sararmak, sarkamak; hareket etmek, titremek” (Ünlü, 2012a: 502, 503; Ünlü, 2013: 950-952). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz *r#* ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. /r/ ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /s/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sep- Hrm. *sep-* (İML, ME (1)) “serpmek” > Çağ. *sep-* (Çağ.)³¹⁶ “serpmek, saçmak, dökmek” ~ **sép-** (AL) “serpmek, saçmak, dökmek” ~ **serp-** (ŞSL) “saçmak, serpmek, faş etmek” ~ **sip-** (AL) “serpmek, saçmak, dökmek” ~ **sipa-** (ML) “serpmek, saçmak; israf

³¹²(AL, BV (2), ÇFK, FK, HBD, LM, MK, MÜN, NH, Sİ, ŞHD, ŞSL, ŞT, TEH, TMA).

³¹³(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF).

³¹⁴(HKT, HŞ, K, KE, ME (1), ME (2)).

³¹⁵(AL, BV (2), BD, CD, FK, HBD, LM, NH, ŞHD, ŞSL, ŞT).

³¹⁶(ÇFK, LM, NH, Sİ, ŞHD, TMA).

etmek” ~ **sip-** (Çağ.)³¹⁷ “serpmek, saçmak, dağıtmak” ~ **sirp-** (ML) “serpmek, saçmak; yağmur inmek” (Ünlü, 2012a: 513; Ünlü, 2013: 969, 970, 975, 984, 992). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü *a#* ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla; ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi de *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve ince ünü /ê/ ses birimine; *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; *ünlü daralması* ve *artdamaksillaşma* yoluyla da düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sesken- Hrmz. *sesken-* (HŞ) “korkmak” ~ *sirken-* (HŞ) “korkmak” > Çağ. *sesken-* (LM) “uykuda korkmak” ~ **sésge-** (AL) “uykudan belinleyip sıçrayıp uyanmak” ~ *sisge-* (AL) “uykudan sıçrayıp uyanmak, ürkmek” ~ *sirken-* (Çağ.)³¹⁸ “uykudan sıçrayıp uyanmak, ürkmek; titremek” (Ünlü, 2012a: 514, 525; Ünlü, 2013: 977, 994). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /ê/ ses birimine; ötünsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sewüg Hrmz. *sewüg* (HKT, KE) “sevgili, sevgi, sevilen” ~ *sevkü* (İML) “sevgili, sevimli” > Çağ. *sevgü* (NH) “sevgi” ~ *sevük* (AL) “muhabbet” ~ **sivgü** (ŞSL) “sevgi, muhabbet; dost, aşımna” ~ **sivük** (GN (2), ŞSL) “sevilmiş, muhabbet” ~ *siyük* (AL) “derin bir sevgi” (Ünlü, 2012a: 515; Ünlü, 2013: 978, 995-997). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. /k/ ses birimi ile yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü *ü#* ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. ETT *sevgü*).

şöyle Hrmz. *şöyle* (K) “şöyle” > Çağ. **şolay** (ŞSL) “şöyle böyle; bunun gibi, ha keza, mesela” ~ *şöyle* (ŞSL) “öyle böyle” (Ünlü, 2012a: 552; Ünlü, 2013: 1050, 1051). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla önce ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak ünsüzü // ses birimiyle sonra da düz, geniş ve öndamak ünlüsü *e#* ses birimiyle yer değiştirmiştir. Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimi

³¹⁷(BV (2), ÇFK, FK, HBD, LD, Sİ, ŞSL).

³¹⁸(BV (2), HBD, MK, NH, ŞSL, TMA).

artdamaksillaşma yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine; *e#* ses birimi de *artdamaksillaşma* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tansuḥ Hrz. *tansuḥ* (KE) “nefis, harika, şaşılasi, nadir” ~ *tansuk* (KE) “nefis, harika, şaşılasi, nadir” ~ *taḥsuk* (HŞ, ME (1)) “yeni ve acayip, şaşılacak, hayret verici”; (HKT) “eşsiz ve mükemmel; eşsizlik, mükemmellik; “acayip, tuhaf” ~ *daḥsuk* (ME (1)) “tuhaf, acayip > Çağ. *taḥsuk* (GT (2)) “tuhaf, şaşılacak, tanmalı” ~ *tansuk* (AL, ŞHD) “tuhaf, şaşılacak, tanmalı” ~ *tansuġ* (AL, ŞSL) “tuhaf, şaşılacak, tanmalı”; (ŞSL) “hediye, armağan” (Ünlü, 2012a: 141, 566; Ünlü, 2013: 1077). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *g#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Kıp. *taḥsık*).

us Hrz. *us* (ME (1), ME (2)) “akıl” ~ *uz* (HŞ, İML) “uz, usta, mahir” ~ *öḥ* (KE) “akıl, us” > Çağ. *us* (ŞSL) “akıl, zeka, idrak, feraset” ~ *uz* (GT (2), ŞSL) “hüner, hünerli, marifetli, marifet, fasih” ~ *öz* (ŞSL) “hüner, marifet, yetenek” ~ *is* (HBD, NH, ŞSL, ŞT) “akıl” ~ *és* (AL) “akıl” ~ *es* (ŞT) “akıl” ~ *as* (ŞSL) “akıl, idrak, feraset” ~ *aḥ* (ŞSL) “akıl, zihin, idrak, kavrayış” (Ünlü, 2012a: 627, 632; Cihan, 2021: 587; Ünlü, 2013: 41, 56, 344, 538, 882, 1188, 1192). Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü *#ö* ses birimi ile yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü *#u* ses birimi *ünlü genişlemesi* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü *#a* ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü *ḡ#* ses birimi *ağızsılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı, diş ve ağız ünsüzü *z#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ür- Hrz. *ür-* (HKT, İML, KE, ME (2), MN (1)) “üflemek, üfürmek, ürmek, havlamak”; (HKT) “körüklemek; üfürme” > Çağ. *ür-* (AL, FK, MK) “ürmek” ~ *hür-* (Çağ.)³¹⁹ “ürmek, üflemek, havlamak, söndürmek, nefes almak” (Ünlü, 2012a: 640; Cihan, 2021: 589; Ünlü, 2013: 493, 1198). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü *#h* ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ürküt- Hrz. *ürküt-* (ME (1), ME (2), NF) “bir dereceye kadar korkutmak, ürkütmek, kaçırmak” > Çağ. *ürküt-* (ÇFK, LM, Sİ) “ürkütmek, korkutmak” ~ *hürket-* (ŞSL) “korkutmak, korkutulmak; şiddetini azaltmak” (Ünlü, 2012a: 640; Cihan, 2021: 589; Ünlü, 2013: 494, 1199). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü *#h* ses birimi *ünsüz*

³¹⁹(AL, BV (2), CD, FK, LM, MK, NH, ŞSL).

türemesi yoluyla türemiştir. Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /-ü/ ses birimi *ünlü genişlemesi* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /-e/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yalawaç Hrmz. *yalawaç* (Hrmz.)³²⁰ “elçi, peygamber” ~ *yalawaç* (HKT, İML, KE) “elçi, peygamber” > Çağ. **yolavuc** (ŞSL) “peygamber; kılavuz, yol bilici, izci” (Ünlü, 2012a: 655; Cihan, 2021: 593; Ünlü, 2013: 1258). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine; *ünlü yuvarlaklaşması* ve *ünlü daralması* yoluyla da yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü ç# ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü c# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yañılık Hrmz. *yañılık* (ME (1)) “yanlış, yanlışma” ~ *yañılık* (ME (2)) “günah, yanlış” > Çağ. *yañılık* (GT (2)) “yanlış, hata, gafillik, bozma” ~ *yañılık* (ŞSL) “sehv, hata, gafillik, bozma” ~ **yañış** (ŞSL) “yanlış, hata, gafillik, bozma” (Ünlü, 2012a: 660; Cihan, 2021: 594; Ünlü, 2013: 1229). Ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü /l/ ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü ş# ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimi de *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. ETT yanlış).

yıdıg Hrmz. *yıdıg* (HKT, HŞ, KE, ME (1), NF) “koku, pis kokulu” ~ *yıd* (KE, ME (2)) “koku” ~ *yiy* (İML) “koku” > Çağ. *yıd* (GT (2)) “koku” ~ *yız* (GT (2)) “koku” ~ **id** (LD) “koku, sır” ~ **id** (GN (2), ŞSL) “koku, malik” ~ *is* (Çağ.)³²¹ “koku, rayiha” ~ *iz* (ŞHD) “koku” (Ünlü, 2012a: 681, 690; Cihan, 2021: 598; Ünlü, 2013: 497, 509, 538, 552, 1249, 1253). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *öndamaksızlaşma* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış arası ünsüzü d# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü d# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yıldıra- Hrmz. *yıldıra-* (ME (1), ME (2)) “parlamak” > Çağ. *yaldıra-* (ŞHD, ŞSL) “parlamak, ışıldamak, uzaktan şaşalı görünmek” ~ *iltıra-* (AL) “parlamak” ~ **iltura-** (AL) “parlamak, ışık vermek” (Ünlü, 2012a: 684; Cihan, 2021: 599; Ünlü, 2013: 499, 1224).

³²⁰(HKT, HŞ, KE, ME (1), ME (2), NF).

³²¹(AL, ÇFK, FK, HBD, LD, LM, MÜN, NH, Sİ, SSL, ŞT, TEH, TMA, YED).

Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimine; /ı/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Kıp. *yıldıra-*).

yinçge Hrzm. *yinçge* (HKT, KE, ME (1)) “ince, zayıf, semiz olmayan” ~ *yinçke* (HŞ ME (2)) “ince”; (NF) “ince, ayrıntılı, detaylı” ~ *yinçe* (ME (2)) “ince” > Çağ. *yinçge* (ÇFK, Sİ) “ince” ~ *inçke* (GT (2), MK, ŞHD, ŞSL) “ince, zayıf” ~ **incge** (ŞSL) “ince; narin” ~ *ince* (TEH) “nazik, narin” ~ **ıçke** (AL, ŞSL) “ince; nazik” (Ünlü, 2012a: 687; Cihan, 2021: 600; Ünlü, 2013: 508, 529, 1255). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /c/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Kıp. *yinçge*).

yörüş Hrzm. *yörüş* (NF) “yürüyüş, yaşam tarzı” > Çağ. *yörüş* (AL, BD) “yürüyüş, sefer” ~ *yürüş* (GT (2)) “yürüyüş, sefer, hücum” ~ **yoruş** (AL) “sefer” ~ **yügürüş** (ŞSL) “niyet, ahenk, kuşanma, yürüme” (Ünlü, 2012a: 696; Ünlü, 2013: 1260, 1264, 1265). Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine; *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla da yuvarlak, öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. /ü/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi ile /ü/ ses birimi *gerilme* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. ETT *yöriyiş*).

4.3.3. Anlam Kayması

Somut veya soyut nitelikteki sözcüklerin *düzdeğişmece*, *eğretileme*, *kapsamlayış*, *benzetme* vb. yollarla kullanılmaları sonucundan zamanla sözcüğün anlamında gerçekleşen değişim, kayma veya kayma yoluyla kalıplaşmadır (Korkmaz, 1992: 11; Vardar, 2007: 21). Yeni Türkçe döneminde fono-semantik başkalaşma sonucu *anlam kaymasına* uğrayan sözcükler şunlardır:

anıt Hrmz. *anıt* (ME (2)) “ördeğe benzeye bir yaban kuşu, angut”³²² > Çağ. *anıt* (ŞSL) “düzgün, allık, kadınların yüzlerine sürdükleri allık” ~ *angıt* (ŞSL) “allık, düzgün, kadınların yüzlerine sürdükleri allık” ~ *angış* (ŞSL) “düzgün, allık, kadınların yüzlerine sürdükleri allık” ~ *ankut* (ŞSL) “kırmızı, kızıl, kırmızı şarap; kızıl su, allık” (Cihan, 2021: 469; Ünlü, 2013: 43, 44). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /t# ses birimi *süreklileşe* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ş# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

bıçak Hrmz. *bıçak* (Hrmz.)³²³ “bıçak” ~ *bıçek* (KE) “bıçak” > Çağ. *bıçak* (Çağ.)³²⁴ “bıçak, bıçkı” ~ *bıçek* (AL, ŞSL) “iğne, ibre” ~ *bicek* (AL) “iğne” (Ünlü, 2012a: 94, 95; Ünlü, 2013: 132, 134, 135). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü /c/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

burunduk Hrmz. *burunduk* (İML) “yular (deve için)”; (KE, ME (1)) “burunsuluk” > Çağ. *burunduk* (ŞSL) “eğerin örtüsü” ~ *urunduk* (ŞSL) “eğer esbabı” ~ *orunduk* (ŞSL) “eğer esbabı, eğer malzemeleri” (Ünlü, 2012a: 113; Ünlü, 2013: 176, 866, 1187). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

çeçek Hrmz. *çeçek* (İML, KE) “çiçek” ~ *çēçek* (MM) “çiçek” ~ *çiçek* (HKT, HŞ, ME (1), MN (2), NF) “çiçek”; (ME (2)) “çiçek; çiçek hastalığı” > Çağ. *çeçek* (ŞSL) “küçük ağaç, çalı, çırpı, gül” ~ *çēçek* (GT (2)) “çiçek” ~ *çiçek* (Çağ.)³²⁵ “çiçek”; (ŞSL) “çiçek hastalığı” ~ *çençek* (ŞSL) “bir nevi ağaç” ~ *cencek* (ŞSL) “bir tür ağaç” ~ *cendek* (ŞSL) “çiçek, ot” ~ *cecek* (ŞSL) “küçük ağaç” ~ *çipçak* (ŞT) “içi boş ağaç” (Ünlü, 2012a: 133, 137; Cihan, 2021: 492; Ünlü, 2013: 194, 199, 233, 237, 245, 248). Ötümlü, sürekli-akıcı ve dış ünsüzü /n/ ses birimi ile ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /p/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ç, /ç/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü /c, /c/ ses birimine; *ses değişmesi* yoluyla da ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /d/ ses

³²²Angut kuşu: ördekğillerden, tüyleri kiremit renginde, evcilleştirilebilen bir yaban kuşu (*Casarca ferruginea*) (<https://sozluk.gov.tr/>).

³²³(HKT, İML, KE, ME (1), MM, NF).

³²⁴(BV (2), ÇFK, GN (2), GT (2), LD, MK, NH, Sİ, ŞSL, ŞT, TEH).

³²⁵(BV (2), FK, MK, MÜN, NH, ŞHD, ŞSL).

birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ɪ/ ses birimine; düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi de *artdamaksillaşma* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

erteki Hrz. *erteki* (KE) “sabahki” > Çağ. *értegi* (AL) “evvelki, önceki” ~ *értek* (AL) “evvelki, önceki” ~ *irteki* (FK, GN (2), ŞHD) “evvelki, önceki” (Ünlü, 2012a: 177; Ünlü, 2013: 343, 537). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü #é ses birimine; *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşmeyle* ve *ünlü daralması* yoluyla da düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /+k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /+g/ ses birimine dönüşmüştür. i# ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

kiçi ETT *kiçi* (GN, İN (2), SN, YD) “küçük”; (SN) “küçüklük, çocukluk” ~ *kici* (İN (2)) “küçük” ~ *giçi* (BL) “küçük” > Osm. *gücük* (LO, KT (2)) “kuvvetsiz, zayıf; gevşek” (Özkan, 1995: 691; Turan, 2001: 135; Kanar, 2018: 443; Petek, 2014: 135; Toparlı, 2000: 167). Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/, i# ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ii/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş etidamak ünsüzü /ç/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş etidamak ünsüzü /c/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü k# ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

salınçağ Hrz. *salınçağ* (ME (2)) “salıncak” ~ *salıncağ* (ME (1)) “salıncak” ~ *silikçek* (İML) “salıncak” > Çağ. *salgıncağ* (ŞSL) “salıncak; beşik” ~ *salıncağ* (ŞSL) “salıncak” ~ *salincek* (AL) “iple boyna asılan muska” ~ *salmincek* (ŞSL) “boyna asılan tomar” ~ *salkincek* (AL) “iple boyna asılan muska” ~ *selencek* (AL) “iple boyna asılan muska” ~ *selkencek* (AL) “iple boyna asılan muska” (Ünlü, 2012a: 500, 523; Cihan, 2021: 559; Ünlü, 2013: 944, 945, 946, 965, 966). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /ğ/ ses birimi; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimi ve ötümlü, sürekli-akıcı ve çift dudak ünsüzü /m/ ses *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ɪ/ ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü /+a/ ses birimi de *öndamaksillaşma* yoluyla /+e/ ses birimine dönüşmüştür. /i/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla /e/ ses birimine; /+a/ ses birimi ise *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve

öndamaksıllaşma yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /+e/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

tansuḥ Hrzm. *tansuḥ* (KE) “nefis, harika, şaşılası, nadir” ~ *tansuk* (KE) “nefis, harika, şaşılası, nadir” ~ *taṇsuk* (HŞ, ME (1)) “yeni ve acayip, şaşılacak, hayret verici”; (HKT) “eşsiz ve mükemmel; eşsizlik, mükemmellik; acayip, tuhaf” ~ *daṇsuk* (ME (1)) “tuhaf, acayip > Çağ. *taṇsuḡ* (GN (2)) “hediye, armağan” ~ *taṇsuḥ* (GN (2)) “hediye, armağan” (Ünlü, 2012a: 141, 566; Ünlü, 2013: 1077). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k*# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü *h*# ses birimine; *ötümlüleşme* yoluyla da süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *ğ*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur (Bk. Çağ. *taṇsuk*).

tolḡa- Hrzm. *tolḡa-* (HKT, ME (2)) “çevirmek, dolamak; sarmak”; (HKT) “eğmek, bükmek” ~ *tola-* (ME (1)) “dolamak, sarmak” > Çağ. *tolḡa-* (ŞSL) “kederlenmek; dert ve elem çekmek” (Ünlü, 2012a: 599, 600; Cihan, 2021: 581; Ünlü, 2013: 1145). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /*ğ*/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /*k*/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

töl Hrzm. *töl* (HŞ) “döl, tohum” > Çağ. *döl* (ŞSL) “ırk, uyruk” ~ *dol* (ŞSL) “ırk, uyruk” ~ *dul* (ŞSL) “ırk, uyruk” ~ *düvel* (ŞSL) “ırk, uyruk” ~ *davul* (ŞSL) “ırk, uyruk” (Ünlü, 2012a: 602; Ünlü, 2013: 276, 301, 304, 307, 315). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü *#t* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü *#d* ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /*ö*/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /*ü*/ ses birimine; *artdamaksıllaşma* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /*o*/ ses birimine; *artdamaksıllaşma* ve *ünlü daralması* yoluyla da yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /*u*/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-sızıcı ve dış-dudak ünsüzü /*v*/ ses birimi ile düz, geniş ve öndamak ünlüsü /*e*/ ses birimi *gerilme* yoluyla türemiştir. /*e*/ ses birimi *artdamaksıllaşma* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /*a*/ ses birimine dönüşmüştür. /*a*/ ses birimi ile /*u*/ ses birimi *uzak göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

yala- Hrzm. *yala-* (İML) “yalamak, dille silmek” > Çağ. *yala-* (BV (2), FK, MK, ŞHD, ŞSL) “yalamak, dil ile silmek”; (LM, ŞSL) “dil ile yalama” ~ *yalay-* (ŞSL) “parlamak ışıldamak” ~ *yile-* (ŞSL) “parlamak, alevlendirmek, aydınlatmak, ışık vermek” (Ünlü, 2012a: 655; Ünlü, 2013: 1223, 1224, 1254). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /*a*/ ses birimi

ünlü daralması ve *öndamaksıllaşma* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; *a#* ses birimi *öndamaksıllaşma* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü *e#* ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *y#* ses birimi türemiştir. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

4.4. ÇAĞDAŞ/MODERN TÜRKÇE DÖNEMİ (XX. yy - ...)

Çağdaş/modern Türkçe döneminde, zaman darlığı nedeniyle bütün dil ve lehçeler incelenememiştir. Çalışma, Eski Bulgar Türkçesinin devamı olan Çuvaşça; Oğuz/Batı grubu lehçelerinden Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesi; Karluk/Doğu grubu lehçelerinden Özbek Türkçesi; Kıpçak/Kuzey grubu lehçelerinden Kırgız Türkçesi; eski kuzey doğu lehçelerinden Altay Türkçesi; eski kuzey doğu lehçelerinin devamı olan Sibiry lehçesi Yakutça ile Arguca'nın bugüne kalmış bir kolu olabileceği düşünülen Halaçça ile sınırlandırılmıştır (Buran ve Alkaya, 2018: 28; Ulutürk, 2017: 3).

4.4.1. Anlam Daralması

Sözcüğün genel anlamdan özel anlama geniş anlamdan dar anlama geçmesidir ve sözcüğün anlamında üst anlamdan alt anlama geçiş vardır (Karaağaç, 2015: 324; Korkmaz, 1992: 9; Vardar, 2007: 20). Çağdaş Türkçe döneminde fono-semantik başkalaşma sonucu *anlam daralmasına* uğrayan sözcükler şunlardır:

akrın Kıp. *akrın* (CC, MG, TZ) “yavaş, sakin, sessiz” ~ *arkın* (MG) “yavaş, sessiz; sakin” ~ *arğun* (Kıp.)³²⁶ “yavaş, sakin, sessiz”; (İM, MS) “gizli, hafif” > Kırg. *akırın* (KTS) “yavaş” (Toparlı vd., 2007: 6, 11; Yuhadin, 2011: 17). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Hrzm. *akru*).

alaçu Kıp. *alaçu* (İH) “çörden çöpten yapılan küçük adı çadır, kulübe, baraka, evcik” ~ *alaçuk* (CC) “çörden çöpten yapılan küçük adı çadır, kulübe, baraka, evcik” > Alt. *alançık* (ATS) “yuvarlak, keçe çadır; çadırın sırtığını çubuklardan yapılmış çember” (Toparlı vd., 2007: 6; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 23). Ötümlü, sürekli-akıcı ve dış ünsüzü /n/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

³²⁶(BV, CC, Gİ, GT, İH, İN, KF, Kİ, MG, RH).

anla- Çağ. *anla-* (Çağ.)³²⁷ “anlamak, idrak etmek, kavramak, hatıra getirmek, anmak” > Özb. *änglä-* (M) “anlamak” (Ünlü, 2013: 44; Aktürk, 2019: 178). Ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü *ŋ*# ses birimi *ünsüz ayrışması* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü */g/* ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü */n/* ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü *#a*, *a*# ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla düz, geniş/yarı açık ve öndamak ünlüsü *#ä*, *ä*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

bağla- Kıp. *bağla-* (CC) “bağlamak, demet yapmak”; (Kıp.)³²⁸ “bağ ile, ip ile bağlamak”; (MG) “sona erdirmek”; (İM) “kapıyı kapamak” ~ *baқаğıла-* (BM) “bağlamak, ip ile bağlamak” ~ *balğa-* (CC) “bağlamak, demet yapmak” ~ *bavla-* (CC) “bağlamak, ip ile bağlamak” ~ *bayla-* (TZ) “bağlamak, ip ile bağlamak” > Alt. **buula-** (ATS) “bağlamak” ~ Kırg. *bayla-* (KTS) “bağlamak, bir araya toplayıp bağlamak, bir yere bağlamak; ayırıp koymak; besiyeye koymak” ~ **boola-** (KTS) “demet şeklinde bağlamak” (Toparlı vd., 2007: 21, 22, 23, 26; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 46; Yuhadin, 2011: 135, 173). Altayca’da düz, geniş ve artdamak ünlüsü */a/* ses birimi *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü */u/* ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü */g/* ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. */u/* ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Kırgızca’da */a/* ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü */o/* ses birimine dönüşmüştür. */g/* ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü */y/* ses birimine dönüşmüş ve *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. */o/* ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

bağlan- Kıp. *bağlan-* (Kıp.)³²⁹ “bağlanmak”; (İM) “kuşanmak, takınmak” > Kırg. **baylan-** (KTS) “bağlanmış olmak, kendisini bağlamak, kendi üzerine bağlamak” ~ **baylal-** (KTS) “bağlanmak” ~ **boolan-** (KTS) “demet şeklinde bağlanmak” (Toparlı vd., 2007: 21; Yuhadin, 2011: 136, 173). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü */g/* ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü */y/* ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı, diş ve geniz ünsüzü *-n*# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ağızsillaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı art damak ve ağız ünsüzü *-l*# ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü */a/* ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü */o/* ses birimine; */g/* ses birimi *süreklileşme*

³²⁷(BV (2), FK, GT (2), HBD, LD, LM, MK, MÜN, NH, SD, ŞHD, ŞSL, ŞT, TMA, TEH, YED)

³²⁸(BM, BV, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, MG, RH, TA, TZ).

³²⁹(BV, Gİ, GT, İM, KF, KFT, MG, RH).

ve *akıcılaşma* yoluyla /y/ ses birimine dönüşmüştür. /y/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. /o/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

çek- Kıp. *çek-* (Kıp.)³³⁰ “bir şeyi bir yerden çekip almak, çıkarmak”; (KF) “çekmek, asılmak”; (İM) “bir şeyi çekip uzatmak”; (GT) “katlanmak, tahammül etmek” ~ *çik-* (GT, MG) “bir şeyi bir şeyden çekip almak, çıkarmak”; (MG) “yay kurmak” ~ *şek-* (KK) “çekmek”; (KK) “çekmek, ölçmek, tartmak” > Alt. **çeg-* > **çög-* > *çöy-* (ATS) “çekmek”. (Toparlı vd., 2007: 47, 51, 251; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 77). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *k#* ses birimi önce *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü **g#* ses birimine sonra *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *y#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Kıp. *çek-*).

çekil- Kıp. *çekil-* (İM, RH) “çekilmek, suyu boşaltılmak”; (KFT) “tartılmak”; (İM) “bitmek, ayrılmak” > Alt. **çegil-* > **çögil-* > *çöyil-* (ATS) “çekilmek” (Toparlı vd., 2007: 47; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 77). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimi önce *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü */*g/* ses birimine sonra *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

egir- Kök. *egir-* (BK, KT, YY) “etrafını sarmak, kuşatmak; çevirmek” ~ *ewir-* (BK, T) “evirmek, çevirmek” ~ Trkm. *öwür-* (TTS) “çevirmek, döndürmek; durumu, koşulları değiştirmek; bir taraftan diğer tarafa aktarmak, döndermek; (mec.) alışveriş yapmak” ~ *çöwür-* (TTS) “ters yüz etmek, çevirmek, döndürmek” (Aydın, 2021: 150, 152; Tekin, 2020: 137; Aydın, 2015: 199; Tekin vd., 1995: 126, 511). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #*e* ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü #*ö* ses birimine; ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimine; düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses

³³⁰(BV, Gl, GT, İM, İN, Kİ, RH, TZ)

birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Çağ. ewür-).

kör- Kök. *kör-* (BK, KÇ, KT, O, T) “bakmak, görmek; tabii olmak, bağımlı olmak”; (YY) “görmek” ~ Hal. *kör-* (Hal.)³³¹ “görmek” ~ *ker-* (Hal.)³³² “görmek” ~ *ke’r-* (CNH, KNH (2), SŞA (3)) “görmek” ~ *kär-* (ŞNH) “görmek” (Aydın, 2021: 160; Tekin, 2020: 154; Aydın, 2015: 206; Ulutürk, 2017: 151, 157). Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş/yarı açık ve öndamak ünlüsü /ä/ ses birimi ile düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tanı- Çağ. *tanı-* (Çağ.)³³³ “tanımak, bilmek, anlamak, hatırlamak, anlayıp tasdik etmek” > Özb. *täni-* (M) “tanımak” (Ünlü, 2013: 1076; Yusufov, 1993: 316). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla düz, geniş/yarı açık ve öndamak ünlüsü /ä/ ses birimine; düz, dar ve artdamak ünlüsü *i#* ses birimi de *öndamaksillaşma* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü *i#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

tüş- Kök. *tüş-* (KT, T) “düşmek, inmek, ölmek, gitmek” ~ Hal. *tış-* (Hal.)³³⁴ “düşmek” ~ *diş-* (SNH) “düşmek” (Aydın, 2021: 172; Tekin, 2020: 180; Ulutürk, 2017: 123, 186). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *#t* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *#d* ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yāl VB *yāl* (VBK) “köy; şehir” > Çuv. *yal* (ÇTS) “köy” (Zorlu, 2022: 39). Düz, geniş, uzun ve artdamak ünlüsü /ā/ ses birimi *ünlü kısalması* yoluyla düz, geniş, kısa ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yaman Kıp. *yaman* (Kıp.)³³⁵ “kötü, fena”; (TZ) “yaman, yiğit” > Alt. *caman* (ATS) “kötülük, kusur; kötü, yaman; kötü bir şekilde” (Toparlı vd., 2007: 309; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 51). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *#y* ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü *#c* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

³³¹(ÇNH, HNH, MNH (2), MZN, NNH, SNH (2), SŞA (2), SŞA (3), TŞA, VŞA).

³³²(CNH, ÇNH, KNH, KNH (2), MNH (1), MNH (2), NNH, SBN, SNH, SNH (2), SŞA (1), SŞA (2), SŞA (3), ŞNH, SŞA, TŞA, VŞA).

³³³(AL, BV (2), ÇFK, FK, GN (2), LD, LM, MK, NH, SD, Sİ, ŞSL, TEH, TMA).

³³⁴(ÇNH, HNH, KNH (1), KNH (2), SŞA (1), SŞA (2), VŞA).

³³⁵(BV, CC, DM, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, KK, MG, MS, TA, TZ).

yaŋ Çağ. *yaŋ* (ŞSL) “yan, taraf, yakın, cihet, yön” ~ *yan* (Çağ.)³³⁶ “yan, taraf, yakın, cihet, yön” > Özb. *yân* (TÖÖTS) “yan” (Ünlü, 2013: 1226, 1227; Yusufov, 1993: 226). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla yarı yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /â/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur.

yaŋ Kıp. *yaŋ* (İM, Kİ) “yan, yan taraf” ~ *yan* (Kıp.)³³⁷ “yan, yan taraf”; (İN, RH) “taraf, kat, huzur” > Alt. *can* (ATS) “yan, yan taraf; böğür” (Toparlı vd., 2007: 309; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 51, 52). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Hrzm. *yan*).

yinçge Kıp. *yinçge* (BV) “ince” ~ *yinçke* (İM, İN, RH) “ince” ~ *yinçe* (BV, İN, TA) “ince” ~ *yeniçke* (DM) “ince, hassas” ~ *yenişke* (DM) “ince, hassas” ~ *inçe* (İN, MG, RH) “ince” ~ *inçke* (BV, CC, MG, RH) “ince” > Alt. *çiçke* (ATS) “ince” (Toparlı vd., 2007: 111, 319, 323; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 75). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam daralması* olmuştur (Bk. Kıp. *inçe*).

4.4.1.1. Anlam Özelleşmesi

Anlam özelleşmesi, anlamlı bir birimin anlamının genel kapsamdan daha dar kapsama geçmesidir (Vardar, 2007: 157; Yıldız, 2020: 238). Çağdaş Türkçe döneminde fonosemantik başkalaşma sonucu *anlam özelleşmesine* uğrayan sözcükler şunlardır:

ağaç Kıp. *ağaç* (Kıp.)³³⁸ “ağaç”; (GT, İM, KFT, Kİ) “değnek, sopa; asa” ~ *ağaş* (DM, KK) “ağaç”; (KK, TZ) “değnek, sopa; asa” > Kırg. *cığaç* (KTS) “ağaç” (Toparlı vd., 2007: 3; Tozak, 2007: 177; Yuhadin, 2011: 275). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü #a ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam özelleşmesi* olmuştur (Bk. Hrzm. *ağaç*).

³³⁶(AL, BD, BV (2), ÇFK, FK, GN (2), GT (2), HBD, LD, LM (1), MK, MÜN, SD, Sİ, ŞHD, ŞT, TEH, TMA, YED).

³³⁷(BM, GT, İM, KF, KF, KFT, KK, MG, MS, TA, TZ).

³³⁸(BV, CC, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, MG, RH, TA).

4.4.2. Anlam Değişmesi

Anlam değişmesi, sözcüğün çeşitli nedenlerden dolayı sahip olduğu anlamından uzaklaşarak yeni bir anlam kazanmasıdır (Korkmaz, 1992: 10). Çağdaş Türkçe döneminde fono-semantik başkalaşma sonucu *anlam değişmesine* uğrayan sözcükler şunlardır:

başak Kıp. *başak* (İM, Kİ) “okun ucundaki sivri demir” > Alt. **maja** (ATS) “buğday başağı” (Toparlı vd., 2007: 24; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 132). Ötümü, süreksiz-patlayıcı, çift dudak ve ağız ünsüzü #b ses *genizsileşme*, *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla birimi ötümlü, sürekli-sızıcı, çift dudak ve geniz ünsüzü #m ses birimine; ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /j/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam değişmesi* olmuştur.

belüw VB *belüw* (VBK) “mezar taşı” > Çuv. *pall* (ÇTS) “işaret, belirti” (Zorlu, 2022: 43). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü #b ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü #p ses birimine; düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi ise *artdamaksillaşma* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü # ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü w# ses biriminin *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak ünsüzü // ses birimi ünsüz ikizleşmesi yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam değişmesi* olmuştur.

yügürük Kıp. *yügürük* (RH) “hızlı giden (at)” ~ *yügrük* (BV, İM, Kİ, MG, TZ) “hızlı koşan (at)” ~ *yürük* (TZ) “hızlı koşan (at)” > Kırg. *cügürük* (KTS) “(keçi, koç, öveç hak.) iyi damızlık erkek hayvan, yügrük (damızlık olmaya çok uygun)” (Toparlı vd., 2007: 331; Tozak, 2007: 277; Yuhadin, 2011: 316). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam değişmesi* olmuştur.

yükün- Kök. *yükün-* (T) “boyun eğmek” ~ Yak. **sügün-** (SY) “dizlerinin üstüne çökmek, diz çökmek; (gelin için) damadın evine girmek; (araçla) gitmek”; (YS) “(gelin için) ebeveynin evinden çıkıp damat evine gitmek” (Aydın, 2021: 178; Sağır, 2020: 649, 650). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak

ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam değişmesi* olmuştur.

4.4.3. Anlam Genişlemesi

Bir sözcüğün ilgili olduğu kavram alanı içinde yayılarak mevcut anlam boyutundan daha geniş ve daha genel bir anlama sahip olmasıdır (Korkmaz, 1992: 11). Çağdaş Türkçe döneminde fono-semantik başkalaşma sonucu *anlam genişlemesine* uğrayan sözcükler şunlardır:

aç- Kök. *aç-* (T) “açmak” ~ Yak. *as-* (SY) “(kapı) açmak, (kapak, baca) açmak, (yol) açmak, geniş geniş açmak, (kilit) açmak, (tıpa, mantar) açmak, (kartları) açmak”; (YS) “(sandık, kapı, perde, pencere, sınır vb.) açmak; (göz) açmak, (devreyi) açmak; (şişenin tapasını, mantarını) açmak, (mührü) açmak; (kilit) açmak; (musluk) açmak; açığa çıkarmak, teşhir etmek, (birisine sırrını) açmak; (okulu) açmak, (okula) başlamak; (kanunu) yürürlüğe koymak” (Aydın, 2021: 141; Sağır, 2020: 17, 18). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü *ç#* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü *s#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

āç- Kök. *āç-* (BK) “acıkmak” ~ Yak. *ās-* (SY) “acıkmak, açlık çekmek, bir şeyi şiddetle arzulamak”; (YS) “acıkmak, açlık çekmek” (Tekin, 2020: 119; Sağır, 2020: 18). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü *ç#* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü *s#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

açığ Kıp. *açığ* (GT) “üzücü, üzüntü veren, acı, keder” ~ *açı* (KF) “üzücü, üzüntü veren, acı, keder” ~ *açuv* (CC) “sancı, ağrı”; (CC) “yas, matem, üzüntü” > Alt. *açu* (ATS) “acı, ekşi; dert, keder, üzüntü; nefret, kızma, hiddet; acı (ses); acıyla” ~ Kırg. **açuw* > *açuu* (KTS) “acı; ekşi, ekşilik, acılık; yakıcı, aşındırıcı, ekkal; ağrı veren; hiddet, öfke” (Toparlı vd., 2007: 1, 2; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 20; Yuhadin, 2011: 7). Altayca’da ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü *v#* ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Kırgızca’da *v#* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü **w#* ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. **w* ses biriminin erimesi sonucunda yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü *u#* ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Kıp. *açı*).

adgır Kök. *adgır* (BK, KT) “aygır” ~ Yak. **atır** (SY) “aygır; boğa; erkek geyik (iğdiş edilmemiş); iğdiş edilmemiş erkek hayvan; yıldı, bir aygırın önderliğindeki bütün atlar; yüksek dayanıklılık, güç, erk vb. ifade etmekte kullanılan sözcük”; (YS) “aygır; iğdiş edilmemiş erkek hayvan; büyük, güçlü” (Aydın, 2021: 141; Tekin, 2020: 119; Sağır, 2020: 21). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /d/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü /t/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar, kısa ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla düz, dar, uzun ve artdamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ağır Kök. *ağır* (BK) “ağır, önemli, değerli” ~ Yak. **air > iar* (SY) “ağır, zor; değerli, pahalı”; (YS) “ağır; şişman; ağır, zor, güç; zahmetli; ağır, ciddi, vahim; incitici, ağır, kırıcı, tatsız; ağır, sevinçsiz, acıklı; kederli, kasvetli; ağır, sert, çok ciddi; sert, sağlam karakterli; sıkıntılı, içinden çıkılmaz, kritik; zor, güç, müşkül, sıkıntılı; pahalı, değerli” ~ **ār** (SY) “türünün en iyisi; saygın, önemli; muazzam; temiz; kutsal, mübarek, mukaddes, ilahi, tanrısal” (Aydın, 2021: 141; Tekin, 2020: 119; Sağır, 2020: 24). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü #a ses birimi ile düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir ve *yükselen diftong* olmuştur. #a ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla düz, geniş, uzun ve artdamak ünlüsü #ā ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ağız Kıp. *ağız* (Kıp.)³³⁹ “ağız” ~ *aız* (Kİ) “ağız” ~ *avuz* (CC, TZ) “ağız” > Kırğ. **ovuz > *ouz > ooz* (KTS) “ağız; bir şeyin çıkacağı delik; menba (kaynak); büyük kapı (dervaza)” (Toparlı vd., 4, 5, 17; Yuhadin, 2011: 831). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü #a ses birimi *gerileyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü #o ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-sızıcı ve dış-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici, yakın, tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla /o/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

alp Kıp. *alp* (Kİ, TA) “kahraman, cesur, yiğit” > Alt. *alip* (ATS) “alp, kahraman, bahadır, pehlivan (destanda)” (Toparlı vd., 7; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 24). Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam*

³³⁹(BV, CC, DM, GT, İM, KF, KFT, Kİ, KK, MG, MS).

genişlemesi olmuştur.

alu Kıp. *alu* (TZ) “alış” > Kırg. *aluu* (KTS) “alma, kabul etme, tesellüm; satın alma; (mat.) tarh, çıkarma” (Toparlı vd., 8; Yuhadin, 2011: 39). Yuvarlak, dar, kısa ve artdamak ünlüsü *u#* ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

amtı Kök. *amtı* (BK, KT, O) “şimdi, şimdiki, halihazırda” ~Yak. **amdı* > **andı* > **anot* > **anı** (SYY) “şimdiki zaman; şu anda, şimdi, yakında; yakın zamanda, bundan böyle, bundan sonra”; (YS) “şu anda, şimdi; belki, birdenbire: belki de; ... de, bir de...” (Aydın, 2021: 142; Tekin, 2020: 121; Sağır, 2020: 32). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü */t/* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü **/d/* ses birimine; ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü */m/* ses birimi *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve dış ünsüzü */n/* ses birimine dönüşmüştür. **/d/* ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ana Kıp. *ana* (Kıp.)³⁴⁰ “anne” > Kırg. **ene** (KTS) “ana, anne; (kuz.) birçok ağızda babaanne (baba tarafından); (gün.) kaynana, kayın valide; (mec.) çikit oyununda kullanılan değnek” (Toparlı vd., 9; Alper, 2007: 205, 206; Yuhadin, 2011: 446). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü *#a*, *a#* ses birimi *öndamaksıllaşma* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü *#e*, *e#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

anıı Kök. *anıı* (YY) “onun” ~ *anın* (KÇ, T) “onun, onunla” ~ Yak. **onon**³⁴¹ (SYY) “onunla; bununla; onun tarafından, onun aracılığıyla; bu yüzden; bu taraftan, bu şekilde; ama, fakat, lakin, çünkü, zira; için, onun için, bunun için”; (YS) “onunla; böylelikle; çünkü” (Aydın, 2015: 192; Aydın, 2021: 142; Sağır, 2020: 34). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü *#a* ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü *#o* ses birimine; düz, dar ve artdamak ünlüsü */ı/* ses birimi de *ileri seviye dudak uyumu*, *ünlü genişlemesi* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü */o/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

aılu Kıp. *aılu* (Kİ) “zeyrek, anlayışlı” ~ *aılı* (TZ) “zeyrek, anlayışlı” > Kırg. **aıduu** (KTS) “şuurlu, kavrayışlı, söz anlar” (Toparlı vd., 9; Yuhadin, 2011: 41). Ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü */l/* ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü */d/* ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar, kısa ve

³⁴⁰(BM, CC, Gİ, GT, İM, KF, KFT, Kİ, KK, TA, TZ).

³⁴¹ Türk lehçelerinde dudaklılaşma karakteristik bir özelliktir: Yak., Alt. olur (ATS) “onlar”, Kırg. oşol (?) “bu”.

artdamak ünlüsü *u#* ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

anta Kök. *anta* (BK, KÇ, KT, O, T) “orada, o zaman; ondan”; (YY) “orada, o anda” ~ Yak. **onno** (SY) “orada; sonra, ondan sonra; oraya, o tarafa, o yöne”; (YS) “orada; sonra, ondan sonra; oraya, o tarafa, o yöne; o zaman; ondan sonra; o sırada, -dığında, -dığı zaman, ...iken” (Aydın, 2021: 142; Tekin, 2020: 121, 122; Aydın, 2021: 192; Sağır, 2020: 33). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü *#a*, *a#* ses birimi *ileri seviye dudak uyumu* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü *#o*, *o#* ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı, diş ve ağız ünsüzü */t/* ses birimi *ünsüz ikizleşmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, diş ve geniz ünsüzü */n/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

arı Kıp *arı* (TA) “arı, bal arısı” ~ *aru* (DM, TA, TZ) “arı, bal arısı” > Alt. *arı* (ATS) ~ **aruu** (ATS) ~ **adaru** (ATS) “arı; eşek arısı” (Toparlı vd., 11, 12; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 21, 28, 29). Yuvarlak, dar, kısa ve artdamak ünlüsü *u#* ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü */d/* ses birimi ile düz, geniş ve artdamak ünlüsü */a/* ses birimi *gerilme* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

arķış Kök. *arķış* (BK, KT, YY) “kervan” ~ Yak. **argis** (SY) “yoldaş, yol arkadaşı; (av zamanı) karga, kuzgun; yazdan beri sıra sıra dizilip çukura koyulmuş ekşi ve çürümüş balık”; (YS) “yoldaş, yol arkadaşı”; (DSY) “güz sonlarında kurutulmuş balık; güz sonlarında depoda stoklanmış içi temizlenmiş balık; kuzgun; mus, sığın” (Aydın, 2021: 143; Tekin, 2020: 122; Kormuşin, 2017: 316; Sağır, 2020: 40). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü */k/* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü */g/* ses birimine; ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü *ş#* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü *s#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

artuķ Kök. *artuķ* (BK, KÇ, KT, T, YY) “(sayılarda) fazla” ~ Yak. **orduk** (SY) “kalan, artık, bakiye, fazlalık; öncelik, üstünlük; fazla; -den fazla, -den çok; -den büyük; en iyi; en önemli; fazla, çok: daha iyi; daha değerli; -den başka”; (YS) “artık, fazlalık; gereksiz, lüumsuz; -den daha iyi; -den daha çok; ayrıca, bilhassa, özellikle, dahası” (Aydın, 2021: 143; Tekin, 2020: 123; Aydın, 2015: 193; Kormuşin, 2017: 316; Sağır, 2020: 42). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü *#a* ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü*

yuvarlaklaşması yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü #o ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

aşur- Kıp. *aşur-* (BV, GT, MG) “aşırmaq, geçirmek” > Alt. *ajır-* (ATS) “yatmaq; getirmek, taşımak, bir şeyin üzerinden aşırmaq” (Toparlı vd., 2007: 15; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 22). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /j/ ses birimine; yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /-u/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /-ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ata Kıp. *ata* (Kıp.)³⁴² “baba, ata” > Kırg. *ata* (KTS) “ata, baba, ecdad” ~ *ake* (KTS) “baba; (yaşça büyük erkeğe hitap tarzı) amca” (Toparlı vd., 2007: 15; Yuhadin, 2011: 15). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimi *aykırılışma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü *a#* ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü *e#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

atla- Kıp. *atla-* (CC, İM, İN) “atlamak, aşmak” > Kırg. *atta-* (KTS) “atlamak, sıçramak, adım atmak, adımlamak” (Toparlı vd., 2007: 15; Yuhadin, 2011: 78). Ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü /l/ ses birimi *ilerleyici*, *yakın* ve *tam benzeşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

aw(ı)l VB *aw(ı)l* (VBK) “oğul” > Çuv. *ıwıl* (ÇTS) “erkek çocuk, oğul, kayın birader” (Zorlu, 2022: 40, 45, 47, 211). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü *#a* ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü *#ı* ses birimine; ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü /w/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /v/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ay- Kök. *ay-* (KÇ, KT, T) “söylemek, emretmek, buyurmak” ~ Hal. *hay-* (Hal.)³⁴³ “söylemek, seslenmek, cevaplamak, konuşmak” (Aydın, 2021: 144; Tekin, 2020: 124;

³⁴²(BV, CC, Gİ, GT, İM, KF, KFT, Kİ, KK, MS, TA, TZ).

³⁴³(CNH, ÇNH, HŞA, KNH, KNH (2), MNH, NNH, SBN, SNH, ŞŞA (3), TŞA, VŞA).

Ulutürk, 2017: 135-137). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü #h ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

baç VB *baç* (VBK) “baş” > Çuv. **puş** (ÇTS) “baş, tepe, yukarı” (Zorlu, 2022: 40). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü #b ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü #p ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* ve *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü ç# ses birimi ise *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü ş# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

bağ Kıp. *bağ* (Kıp.)³⁴⁴ “bağ, ip”; (İM) “düğüm”; (MG) “kuşak”; (KK) “demet” > Kırg. **bow* > **boo** (KTS) “bağ, demet; keçe, evin kapısını bağlamaya mahsus ip, bağlamak için kullanılan ip; aşağıya doğru inen ve keçe evi yel zamanında pekitmeye yarayan (iki) ip; kundura bağları; kuşak; alıcı kuş için kullanılan köstek, ayak bağı; ekin demeti, külte” (Toparlı vd., 2007: 21; Yuhadin, 2011: 172). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü g# ses birimi önce *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü *w# ses birimine sonra *ilerleyici*, *yakın* ve *tam benzeşme* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü o# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

bele- Kıp. *bele-* (CC) “belemek, kundağa sarmak” > Kırg. **bölö-** (KTS) “çocuğu kundaklamak, sarmak; kundaklanmış çocuğu beşiğe yatırmak” (Toparlı vd., 2007: 27; Yuhadin, 2011: 185). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/, e# ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/, ö# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

belgü Kıp. *belgü* (Kİ) “zahir, aşikar, belli” > Kırg. **belgi** (KTS) “alamet, nişane, damga, işaret, yol göstermek için dikilen nişane” (Toparlı vd., 2007: 27; Yuhadin, 2011: 141). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü ü# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü i# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

³⁴⁴(BM, BV, CC, İM, Kİ, MG).

bër- Kök. *bër*-³⁴⁵ (Kök.)³⁴⁶ “vermek” ~ *ber-* (YY) “vermek” ~ Yak. **bier**-³⁴⁷ (YDS) “birisine bir şey vermek, sunmak, birisinden alıp başkasına vermek, bir şeyi birisine bırakmak, terk etmek, ivaz vermek, iade etmek: (tanrı tarafından) vermek, hediye etmek, bağışlamak; ihsan vermek: bir şeyi birisine teslim etmek”; (YS) “vermek, geri vermek, iade etmek: geri göndermek, geri yollamak, bağışlamak, bırakmak, teslim etmek, vazgeçmek, vermek” (Aydın, 2021: 146; Aydın, 2015: 196; Kormuşin, 2017: 320; Sağır, 2020: 75). Düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /è/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

beylik Kıp. *beylik* (KK) “beylik” > Kırg. *biylik* (KTS) “hakimiyet; diktatörlük; bey vaziyeti veyahut vazifesi” (Toparlı vd., 2007: 29; Yuhadin, 2011: 166). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *gerileyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

bıç- Kök. *bıç-* (BK) “kesmek, biçmek” ~ Yak. *bıs-* (YDS) “kesmek, kesip koparmak, balta ile kesmek; biçmek (ot veya ekini) birisini ya da bir şeyi kesmek”; (YS) “kesmek, dilimlemek, dilim dilim kesmek, kesip doğramak, kesip kırmak, kesip ayırmak; biçmek, kırpma, kesmek; biçmek, kesmek; kesip çıkarmak; bozmak, harap etmek, imha etmek, tahrip etmek, yıkmak, yok etmek; önünü almak, yolunu kesmek, engel olmak; aşılacak” (Aydın, 2021: 146; Tekin, 2020: 129; Sağır, 2020: 78). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü ç# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılışma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü s# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

bilig Kök. *bilig* (BK, KÇ, KT, T) “bilgi, hikmet, akıl, zihin” ~ Yak. **bilī** (YDS) “bilgi, tanıma, anlama: şuur, his, hissetmek”; (YS) “bilgi, bilme, vakıf olma: bilim, ilim, idrak, kavrama” (Aydın, 2021: 147; Tekin, 2020: 129; Sağır, 2020: 83). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü g# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar, kısa ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla ikincil/dolaylı uzun ünlü olan düz, dar, uzun ve öndamak ünlüsü *i#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

³⁴⁵Tekin sözcüğü *ber-* (BK, KT) “vermek” ~ *bir-* (BK, KT) “vermek” şeklide okumuştur (Tekin, 2020: 129, 130).

³⁴⁶(BK, KÇ, KT, O, T, YY).

³⁴⁷AT’deki birincil uzun ünlü Yakutçada yükselen diftong şeklinde karakteristik olarak görülür.

boğ- Kıp. *boğ-* (Kıp.)³⁴⁸ “boğmak” ~ *bo-* (Kİ, TZ) “boğmak” ~ *buv-* (CC) “boğmak” > Alt. **buu-** (ATS) “boğmak, boğarak öldürmek; bent çekmek” ~ Kırg. **buu-** (KTS) “boğmak; bağlamak, sağlam bağlayıp pekitmek” (Toparlı vd., 2007: 33, 39; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 46; Yuhadin, 2011: 201). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü *v#* ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar, kısa ve artdamak ünlüsü */u/* ses birimi ünlü ikizleşmesi yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

boğul- Kıp. *boğul-* (CC) “boğulmak” > Kırg. **bovul* > **bowul-* > **boul* > **buul-** (KTS) “boğulmak; sıkıştırılmış, sıkı bağlanmış olmak” (Toparlı vd., 2007: 34; Yuhadin, 2011: 201). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü */ğ/* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü **/v/* ses birimi ile ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü **/w/* ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü */o/* ses birimi *gerileyici, yakın, tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü */u/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

bol- Kök. *bol-* (Kök.)³⁴⁹ “olmak” ~ Yak. **buol-**³⁵⁰ (YDS) “olmak, tahavvül etmek, meydana gelmek, teşekkül etmek, zuhur etmek; (vakit için) geçmek, gelip geçmek; mevcut olmak, bulunmak”; (YS) “olmak, bulunmak, yer almak, vuku bulmak, cereyan etmek, görünmek, çıkmak, meydana çıkmak, ispat-ı vücut etmek” (Aydın, 2021: 148; Tekin, 2020: 133, 134; Aydın, 2021: 197; Kormuşın, 2017: 321; Sağır, 2020: 91). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü */u/* ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

bögür Kıp. *bögür* (BV) “göğüs, böğür” ~ *bökşmen* (CC) “böğür” > Alt. **bövür* > **bovur* > **buvur* > **buur** (ATS) “karaciğer; diyafram; (mec.) göğüs, kalp” ~ Kırg. **bövür* > **bovur* > **bour* > **boor** (KTS) “karaciğer; dalak; kan kardeşi; dağ yamacı” (Toparlı vd., 2007: 36; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 46; Yuhadin, 2011: 173). Altayca’da yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü */ö/* ses birimi *ünlü daralması* ve *artdamaksıllaşma* yoluyla yuvarlak, dar, uzun ve artdamak ünlüsü */u/* ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü */g/* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılılaşma* yoluyla

³⁴⁸(İM, İN, KFT, Kİ, KK, TA, TZ).

³⁴⁹(BK, KÇ, KT, O, T, YY).

³⁵⁰ Orh. *bol-* > *kış-* < *kıl-* << (k < h) < AA **p^höl²-* >> Kor. **mür-*, Jap. **már-*, Moğ. **bol-*; Yak. *buol-* << AA **p^höl²-* (Starostin, Dybo ve Mudrak, 2003: 128). Erken dönemde (karanlık dönemde) oluşan ses olayı EBT (LIR)'nin EDT (ŞAZ)'daki eskicil kalıntısıdır. Diakronizmdir.

ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü */v/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla /u/ ses birimine dönüşmüştür. Kırgızca’da /ö/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. /g/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla */v/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. /ü/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla */u/ ses birimine; *ilerleyici*, *yakın*, *tam benzeşme*, *artdamaksillaşma* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla /o/ ses birime dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

bölük Kıp. *bölük* (Kİ, İN, TZ) “bölük, topluluk” > Kırg. *bölük* (KTS) “parça, kısım, bölüm; (mekanizmanın) parçası” ~ *bölök* (KTS) “parça, kısım; başka, diğer, hususi, ayrı, yabancı” (Toparlı vd., 2007: 36; Yuhadin, 2011: 185). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ilerleyici uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birime dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

böri Kök. *böri* (BK, KT, YY) “kurt; kişi adı” ~ Yak. *börö* (YDS) “kurt, kurt postu, derisi; göl adı”; (YS) “kurt, kurt postu” (Aydın, 2021: 159; Tekin, 2020: 134; Aydın, 2015: 198; Kormuşin, 2017: 321; Sağır, 2020: 97). Düz, dar ve öndamak ünlüsü *i#* ses birimi *ilerleyici uzak*, *tam benzeşme*, *ünlü genişlemesi* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü *ö#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

çıkan Kök. *çıkan* (KÇ) “yeğen, bir unvan; teyzezade, kuzen” ~ Yak. *sıgan* (SYY) “torunun torunu, torun çocuğunun oğlu, torun çocuğunun kızı, (bir kızın veya torununun çocuklarının torunları); torun ve kız kardeşinin torunu; halanın çocukları, teyze çocukları; teyze çocukları, kuzen; kız kardeşin çocukları; baba veya annenin erkek kardeşinin torunu; teyzenin torunu; erkek kardeşinin torunu; annenin teyzesinin ya da amcasının çocukları; iki kardeş anneannelerin çocukları; ikinci dereceden kuzenler veya torunlar: a) amcamın kızı ya da teyzenin çocukları, torunları b) amca kızının ya da oğlunun çocukları”; (YS) “kuzen, teyze oğlu veya kızı hala oğlu veya kızı ya da ikinci dereceden kuzen; amca (ya da dayı, hala, teyze) erkek, kız torunu” (Aydın, 2021: 150; Tekin, 2020: 136; Sağır, 2020: 127). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

çıkış Kıp. *çıkış* (TZ) “çıkma, çıkış” > Kırg. *çıgış* (KTS) “çıkma, çıkış; (muh.) gelir, varidat; (matbaa terimi) çıkarma, piyasaya sürme; (mec.) çıkma, huruç; gezinti, gezi” (Toparlı vd., 2007: 50; Alper, 2007: 114; Yuhadin, 2011: 355). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

çız- Kıp. *çız-* (BM, İM, TA) “yazmak, çizmek” ~ *çiz-* (CC) “yazmak, çizmek” > Kırg. *çiy-* (KTS) “çizgi çizmek, hat çekmek; süslemek; yazmak, kaydetmek, not almak (listeye kaydetmek, adını listeye yazdırmak)” (Toparlı vd., 2007: 51, 52; Alper, 2007: 134; Yuhadin, 2011: 370). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü z# ses birimi *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü y# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

çöz- Kıp. *çöz-* (KF, KFT, Kİ) “çözmek, açmak” ~ *çez-* (Gİ) “çözmek, açmak” > Kırg. *çeç-* (KTS) “çözmek, açmak, serbest bırakmak, kurtarmak; çözmek, halletmek” (Toparlı vd., 2007: 49, 53; Alper, 2007: 83; Yuhadin, 2011: 344). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü z# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

edgü Kök. *edgü* (BK, KÇ, KT, O, YY) “iyi, iyilik, kâr, kazanç, yarar” ~ *edkü* (YY) “iyi” ~ Yak. **edü* > **etü* > **ötü* > **ötüö** (YS) “iyi, mükemmel, fevkalade, pekiyi, tanınmış, seçkin; kibirli, babayiğit; iyi kalpli, zarif, her şeyiyle iyi, hoş; şerefli; iyi, erdemli; iyiliksever, iyi kalpli; sağlıklı, mutlu, memnun, iyi, kolay, daha kolay; hayır, fayda, nimet, bereket, hoşluk, iyilik, erdem, hayırlı bir iş, iyi kalplilik; iyilik, uygunluk, nitelik; büyüklük, üstünlük; önem: iyi yaradılış, safdillik; refah, ferahlık, saadet; büyük bir miktar, pek çok” ~ **etü* > **ütü* > **ütüö** (YS) “çok iyi, harika, mükemmel; soylu, tanınmış, seçkin; soylular, asiller; iyi, iyilik; üstün yararlık; oldukça; belirtilerde önemli bir aşamayı betimleyen kuvvetlendirme edatı anlamında kullanılır” (Aydın, 2021: 150; Tekin, 2020: 137; Aydın, 2015: 199; Sağır, 2020: 142). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve öndamak ünlüsü #e ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü #ö ses birimine; *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *ünlü yuvarlaklaşması* ve *ünlü daralması* yoluyla

da yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü #ü ses birimine dönüşmüştür. ö# ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ejek Kıp. *ejek* (Gİ, KF, Kİ) “çene, çene kemiği” ~ *ejeg* (TZ) “çene, çene kemiği” ~ *enek* (Kİ) “çene, çene kemiği”; (KK, TZ) “damak” ~ *ijek* (GT, İM) “avurt, çene” ~ *eη* (Kİ) “yanak” > Alt. **ee**k (ATS) “çene; alt dudak” ~ Kırg. **ee**k (KTS) “çene; çenenin alt kısmı; alt dudak” (Toparlı vd., 2007: 73, 112; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 80; Alper, 2007: 178; Yuhadin, 2011: 432). Ötümlü, sürekli-akıcı ve dış ünsüzü /n/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, geniş, kısa ve öndamak ünlüsü #e ses birimi ikizleşmiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

esrü- Kıp. *esrü-* (DM) “sarhoş olmak” ~ *isrü-* (GT) “sarhoş olmak” ~ *esri-* (DM, KFT, Kİ) “sarhoş olmak” ~ *esir-* (CC, DM, Kİ, TZ) “sarhoş olmak” > Alt. **ezir-** (ATS) “sarhoş olmak; (mec.) saçmalamak” (Toparlı vd., 2007: 75, 76, 115; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 86). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü /s/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü /z/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

êşid- Kök. *êşid*³⁵¹ (BK, KT, T) “işitmek” ~ Yak. **isit-** (SYY) “işitmek, duymak; dinlemek, dikkat kesilmek, kulak vermek, söz dinlemek, itaat etmek; (ilaç) tesir etmek; idrak etmek, anlamak; duymak, koku almak” ~ **ihit-** (YS) “dinlemek, kulak vermek; söz dinlemek, itaat etmek; (bir dili) anlamak; (ilaç) tesir etmek” (Aydın, 2021: 153; Sağır, 2020: 173). Düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü #ê ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü /s/ ses birimi ile ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü d# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü t# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

iç Kök. *iç* (BK, KT, YY) “iç, dahili; iç, has, hassa” ~ Yak. **is** (SYY) “iç (dışın karşıtı); iç kısım, içerisi, iç, hacim; hayvanlar ve insanlar için: içirik (bağırsaklar, sakatatlar), karın, iç, göbek; mide; ölmüş sürü hayvanlarının iç organları; astar; bir kabile adı”; (YS) “karın; kursak; mide bozukluğu; iç organlar, içirik, sakatat; iç taraf, iç yüz, iç; iç, ruh, can; içeri ki” (Aydın, 2021: 154; Tekin, 2020: 142; Aydın, 2015: 203; Kormuşin, 2017: 323; Sağır,

³⁵¹Tekin, sözcüğü *êşid-* (BK, KT) “işitmek” şeklinde okumuştur (Tekin, 2020: 140).

2020: 182, 183). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

igid- Kök. *igid-* (BK, KT, T, YY) “beslemek; büyütmek” ~ *igit-* (BK, KÇ, KT) “beslemek” ~ Yak. **īt-** (SYY) “(hastayı) beslemek, yedirmek, besleyip büyütmek, yetiştirmek, eğitmek, terbiye etmek, (tavuk) kiralamak”; (YS) “yetiştirmek, eğitmek; (ev hayvanı, herhangi bir kürk hayvanı, kuş vb.) beslemek, yetiştirmek” (Aydın, 2021: 154; Tekin, 2020: 142, 143; Aydın, 2015: 203; Sağır, 2020: 185, 186). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar, kısa ve öndamak ünlüsü #i ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla düz, dar, uzun ve öndamak ünlüsü #ī ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

iş Kök. *iş* (BK, KT, O, T, YY) “iş, faaliyet; iş, uğraş, hizmet” ~ Yak. **īs**³⁵² (SYY) “iş, el işi, dikiş”; (YS) “el işi; dikim, dikiş” (Aydın, 2021: 154; Tekin, 2020: 144; Kormuşin, 2017: 323; Sağır, 2020: 181). Düz, dar, kısa ve öndamak ünlüsü i# ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla düz, dar, uzun ve öndamak ünlüsü ī# ses birimine; ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ş ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kaç- Kök. *kaç-* (O) “kaçmak” ~ Trkm. **gaç-** (TTS) “kaçmak, uzaklaşmak; düşmek; kaçınmak; kaçmak, kaybolmak, yitmek” (Aydın, 2021: 155; Tekin vd., 1995: 216). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #k ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kal- Kök. *kal-* (BK, KT, T, YY) “kalmak” ~ Yak. **hāl-**³⁵³ (YDS) “kalmak, bulunmak, bir şey üzerinde dinlenmek; geride kalmak, artmış olmak; icra edilmemek, mahvedilmek, kuvvetini kaybetmek, kaybolmak; bir şeyden kemiyet ve keyfiyet itibariyle daha aşağı olmak, herhangi bir hususta birisinden geride bulunmak; salıverilmek, bırakılmak, yahut bırakılmış olmak, affedilmiş olmak (günah hakkında); mutavaat veya lazım fiilin kesinlik biçimi ile (ki bu fiillerde özne faaliyet halinde olmaz) işin tamamıyla bitmiş olduğunu ifade eder; menfi şekildeki mutavaat veya lazım fiilinin isim-fiil ile: vukua gelmemek, vuku bulmamak”; (YS) “kalmak, düşmek; alıkonulmak, duralamak, duraklamak, gecikmek, bırakmak; durmak, baki kalmak, hala var olmak, saklı durmak asma göre gene

³⁵²AT *īš “iş” (Tekin, 1995:182).

³⁵³AT *kāl- “kalmak” (Tekin, 1995: 173).

görünmek: bozulmamak, zedelenmemek; nasip olmak, kısmet olmak, düşmek, mal olmak; azarlanmak, takdir edilmek, papara yemek, söğülmek; kendini bulmak düşmek: çıkmak, bulunmak, meydana çıkmak, açığa çıkmak değmek, isabet etmek; girmek, geçmek, var olmak; kullanılmamak, değerlendirilmemek; yapılamaz olma yerine getirememek, gerçekleştirilemez olma sonuçlanmamak, sonuç vermemek; değişiklik yapılmadan aynen kalmak, değiştirilmeden kalmak; geri kalmak, arkada kalmak: geride kalmak, aşağı olmak, kaçırmak; dışarı çıkmak; bakma muhtaç olmak; güç kaybetmek, kuvvet kaybetmek, mecali kalmamak, dermansız, kudretsiz olmak zorlanmak, hareketsiz kalmak, faaliyette bulunamamak, hareket edememek; eski gücünü kaybetmek” (Aydın, 2021: 156; Tekin, 2020: 146; Aydın, 2015: 204; Kormuşin, 2017: 329; Sağır, 2020: 214). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #k ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılışma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü #h ses birimine; düz, geniş, kısa ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla düz, geniş, uzun ve artdamak ünlüsü /ā/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kalın Kök *kalın* (BK, T) “kalın, yoğun” ~ Yak. *halın* (YDS) “(yassı şeyler hakkında) kalın, kalınlık; geniş”; (YS) “kalın, kalın katmanlı, kalın tabakalı; çok, çokluk, sayıca çok, çok mevcutlu; birçok müteaddit, sayısız çok” (Aydın, 2021: 156; Sağır, 2020: 211). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #k ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılışma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü #h ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü #n ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü #ŋ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kara Kök. *kara* (BK, KT, O, T, YY) “kara, avam (halk); kara, siyah; alelâde, avam, sıradan” ~ Trkm. *gara* (TTS) “kara, siyah; siyahlık; (mec.) iftira” ~ Yak. *hara* (YDS) “kara, siyah, koyu, esmer; (av hayvanı hak.) koyu tüylü; müsvedde (karalama); kara şey, karanlık; vazih surette görünmeyen şey, görünüşü dikkati çekecek derecede olmayan; siyah, basit, bayağı; kara, kötü, şerir, bedbaht, günah, kabahat, kötü huy, ahlak; heybenin, eyerin, semerin, yükün, bunlardan aynı ayrı her birinin ve tamamının yolculuktaki adı; *Hatın aru* obasında bir kabilenin adı”; (YS) “kara, siyah, karanlık, kara, koyu kara, koyu, esmer, belirsiz, muğlak bulanık cansız, iç karartıcı, keyifsiz, sıkıcı, üzücü, kuşkulu, şüpheli namussuz, dürüst olmayan; cahil; karanlık, loş; asık suratlı, somurtkan, yüzü gülmez, üzgün, kötü, fena, çirkin, yakışsız, haylaz, yaramaz, adi, rezil; deli, akıldan yana zoru olan, bön, kötü niyetli, kötü kalpli, kindar, öfke dolu, kin dolu; kızgın, öfkeli, hırçın” (Aydın, 2021: 156; Tekin, 2020: 147; Aydın, 2015: 204; Kormuşin, 2017: 330;

Tekin vd., 1995: 227; Sağır, 2020: 219). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #k ses birimi Türkmence’de *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #g ses birimine; Yakutça’da *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü #h ses birimine; dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

karı- Kök. *karı-* (KÇ) “yaşlanmak” ~ Yak. *kırıy-* (SYY) “ihtiyarlamak: kocalmak, kartlaşmak, eskimek”; (YS) “yaşlanmak ihtiyarlamak, kocalmak, eskimek, yıpranmak, modası geçmek” (Aydın, 2021: 156; Sağır, 2020: 223). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü y# ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi ile y# ses biriminin inceltici çevre şartı gereği ünsüz-ünlü etkileşimi sonucunda düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kazğan- Kök. *kazğan-* (Kök.)³⁵⁴ “kazanmak, elde etmek; fethetmek” ~ Yak. *hasān-* (YDS) “kendisi için biriktirmek (yığmak), ihtiyat olarak hazırlamak, saklamak, bir işe yarar diye hazırlamak” ~ *hahān-* (YS) “depolamak, stoklamak, saklamak, tedarik etmek; yedeklemek, yedek bulundurmak” (Aydın, 2021: 157; Tekin, 2020: 148; Aydın, 2015: 205; Kormuşin, 2017: 330; Sağır, 2020: 240). *kazğan* ~ *hasān-*: Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #k ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü #h ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /z/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /s/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş, kısa ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla düz, geniş, uzun ve artdamak ünlüsü /ā/ ses birimine dönüşmüştür. *kazğan* ~ *hahān-*: #k ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla #h ses birimine dönüşmüştür. /z/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. /g/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla /h/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

keç- Kök. *keç-* (BK, KÇ, KT, T) “(ırmak, göl vs.) geçmek, aşmak” ~ Yak. *kes-* (YDS) “sudan yürüyerek geçmek, (bir nehri) geçit yerinden yararlanarak geçmek; aksine hareket etmek, hududu aşmak, bozmak, söz dinlememek; kaçınmak, inat etmek, reddetmek”;

³⁵⁴(BK, KÇ, KT, O, T, YY).

(YS) “sudan geçmek; sulak alanlardan geçmek; bozmak, çiğnemek, ihlal etmek; tecavüz etmek” (Aydın, 2021: 157; Tekin, 2020: 148; Sağır, 2020: 241, 242). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü *ç*# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü *s*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kız Kök. *kız* (BK, KT, T, YY) “kız, kız çocuğu” ~ Yak. *kīz*³⁵⁵ (YDS) “kız, köylü kız; kızcağız, küçük kız; gelin, genç kadın; kız (evlat); koca tarafından kız yeğen; kocanın küçük kız kardeşi (görümce)”; (YS) “(küçük) kız, kız çocuğu, kız” (Aydın, 2021: 159; Tekin, 2020: 151; Aydın, 2015: 206; Kormuşın, 2017: 330; Sağır, 2020: 271). Düz, dar, kısa ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla düz, dar, uzun ve artdamak ünlüsü /i/ ses birimine; ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü *z*# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü *s*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kızıl Kök. *kızıl* (T) “kızıl, kırmızı” ~ Yak. *kısil* (YDS) “kırmızı, al; kırmızılık, allık” ~ *kıhıl* (YS) “kırmızı, kızıl, al, fes rengi, kızıl; kırmızılık, kırmızı benek, kızılık” (Aydın, 2021: 159; Sağır, 2020: 272). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /z/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /s/ ses birimine; *aykırılışma* yoluyla da ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kışkür- Kök. *kışkür-* (BK, KT) “(birbirine karşı) “kışkırtmak, aleyhe tahrik etmek” ~ Yak. *kikser-* (YDS) “(kavga ettirmek maksadıyla) karşılaştırmak, bir araya getirmek, yaklaştırmak; tahrik etmek, teşvik etmek, azdırmak, iki tarafı da tahrik etmek; ısrar etmek”; (YS) “gayrete getirmek, itmek, sevk etmek; kışkırtmak, tahrik etmek, teşvik etmek; (birine) saldırtmak; (birine karşı) kışkırtmak, tahrik etmek, fitlemek (genellikle hayvanlar hak.)” (Aydın, 2021: 159; Tekin, 2020: 152; Sağır, 2020: 274). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /s/ ses birimine; yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü düzleşmesi* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kod- Kök. *kod-* (BK, T) “koymak, bırakmak” ~ Trkm. *goy-* (TTS) “(mec.) bırakmak, yerleştirmek; ayırmak, kurmak, yükseltmek; koymak; koymak, getirmek, sunmak;

³⁵⁵Trkm. *gīz* (Tekin, 1995: 176); Hal. *kīz*, *kīz* (Tekin ve Ölmez, 2018: 69); Alt. *kis* (Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 109).

(konuşma dili) koymak, yerleştirmek; koymak, bırakmak, vazgeçmek; bırakmak; (kağıt oyun için) ortaya para koymak; koymak, bırakmak; *-ip, -ip, -up, -üp ulaş ekini almış olan eylemlere yardımcı eylem olarak eklenerek hareketin bittiğini ya da bir defa yapıldığını gösterir*” ~ **guy-** (TTS) “koymak; dökmek; dökülmek; yağmak” (Aydın, 2021: 159; Tekin vd., 1995: 286, 314, 315). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #*k* ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #*g* ses birimine; yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü *d*# ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *y*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kon- Kök. *kon-* (BK, KÇ, KT, T) “konmak, yerleşmek” ~ Yak. *hon-* (YDS) “gecelemek, gecelemek için durup kalmak; (su hak.) bir yerde uzun zaman durup kalmak”; (YS) “gecelemek, geceyi geçirmek, yatıp kalkmak; konaklamak, geceyi geçirmek için kalmak; uzun süre kalmak, alıkonulmak; gidişini ertelemek, kalmak” (Aydın, 2021: 159; Sağır, 2020: 282, 283). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #*k* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü #*h* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

konak Kıp. *konak* (GT, İM, KK, TA, TZ) “misafir” ~ *konuk* (KFT, Kİ) “misafir” > Kırg. *konok* (KTS) “misafir, mihman; akşam yemeği; ikram” (Toparlı vd., 2007: 153; Yuhadin, 2011: 665). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kontur- Kök. *kontur-* (BK, KT) “kondurmak” ~ Yak. **kondur-* > **hondur-* > **honnor-** (YDS) “gecelemeye müsaade etmek, kendi yanında gecelemeye alıkoymak, geceleme yeri vermek”; (YS) “yatacak yer vermek, konaklatmak, geceyi geçirecek bir yer temin etmek” (Aydın, 2021: 159; Sağır, 2020: 283). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #*k* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /*h*/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /-*t*/ ses birimi önce *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü **-/d/* ses birimine sonra *ünsüz ikizleşmesi* ve *genizsileşme* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /-*n*/ ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /-*u*/ ses birimi ise *ilerleyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /-*o*/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ķork- Kök. *ķork-* (T) “korkmak” ~ Yak. **ķort-** (YDS) “korkmak; muğber olmak, mahcup olmak” (Aydın, 2021: 159; Sağır, 2020: 287).   t  ms  z, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #k ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimine; k# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kız Kıp. *kız* (Kıp.)³⁵⁶ “göz” > Alt. *k  s* (ATS) “göz, bakış; göz, delik; renk işareti (kağıt oyunlarında)” (Toparlı vd., 2007: 161; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 123).   t  ml  , sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü z# ses birimi *  t  ms  zleşme* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü s# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

k  zed- Kök. *k  zed-* (KT) “gözetmek” ~ Yak. **k  s  t-** (YDS) “gözetmek, intizar etmek, ummak, beklemek: dikkat etmek, ayık, uyanık olmak” ~ **k  h  t-** (YS) “beklemek, gözlemek, intizar etmek; ummak, bel bağlamak; tahmin etmek, önceden görmek, önceden sezmek, önceden kestirmek” (Aydın, 2021: 160; Sağır, 2020: 307).   t  ml  , sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /z/ ses birimi *  t  ms  zleşme* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /s/ ses birimine; *aykırılışma* yoluyla da ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ilerleyici, uzak, yarı benzeşme, ünlü daralması* ve *  nl   yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /  / ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü d# ses birimi ise *  t  ms  zleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü t# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

k  ķ Kök. *k  ķ* (BK, KT, O, T, YY) “g  ķ, kuvvet” ~ Yak. **k  s**³⁵⁷ (YDS) “kuvvet, g  ķ (maddi ve manevi), takat; tazyık, cebir; g  ķl  , kuvvetli”; (YS) “g  ķ, kuvvet; derman, kudret, mecal, takat; zor, cebir: şiddet, yeğinlik enerji, potansiyel” ~ Trkm. *g  yķ* (TTS) “g  ķ, kuvvet; g  ķ, yoğunluk; g  ķ, etki; (huk.) g  ķ, adalet; g  ķ, ordu” (Aydın, 2021: 161; Tekin, 2020: 156; Aydın, 2015: 207; Kormuşın, 2017: 327; Sağır, 2020: 321, 322; Tekin vd., 1995: 324). Yakutça’da yuvarlak, dar, kısa ve öndamak ünlüsü /  / ses birimi *  nl   uzaması* yoluyla yuvarlak, dar, uzun ve öndamak ünlüsü /  / ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ķ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine dönüşmüştür. T  rkmen  ce’de ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve   n damak ünsüzü #k ses birimi *  t  ml  leşme* yoluyla

³⁵⁶(BM, BV, CC, DM, G  , GT, İH, İM, İN, KF, KFT, K  , KK, MG, MS, RH, TA, TZ).

³⁵⁷TT *g  ķ* << AA *k  t > ET *k  ķ* (DLT) “g  ķ, kuvvet” ~ Tat. *ķ  ķ-ķ  m* [k  ķ] “mutlak g  ķ” > Başk. *ķ  c* [k  s] “g  ķ”, Trkm. *g  yķ* [g  iķ] “g  ķ” (alçalan diftonglu), Moğ. *ķ  ķ* [k  iķ] “g  ķ” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 753; Starostin, Dybo ve Mudrak, 2003: 730; Komisyon, 1991: 290-291).

ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü #g ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü /y/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

kümüş Kök. *kümüş* (BK, KT, T, YY) “gümüş” ~ Yak. *kömüs*³⁵⁸ (YDS) “gümüş, gümüşten; maden ocakları”; (YS) “gümüş, sim; gümüş paralar, gümüş takımı; sırma; altın; elmas gibi, elmas; gümüşlü, gümüşlük; altın akçe, altın para” (Aydın, 2021: 161; Tekin, 2020: 156; Aydın, 2015: 207; Kormuşin, 2017: 327; Sağır, 2020: 325). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimine; ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ş ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

***küri** TB **küri* (TBD) “cesur, asil, güçlü, kuvvetli” > Çuv. *kĩri* (TBD) “semiz, şişman; gürbüz, sağlam; yoğun, kalın; güçlü, muktedir” (Tekin, 1987: 58). Yuvarlak, dar, kısa ve öndamak ünlüsü */ü/ ses birimi *gerileyici*, *uzak benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz-yuvarlak arası, dar ve öndamak ünlüsü /ĩ/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

menğü Kıp. *menğü* (İM) “ebedi, sürekli” ~ *meñi* (CC) “ebedi, sürekli” ~ *meñü* (CC, GT, Kİ) “ebedi, sürekli” ~ *miñi* (İH) “ebedi, sürekli” > Alt. *möñkü* (ATS) “ebedi; dağ buzulu, yıl boyu kalkmayan kar; (mec.) mezar” (Toparlı vd., 2007: 181, 184; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 136). Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *gerileyici*, *uzak ve yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

mūn VB *mūn* (VBK) “büyük” > Çuv. *mĩn* (ÇTS) “büyük, yüce; geniş, yaşça büyük” (Zorlu, 2022: 216). Yuvarlak, dar, uzun ve artdamak ünlüsü /ū/ ses birimi *ünlü kısalması* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz-yuvarlak arası, dar-orta arası ve artdamak ünlüsü /ĩ/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

oğul Kök. *oğul* (BK, KÇ, KT, O, YY) “oğul, çocuk(lar)” ~ *oğl* (YY) “oğul” ~ Yak. **oul* > *uol* (TDAA) “oğul; erkek torun, torunun oğlu; yaşça küçük kayınbirader (kocanın erkek

³⁵⁸ Çuv. *kümül*, *kemel* “gümüş”, Trkm. *kümüş* “gümüş”, Tat. *kömiş* “gümüş”, Bşk. *kömöş* “gümüş” (Emre, 1949: 434; Eren, 1999: 166; Komisyon, 1991: 292-293).

kardeşi), onun oğlu ve erkek torunu, kocanın kuzeni, kocanın kuzeninin oğlu, delikanlı, oğlan, uşak, işçi, ırgat”; (YS) “oğul, oğlan; delikanlı” (Aydın, 2021: 162; Tekin, 2020: 159; Aydın, 2015: 208; Kormuşın, 2017: 327; Sağır, 2020: 341). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü #o ses birimi ile yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

okı- Kök. *okı-* (BK) “çağırarak, davet etmek” ~ Hal. *hoḥī-* (TŞA) “okumak” ~ *hoḥu-* (KNH, ŞNH, TŞA) “okumak, ötmek” (Aydın, 2021: 162; Tekin, 2020: 159; Ulutürk, 2017: 142). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü #h ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla /ḥ/ ses birimine; düz, dar, kısa ve artdamak ünlüsü ı# ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla düz, dar, uzun ve artdamak ünlüsü ı̄# ses birimine; *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla da yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü u# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ö- Kök. *ö-* (BK, KT) “düşünmek, akıl etmek, bilmek” ~ Yak. *üöy-*³⁵⁹ (SY) “dikkat etmek, unutmamak; aklında tutmak, düşünmek (yüksek üslup); hatırlamak” (Aydın, 2021: 163; Tekin, 2020: 162; Sağır, 2020: 361). Yuvarlak, dar, kısa ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla; ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü y# ses birimi de *alçalan diftong* sonucu *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

öz Kök. *öz* (BK, KÇ, KT, T) “kendi”; (YY) “kendi, öz; kişi adı; vadi” ~ Yak. *üös* (SY) “merkez, orta nokta, orta; (ağaç için) öz; ana kan damarı, kalın hayati damar (aort): kemerin ucu”; (YS) “merkez; orta; öz (ağaç için); orta yer, merkeze yakın yer (su birikintileri için); ana atardamar, aort” (Aydın, 2021: 164; Tekin, 2020: 163, 164; Aydın, 2015: 209; Kormuşın, 2017: 329; Sağır, 2020: 372). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü z# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü s# ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü #ü ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

saç- Kıp. *saç-* (Kıp.)³⁶⁰ “saçmak, dökmek” > Alt. *çaç-* (ATS) “saçmak, atmak, serpmek; (mec.) para için saçmak, harcamak, savurmak” ~ Kırg. *çaç-* (KTS) “sıçratmak, fişkırtmak; dağıtmak, savurmak, saçmak, (püskürmek), serpmek; ekmek, tohum saçmak;

³⁵⁹AT *ö- “düşünmek, anlamak” (Tekin, 1995: 183).

³⁶⁰(BM, BV, Gİ, GT, İM, İN, KF, Kİ, MS, TA).

(mec.) israf etmek, savurmak, boş yere harcamak” (Toparlı vd., 2007: 221; Gürsoy Naskali ve Duranlı 1999: 68; Alper, 2007: 10; Yuhadin, 2011: 323). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

saçak Kıp. *saçak* (CC, KFT, Kİ, TZ) “saçak” > Alt. *çaçak* (ATS) “salkım, saçak; basmaya dikilen ip salkımı (şaman giysisinde)” (Toparlı vd., 2007: 221; Gürsoy Naskali ve Duranlı 1999: 68). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

saçrat- Kıp. *saçrat-* (Kİ) “sıçratmak” ~ *sıçrat-* (BM) “sıçratmak” > Kırg. *çaçırat-* (KTS) “sıçratmak, serpmek, dökmek, dağıtmak” (Toparlı vd., 2007: 221; Alper, 2007: 12; Yuhadin, 2011: 324). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sanç- Kök. *sanç-* (BK, KÇ, KT, O, T) “mızraklamak” ~ Yak. **as-** (YDS) “birisini yahut bir şeyi itmek; tepmek; batırmak, delmek, sançmak, sokmak, saplamak”; (YS) “dürtmek, itmek, tepmek, kakmak, vurmak; sürmek, basmak, sokmak, sokuşturmak; atmak, ileri doğru hareket ettirmek; kışkırtmak, sevk etmek, teşvik etmek; dürterek sokmak saplamak, batırmak, geçirmek, bıçaklamak, hançerleme, sancımak, sancılanmak delmek,deşmek: nüfuz etmek, yayılmak; kaldırmak, yerleştirip tespit etmek, yukarı kaldırmak, dikmek; getirmek, çıkarmak, yazmak, geçirmek, kaydetmek; dahil etmek, katmak, ithal etmek, dercetmek; birbirine geçirmek, çalıştırmak, işletmek; dikiş dikmek; diktirmek: nakış işlemek, gergef işlemek” (Aydın, 2021: 165; Tekin, 2020: 165; Sağır, 2020: 382). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimi ile düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimiyle ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü ç# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

sür- Kök. *sür-* (BK, KÇ, KT, YY) “sürmek, ele geçirmek; sürmek, defetmek, uzaklaştırmak” ~ Yak. **ür-** (SYY) “sürmek, gütmek; kovmak, defetmek. tardetmek; acele ettirmek, tacil etmek, sıkıştırmak, dürtmek: izlemek, takip etmek, kovalamak; gitmek,

sürmek, savmak, göndermek, yollamak; sürülmek, yollanmak, kovulmak: arkasına düşmek, izlemek, kovalamak, kovuşturmak, takip etmek, azap vermek, eziyet etmek, işkence etmek, baskı yapmak, ezmek”; (YS) “sürmek, gütmek, kovmak, defetmek, tardetmek; acele ettirmek, tacil etmek, sıkıştırmak, dürtmek: izlemek, takip etmek, kovalamak; gitmek, sürmek, göndermek, yollamak, koşturmak; kovmak, sürmek; kovmak, tart etmek, defetmek, çıkarmak, kapı dışarı etmek” (Aydın, 2021: 167; Tekin, 2020: 168; Kormuşin, 2017: 331; Sağır, 2020: 429). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar, kısa ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla yuvarlak, dar, uzun ve ünçe ünlü #û ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tamğa Kıp. *tamğa* (TZ) “damga, mühür” ~ *tamğa* (CC) “damga, mühür” ~ *tag* (TZ) “damga” ~ *damğa* (İH) “mühür, damga” ~ *damğa* (İH) “mühür, damga” > Alt. *tağma* (ATS) “damga; nişan tahtası; harf, işaret; (mec.) lanetli” (Toparlı vd., 2007: 55, 258, 260; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 168). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı, art damak ve ağız ünsüzü /ğ/ ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı, çift dudak ve geniz ünsüzü /m/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. /ğ/ ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü /η/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tê- Kök. *tê*³⁶¹ (Kök.)³⁶² “demek, söylemek” ~ Yak. *die-* (YDS) “demek, birine bir şey söylemek, telkin etmek, sormak yahut soruya cevap vermek, ses vermek; adlandırmak, bir şeyi diğer bir şey yerine kabul etmek; addetmek, tahmin etmek, kendi kendine söylemek, düşünmek, ümit etmek”; (YS) “demek, söylemek; konuşmak, söz etmek; delalet etmek, işaret etmek, göstermek, ispat etmek, anlatmak, ifade etmek; deyim yerindeyse, tabiri caizse, söylemek gerekirse; addetmek, kabul etmek, saymak, yerine koymak; düşünmek, mülahaza etmek, düşünceye dalmak; farz etmek, inanmak; saymak, sanmak, ihtimal vermek; çağırarak; isim vermek, ad koymak, adlandırmak; adını söylemek, adını vermek; tabir etmek” (Aydın, 2021: 169; Aydın, 2015: 211; Sağır, 2020: 474, 475). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüz #t ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #d ses birimine; düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla

³⁶¹Tekin, sözcüğü *ti-* (BK, KT) “demek, söylemek” şeklinde okumuştur (Tekin, 2020: 174).

³⁶²(BK, KÇ, KT, O, T, YY).

türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

teg- Kök. *teg-* (BK, KT, O, T) “değmek, ulaşmak; saldırmak, hücum etmek”; (YY) “düşmanla muharebeye girişmek” ~ Yak. **tiy-** (SY) “gelmek, getirilmek, varmak; gelmek, varmak, vasıl olmak, bulunmak, bir şeye ulaşmak, erişmek, uzanmak; varmak, ulaşmak, yetişmek; elde etmek, kazanmak, nail olmak; artmak, büyümek, çoğalmak, yükselmek, şiddetlenmek; yüzerek varmak, uzaklara yelken açmak; birine yetişmek, arkadan (arkasından) yetişmek, bir yere varmak, -e kadar gelmek, -e kadar varmak, -e kadar gitmek; zamanında varmak, yetişmek, daha iyi bir konuma gelmek; olmak, olgunlaşmak, kemale ermek; elde etmek, sağlamak, temin etmek; çıkarmak, istihsal etmek, ulaşmak, dokunmak; kafi gelmek, yeterli olmak; yürüyerek yol almak, yaya olarak gitmek, yürümek: çıkarmak, sürükleyerek çıkarmak, çekip çıkarmak; rastlamak, tesadüf etmek, rastlaşmak, rast gelmek, karşılaşmak, karşı karşıya gelmek, buluşmak; bir olmak, bir saymak; denk olmak; hizaya gelmek; ulaşmak, dokunmak bir şeye elle (eliyle) dokunmak; almak, çıkarmak, elde etmek, yetmek, yetişmek kafi gelmek, idare etmek” ~ **tīy-** (SY; YS) “(bir yere, kimseye) varmak, erişmek, yetişmek, gidip varmak, ulaşmak; (yaya olarak) ulaşmak, varmak; dokunmak, etkilemek, ulaşmak; almak, çıkarmak; kafi gelmek, yeterli olmak, idare etmek; uzun yaşamak, -e (-ye) kadar yaşamak, (-e kadar) kalmak; (geri kalanını) geçirmek” (Aydın, 2021: 168; Tekin, 2020: 172; Kormuşin, 2017: 332; Sağır, 2020: 461). Düz, geniş, kısa ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar, kısa ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine; *ünlü daralması* ve *ünlü uzaması* yoluyla da düz, dar, uzun ve öndamak ünlüsü /ī/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü g# ses birimi *süreklileşme* ve *akıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü y# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tegre Kök. *tegre* (T) “etraf, çevre” ~ Yak. **tiere** (SY) “arka yüz, ters yüz, ters taraf; iç yüz; ters; başkaca, başka türlü; tersine, aksine; küçük nehir, ırmak; sağ kol” (Aydın, 2021: 168; Sağır, 2020: 463). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tegür- Kök. *tegür-* (T) “ulaştırmak” ~ Yak. **teür-* > **teir-* > **tier-** (SY) “ulaşmaya izin vermek, ulaştırmak, iletmek; liderlik etmek; getirmek; neden olmak, sebebiyet vermek, sebep olmak, vardırmaq; denkleme, eşitleme; sonuçlandırmak; getirmek, göstermek, vermek; (bir yere kadar) götürmek, eşlik etmek, refakat etmek, göndermek, sevk etmek,

yollamak; hizmet etmek; teşkil etmek, olmak; fırsatı olmak; nasip olmak” (Aydın, 2021: 168; Sağır, 2020: 463). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ilerleyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. /i/ ses birimi düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi ile *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

teñri Kök. *teñri* (BK, KT, O, YY) “tanrı, gökyüzü; gök, gökyüzü; aziz, kutlu, hazretleri; gök, sema, kutlu, aziz” ~ Yak. *tañara* (SYY) “açık gökyüzü, gök, sema; gökyüzü, gök kubbesi; allah, tanrı, ilah; tüm iyi varlıkların genel adı, iyi, güzel ruh; tanrı, ilah, allah, tanrıça, ilahe, pagan tanrısı; ana, esas tanrı; tanrı, ilah, allah; idol, put, sanem; ilahi, tanrısallık; aziz tasviri, kutsal resim, ikon; suret, kılık; görünüş, hal, tavır; biçim, usul; kutsal, mukaddes, kutsi, mübarek; aziz, evliya, veli; bayram, kutlama, tören”; (YS) “tanrı, ilah, allah; gök, sema; gökyüzü, gök kubbesi” (Aydın, 2021: 168; Tekin, 2020: 173, 174; Aydın, 2015: 211; Kormuşin, 2017: 332; Sağır, 2020: 467). Düz, geniş, kısa ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. /a/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Düz, dar ve öndamak ünlüsü i# ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme, ünlü genişlemesi* ve *artdamaksillaşma* yoluyla a# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

têr- Kök. *têr*-³⁶³ (BK, KT) “dermek, toplamak, bir araya getirmek” ~ Yak. *teriy-* (SYY) “donatmak, teçhiz etmek, üslemek, hazırlamak, yapmak; biriktirmek, tedarik etmek, tedariklemek; kurmak, tasarlamak, hazırlamak; düzenlemek, tertiplemek; nedeni olmak, sebebi olmak; sebebiyet vermek; elde etmek, ele geçirmek; edinmek, sahip olmak; üstlenmek, üzerine almak, tasarlamak, plan yapmak; icat etmek, bulmak”; (YS) “kurmak, tesis etmek, teşkil etmek; düzenlemek, tertip etmek, tertiplemek, düzene koymak: örgütlemek, teşkilatlandırmak, toplayıp bir araya getirmek: yaratmak, meydana getirmek; donatmak, teçhiz etmek; derlemek, devşirmek; biriktirmek, toplamak, bir araya getirmek, toparlamak; kurmak, yapmak, donatmak, teşkil etmek, organize etmek; ihdas etmek, meydana çıkarmak, ortaya çıkarmak; sağlamak, temin etmek, garanti etmek, korumak, saklamak, muhafaza etmek” (Aydın, 2021: 169; Sağır, 2020: 475). Düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /è/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü türemesi*

³⁶³Tekin, sözcüğü *tir-* (BK, KT) “dermek, toplamak” şeklinde okumuştur (Tekin, 2020: 174).

yoluyla; ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü y# ses birimi de *ünsüz türeşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tirgür- Kök. *tirgür-* (BK, KT) “diriltmek, yeniden ayağa kaldırmak” ~ Yak. **tirür-* > **tirir-* > **tirier-** (SY) “birini bir yere sürmek, bir yere getirmek, getirmek; neden olmak, sebebiyet vermek, sebep olmak, vardırmaq; eklemek, ilave etmek, eksigini tamamlamak; vaktinde doğurmak, dokuz ayı çıktıktan sonra doğurmak; dikkatini çekmek; hatırlatmak; tedavi etmek, iyileştirmek, sağaltmak, birini bir şeyden (hastalık vb.) kurtarmak; hayata getirmek, diriltmek, birini canlandırmak, ihya etmek, can vermek; ulaşmak, dokunmak; almak, çıkarmak; kafi gelmek, yeterli olmak; sağlamak, tedarik etmek, temin etmek; sebep olmak, sebebiyet vermek, doğurmak; kabul etmek, izin vermek, müsaade etmek; dayanmak, tahammül etmek; var saymak, farz etmek; heyecanlandırmak, sinirlendirmek; uyandırmak, çıkarmak, ortaya çıkarmak”; (YS) “canlandırmak, can vermek, diriltmek, ihya etmek, hayata döndürmek” (Aydın, 2021: 169; Tekin, 2020: 175; Sağır, 2020: 491). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tod- Kök. *tod-* (BK, KT) “doymak” ~ Yak. *tot-* (SY) “tok olmak, doymak, karnı doymak; doyma durumuna gelmek; bir şeye doymak, doyana kadar yemek, fazlaca doymak, doyup usanmak, bıkmak; kana kana içmek, susuzluğunu gidermek; tatmin olmak, memnun olmak” (YS) “doymak, karnı doymak; doyma durumuna gelmek; bir şeye doymak” (Aydın, 2021: 170; Tekin, 2020: 175; Sağır, 2020: 495). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü d# ses birimi *ilerleyici, uzak, tam benzeşme* ve *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü t# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

topul- Kök. *topul-* (KÇ, T) “delinmek” ~ Yak. *tobul-* (SY) “arıtmak, temizlemek; açmak; delmek, deşmek, delik açmak, kırmak, içinden geçmek, yarmak, bir darbeye delmek; açmak, serbest kılmak; açmak (geçit), açığa çıkarmak, bulmak, keşfetmek, meydana çıkarmak; denetlemek; incelemek”; (YS) “delmek, deşmek, delik açmak; izin vermek; bilmek, öğrenmek, anlamak” (Aydın, 2021: 170; Sağır, 2020: 504). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /p/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam*

genişlemesi olmuştur.

tor- Kök. *tor-* (BK, KT) “açlıktan zayıf ve bitap düşmek, açlıktan ölmek, sıkıntı çekmek” ~ Yak. **tuor-** (SY) “içi boşalmak; cılızlaşmak, sıskalaşmak, zayıflamak; erimek, eriyip solmak; kurumak, sararmak” (Aydın, 2021: 170; Tekin, 2020: 176; Sağır, 2020: 505). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tök- Kök. *tök-* (KÇ) “dökmek” ~ Yak. **toĥ-** (SY) “akıtmak, boşaltmak, dökmek, aktarmak; akmak, boşanmak; devirmek, yıkmak, yuvarlamak, alt üst etmek; içmek, devirmek (boğazından aşağı); saçmak, serpiştirmek, serpmek atıştırmak; yığmak, yığarak yapmak, atmak, ata ata doldurmak, serpmek, saçmak; boşaltmak, dökmek; çıkarmak; silmek, silkeleyerek düşürmek, çıkarmak; boşaltmak, yağdırmak, şiddetle yağmur yağmak”; (YS) “boşaltmak, dökmek, aktarmak; akmak, boşanmak; saçmak, serpiştirmek, serpmek, atıştırmak; yığmak, yığarak yapmak, atmak, ata ata doldurmak, serpmek, saçmak, boşaltmak, dökmek; çıkarmak, dağıtmak, saçmak, sermek, yaymak; yıkmak, dağıtmak; bozmak, berbat etmek, harap etmek: koparmak, çabuk ayrılmak; yırtıp koparmak; devşirmek, koparmak, toplamak, intikam almak” (Aydın, 2021: 171; Sağır, 2020: 507, 508). Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimi ise *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü *h#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

töpö Kök. *töpö*³⁶⁴ (BK, KT) “başın üst bölümü” ~ *töpä* (YY) “tepe” ~ Yak. **töbö** (SY) “üst, tepe, doruk, zirve, şahika; önderler (reisler, şefler) grubu; yöneticiler, önemli kişiler, baştakiler; baş, uç; üst, üzeri, yukarı; son derece, son had; doruk, zirve, tepe, uç; baş, kafa, kelle”; (YS) “baş, kafa, kelle; üst, tepe, doruk, zirve, şahika, uç; son, nihayet, bitiş, yol, yön, mesafe, taraf, uç, parmak ucu” ~ **tebe** (SY) (Aydın, 2021: 171; Kormuşin, 2017: 333; Sağır, 2020: 509, 510). Yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/, *ö#* ses birimi *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/, *e#* ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /p/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

³⁶⁴Tekin, sözcüğü *töpü* (BK, KT) “tepe, doruk, zirve” şeklinde okumuştur (Tekin, 2020: 177).

törö- Kök. *törö-*³⁶⁵ (KÇ, KT, YY) “yaratılmak” ~ Yak. *törüö-* (SY) ~ *törö-* (SY) “doğmak, dünyaya gelmek; doğmak, yaratılmak, meydana gelmek, ortaya çıkmak ürün vermek; (kadın veya erkek) yetişmek, bir yerden gelmek, ortaya çıkmak; (kadın) doğurmak, yaratmak, meydana çıkmasına sebep olmak; buzağılamak; yavrulamak; (kısırak) doğurmak, tay vermek; (kaz, ördek) cins civciv”; (YS) “(kadın) doğurmak, yaratmak, meydana çıkmasına sebep olmak; (inek) buzağılamak, yavrulamak; (kısırak) doğurmak, tay vermek; (köpek, tilki) eniklemek, yavrulamak; (kedi, koyun) yavrulamak; (kuşlar) kuluçkaya yatmak, yavru çıkarmak, civciv çıkarmak, cins civciv; doğmak, dünyaya gelmek; doğmak, yaratılmak, meydana gelmek, ortaya çıkmak: ürün vermek, yetişmek; (patates) yetişmek” (Aydın, 2021: 171; Aydın, 2015: 213; Sağır, 2020: 511). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Yuvarlak, geniş, kısa ve öndamak ünlüsü *ö#* ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla yuvarlak, geniş, uzun ve öndamak ünlüsü *ō#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tüş- Kök. *tüş-* (KT, T) “inmek; ölmek, gitmek” ~ Yak. *tüs-* (SY) “yukarıdan aşağıya düşmek, bir yerden düşmek, yükseklikten düşmek, düşmek, yıkılmak, devrilmek; yan yatmak, çökmek, üzerine bir şey düşmek ya da bir şeye düşmek; dökülmek; çökmek, kavlamak; ayrılmak, (bir yere) pat diye oturmak, (yere) kurulmak, yatmak, başını (dizlere) koymak, eğilmek, iğilmek, (fiyat) inmek, düşmek; azalmak; eksilmek; bir yerden aşağı inmek, azalmak, inmek, alçalmak, eğilmek, düşmek, konmak; (ırmak) kavuşmak, dökülmek; (diş) düşmek, yıkılmak, dökülmek; (kar ve yağmur) yağmak, düşmek; kalkmak, hareket etmek; ayrılmak, damlamak, düşmek, yağmak; çevrilmek, yönelmek: dikilmek; atılmak, koşmak, fırlamak, üstüne atlamak, birine saldırmak; inmek, düşmek, inmek ya da bir attan, geyikten, kızıktan inmek, attan inmek, arabadan inmek; kaldırmamak”; (YS) “düşmek, yıkılmak, düşmek, yağmak, devrilmek; inmek. düşmek, konmak, çökmek, ayrılmak, çıkmak, sapsak: geçmek, aşmak; kalkmak, hareket etmek: ayrılmak; çıkmak, gelmek; damlamak; düşmek, yağmak; düşmek, yıkılmak: çökmek, çökelmek; oturmak, binmek; çökmek, oturmak; yere inmek, iniş yapmak; yerleşmek, kurulmak; durmak, duraklamak; kavuşmak, dökülmek; düşmek: çökmek, çukura kaçmak: dökülmek; çökmek, tüyleri dökülmek, saçları dökülmek çıkmak, inmek; (süt dişleri) düşmek, yıkılmak, dökülmek; birine, bir şeye saldırmak, hücum etmek: düşmek, kapılmak; (seviye) alçalmak, inmek, azalmak, düşmek, inmek, küçülmek, hafiflemek;

³⁶⁵Tekin, sözcüğü *töri-* (KT) “yaratılmak” şeklinde okumuştur (Tekin, 2020: 177).

saldırmak, atılmak, fırlamak; görünmek, gelmek: ortaya çıkmak, peyda olmak, basmak; gelmek, olmak; çökmek, azalmak, batmak, çökmek” (Aydın, 2021: 172; Tekin, 2020: 180; Sağır, 2020: 534, 535). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü *ş*# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü *s*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

tüşür- Kök. *tüşür-* (T, YY) “düşürmek; indirmek; getirmek” ~ Yak. *tüser-* (SYY) “düşmesine izin vermek, düşürmek, düşürmek, serpmek; vurup düşürmek, bırakmak, indirmek (bırakmak, düşürmek), indirmek, alçaltmak, aşağılatmak; sarkıtmak: indirmek, bir kenara itmek, indirmek, düşürmek; azaltmak, eksiltmek; küçültmek; kısmak; alaşağı etmek, devirmek, düşürmek, yıkmak, yere yıkmak; aşağıya atmak; yere düşürmek, dökmek, bir şeyi çekmek, çıkarmak; fırlatıp atmak, fırlatmak; tepmek; öteye beriye atmak, saçmak, çekmek, sürüklemek; koymak; görevlendirmek; zorla çıkarmak, arabadan indirmek” ~ *tüher-* (YS) “düşürmek, serpmek; vurup düşürmek, bırakmak, indirmek: alçaltmak, aşağılatmak, indirmek; oturtmak, bindirmek; buyur etmek; oturmasına izin vermek; yere indirmek; alçaltmak, aşağılatmak, indirmek; azaltmak, eksiltmek; küçültmek; kısmak; küçültmek, kısmak; almak, içmek, yutmak; düşürmek, serpmek, bırakmak, alçaltmak, aşağılatmak, azaltmak, eksiltmek: küçültmek; ayazdan donmak, soğuk ısırmak; almak, çıkarmak, çekmek, sökmek; fotoğraf çekmek, resim çıkarmak; (altına) koymak, dayamak, destek vermek, ileri sürmek, ileriye doğru çıkarmak; sebep olmak” (Aydın, 2021: 172; Kormuşin, 2017: 333; Aydın, 2015: 213; Sağır, 2020: 535, 536). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü *ş*# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü *s*# ses birimine; *aykırılışma* yoluyla da ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü */h/* ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü */-ü/* ses birimi *ünlü düzleşmesi* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü */-e/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

uğuş Kök. *uğuş* (BK, KT) “soy, grup”; (YY) “halk, boy” ~ *oguş* (YY) “boy, kabile” ~ Yak. *ūs* (SYY) “boy, kabile, nesil; aile, familya; çeşit, tür”; (YS) “soy, nesil; aile, familya; (biy.) tür” (Aydın, 2021: 172; Tekin, 2020: 181; Aydın, 2015: 213; Kormuşin, 2017: 328; Sağır, 2020: 543). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü */ğ/* ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar, kısa ve artdamak ünlüsü *#u* ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla yuvarlak, dar, uzun ve artdamak ünlüsü *#ū* ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü *ş*# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü *s*# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam*

genişlemesi olmuştur.

uluğ Kök. *uluğ* (Kök.)³⁶⁶ “büyük, ulu” ~ Yak. **ulū** (SY) “büyük, fevkalade büyük, ulu, yüce, müthiş ölçüde büyük, müthiş: saygıdeğer, saygın; önemli, kutsal: gururlu, kibirli; gurur, kibir; bir kahraman adı; bir özel ad bölümü”; (YS) “büyük, ulu, yüce; korkunç, dehşetli” (Aydın, 2021: 173; Tekin, 2020: 181; Aydın, 2015: 214; Kormuşin, 2017: 334; Sağır, 2020: 546). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *ğ#* ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar, kısa ve artdamak ünlüsü *u#* ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla yuvarlak, dar, uzun ve artdamak ünlüsü *ū#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yabış- Kıp. *yabış-* (BM) “yapışmak, bitişmek” ~ *yapış-* (Gİ) “kavramak”; (Kıp.)³⁶⁷ “yapışmak”; (KF) “buluşmak” ~ *yapuş-* (BV, GT, İM, MG) “yapışmak, bitişmek”; (GT) “(bir şeyi) kavramak” > Alt. **capşın-** (ATS) “yapışmak; (mec.) sebepsiz yere çıkışmak” (Toparlı vd., 2007: 305, 310, 311; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 53). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *#y* ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü *#c* ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve artdamak ünlüsü */ı/* ses birimi ile ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü *ş#* ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. Ötümlü, sürekli-akıcı ve dış ünsüzü *n#* ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yabrağ Kıp. *yabrağ* (DM, KK, TA) “yaprak” ~ *yabuldrağ* (CC) “yaprak, ağaç yaprağı” ~ *yabulduruk* (TA) “yaprak, ağaç yaprağı” ~ *yabüldürek* (BM) “ağaç yaprağı” ~ *yaprak* (Kıp.)³⁶⁸ “yaprak” ~ *bıldırağ* (Kİ) “yaprak” > Alt. **calbırağ** (ATS) “yaprak” ~ **kaak** (ATS) “yaprak; kuru, sert toprak” (Toparlı vd., 2007: 30, 305, 311; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 50, 91, 92). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *#y* ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *#k* ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü */p/* ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz */r/* ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü */a/* ses birimi ikizleşmiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yadağ Kıp. *yadağ* (İM) “yaya, yürüyerek, biniti olmadan” ~ *yayağ* (GT, İM, MG, TA) “yaya, yürüyerek, biniti olmadan” ~ *yayağ* (İH) “yaya, yürüyerek, biniti olmadan” > Kırğ.

³⁶⁶(BK, KÇ, KT, O, T, YY).

³⁶⁷(Gİ, İM, İN, KF, KFT, Kİ, RH, TZ).

³⁶⁸(BM, BV, DM, Gİ, GT, İM, KF, Kİ, TZ).

cöö (KTS) “yayan, yaya olarak; yaya; (mec.) atsız, beygirsiz; fakir, yoksul, sefil” (Toparlı vd., 2007: 305, 316; Tozak, 2007: 251; Yuhadin, 2011: 304). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. /y/ ses birimi ile ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* ve *öndamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimine dönüşmüş ve ikizleşmiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yağ- Kıp. *yağ-* (Kıp.)³⁶⁹ “(yağmur vb.) yağmak” ~ *yav-* (TZ) “(yağmur vb.) yağmak” > Alt. **caa-** (ATS) “(yağmur, dolu, kar için) yağmak; gitmek” ~ Kırg. **caa-** (KTS) “(kar, yağmur) yağmak; (mec.) laf, söz yağdırmak” (Toparlı vd., 2007: 306, 315; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 47; Tozak, 2007: 14; Yuhadin, 2011: 213). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü v# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, geniş, kısa ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yağlık Kıp. *yağlık* (TA) “mendil” ~ *yavlık* (TZ) “mendil” > Kırg. **yavluk* > **yovluk* > **covluk* > **cooluk** (KTS) “mendil, örtü, baş örtüsü, atkı, şal; kuşak (boyu poslu görünüşteki kadın örtüsü veya kare şeklindeki kumaş parçası)” (Toparlı vd., 2007: 306, 315; Tozak, 2007: 231, 232; Yuhadin, 2011: 297). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. /o/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yağmur Kıp. *yağmur* (Kıp.)³⁷⁰ “yağmur” ~ *yamğur* (Kıp.)³⁷¹ “yağmur” ~ *yamğır* (MG) “yağmur” ~ *amğur* (CC) “yağmur” > Kırg. *camğır* (KTS) “yağmur; (bazı yerlerde) dolu” (Toparlı vd., 2007: 8, 306, 309; Tozak, 2007: 58; Yuhadin, 2011: 230). Ötümlü, sürekli-

³⁶⁹(GT, İM, KFT, Kİ, TA, TZ).

³⁷⁰(BM, DM, Gİ, GT, İM, KF, KFT, KK, MS, TA).

³⁷¹(CC, DM, Kİ, KK, MG, TA, TZ).

akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur

yaḥşı Kıp. *yaḥşı* (Kıp.)³⁷² “güzel, iyi”; (MS) “hayırlı, doğru” ~ *yakşı* (CC, Kİ, TA, TZ) “güzel, iyi” > Kırg. *caḳşı* (KTS) “iyi, güzel, adamakıllı; seçkin, mümtaz, muteber, (doğuştan, toplumsal durum veya mal varlığı nedeniyle) tanınmış” (Toparlı vd., 2007: 306, 307; Tozak, 2007: 32; Yuhadin, 2011: 219). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur

yaḥşıla- Kıp. *yaḥşıla-* (KFT) “güzelleştirmek, iyi muamele yapmak” ~ *yakşıla-* (Kİ) “iyi muamele etmek” > Kırg. *caḳşıla-* (KTS) “övmek, tavsip etmek, onamak; iyileştirmek, güzelleştirmek, düzeltmek, ıslah etmek” (Toparlı vd., 2007: 306, 307; Tozak, 2007: 32; Yuhadin, 2011: 219). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Hrzm. *yaḥşıla-*).

yaḥşılık Kıp. *yaḥşılık* (BV, Gİ, İM, KF, KK) “iyilik, güzellik” > Kırg. *caḳşılık* (KTS) “iyilik, hayır işi; (birinin, bir şeyin) iyi olumlu niteliği” (Toparlı vd., 2007: 306; Tozak, 2007: 33; Yuhadin, 2011: 219). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü /h/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaḳa Kıp. *yaḳa* (Kıp.)³⁷³ “yaka, elbise yakası”; (İH) “dağın kenarı, bayır olan yeri”; (İM) “deniz kıyısı, ırmak kenarı” ~ *yaḡa* (BM) “taraf, yan”; (İM) “ırmak kenarı, deniz kıyısı”; (CC) “yaka, elbise yakası” ~ *caka* (ATS) “yaka; kürk, gocuk; taraf, yan, kenar” ~ *cakı* (ATS) ~ Kırg. *caka* (KTS) “yaka; (bazı yerlerde) elbise, giyecek, giysi; kenar, kıyı; dağ etekleri” (Toparlı vd., 2007: 306, 307; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 49; Tozak, 2007: 29, 30; Yuhadin, 2011: 217, 218). Altayca’da ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü a# ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Kırgızca’da

³⁷²(BV, CC, DM, Gİ, GT, İH, İM, KF, KFT, MG, İN, RH).

³⁷³(DM, Gİ, GT, İM KE KLTA, TZ).

#y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yakın Kıp. *yakın* (Kıp.)³⁷⁴ “yakın”; (GT, İM) “akraba, hısım” > Kırg. *cakın* (KTS) “yakın; yabancı olmayan (hısım, akraba); dost, arkadaş, ahabap” (Toparlı vd., 2007: 307; Tozak, 2007: 31; Yuhadin, 2011: 218). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yala Kıp. *yala* (CC) “iftira” > Kırg. *cala* (KTS) “iftira, zem (yerme)” ~ *calaa* (KTS) “iftira, uydurma, kötüleme, yerme” (Toparlı vd., 2007: 307; Tozak, 2007: 36; Yuhadin, 2011: 221). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü a# ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yalak Kıp. *yalak* (İH) “toprak çanak”; (Kİ, TA) “köpeklere özgü yalak” > Kırg. *calak* (KTS) “koyun ve ineklerin toprağı yalamaları sonucu ortaya çıkan topraklardaki küçük çukur; tuzlu toprak; (mec.) çanak yalayıcı, asalak, dilenci; dudaktaki yara” (Toparlı vd., 2007: 307; Tozak, 2007: 36; Yuhadin, 2011: 221). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yalçı Kıp. *yalçı* (CC, İM) “gündelikçi, ücretle iş gören” > Kırg. *calçı* (KTS) “ücretli işçi, ırgat, para ile tutulmuş; yaz kış gocuk giye ırgatlar ve fakirler” (Toparlı vd., 2007: 307; Tozak, 2007: 41; Yuhadin, 2011: 223). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yalğan Kıp. *yalğan* (Kıp.)³⁷⁵ “yalan” ~ *yalan* (Gİ, MS, TA) “yalan” > Kırg. *calgan* (KTS) “yalan, doğru olmayan, yanlış; düzme, düzmece, sahte, yapmacık; [*calgan düynö*] gelip geçici, fani dünya” (Toparlı vd., 2007: 307, 308; Tozak, 2007: 43; Yuhadin, 2011: 224). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

³⁷⁴(BV, DM, Gİ, GT, İM, İN, KF, Kİ, MG, MS, RH, TZ).

³⁷⁵(CC, DM, Gİ, GT, İM, KF, KFT, Kİ)

yalın Kıp. *yalın* (İM) “yalın, çıplak” ~ *yalın* (GT, Kİ) “yalın, çıplak” ~ *yalanaç* (CC, İM) “yalın, çıplak” ~ *yalanş* (TZ) “yalın, çıplak” ~ *yalan* (CC, GT, İM, MG) “yalın, çıplak” ~ *yalan* (TZ) “yalın, çıplak” > Kırg. *calan* (KTS) “yalnız, sadece, sırf, salt; yalın, sade; (mec.) eksik, yetersiz, noksan; çıplak, çırlıçıplak” (Toparlı vd., 2007: 307, 308; Tozak, 2007: 37, 38; Yuhadin, 2011: 222). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaluğuz Kıp. *yaluğuz* (KFT) “yalnız, tek” ~ *yaluğuz* (KFT) “yalnız, tek” ~ *yalhuz* (Gİ, KF) “sadece, yalnız, tek”; (Kİ, MS) “yalnız, tek” ~ *yalğuz* (BM, BV, GT, İM, KFT) “yalnız, tek”; (CC, GT) “sadece, hariç olmak üzere” ~ *yalıngız* (TZ) “yalnız, tek” ~ *yalıgız* (TZ) “yalnız, tek” ~ *yalıkız* (TA) “yalnız, tek” ~ *yalğız* (CC) “yalnız, tek” > Kırg. *calgız* (KTS) “kimi kimsesi olmayan, tek, biricik, yalnız, münferit” (Toparlı vd., 2007: 308, 309; Tozak, 2007: 44; Yuhadin, 2011: 225). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yama Kıp. *yama* (DM, Kİ, TZ) “yama” ~ *yamav* (TZ) “yama” ~ *yamov* (CC) “yama” > Kırg. *camak* (KTS) “yama; (şiir yaratış nevilerinde biri olmak üzere) irtical, doğaçlama, doğaçtan söyleme” (Toparlı vd., 2007: 309; Tozak, 2007: 54; Yuhadin, 2011: 229). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü v# ses birimi de *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yama- Kıp. *yama-* (CC, TZ) “yamamak, yama yapmak” ~ *yamala-* (BM) “yamalamak, yama yapmak” > Kırg. *cama-* (KTS) “kabaca tamir etmek, yamak, yamalamak; (mec.) birine, bir şeye katılmak, iştirak etmek, arsına katmak” (Toparlı vd., 2007: 309; Tozak, 2007: 53; Yuhadin, 2011: 229). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaman Kıp. *yaman* (Kıp.)³⁷⁶ “kötü, fena”; (TZ) “yaman, yiğit” > Kırg. *caman* (KTS) “fena, kötü, çirkin, yakışsız, pis, berbat, bozuk; (kalburüstü ve zengin feodal kabilelerin

³⁷⁶(BV, CC, DM, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, KK, MG, MS, TA, TZ).

dilinde) avamdan, aşağı tabakadan (insan), fakir; pek, çok, oldukça, epey, gayet; çocuk, evlat” (Toparlı vd., 2007: 309; Tozak, 2007: 55, 56; Yuhadin, 2011: 229). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Alt. *caman*).

yan- Kıp. *yan-* (CC) “dönmek” > Kırg. *can-* (KTS) “dönmek, geri gelmek, geriye girmek, azalmak, eksilmek; örgüsü çözülmek; (sıvanan şeyler) aşağı inmek” (Toparlı vd., 2007: 309; Tozak, 2007: 64; Yuhadin, 2011: 232). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yana Kıp. *yana* (CC, GT, İM, MG) “yine, tekrar, ikinci kez” ~ *yene* (CC, TZ) “yine, tekrar, ikinci kez” ~ *yine* (BV, İN, MG, RH) “yine, tekrar, ikinci defa” ~ *gene* (TZ) “yine, tekrar” ~ *gine* (İH) “yine, tekrar, ikinci kere” ~ *kene* (TZ) “yine, gene, ikinci defa” > Kırg. *cana* (KTS) “yine, yeniden, tekrar, daha; az önce, demin, şimdi, yeni” (Toparlı vd., 2007: 87, 138, 309, 318, 324; Tozak, 2007: 64, 65; Yuhadin, 2011: 232). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yanak Kıp. *yanak* (Kıp.)³⁷⁷ “yanak” ~ *yangak* (CC) “yanak, çene kemiği” ~ *yanak* (DM) “ağzın üst tarafı, damak”; (KK, TZ) “yanak, çene kemiği” ~ *yaaq* (CC) “yanak, çene kemiği” ~ *yaaq* (CC) “yanak, çene kemiği” > Alt. *caak* (ATS) “yanak, çene; söve, eşik (kapı ve penceredeki); alt çene” ~ *cak* (ATS) ~ Kırg. *caak* (KTS) “çene; yan böğür, yan yüz, yan kısım; oyanın gemden keçiğe kadar uzanan yuların yan kayışı; (mec.) “açık bir derecede anlatımı güçlü insanların konuşma organının bir bölümü” (Toparlı vd., 2007: 305, 309, 310; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 47, 49; Tozak, 2007: 15, 16; Yuhadin, 2011: 213). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Kıp. *yanak*).

yanç- Kıp. *yanç-* (BV) “yassılaştırmak, yapıştırmak, sıkıştırmak”; (CC) “ezmek” > Kırg. *canç-* (KTS) “parçalamak, kırmak, paramparça etmek, ufalamak, ezmek; (mec.) dövmek, vurmak” (Toparlı vd., 2007: 310; Tozak, 2007: 66; Yuhadin, 2011: 233). Ötümlü, sürekli-

³⁷⁷(BV, DM, GT, İM, İN, Kİ, KF, MG, RH, TA).

akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yangıl- Kıp. *yangıl-* (BM, CC, GT, MG) “yanılmak, hata etmek” ~ *yağıl-* (TZ) “yanılmak, yanlış yapmak” ~ *yañal-* (Kİ) “yanılmak, yanlış yapmak” ~ *yañlış-* (TZ) “yanılmak, yanlış yapmak” ~ *yağlış-* (KFT) “yanılmak, yanlış yapmak” > Kırg. *cañlış-* (KTS) “yanılmak, şaşırmak” ~ *cañılış-* (KTS) “yanılmak, hata etmek, şaşırmak” (Toparlı vd., 2007: 306, 309, 310; Tozak, 2007: 74; Yuhadin, 2011: 235). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yañı Kıp. *yañı* (CC, GT, İM, KF, TZ) “yeni” ~ *yeñi* (Kıp.)³⁷⁸ “yeni” ~ *yengi* (Kıp.)³⁷⁹ “yeni” ~ *yiñi* (Gİ, İN, KF, KFT, Kİ) “yeni” > Kırg. *cañı* (KTS) “yeni, taze, körpe; ahiren, az bir müddet önce, geçenlerde, yakınlarda, demin” ~ *cañkı* (KTS) “yeni, deminki, kısa süre önceki, konusu geçen, sözü edilen, anılan” (Toparlı vd., 2007: 310, 318, 319, 324; Tozak, 2007: 73, 75; Yuhadin, 2011: 235). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /+k/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yar- Kıp. *yar-* (Kıp.)³⁸⁰ “yarmak”; (İM) “parçalamak” > Kırg. *car-* (KTS) “yarmak, parça parça etmek, kırmak, kesmek, parçalamak; boğazlamak, kesmek, paralamak, parçalamak” (Toparlı vd., 2007: 311; Tozak, 2007: 82; Yuhadin, 2011: 239). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yara- Kıp. *yara-* (Kıp.)³⁸¹ “yaramak, faydalı olmak”; (İM) “uygun olmak” > Alt. *cara-* (ATS) “hoşlanmak, hoşla gitmek; uymak; kabul etmek; beğenmek; içine sinmek” ~ Kırg. *cara-* (KTS) “yaramak, hoşla gitmek, beğenmek, hazzetmek, hoşlanmak, sevmek, yararlı olmak; yetenekli olmak, gücü yetmek, muktadir olmak” (Toparlı vd., 2007: 311; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 53; Tozak, 2007: 82, 83; Yuhadin, 2011: 239). Ötümlü, sürekli-

³⁷⁸(BV, Gİ, KF, KK, MG, MS, TZ).

³⁷⁹(BV, Gİ, KF, KK, MG, MS, TZ).

³⁸⁰(BV, GT, İM, KFT, KK, RH, TA, TZ).

³⁸¹(BM, BV, CC, Gİ, GT, İM, KF, KFT, Kİ, MG, MS, RH).

akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yarağ Kıp. *yarağ* (TZ) “silah” > Kırg. *carak* (KTS) “silah, teçhizat; alet, araç, vasıta” (Toparlı vd., 2007: 311; Tozak, 2007: 83; Yuhadin, 2011: 239). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaramaz Kıp. *yaramaz* (CC, İH) “yaramaz, kötü fena” > Alt. *carabas* (ATS) “yaramaz, uygun olmayan, uygunsuz; hoş olmayan” (Toparlı vd., 2007: 311; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 53). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı, çift dudak ve geniz ünsüzü /-m/ ses birimi *ağızsılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı, çift dudak ve ağız ünsüzü /-b/ ses birimine; ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü -z# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü -s# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaraş- Kıp. *yaraş-* (CC, GT, MG) “uygun düşmek, uymak”; (İN, MG, RH) “yakışmak” > Kırg. *caraş-* (KTS) “yüze uymak, yakışmak, gitmek; uygun düşmek, uygun olmak; barışmak, barıştırılmak, uzlaşmak” (Toparlı vd., 2007: 311; Tozak, 2007: 85; Yuhadin, 2011: 240). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaraştır- Kıp. *yaraştır-* (CC, MG) “düzenlemek, birleştirmek” ~ *yaraşdur-* (KFT) “yararlı duruma getirmek” ~ *yaraştır-* (CC) “düzenlemek, birleştirmek” > Kırg. *caraştır-* (KTS) “tıpatıp, tam ölçüsüne göre olması için uydurmak, adapte etmek, düzeltmek, uygun hale getirmek, yüze uydurmak, yakıştırmak; barıştırmak, ara bulmak, uzlaştırmak” (Toparlı vd., 2007: 311, 312; Tozak, 2007: 86; Yuhadin, 2011: 240). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yarat- Kıp. *yarat-* (Kıp.)³⁸² “yaratmak” ~ *yarad-* (KFT, RH) “yaratmak, ibda etmek” > Kırg. *carat-* (KTS) “yaratmak, meydana çıkarmak ortaya çıkarmak vücuda getirmek; takdir etmek, tasvip etmek, uygun bulmak, işe yarar bulmak, seçmek; beğenileni seçmek, işe yarar olanı seçmek, daha iyisini seçmek, ayıklamak; antrenman yaptırmak” (Toparlı vd., 2007: 311, 312; Tozak, 2007: 86; Yuhadin, 2011: 241). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaratıl- Kıp. *yaratıl-* (İM) “yaratılmak” ~ *yaradıl-* (Gİ, MS) “yaratılmak” > Kırg. *caratıl-* (KTS) “ortaya çıkmak, doğmak, meydana gelmek, hasıl olmak, yaratılmak” (Toparlı vd., 2007: 311, 312; Tozak, 2007: 87; Yuhadin, 2011: 241). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yarıl- Kıp. *yarıl-* (Kıp.)³⁸³ “yarılmak, çatlamak”; (Gİ) “yırılmak” > Kırg. *carıl-* (KTS) “yarılmak, parçalanmak, çatlamak, kırılmak; patlamak, infilâk etmek” (Toparlı vd., 2007: 312; Tozak, 2007: 91; Yuhadin, 2011: 243). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yarış Kıp. *yariş* (BV) “yarış, yarışma” > Kırg. *carış* (KTS) “birbiriyle yarışmasına koşma; (mec.) yarış, yarışma, maç, müsabaka” (Toparlı vd., 2007: 312; Tozak, 2007: 93; Yuhadin, 2011: 243). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yariş- Kıp. *yariş-* (BV, İM) “yarışmak” > Kırg. *carış-* (KTS) “koşu yarışması yapmak, birbiriyle yarışmasına koşmak; (mec.) tartışmaya katılmak, tartışmada konuşmak” (Toparlı vd., 2007: 312; Tozak, 2007: 93; Yuhadin, 2011: 243). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

³⁸²(BV, CC, Gİ, GT, İM, KF, KFT, Kİ, KK, MG, MS, TA, TZ).

³⁸³(BV, CC, Gİ, İM, İN, KF, KFT, MG, RH).

yarıt- Kıp. *yarıt-* (CC) “aydınlılatmak, nurlandırmak” > Kırg. *carıt-* (KTS) “aydınlılatmak, ışıklandırmak, tutuşturmak, ışık yaktırmak” (Toparlı vd., 2007: 312; Tozak, 2007: 94). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yarkın Kıp. *yarkın* (CC) “parlaklık, parıltı”; (Kİ) “şimşek” > Kırg. *carkın* (KTS) “parlaklık, parıltı, aydın, göz alıcı, parlak, nur, ışık, ziya, nur topu” (Toparlı vd., 2007: 312, 313; Tozak, 2007: 95; Yuhadin, 2011: 244). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yarma Kıp. *yarma* (TZ) “yarma, bulgur” > Kırg. *carma* (KTS) “buğday, arpa tanelerinin ufalanıp hazırlanmasıyla yapılan iri yulaf unu, dövme; ufalanıp kavrulmuş tanelerden yapılan duru çorba yararak koparılmış çıra; uzun tahta parçaları” (Toparlı vd., 2007: 313; Tozak, 2007: 96; Yuhadin, 2011: 244). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yarmaş- Kıp. *yarmaş-* (TZ) “tırmanmak” > Kırg. *carmaş-* (KTS) “yapışmak, ilişmek, asılmak, takılmak, tırmanmak, tırmanarak çıkmak” (Toparlı vd., 2007: 313; Tozak, 2007: 97; Yuhadin, 2011: 245). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yarmuk Kıp. *yarmuk* (DM) “dirhem, gümüş para” ~ *yarmak* (BM) “gümüş madeni para eczası”; (Kİ, TA, TZ) “dirhem, gümüş para” > Kırg. *carmak* (KTS) “bakır para; (folk.) para; (gün. tar.) besi, gıda, yemek, yiyecek, beslenme” (Toparlı vd., 2007: 313; Tozak, 2007: 97; Yuhadin, 2011: 245). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaruk Kıp. *yaruk* (BV) “ışık, aydınlık” ~ *yaruh* (CC) “ışık, aydınlık, parlaklık” ~ *yariğ* (TZ) “ışık, aydınlık”; (BM) “ay ışığı, mehtap” ~ *yariğ* (CC) “ışık, aydınlık” > Kırg. *carık* (KTS) “ışık, nur, ziya; parlak, aydınlık, ışıklı, ziyalı” (Toparlı vd., 2007: 312, 313; Tozak, 2007: 90, 91; Yuhadin, 2011: 242). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak

ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Hrzm. *yaruk*).

yasa- Kıp. *yasa-* (TZ) “düzeltmek”; (GT) “sevk etmek, tertip ve tanzim etmek” > Kırg. *casa-* (KTS) “yapmak, düzmek; yaratmak, vücuda getirmek; süslemek, bezemek, donatmak” (Toparlı vd., 2007: 313; Tozak, 2007: 99; Yuhadin, 2011: 246). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yastın- Kıp. *yastın-* (TZ) “dayanmak” > Alt. **castan-** (ATS) “yaslanmak, başının altına yastık koymak, bir şeyi yastık gibi kullanmak” (Toparlı vd., 2007: 314; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 55). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi ise *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yastuk Kıp. *yastuk* (CC, GT, İM, Kİ, TA) “yastık” ~ *yastık* (TZ) “yastık” ~ *yastık* (DM, KK) “yastık” > Kırg. **cazdk** (KTS) “yastık; (gün.) iki-üç kişilik uzunca yastık; ateşlik odun kesme için kütük” (Toparlı vd., 2007: 314; Tozak, 2007: 131; Yuhadin, 2011: 258). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü s# birimi de *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü z# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaş Kök. *yaş* (BK, KÇ, KT, YY) “yaş; ömür yaşı” ~ Yak. **sās** (SYY) “yaşam yılı, yaş, çağ, hayat, ömür, yaşam; yıl, sene, doğum yılı; kat, tabaka; tuval üzerindeki ya da materyaldeki doğal çizgiler”; (YS) “yaş, çağ”³⁸⁴ (Aydın, 2021: 175; Tekin, 2020: 186; Aydın, 2015: 216; Kormuşin, 2017: 324; Sağır, 2020: 590, 591). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine; ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü ş# ses birimi de ses değişmesi yoluyla s# ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş, kısa ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi

³⁸⁴Konuşma dilinde; *saahigar* “mutlaka, kesin olarak, hiç, tamamen, bütünü; kat, tabaka” (Sağır, 2020: 591).

ünlü uzaması yoluyla düz, geniş, uzun ve artdamak ünlüsü /ā/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaş Kıp. *yaş* (Kıp.)³⁸⁵ “yaş, ömür”; (Kıp.)³⁸⁶ “yaş, kuru olmayan, ıslak”; (Kıp.)³⁸⁷ “taze”; (BV, CC, İM, TA, TZ) “gözyaşı” > Kırg. *caş* (KTS) “genç; ham, olmamış, taze, körpe, yaş; işlenmemiş, bitirilmemiş, tamamlanmamış, yarıda kalmış, yarım kalmış; yıl, sene, yaş; yaşam, hayat, ömür; yaş, gözyaşı” (Toparlı vd., 2007: 314; Tozak, 2007: 103; Yuhadin, 2011: 247). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaşık Kıp. *yaşık* (CC) “zayıf, kuru, cılız” > Kırg. *caşık* (KTS) “(et hak.) yağsız, yavan; (hayvanlar hak.) cılız, zayıflamış, bir deri bir kemik kalmış; hafif, yumuşak, sert olmayan; daima ağlar gibi duran, sulu gözlü, gözü yaşlı, gözü sulu; (mec.) cılızlaşmış beden; (mec.) çekingen, sıkılgan, ürkek, mahcup, hazırcevap olmayan” (Toparlı vd., 2007: 314; Tozak, 2007: 105; Yuhadin, 2011: 248). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaşıl Kıp. *yaşıl* (Kıp.)³⁸⁸ “yeşil” ~ *yeşil* (DM, KFT, RH) “yeşil” > Kırg. *caşıl* (KTS) “yeşil, yeşillik; taze, canlı” (Toparlı vd., 2007: 314, 319; Tozak, 2007: 105). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yat- Kıp. *yat-* (Kıp.)³⁸⁹ “yatmak, uyumak” ~ *yaṭ-* (KK, TA) “yatmak, uyumak” > Alt. *cat-* (ATS) “yatmak; yerleşmek; bulunmak; yaşamak, barınmak” ~ Kırg. *cat-* (KTS) “yatmak, uzanmak; bulunmak, ikamet etmek, olmak, var olmak, kalmak, oturmak; yatağa girmek, uykuya yatmak; uyku uyumak; ait olmak, -dan olmak ilgisi olmak, ilgi duymak, ilgilenmek; yardımcı fiil olarak kullanılır” (Toparlı vd., 2007: 314; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 55, 56; Tozak, 2007: 109, 110; Yuhadin, 2011: 250). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam*

³⁸⁵(BM, Gİ, GT, İM, KF, KFT, Kİ, TA, RH, TZ).

³⁸⁶(CC, Gİ, GT, İM, KF, Kİ, MG, TA).

³⁸⁷(BV, CC, Gİ, GT, KFT, KK).

³⁸⁸(CC, Gİ, GT, İM, KF, Kİ, KK, MG, MS, TA, TZ).

³⁸⁹(BM, BV, Gİ, GT, İM, KF, Kİ, TZ).

genişlemesi olmuştur.

yatuk Kıp. *yatuk* (Kİ) “yatan, yatmış” ~ *yatur* (TA) “yatan, uyuyan, yatmış” ~ *yatıg* (BV) “yatan, yatmış” > Kırg. **catık** (KTS) “yatık, eğik meyilli, bir şeye meyilli olarak, istekli, meyilli olan; (mec.) kibar, nazik olan, kaba değil, kendini beğenmiş, kibirli; hareket tarzı, davranış, görgü” (Toparlı vd., 2007: 315; Tozak, 2007: 111; Yuhadin, 2011: 251). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü g# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yavuz Kıp. *yavuz* (BV, GT, İM, TA, TZ) “kötü, fena”; (Kİ) “vahşi” > Alt. **cabıs** (ATS) “alçak, alçakça; öfkeli” (Toparlı vd., 2007: 316; Gürsoy Naskali ve Duranlı: 1999: 48). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş-damak ünsüzü #c ses birimine; ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi de *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve çift dudak ünsüzü /b/ ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü z# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü s# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yay Kıp. *yay* (Kıp.)³⁹⁰ “yay” ~ *ya* (Kıp.)³⁹¹ “yay” ~ *yaa* (CC) “yay” ~ *ye* (CC) “yay” > Alt. **caa** (ATS) “yay; ok” ~ Kırg. **caa** (KTS) “yay (silah); gökkuşağı, ebekuşağı; (mat.) kavis, yay; tahtadan yapılmış karıştırıcı” (Toparlı vd., 2007: 305, 316, 317; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 47; Tozak, 2007: 14; Yuhadin, 2011: 213). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yay- Kıp. *yay-* (BV, Gİ, İM, KF, TZ) “yaymak” > Alt. **cay-** (ATS) “sermek, asmak; (çamaşır için) yaymak; (söylentiyi) yaymak; (saçları) dağıtmak; (kap kaçağı) yıkamak, durulamak; (nehir için) akmak, inmek, taşmak; izin vermek” ~ Kırg. **cay-** (KTS) “sermek, yaymak, döşemek, asmak (örn. *çamaşır kurutmak için*); dağıtmak, açmak, çözmek (örn.

³⁹⁰(DM, Gİ, İN, KK, MG, TZ).

³⁹¹(CC, Gİ, İN, Kİ, MG, TA).

saçları); açmak (*örn. kitabı*); otlağa çıkarmak, meraya salmak; (avc.) şah kartalı av torbası içerisine sokmak, kartallı avcılık yapmak” (Toparlı vd., 2007: 316; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 56; Tozak, 2007: 115, 116; Yuhadin, 2011: 252). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaydağ Kıp. *yaydağ* (MG) “eyersiz ata binmek” > Kırg. **caydak** (KTS) “(süvari, atlı, binici hak.) eyersiz, at üstünde eyeri olmadan; (ev hak.) boş, döşemesiz ve ıssız, şenliksiz; üst giysisiz, paltosuz pardösüsüz, çıplak, çırlıçıplak; çıplak yer (veya saha, mekan, mahal); açık toprak (veya alan, yer); (gün.) (kadınlar hak.) türbansız, örtüsüz” (Toparlı vd., 2007: 316; Tozak, 2007: 117, 118; Yuhadin, 2011: 253). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü ğ# ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yayıl- Kıp. *yayıl-* (BV, CC, GT, İM) “yayılmak”; (İH) “(kumaşa dökülen yağ) yayılmak” ~ *yayın-* (TZ) “yayılmak” ~ *yazıl-* (Kıp.)³⁹² “yazılmak”; (CC) “açılmak, çözülmek”; (GT) “yayılmak, serilmek” > Alt. **cayıl-** (ATS) “yayılmak, çeşitli taraflara atılmak; eğilmek; çiçeklenmek, çiçek açmak” ~ **cazıl-** (ATS) “(saçlar için) dağılmak, çözülmek; iyileşmek, hastalığı düzelmek” ~ Kırg. **cayıl-** (KTS) “alabildiğine serilmek, yayılmak, her ayana açılmak, serilip serpilme, sere serpe yatmak, genişlemek, her tarafa dağılmak, dağılıp gitmek; yayılmak, dağılmak” ~ **cazıl-** (KTS) “serilmek, yayılmak; uzanmak; ayrılmak, çözülmek, dağılmak; yazılmak, adını kaydettirmek; imzalamak, ilave edilmek, abone olmak; (mec.) bitmek, sona ermek, kesilmek, dinmek, durmak” (Toparlı vd., 2007: 316, 317; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 56, 57; Tozak, 2007: 120, 121, 134; Yuhadin, 2011: 254, 259). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yayla- Kıp. *yayla-* (BM, CC) “yaz mevsimini yaylada geçirmek” > Kırg. **cayla-** (KTS) “yaylaya çıkmak, yazı geçirmek; yazlık merada olmak; yaz mevsimini herhangi bir yerde geçirmek; oturmak, yaşamak, bulunmak, kalmak, yerleşmek; kurulmak” (Toparlı vd.,

³⁹²(Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, MS, RH).

2007: 316; Tozak, 2007: 123; Yuhadin, 2011: 255). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaylak Kıp. *yaylak* (Kİ, TZ) “yayla, yazlık” ~ *yaylav* (TZ) “yayla, yazlık” > Kırg. **yaylow* > **caylow* > **cayloo** (KTS) “yayla, otlak, mera, yaylak, yazlık” (Toparlı vd., 2007: 316; Tozak, 2007: 125; Yuhadin, 2011: 255). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü v# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve çift dudak ünsüzü *w# ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. o# ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yaz- Kıp. *yaz-* (Kıp.)³⁹³ “yazı yazmak”; (MG, TA) “çizmek”; (BM, GT, İH) “yanılmak, hata etmek”; (CC) “karışık bir şeyi çözüp ayırmak”; (İH) “göz önüne açıp yaymak”; (MG) “şaşırmak”; (CC, KK) “hedefe isabet ettirememek”; (KK) “yapmaya çalışmak” > Kırg. **caz-** (KTS) “mektup yazmak; (mec.) önceden kestirmek, tayin etmek, önceden belli etmek, tasarlamak, tahmin etmek; yaymak, açmak, genişletmek; yanılmak, hata etmek, hataya düşmek, yanlış yola sapmak, yolu şaşırmak, isabet ettirememek; (bir şeyden) çekilmek, geri çekilmek, (bir şeyden) dönmek, (bir şeyi) değiştirmek; hata etmek suç işlemek, kabahatli, suçlu olmak” (Toparlı vd., 2007: 316; Tozak, 2007: 128, 129; Yuhadin, 2011: 257). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yazu Kıp. *yazu* (KFT, Kİ, MG) “yazı, yazma” > Kırg. **cazuu** (KTS) “yazma, yazılma, yazı, yazış; yazı, yazı tarzı, yazı biçimi; yazılı eserler, yazı; harfler; yazgı, kader, talih” (Toparlı vd., 2007: 317; Tozak, 2007: 135; Yuhadin, 2011: 260). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü u# ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

³⁹³(BM, BV, CC, DM, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, KK, MG, RH, TA, TZ).

yazuḡ Kıp. *yazuḡ* (Kıp.)³⁹⁴ “günah, suç” ~ *yazuḡ* (KF) “günah, suç” ~ *yazuḡ* (CC) “günah, suç” ~ *yazık* (Gİ, KF, TZ) “günah, suç” > Kırg. *cazık* (KTS) “günah, suç, kabahat; (gün. etn.) mecliste kıymızlı ikramda ceza (kıymızın bir kısmını veya daha çoğunu içemeyen, hayvan kesmek zorunda bırakılan, artan etle ağırlanan insan)” (Toparlı vd., 2007: 316, 317; Tozak, 2007: 134; Yuhadin, 2011: 259). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yê- Kök. *yê-* (T) “yemek” ~ Trkm. **iy-** (TTS) “yemek yemek; kemirmek, aşındırmak” ~ Yak. **sie-** (YSS) “(yemek) yemek, tıkmak, atıştırmak, tatmak, yutmak, kemirmek, yiyip bitirmek, aşındırmak; katı yemek yemek; yiyecekmiş gibi bakmak, harap etmek, mahvetmek, bitirmek, yok etmek, imha etmek: kökünü kazımak, kökünü kurutmak; (güneş) yakmak, kundaklamak, yakmak, kavurmak; (dama ya da satranç oyununda) yenmek, piyon ya da parça almak”; (YS) “(yemek) yemek; yiyecekmiş gibi bakmak; yok etmek, imha etmek; kökünü kazımak, kökünü kurutmak; (ateş, güneş ışınları) yakmak, kavurmak; (kendi için) elde etmek, sağlamak, temin etmek, avcılık yapmak; benimsemek, kendine mal etmek; (böcek) ısırma, dişlemek, sokmak; bir şeyi harcamak, kullanmak, tüketmek; çok miktarda tüketmek, yutmak, içine çekmek, emmek; (karma oynarken) yenmek; (dama ya da satranç oynarken piyon ya da bir parça) almak, çıkarmak; (yaşam için) sağlığa zararlı olmak; ciddi azarlamak, fırçalamak” (Aydın, 2021: 176; Tekin vd. 1995: 387; Sağır, 2020: 601, 602). Yakutça’ da ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Türkmence’de #y ses birimi ile düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü *ê#* ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. *ê#* ses birimi *ünlü daralması* yoluyla #i ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

ye- Kıp. *ye-* (Kıp.)³⁹⁵ “yemek” ~ *yi-* (Kıp.)³⁹⁶ “yemek” ~ *yi-* (TZ) “yemek” > Alt. *ce-* (ATS) ~ *ci-* (ATS) “yemek, (yemek) pişirmek” (Toparlı vd., 2007: 317; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 57, 62). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; düz, geniş ve öndamak ünlüsü *ê#* ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve

³⁹⁴(BM, CC, DM, Gİ, GT, İM, KF, KFT, Kİ, MS, TA).

³⁹⁵(BM, CC, DM, Gİ, KF, Kİ, KK, TA, TZ)

³⁹⁶(BV, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, KK, MS, RH).

öndamak ünlüsü *i#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yedek Kıp. *yedek* (İH) “yedek” > Kırg. **cetek** (KTS) “yedek, yedeğe alınmış; (kon.) yönetme, idare (etme); rehberlik, sevk, idare” (Toparlı vd., 2007: 317; Tozak, 2007: 169; Yuhadin, 2011: 272). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *#y* ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü *#c* ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü */d/* ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış ünsüzü */t/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yedür- Kıp. *yedür-* (BM, KF) “yedirmek” ~ *yedir-* (DM, Gİ, KF, KK, TZ) “yedirmek” ~ *yidir-* (Gİ, İM) “yedirmek” ~ *yidür-* (BV, Gİ, GT, RH, TA) “yedirmek” ~ *yigür-* (KFT) “yedirmek” ~ *yitür-* (İM) “yedirmek” > Kırg. **cedir-** (KTS) “yedirtmek, yedirmek, besletmek, gıda verdirmek; birisinin ağzına lokmayı bizzat kendi eliyle koyarak ikram etmek; (mec.) sövmek; (oyunda) vermek (piyonu, paytağı, piyadeyi [taşı])” (Toparlı vd., 2007: 317, 322, 325; Tozak, 2007: 138; Yuhadin, 2011: 261). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *#y* ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü *#c* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yekir- Kıp. *yekir-* (Kİ) “kızmak, hiddetlenmek” ~ *yikir-* (Kİ) “kızmak, hiddetlenmek” ~ *yigir-* (GT, İM, KK) “hiddetlenmek, gazaba gelmek”; (GT) “azarlamak, paylamak” > Kırg. **cekir-** (KTS) “azarlamak, sövmek, çıkışmak, çemkirmek, paylamak, kötü muamelede bulunmak, kaba bir şekilde davranmak, edepsizce muamele etmek, sertçe bağışlamak” (Toparlı vd., 2007: 317, 322, 323; Tozak, 2007: 143; Yuhadin, 2011: 263). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *#y* ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü *#c* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yel Kıp. *yel* (Kıp.)³⁹⁷ “yel, rüzgar” ~ *yil* (Kıp.)³⁹⁸ “yel, rüzgar”; (TA) “hava” > Kırg. **cel** (KTS) “rüzgar, yel (şiddetli olmayan, hafif); yel (midede ve bağırsakta gaz, yel); halk hekimliğinde bazı hastalıkların adıdır” (Toparlı vd., 2007: 318, 323; Tozak, 2007: 144, 145; Yuhadin, 2011: 263). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü *#y* ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü *#c* ses

³⁹⁷(BM, CC, DM, Gİ, KF, Kİ, TA, TZ).

³⁹⁸(BV, Gİ, GT, İM, İN, MG, RH).

birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yelek Kıp. *yelek* (DM) “yelek” > Kırg. *celek* (KTS) “ince, hafif, erkek üst giyimi (astarlı ve dikişsiz); kolsuz çocuk giyimi; bayrak, flama, sancak; (destanda) bayrak gönderinin ucu” (Toparlı vd., 2007: 318; Tozak, 2007: 148; Yuhadin, 2011: 264). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yelpi- Kıp. *yelpi-* (CC) “yelpaze ile hava vermek, yelpazelenmek” ~ *yilpi-* (İM) “yelpazelenmek” > Kırg. *celpi-* (KTS) “serinletmek, yelpazelemek, yellemek, esmek” (Toparlı vd., 2007: 318, 323; Tozak, 2007: 152; Yuhadin, 2011: 266). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yem Kıp. *yem* (Kİ, TZ) “yem, hayvan yiyeceği” ~ *yim* (BV, TA) “yem” > Kırg. *cem* (KTS) “hayvan yemi, yem, hububattan yem; yırtıcı hayvan yemi, yırtıcı kuş gıdası; yem, (olta hak.) yemleme; (gün.) değirmen taşına sarsılarak dökülen tane, tohum” (Toparlı vd., 2007: 318, 323; Tozak, 2007: 153, 154; Yuhadin, 2011: 266, 267). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yeme Kök. *yeme* (BK, KÇ, KT) “de/da, dahi, bile” ~ Yak. *imie* (YDS) ~ *emie* (YDS) “ufak bir zam, ilave, yardım; muavenet; daha, ondan maada, ve, kez, hakeza, yeniden, müceddeden, mükerrer”; (YS) “gene, tekrar, yine, yeniden; bir daha; bir de, hem de; ayrıca, üstelik; bir kez daha; da, de, dahi, keza; ötesinde; onaylamama, iyi karşılamama; (ironi, alay) bence de, ayrıca yine; kâh..., kâh...; de... de...; hem... hem...” (Aydın, 2021: 176; Tekin, 2020: 187; Sağır, 2020: 605, 606). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü #i ses birimine dönüşmüştür. /i/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yendir- Kıp. *yendir-* (CC) “yendirmek, sırtı yere gelmek” > Kırg. *ceydir-* (KTS) “yendirmek, yenilmiş olmak, mukavemet edemez hâle gelmek, boyun eğmek, itaat etmek, tabi olmak, teslim olmak” (Toparlı vd., 2007: 318; Tozak, 2007: 157; Yuhadin,

2011: 268). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine, ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümlü, ön damak ve geniz ünsüzü /ŋ/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yer Kıp. *yer* (CC) “yer, yeryüzü, dünya” ~ *yir* (GT) “dünya, yeryüzü”; (Kıp.)³⁹⁹ “yer, mahal” > Alt. *cer* (ATS) “toprak, yer, zemin, yeryüzü; yer, bölge; ülke, yurt” ~ Kırg. *cer* (KTS) “arz, yer, toprak; mahal, mekan, yer; ara, mesafe, uzaklık; (mec.) alçak, huysuz, soysuz, sefil, pis herif, sünepe, beş para etmez, işe yaramaz” (Toparlı vd., 2007: 319, 324; Tozak, 2007: 161-163; Yuhadin, 2011: 269, 270; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 59). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yet- Kıp. *yet-* (BM, BV, CC, TA, TZ) “ulaşmak, erişmek”; (Kİ) “arkasından yetişmek”; (CC) “eklemek, bağlamak”; (BM, CC, Kİ) “kafi gelmek”; (TA, TZ) “yedeğine almak, sevk etmek” ~ *yit-* (Kıp.)⁴⁰⁰ “ulaşmak, vasil olmak”; (MG, MS, TZ) “üstesinden gelmek, gücü yetmek”; (Kıp.)⁴⁰¹ “kafi gelmek”; (İM) “baliğ olmak; yormak; değmek, dokunmak” > Kırg. *cet-* (KTS) “varmak, ulaşmak, -e kadar gitmek -e kadar gelmek, yetişmek, erişmek; eşit tutmak, denk olmak, bir olmak, bir saymak; etkisini (veya tesirini) göstermek; genellikle olumsuz ifadede bir şeye varmak, bir şeye yetişmek, bir şeyi almak ele geçirmek” (Toparlı vd., 2007: 319, 324, 325; Tozak, 2007: 168, 169; Yuhadin, 2011: 271, 272). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yetil- Kıp. *yetil-* (Kİ) “kemale ermek, olgunlaşmak” > Kırg. *cetil-* (KTS) “olgunlaşmak olmak, kemale ermek, erişmek, yetişmek, belli bir duruma ulaşmak, kurulmak; varılmak, ulaşılmak, yetilmek, erişilmek” (Toparlı vd., 2007: 319; Tozak, 2007: 171; Yuhadin, 2011: 273). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

³⁹⁹(BV, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, KK, MG, MS, RH).

⁴⁰⁰(BM, BV, GT, İN, MG, RH).

⁴⁰¹(GT, İM, İN, KFT, MS, RH).

yetiş- Kıp. *yetiş-* (Gİ, İM, KF, TZ) “erişmek, ulaşmak, yetmek, yetişmek” ~ *yitiş-* (Kıp.)⁴⁰² “yetişmek, ulaşmak, erişmek” > Kırg. *cetiş-* (KTS) “hep birlikte yetişmek, işteği hep birlikte elde etmek; ermek; kafi gelmek, yetecek miktarda bulunmak, yeterli gelmek, yeterli olmak, yeterli derecede bulunmak, yetişmek” (Toparlı vd., 2007: 320, 325; Tozak, 2007: 172; Yuhadin, 2011: 273). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönuşmuştur. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yetkir- Kıp. *yetkir-* (CC) “ulaştırmak, sevk etmek”; (TZ) “erişmek, ulaşmak” ~ *yetür-* (TA) “yetiştırmek, ulaştırmak” ~ *yitgür-* (MG) “ulaştırmak, eriştırmek” ~ *yitkür-* (İM, İN) “ulaştırmak” ~ *yitür-* (GT) “eriştırmek, ulaştırmak” > Kırg. *cetkir-* (KTS) “tedarik etmek, sağlamak, temin etmek, yetiştırmek; kendini geçmesine veya yakalamasına izin vermek, kendine yetişmesine izin vermek” ~ *cetkiz-* (KTS) “yetiştırmek” (Toparlı vd., 2007: 320, 325; Tozak, 2007: 174; Yuhadin, 2011: 274). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönuşmuştur. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yez Kıp. *yez* (BM, CC) “sarı bakır, pirinç” > Kırg. *cez* (KTS) “bakır, teneke, pirinç (bakıra çinko katılarak elde edilen sarı renkte bir alaşım); sac, teneke; (destanda) pahalı, kıymetli giyside süs, bezek” (Toparlı vd., 2007: 320; Tozak, 2007: 175; Yuhadin, 2011: 275). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönuşmuştur. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yığıl- Kıp. *yığıl-* (BV, GT, KFT) “birikmek, yığılmak” ~ *yıyın-* (TZ) “yığılmak” ~ *yıl-* (CC) “yığılmak” > Kırg. *cıyın-* (KTS) “toplanmak, toplaşmak, kendine çeki düzen vermek, bir araya getirmek” ~ *cıyıl-* (KTS) “toplanmak, toplaşmak, kalabalık etmek, yığılmak, kümelenmek; yığılmak, yığın oluşturmak, üst üste konulmak, kat kat dizilmek, toplanmak, istif edilmek, birikmek” (Toparlı vd., 2007: 320, 321, 322; Tozak, 2007: 204, 205; Yuhadin, 2011: 286). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı, diş ve geniz ünsüzü -n# ses birimi *ağızsılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, art damak ve ağız ünsüzü -l# ses birimine dönuşmuştur. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Hrzm. *yığıl-*).

⁴⁰²(BV, Gİ, GT, İM, KF, KFT, MG).

yık- Kıp. *yık-* (Kıp.)⁴⁰³ “yıkamak, harap etmek”; (KK) “hasmını yıkmak” ~ *yıl-* (CC) “yıkamak, harap etmek” > Kırg. *cık-* (KTS) “yıkamak, devirmek, yenmek, yere çalmak, mağlup etmek; (mec.) yenmek, galip gelmek; (suyu) açmak, salmak” (Toparlı vd., 2007: 320; Tozak, 2007: 179; Yuhadin, 2011: 276). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Hrzm. *yık-*).

yıl- Kıp. *yıl-* (İH) “eğilip bükülmek, büzülmek”; (TZ) “sürünmek” > Kırg. *cıl-* (KTS) “emeklemek, yere doğru fazla eğilerek yürümek; sessizce, yavaş yavaş hareket etmek, ağır ağır ilerlemek; sürünmek, sürünerek yürümek, sürüklenmek; yere (veya yerlere kadar) eğilerek yürümek; hareket etmek, kımıldamak” (Toparlı vd., 2007: 321; Tozak, 2007: 180; Yuhadin, 2011: 277). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yılkı Kök. *yılkı* (BK, KÇ, KT) “hayvan sürüsü”; (YY) “mal, hayvan sürüsü; at sürüsü” ~ Yak. *silgi* (SY) “tüm atların ortak adı, kısarak ve aygır, ahir hayvanları, at, beygir, kısarak”; (YS) “at, beygir, atinkini andıran, ata benzer” (Aydın, 2021: 177; Tekin, 2020: 188; Aydın, 2015: 217; Kormuşin, 2017: 325; Sağır, 2020: 616). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yılı Kıp. *yılı* (CC) “sıcak, ılık” ~ *yılı* (CC, TZ) “sıcak, ılık” ~ *ılı* (GT, Kİ, TZ) “sıcak, ılık” > Kırg. *caluu* (KTS) “ılık, ılıkılık, sıcak, sıcaklık, ısı; (mec.) sıcak, içten, samimi, hoş, iyi, tatlı, okşayıcı; sevecen, müşfik, şefkatli, şefkat dolu; (mec.) can, ruh; (mec.) yuva” (Toparlı vd., 2007: 321; Tozak, 2007: 193; Yuhadin, 2011: 281). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü u# ses birimi ünlü ikizleşmesi yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

⁴⁰³(BM, BV, Gİ, GT, İM, KF, KK, MG, MS, TA, TZ).

yırğa- Kıp. *yırğa-* (CC) “eğlenmek” > Kırg. *cırğa-* (KTS) “bir şeyin tadını (veya zevkini) çıkarmak, bir şeyden tat (veya keyif) almak, zevk duymak, mesut olmak, mutlu olmak; bolluk içinde yaşamak, rahat bir yaşam sürmek; lezzetlenmek (dadanmak); haz duymak; refah içinde yaşamak” (Toparlı vd., 2007: 321; Tozak, 2007: 197; Yuhadin, 2011: 283). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yigit Kıp. *yigit* (Kıp.)⁴⁰⁴ “yiğit, genç” ~ *yegit* (CC) “yiğit, genç” ~ *yeyit* (TA) “yiğit, genç” ~ *yeit* (Kİ) “yiğit, genç” ~ *igit* (CC) “yiğit, genç” > Kırg. *cigit* (KTS) “delikanlı, yeniyetme, oğlan, genç, küçük erkek; yiğit, babayiğit, koç yiğit; nişanlı, yavuklu, sözlü; (tar.) yaştan bağımsız olarak beyin daima yanında onun atıyla hizmetinde bulunan, cezai işine varıncaya kadar onun bütün işini yerine getiren, hizmette bulunan memur; (tar.) Kırgızlarda daha aşağı görevdeki memur, ayak işlerine bakan, ayakçı; (tar.) binici, ata iyi binen, at oynatan (özel korumalar, han üyeleri veya drujina muhafızları)” (Toparlı vd., 2007: 107, 317, 320, 322; Tozak, 2007: 208, 209; Yuhadin, 2011: 288). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yigitlik Kıp. *yigitlik* (GT, İH, İM, RH) “yiğitlik, gençlik” > Kırg. *cigittik* (KTS) “gençlik, gençlik çağı, delikanlılık; babayiğitlik” (Toparlı vd., 2007: 322; Tozak, 2007: 209; Yuhadin, 2011: 288). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak ünsüzü /+l/ ses birimi *ilerleyici*, *yakın* ve *tam benzeşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /+t/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yilik Kıp. *yilik* (CC, İM, Kİ, TZ) “ilik, kemik iliği” > Alt. *cilik* (ATS) “(kemikteki) ilik” ~ **culuk** (ATS) “(kemikteki) ilik; ağaç suyu (mesela kayın ağacının)” (Toparlı vd., 2007: 323; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 63, 65). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlülü yuvarlaklaşması* ve *artdamaksıllaşma* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses

⁴⁰⁴(BV, GT, İH, İM, Kİ, MG, TA, RH, TZ).

birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yinçge Kök. *yinçge* (T) “ince” ~ Yak. *siñes* (SY) “(yuvarlak nesneler için) ince, zayıf, nazik, narin, hassas; (genişliğin karşıtı) dar, küçük, sınırlı; incelik, zayıflık, keskinlik, nefislik, darlık, sınırlılık” ~ *siñiges* (SY) ~ *sinñiges* (YS) “ince, zayıf, nazik, narin, hassas; dar, küçük, sınırlı” (Aydın, 2021: 177; Sağır, 2020: 622). *yincge* ~ *siñes*: Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü #s ses birimine; düz, dar, kısa ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla düz, dar, uzun ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve dış ünsüzü /n/ ses birimiyle ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz kaynaşması* yoluyla ötümlü, ön damak ve geniz ünsüzü /ŋ/ ses birimine dönüşmüştür. *yincge* ~ *siñiges*: #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla #s ses birimine; /n/ ses birimi *ses değişmesi* yoluyla /ñ/ ses birimine dönüşmüştür. /ç/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. /i/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla; s# ses birimi de *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. *yincge* ~ *sinñiges*: Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur. #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla #s ses birimine dönüşmüştür. /ç/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. /i/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla; /ñ/ ses birimi ile s# ses birimi de *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir.

yip Kıp. *yip* (Kıp.)⁴⁰⁵ “ip, iplik” ~ *yib* (KK) “iplik” ~ *ip* (CC, KFT, Kİ) “ip” ~ *ib* (DM) “ip, iplik” > Kırg. *cip* (KTS) “iplik, tire; halat, çekme halatı, sicim, ip, organ” (Toparlı vd., 2007: 105, 113, 322, 324; Tozak, 2007: 212, 213; Yuhadin, 2011: 289). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Hrzm. *yip*).

yit- Kök. *yit-* (BK, KT, O) “yitmek, kaybetmek” ~ Yak. *süt-* (SY) “kaybolmak, yitmek, mahvolmak, yok olmak; ölmek, telef olmak, ortadan kalkmak, yok olmak, kaybolmak (işler hk.), sönmek; solmak; bitmek, sona ermek, son bulmak, bitmek, kesilmek, dinmek, durmak; çok üzölmek, kahrılanmak, kahrolmak, (ortadan) kaldırılmak, ilga edilmek; (cüzam için) gidip gelmek; kaçmak, kaçıp kurtulmak”; (YS) “kaybolmak, yitmek, ortadan kalkmak, yok olmak, soyu tükenmek; sönmek, solmak; azalmak, dinmek; sesini kesmek, susmak; kesilmek” (Aydın, 2021: 177; Tekin, 2020: 190; Sağır, 2020: 625).

⁴⁰⁵(BV, GT, İM, Kİ, MG, TZ).

Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü #s ses birimine; düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yit- Kıp. *yit-* (İM, Kİ, KK, TA, TZ) “kaybolmak” > Kırg. *cit-* (KTS) “yitmek, kaybolmak, yok olmak, mahvolmak, ortadan kalkmak, yer yarılıp içine girmek” (Toparlı vd., 2007: 324; Tozak, 2007: 213; Yuhadin, 2011: 290). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yitür- Kök. *yitür-* (BK, KT) “yitirmek, kaybetmek” ~ Yak. *süiter-* (SY) “kaybetmek, (kaybolmak), yitirmek, bulamamak; harap etmek, mahvetmek, bitirmek, imha etmek, kökünü kurutmak, kökünü kazımak; silmek; unutturmak, izleri yok etmek”; (YS) “kaybetmek, yitirmek” (Aydın, 2021: 177; Tekin, 2020: 190; Sağır, 2020: 626). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü #s ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine; /-ü/ ses birimi *ünlü genişlemesi* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü /-e/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yoğan Kıp. *yoğan* (CC, MG) “kalın”; (İM) “yoğunluk” ~ *yogın* (MG) “kalın” ~ *yogun* (Kıp.)⁴⁰⁶ “kalın”; (DM, İH, TZ) “iri, kaba”; (BV) “yoğun”; (İM) “yoğunluk” ~ *yovun* (TZ) “yoğun, kalın, ağır” ~ *yügün* (MG) “kalın” > Kırg. **covun* > **coun* > *coon* (KTS) “kalın; şişman; (mec.) zengin, varlıklı; kodaman, büyük işler çeviren, büyük adam; (ses hakkında) kalın, bas” (Toparlı vd., 2007: 325, 326, 327, 331; Tozak, 2007: 233; Yuhadin, 2011: 297). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve dış eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-sızıcı ve dış-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici, tam, yakın benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Hrzm. *yogun*).

yoğaru Kıp. *yoğaru* (BM, KF) “yukarı” ~ *yogaı* (DM) “yukarı” ~ *yoğaru* (Gİ, İM, Kİ, MG) “yukarı” ~ *yoğarı* (GT, MG, TZ) “yukarı” ~ *yoğarı* (CC) “yukarı” ~ *yoğargu* (KFT,

⁴⁰⁶(CC, İH, Kİ, KK, MG, RH, TA, TZ).

TA) “yukarı” ~ *yugaru* (KF, KK) “yukarı” ~ *yugarı* (KK) “yukarı” ~ *yukaru* (BV, KF, İN, RH) “yukarı” ~ *yukarı* (BV) “yukarı” > Kırg. **cogorku** (KTS) “üst, yukarı; en yüksek, yüce, ali; en yüksek, en üst; yukarıda anılan, yukarıda adı geçen, sözü edilen, anılan” ~ **cogoru** (KTS) “yukarı, yukarıya, yukarı(ya) doğru” (Toparlı vd., 2007: 325, 326, 328; Tozak, 2007: 216; Yuhadin, 2011: 291). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi ise *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yok Kök. *yok* (BK, KÇ, KT, O, YY) “yok, mevcut değil, mevcut olmama durumu” ~ Yak. **suoh** (SY) “olmamak, hazır bulunmayan, mevcut olmayan, var olmayan, eksik, noksan; hazır bulunmama, bulunmayış, olmayış, yokluk, eksiklik, yetersizlik: kıtlık, sıkıntı; (olumlu bir formdan önce geldiğinde, fiili olumsuz biçimde tekrarlamak yerine) değil, yok; değil, hayır, yok, asla, hiç, mevcut değil; - acak bir şey yok, hiçbir şey; fakir, yoksul, sefil, varlıksız”; (YS) “değil, hayır, yok (ret); değil, yok, var olmayan; bulunmama, hazırda bulunmayış, olmama; olumsuzluk anlatır; hazır bulunmama, bulunmayış, olmama, yokluk, eksiklik, muhtaçlık, mevcut olmayan” (Aydın, 2021: 177; Tekin, 2020: 190; Aydın, 2015: 217; Kormuşin, 2017: 325; Sağır, 2020: 628). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü k# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü h# ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yok Kıp. *yok* (Kıp.)⁴⁰⁷ “yok, mevcut olmayan”; (BM, DM, Gİ) “hayır” ~ *yoĥ* (CC) “yok, mevcut olmayan” > Kırg. **cok** (KTS) “ yok, hayır, değil, bulunmuyor, mevcut değil, hiç yok, kalmadı; hiç yok, değil; kayıp, yitik; kaybolmuş şey; gereksinim, ihtiyaç, hacet; fakir, yoksul, fukara, varlıksız; (dat. d. önce gelmesiyle) bir şeye isteği olmayan, bir şeyi taşıyamayan; -gı şeklinin önce gelmesiyle *isteksizlik*, *istemezlik*, *istek yokluğu ifade eder*; veya, yahut, veyahut(da); (geç. part. önce gelmesiyle) -ma, -me, yok, değil (*olumsuz*)” (Toparlı vd., 2007: 326; Tozak, 2007: 217-219; Yuhadin, 2011: 292). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-

⁴⁰⁷(BV, CC, Gİ, GT, İM, İN, KF, KFT, Kİ, KK, MG, MS, TZ).

patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur (Bk. Hrzm. *yok*).

yokluk Kıp. *yokluk* (KK) “yokluk” > Kırg. **coktuk** (KTS) “hazır bulunmama; yokluk, eksiklik, muhtaçlık; fakirlik, yoksulluk, sefalet, sefillik, zaruret” (Toparlı vd., 2007: 326; Tozak, 2007: 220; Yuhadin, 2011: 293). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılışma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı ve ön damak ünsüzü /+l/ ses birimi de *süreksizleşme* ve *patlayıcılışma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /+t/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yol Kök. *yol* (KT, T) “yol” ~ Yak. **suol** (SY) “yol, yolculuk, gezi; yol, yön, sokak, cadde; dışarı, dışarı; iz, eser, ayak izi; iş, meşgale; mesele dava, yüküm, görev, ödev, vazife: fiil, iş: davranış, hareket; kahramanlık, şecaat, yararlık, yiğitlik; eylem seyri; cinayet, kıya; cürüm, suç; şey, nesne; eşya, mal, olay, hadise, vaka; durum, keyfiyet, neden, ilişki, münasebet”; (YS) “iz, eser, ayak izi; yol, yolculuk, gezi, hat, yol; yolculuk, gezi, seyahat” (Aydın, 2021: 177; Tekin, 2020: 191; Sağır, 2020: 629). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *sızıcılışma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yol Kıp. *yol* (Kıp.)⁴⁰⁸ “yol”; (CC) “seyahat, yolculuk”; (KF) “usul, tarz”; (GT, KFT) “defa, kere”; (MG) “çizgi” > Alt. **col** (ATS) “yol; satır, çizgi; tarz, kural, düzen” ~ Kırg. **col** (KTS) “yol; (mec.) satır, çizgi, hat; şerit, çizgi; bir kez, bir yol; defa, kere, kez, sefer; izin, müsaade, ruhsat; (bir şeye karşılık olarak veya geleneğe göre) armağan, hediye; güzel adlandırma minnet, şükran; minnettarlık, şükranlık (*rüşvet*)” (Toparlı vd., 2007: 326; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 63, 64; Tozak, 2007: 220-223; Yuhadin, 2011: 293). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılışma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yolcu Kıp. *yolcu* (CC) “yolcu” > Kırg. **colcu** (KTS) “yol yapan, yol işlerinde çalışan; (tar.) büyük posta yollarına bakım yapmakla görevli kişi (atı ile yolda kalan posta arabasına yardıma koşmaya mecbur olan, onaran); kılavuz, rehber” (Toparlı vd., 2007: 326; Tozak, 2007: 224; Yuhadin, 2011: 294). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses

⁴⁰⁸(BM, BV, CC, DM, Gİ, GT, İM, İN, KF, Kİ, MG, MS, RH, TA, TZ).

birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yoldaş Kıp. *yoldaş* (Kıp.)⁴⁰⁹ “arkadaş, yoldaş” > Kırg. **coldoş** (KTS) “yoldaş; arkadaş, dost; eş, koca, zevç, zevce, refika; (hitap şekli) yoldaş” (Toparlı vd., 2007: 326; Tozak, 2007: 224; Yuhadin, 2011: 294). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü /+a/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /+o/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yor- Kıp. *yor-* (Kİ) “rüya tabir etmek; fal tutmak” ~ *yora-* (BM) “(hayra ve şerre) yormak” ~ *yorala-* (CC) “rüya yorumlamak” > Kırg. **coru-** (KTS) “tâbir etmek (yormak); tefsir etmek; tasavvur etmek, tahminen söylemek; yorumlamak, tefsir etmek, yormak; rüya, düş yorumlamak; (mec.) bir şeyi inceden inceye, detaylarına inerek incelemek; bir işte saç sakal ağartmak; tahmin etmek, tahminen söylemek, tahmini olarak konuşmak” (Toparlı vd., 2007: 327; Tozak, 2007: 238; Yuhadin, 2011: 299). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü a# ses birimi ise *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme*, *ünlü daralması* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü u# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yorit- Kök. *yorit-* (BK, KT, O, T, YY) “yürütmek, ilerletmek; (asker) sevk etmek”; (YY) “sefere çıkarmak; devam ettirmek, ilerletmek, (iş) yürütmek” ~ Yak. **sırit-** (SYY) “gezmek, dolaşmak, hareket etmek, ilerlemek, ileri gitmek; ağır ağır yürümek, yavaş yavaş yürümek; bir yere isteyerek ya da geçerken uğramak, birine gelmek, birini ziyaret etmek; zaman harcamak, olmak, bulunmak, kalkmak, oturmak, yaşamak: geçinmek, hayat sürmek; yerine getirmek, icra etmek, uygulamak, yapmak, uymak, hareket etmek; şefaath etmek, şefaatte bulunmak, rica etmek”; (YS) “uğramak, girmek; görmeye gelmek (gitmek), ziyaret etmek, ziyarete gelmek” (Aydın, 2021: 178; Tekin, 2020: 191; Aydın, 2015: 217; Kormuşin, 2017: 325; Sağır, 2020: 633). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine; yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimi *gerileyici*, *uzak*, *tam benzeşme*, *ünlü*

⁴⁰⁹(DM, Gİ, GT, IM, KF, KFT, Kİ, TA, TZ).

daralması ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yort- Kıp. *yort-* (GT) “(atı) dört nala koşturmak, hızla gitmek, kaçmak” > Kırg. *cort-* (KTS) “(düşmanı, ganimeti, aramada) öteye beriye koşmak, dolaşıp durmak, dolaşmak; (av , düşman ardı uğrunda) yelmek, koşmak” (Toparlı vd., 2007: 327; Tozak, 2007: 237; Yuhadin, 2011: 299). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yulduz Kıp. *yulduz* (Kıp.)⁴¹⁰ “yıldız” ~ *yulduz* (KK) “yıldız” ~ *yuldız* (DM, Kİ) “yıldız” ~ *yilduz* (Gİ, KF) “yıldız” ~ *yalduz* (BM, TA) “yıldız” ~ *yaldız* (BM) “yıldız” > Kırg. **cildiz** (KTS) “yıldız; (mec.) “teveccüh; cana yakın, sevimli, şirin, sempatik, hoş, tatlı” (Toparlı vd., 2007: 308, 321, 329; Tozak, 2007: 185, 186; Yuhadin, 2011: 278). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yumruk Kıp. *yumruk* (TA) “yumruk” ~ *yuruḡ* (CC) “yumruk” ~ *yoruḡ* (Kİ) “yumruk” > Alt. **cudruk** (ATS) “yumruk, tokmak” ~ **cuduruk** (ATS) “yumruk; ağa; ancak kendi çıkarlarını düşünen adam” (Toparlı vd., 2007: 327, 329, 330; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 65). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı, çift dudak ve geniz ünsüzü /m/ ses birimi *ağızsılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı, diş ve ağız ünsüzü /d/ ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yurç Kök. *yurç* (KT) “kayınbirader”; (YY) “kayınbirader; kayın, zevcesi tarafından akraba” ~ Yak. **surus** (SYY) “en büyüğüne göre daha genç olan akrabalar: a) küçük kardeş (asıl kuzen ve ikinci dereceden kuzen); b) yeğenin ya da kardeşinin oğlu; kız kardeşin en büyük oğlu, kız kardeş, yeğen”; (YS) “(ablaya göre) küçük erkek kardeş” (Aydın, 2021: 178; Tekin, 2020: 191; Aydın, 2015: 217; Kormuşin, 2017: 325; Sağır, 2020: 644). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz,

⁴¹⁰(BV, CC, Gİ, İM, KF, TZ).

sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü ç# ses birimi ise *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla s# ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yurt Kök. *yurt* (KT, T, YY) “yurt; ikamet yeri” ~ Yak. *sürt* (SY) ~ *süt* (SY) “göçebelerin geçici yerleşim yeri, kamp yeri, göçebe kampı, sığırların otlanma yeri: yazlık, yazlık bina; eski evlerin kalıntıları, harabe” (Aydın, 2021: 178; Tekin, 2020: 192; Aydın, 2015: 217; Kormuşin, 2017: 325; Sağır, 2020: 644). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine; yuvarlak, dar, kısa ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla yuvarlak, dar, uzun ve artdamak ünlüsü /ū/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yurt Kıp. *yurt* (CC, İM, Kİ, TA) “yurt, vatan, memleket”; (BM) “ikametgah”; (BM, CC) “çadır”; (TZ) “inilecek yer” > Kırg. *cut* (KTS) “halk; uyruk, tebaa; hısım, akraba; köyün veya yurdun bulunduğu yer, köyün ocağı, baba ocağı, kalınan oba; ülke, yurt, memleket; (gün.) köy, küçük köy, yeni imar ve iskan edilen yer, meskun yer” (Toparlı vd., 2007: 330; Tozak, 2007: 267, 268; Yuhadin, 2011: 312). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yut Kök. *yut* (BK) “kıtlık” ~ Yak. *sut* (SY) “açlık, aç olma; uzun süre aç kalma, açlıktan ölme, yem yokluğu, yem kıtlığı, uykusuzluk, hayvan ölümü ve açlık; afet, felaket, bela, musibet, sıkıntı, bela, meşakkat, felaket; aç acıkmış, açlık çeken, aç kalan: açlık, kıtlık, uygun zamanda olmayan, uygunsuz”; (YS) “açlık, aç olma; uzun süre aç kalma, açlıktan ölme, aç acıkmış, açlık çeken, aç kalan: açlık, kitlik; münasebetsiz, uygun zamanda olmayan, uygunsuz” (Aydın, 2021: 178; Tekin, 2020: 192; Sağır, 2020: 645). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yut- Kıp. *yut-* (Kıp.)⁴¹¹ “yutmak” ~ *yud-* (Gİ) “yutmak” ~ *yovut-* (CC) “yutmak” > Kırg. *cut-* (KTS) “yutmak; solukla içeriye (veya içine) çekmek, soluk almak” (Toparlı vd., 2007: 327, 328, 330; Tozak, 2007: 269; Yuhadin, 2011: 312). Ötümlü, sürekli-akıcı ve

⁴¹¹(BM, BV, Gİ, GT, KF, Kİ, KK, TA, TZ).

yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve dil ucu ünsüzü #s ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü #t ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yutdur- Kıp. *yutdur-* (BV) “yutturmak” > Kırg. **cutkur-** (KTS) “yutturmak, içirmek, içtirmek” ~ **cutkuz-** (KTS) ~ **cuttur-** (KTS) “yutturmak, yutmaya zorlamak” (Toparlı vd., 2007: 330; Tozak, 2007: 270; Yuhadin, 2011: 313). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimi *ilerleyici, yakın, tam benzeşme* ve *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimine; *ses değişmesi* yoluyla da ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz r# ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yuv- Kıp. *yuv-* (Kıp.)⁴¹² “yıkamak” ~ *yuf-* (İM) “yıkamak” ~ *yu-* (Kıp.)⁴¹³ “yıkamak” ~ *yüf-* (İM) “yumak, yıkamak” ~ *yüy-* (TA) “yıkamak, temizlemek” ~ *yü-* (BM, İM, TA) “yıkamak” > Kırg. **cuu-** (KTS) “yıkamak, yıkayıp temizlemek; (çamaşır) yıkamak; (ölü) yıkamak; yıkamak, bir şeyin her tarafını yıkamak (herhangi bir şey münasebetiyle içmek)” (Toparlı vd., 2007: 328, 331, 333; Tozak, 2007: 271; Yuhadin, 2011: 314). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü u# ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yügür- Kök. *yügür-* (BK, KT, T) “yürümek, ilerlemek, akmak” ~ Yak. **sür-** (SYY) “koşmak, acele etmek; akmak; kaçmak, kaçıp kurtulmak, hızlı koşmak; akmak, akarcasına hareket etmek, süzülme, aşağı akmak, akıp düşmek, akıp birikmek: akmak, boşanmak”; (YS) “koşmak, acele etmek: akmak: kaçmak, kaçıp kurtulmak; akmak, akarcasına hareket etmek, süzülme, taşmak” (Aydın, 2021: 178; Tekin, 2020: 192; Sağır, 2020: 648). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar, kısa ve

⁴¹²(BM, BV, CC, Gİ, İM, Kİ).

⁴¹³(BV, CC, Gİ, GT, İM, KF, KFT, Kİ, KK, MS, RH, TZ).

öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla yuvarlak, dar, uzun ve öndamak ünlüsü /ǖ/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yügür- Kıp. *yügür-* (Kıp.)⁴¹⁴ “hızlı yürümek, koşmak”; (İH) “zıplaya zıplaya koşmak” ~ *yügir-* (TA) “koşmak, hızlı yürümek” ~ *yüger-* (BV) “koşmak, hızlı yürümek” > Kırg. *cügür-* (KTS) “koşmak; (keçi, koç, koyun, öveç hak. – evcil ve yabanilerde) (hayvanın) eş isteme zamanı gelmek, kösnülmek, kızgınlık içinde olmak” ~ *cürü-* (KTS) ~ *cür-* (KTS) “hareket etmek, harekette bulunmak; gezmek, dolaşmak, gitmek, yürümek; yaşamak; herhangi bir durumda bulunmak, olmak; (para ile özel bir kişinin adına) hizmet etmek, çalışmak; (kanun, yasa hak.) hareket etmek, harekette bulunmak, faaliyette bulunmak, hareket yapmak; (geçme, geçer olma, para hak.) kullanılmak; (rüzgar, yel hak.) esmek; (kadınlar hak.) metres hayatı olmak, metres hayatında bulunmak; (kart.) oynamak; (geç. part. önce gelmesiyle) -maya niyet etmek, -maya niyetli olmak; bir şeye yakın olmak; (bol- eyl. ile) biri-bir şey çıkmak” (Toparlı vd., 2007: 331; Tozak, 2007: 276, 280-282, 285; Yuhadin, 2011: 315, 317). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz r# ses birimi ile *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiş; *ünlü düşmesi* yoluyla da düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yük Kıp. *yük* (Kıp.)⁴¹⁵ “yük; (MG) “ağırlık”; (CC) “kefillik” > Kırg. *cük* (KTS) “yük; (göçebe çadırında girişin karşısına istif edilen) yorganlar, yastıklar vs.; (kuz.) (*orompoy* oyununda) dairede boş alan (oyunda giysi yığma ve çıkarmayla oluşturulur); (kuz.) bazı oyunların başladığı yer (örn. saklambaç)” (Toparlı vd., 2007: 332; Tozak, 2007: 276; Yuhadin, 2011: 315). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yükün- Kıp. *yükün-* (İH) “büyüklerin huzurunda baş eğmek” > Kırg. *cügün-* (KTS) “diz çökmek; (etn. genç ve evli kadın hak.) kocanın yaşlı erkek akrabalarının oturduğu yere ilk olarak gittiğinde ellerini göğsünde (veya göğsünün üzerinde) çaprazlama kavuşturarak selam vermek, selamlamak; (kadınlar hak.) selam vermek, selamlamak; (erkekler hak.)

⁴¹⁴(CC, GT, Kİ, KK, MG, TZ).

⁴¹⁵(BM, CC, GT, İM, Kİ, KK, MG).

yerlere kadar eğilerek selam vermek” (Toparlı vd., 2007: 332; Tozak, 2007: 276; Yuhadin, 2011: 315). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yürüyüş Kıp. *yürüyüş* (RH) “yürüyüş” > Alt. *cügürüş* (ATS) “koşma” ~ *cürüş* (ATS) “gitme, hareket; hayat tarzı” ~ Kırg. *cürüş* (KTS) “adım (atın yürüyüşü); gidiş, yürüyüş; gidiş, seyir, akış (ışın, olayın); (ask. sp.) harp, savaş; hareket tarzı, davranış, görgü” (Toparlı vd., 2007: 333; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 67; Tozak, 2007: 286; Yuhadin, 2011: 318). *yürüyüş* > *cügürüş*: Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi ile /y/ ses birimi *uzak göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. /y/ ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimine dönüşmüştür. Düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimine dönüşmüştür. *yürüyüş* > *cürüş*: #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla #c ses birimine dönüşmüştür. /y/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla; /i/ ses birimi *de ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

yüz Kıp. *yüz* (Kıp.)⁴¹⁶ “yüz, sima, çehre”; (GT, MG) “yüz, satıl, taraf” > Kırg. *cüz* (KTS) “çehre, sima, yüz; yanak, avurt; yüz, yüzey, satıl” (Toparlı vd., 2007: 333; Tozak, 2007: 288, 289; Yuhadin, 2011: 319). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genişlemesi* olmuştur.

4.4.3.1. Anlam Genelleşmesi

Anlamlı birimin içeriğinin daha genel duruma gelmesi; özel adın bir tür adına veya sığata dönüşmesi; ismin veya kavramın herhangi bir özelliğinin sözcüğün genelini kapsamasıdır (Aksan, 2020: 115; Vardar, 2007: 101; Kurukaya, 2019: 357). Çağdaş Türkçe döneminde fono-semantik başkalaşma sonucu *anlam genelleşmesine* uğrayan sözcükler şunlardır:

⁴¹⁶(BV, DM, Gİ, GT, İH, İN, KF, KFT, KK, MG, MS, RH, TA, TZ).

adağ Kök *adağ*⁴¹⁷ (BK, KT) “ayak” ~ Yak. *atah* (SY) “ayak, adım, bacak; sandalye, kanepa ayağı, atın bileği, dağın eteği, destek, payanda, sehpa, iğne, direk; (Dolganlarda) çocuk ayakkabısı; bitim, bir şeyin alt kısmındaki sonu (baş karşıtı olarak); en sonda gelen, en kötü cins; yer adı”; (YS) “ayak, bacak; asa, sandalye ayağı; dayanak, mesnet” (Aydın, 2021: 141; Tekin, 2020: 119; Sağır, 2020: 20, 21). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /d/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü *k#* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve gırtlak ünsüzü *h#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genelleşmesi* olmuştur.

ata Kıp. *ata* (Kıp.)⁴¹⁸ “baba, ata” > Kırg. *ata* (KTS) “ata, baba, ecdad” ~ *ke* (KTS) “yaşça büyük olanlara karşı saygı ifadesi için yarayan söz [*atake*: babacık, *eneke*: annecik, *eceke*: hemşirecik (büyük hemşire için)] (Toparlı vd., 2007: 15; Yuhadin, 2011: 15, 583). Düz, geniş ve artdamak ünlüsü *#a* ses birimi *ünlü düşmesi* yoluyla düşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /t/ ses birimi *aykırılışma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /k/ ses birimine; *a#* ses birimi *öndamaksillaşma* yoluyla düz, geniş ve öndamak ünlüsü *e#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genelleşmesi* olmuştur (Bk. Kırg. *ake*).

baş Kök. *baş* (BK, KT) “baş, kafa; dağ zirvesi, doruk; ırmakların birbirine karışma yeri”; (YY) “baş, kafa, başlangıç; aş, ilk, lider; kişi adı” ~ Yak. *bas* (YDS) “baş, kafa, tepe; esas kısım, bir şeyin esas veya yukarı ki kısmı, üstü, zirvesi, tepesi; ön kısım, bir şeyin başlangıcı, başı; atın kafa kemiğinden yapılan ve dana derisini yumuşatmak için kullanılan alet; baş, baş efendi, idare, hakimiyet, reislik, büyüklük”; (YS) “baş, lider, başkan, reis, şef; ayırma, bölme, parçalama; yan, taraf; kenar, yüz, ülke, memleket; el, diyar; baş, başlangıç, kaynak; hol, sofa, antre; dış oda; bekleme odası” (Aydın, 2021: 145; Tekin, 2020: 126; Aydın, 2015: 195; Kormuşin, 2017: 320; Sağır, 2020: 65). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş eti-damak ünsüzü *ş#* ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü *s#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genelleşmesi* olmuştur.

çerig Kök. *çerig* (KÇ) “asker” ~ Yak. *seri* (SY) “ordu, asker, kuvvetler, askeri birlik, gönüllü milis kuvvetleri; alay; asker, savaşçı, cengaver; savaş, harp; savaşın yönetilmesi,

⁴¹⁷Türk dilinin sınıflandırılmasında da kullanılan ve karakteristik özelliğe sahip olan *adag* kelimesi Altay dil grubu içerisinde şu şekildedir: Jpn. *fitume*, < **pi(n)tumai* (~ -ia), << AA **phadag*+l(i), Tung. **pagdi*-(ki), Evk. *hagdiki* <<* *phdag*+a(l), Moğ. *(h)*adag* <<* *phdag*+a(l) (Starostin, Dybo ve Mudrak, 2003: 118, 119).

⁴¹⁸(BV, CC, Gİ, GT, İM, KF, KFT, Kİ, KK, MS, TA, TZ).

harbin sevk ve idaresi, savaş, harp, kavga, dövüş, vuruşma; insanları bir araya getirme, toplama, kalabalık: halk, kütle, yığın; özel koruma, muhafız; tezgah ya da tavan panoları; sopa, çubuk, baston, asa; oyuncakçı dükkanı memuru”; (YS) “savaş, harp; savaşın yönetilmesi, harbin sevk ve idaresi; savaş, muharebe, mücadele, kavga, dövüş, vuruşma, çarpışma, cenk, meydan savaşı, kavga; ordu, askeri birlik, kuvvetler, sürü; millet, ulus, halk” (Aydın, 2021: 150; Sağır, 2020: 123). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #ç ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü g# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar, kısa ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla düz, dar, uzun ve öndamak ünlüsü *i̇#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genelleşmesi* olmuştur.

kan Kök. *kan* (BK, KT, T) “kan” ~ Yak. *hān*⁴¹⁹ (YDS) “kan; yanakların al rengi; kan sucuğu (sütle karıştırılarak bağırsağa doldurulan kan); kan kardeş”; (YS) “kan; kanlı; kan kürecikleri, alyuvarlar, kan içinde; kan lekeli; kan bağı, (en) yakın; kandaş, kan bağı olan, bir babadan, bir anadan; aynı kandan; kan akrabalığı; yüz rengi, ten rengi; huy, mizaç, yaradılış karakter; kanlı sucuk” (Aydın, 2021: 156; Tekin, 2020: 147; Sağır, 2020: 214). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #k ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü #h ses birimine; düz, geniş, kısa ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla düz, geniş, uzun ve artdamak ünlüsü /ā/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genelleşmesi* olmuştur.

katun Kök. *katun* (BK, KT) “katun, kağanın karısı”; (YY) “hanım-nehir” ~ Yak. *hotun* (YDS) “ev sahibesi, ev kadını, ev sahibinin karısı; zevce, hanım, hanımefendi, göze çarpan (cüsseli) kadın; kaynana, kocanın anası; oyun kağıdındaki kız; hürmetle anılması lazım gelen mahal (şehir nehir) ismine ve kadın cinsinden olan tanrıların adlarına ilave edilir”; (YS) “bayan, hanım, hanımefendi; kaynana, kayın ana, kayın valide; karı, refika, zevce, hanım, kadın; kız, eş, partner” (Aydın, 2021: 157; Tekin, 2020: 148; Kormuşin, 2017: 330; Sağır, 2020: 234). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü #k ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü #h ses birimine; düz, geniş ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ileri seviye dudak uyumu* sonucu *gerileyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünsüz yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genelleşmesi* olmuştur.

⁴¹⁹AT **kān* “kan” (Tekin, 1995: 173).

kök Kök. *kök* (BK, KT) “mavi, boz”; (YY) “gök (gökyüzü); mavi, gri, boz; gökyüzü; kişi adı” ~ Yak. *küöh*⁴²⁰ (YDS) “mavi, gök; lacivert, yeşil, yeşilimsi; yeşil, mavi yahut lacivert renk; yeşillik”; (YS) “mavi, çivit mavisi; gök rengi, gök mavisi, mavi renk, mavilik, göğün maviliği” (Aydın, 2021: 160; Tekin, 2020: 154; Aydın, 2015: 206; Kormuşin, 2017: 326; Sağır, 2020: 294). Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *k#* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü *h/* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genelleşmesi* olmuştur.

kulkağ Kök. *kulkağ* (BK) “kulak” ~ Yak. *kulgāh*⁴²¹ (YDS) “kulak; çakmaklı tüfekte ateşlemek için barutun konulduğu oluk”; (YS) “kulak, kulaklık; yan kısım, bölge” (Aydın, 2021: 160; Tekin, 2020: 155; Sağır, 2020: 311). Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimine; *k#* ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü *h#* ses birimine dönüşmüştür. Düz, geniş, kısa ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla düz, geniş, uzun ve artdamak ünlüsü /ā/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genelleşmesi* olmuştur.

ölüg Kök. *ölüg* (KT) “ölü”; (YY) “ölü, cenaze” ~ Yak. *ölü*⁴²² (SYY) “ölme, ölüm, vefat, fanilik; hastalık, ağrı; illet, mikrop; hayvan telefati, veba; felaket, musibet, talihsizlik, ziyan”; (YS) “ölüm, vefat; hastalık, salgın; felaket, musibet, talihsizlik; gurup, batış (güneş, ay)” (Aydın, 2021: 164; Tekin, 2020: 163; Aydın, 2015: 209; Sağır, 2020: 361). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü *g#* ses ünsüz düşmesi yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar, kısa ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla yuvarlak, dar, uzun ve öndamak ünlüsü *ū#* ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genelleşmesi* olmuştur.

süñük Kök. *süñük* (BK, KT) “kemik” ~ Yak. *uñuoh* (SYY) “iskelet, çatı; kemikler, çatı esas, temel, öz, omurga, iskelet deposu, boy bos, yapı (vücut); (ölü) beden, gövde, vücut, ceset, kadavra; leş, laşe; tabut; mezar, kabir”; (YS) “kemik, kılçık, kemikten ibaret, kemikleşmiş; cenaze, ceset, naaş; toz, kül, beden, gövde, vücut; cisim, madde; (ölü) et, beden; kemik, çekirdek, abaküs tanesi; boy; iskelet; çatı, karkas, çerçeve, iskelet, doku”

⁴²⁰ AT **kōk* “gök, mavi” (Tekin, 1995: 184).

⁴²¹ Çuv. *xälxa* [hālha] “kulak”, Hak. *хулах* [hulah] “kulak”, Tat. *колак* [kolak] “kulak”, Bşk. *колак* [kolak] “kulak”, Özb. *quloq* [kulāk] “kulak” < ET *kulgak* << (f < p) < AA **p^hul²* + *ga(k)* > (h > k) > Kor. *ᄒᆞᆫ* [kwi] (#g < #h, +/w/ < +/g/, ø# < l#, ø < i/ < u/, i# < a#), Moğ. *qulki* “kulak” (Komisyon, 1991: 512-513; Starostin, Dybo ve Mudrak, 2003: 847).

⁴²² Başk.-Tat. *ülü* “ölü”, Krg. *ölük* “ölü”, Kzk. *ölik* “ölü” (Komisyon, 1991: 676).

(Aydın, 2021: 166; Tekin, 2020: 168; Sağır, 2020: 428). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü #s ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Yuvarlak, dar ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *artdamaksillaşma* yoluyla yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü k# ses birimi *süreklileşme* ve *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve gırtlak ünsüzü h# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genelleşmesi* olmuştur.

tağ Kök. *tağ* (BK, KT, T) “dağ; kentin dışında kalan yer, taşra; bir şeyin dış tarafı”; (YY) “dağ, yaban” ~ Yak. *taa* (SYY) “küçük orman, koru; orman; kalas, kütük, tomruk; kereste; iğne yapraklılar ormanı, tayga (ormanı), ormanlık bölge”; (YS) “küçük orman, koru, orman; kalas, kütük, tomruk; kereste; tayga (ormanı), ormanlık bölge; köy, köy arazisi, kırsal” (Aydın, 2021: 167; Tekin, 2020: 170; Aydın, 2015: 210; Sağır, 2020: 434). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü ğ# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam genelleşmesi* olmuştur.

taş Kök. *taş* (BK, KT, O) “taş, yazıt; mezar taşı; kitabe”; (YY) “taş; kaya” ~ Yak. *tās*⁴²³ (SYY) “taş; kaya; parke (taşı), kaldırım taşı, taşlı yol, yerinden kopmuş (aşınmış) kaya (parçası); değirmen taşı, küçük ağırlık; cam, cam kırıkları; genel olarak dağ, taş, kaya, sarp kaya, sarp kıyı, kayalık, sarp kayaları olan; kepez, yalıyar; kale, müstahkem mevki; erkek rumuz; nehir adı; *Vilyuysk*”; (YSS) “taş; kaya; taştan yapılmış olan aletler; cam, cam kırıkları; camlı, cam gibi” (Aydın, 2021: 167; Tekin, 2020: 171; Aydın, 2015: 211; Kormuşin, 2017: 332; Sağır, 2020: 453). Düz, geniş, kısa ve artdamak ünlüsü /a/ ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla düz, geniş, uzun ve artdamak ünlüsü /ā/ ses birimine; ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü ş# ses birimi *ses değişmesi* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü s# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genelleşmesi* olmuştur.

yêr Kök. *yêr*⁴²⁴ (BK, KÇ, KT, O, T) “yer, yeryüzü”; (YY) “yer, toprak; yer, yeryüzü” ~ Yak. *sir* (SYY) “yer, toprak; dünya, yer, arz; toprak, kara, arazi; zemin, esas, temel, yerküre; yer, toprak; ülke, yurt, memleket, bölge, daire; sahiplik, iyelik, mülkiyet, çiftlik, malikane; köy, küçük köy, yeni imar ve iskan edilen yer: yer, toprak, zemin; temel, esas;

⁴²³Sözcük AT’de **tāş* “taş” şeklinde geçmektedir (Tekin, 1995: 174).

⁴²⁴Orhon Yazıtlarında geçen *š* işaretini Tekin /e/ ses birimi olarak; Aydın, /è/ ses birimi olarak okumuştur. İncelemede Aydın’ın okuması temel alınmıştır (Aydın, 2021: 176; Tekin, 2020: 187).

yer, toprak, toprak zemin; ekilebilir arazi, zemin; yer, toprak, mahal, mekan; yan, taraf; kenar; yüz; mahal, mekan, nokta, yer; mesafe”; (YS) “yer, toprak; dünya, arz; toprak, kara, arazi; zemin, esas, temel, yerküre; yersel, arazi; zemin, temel, esas; topraksı; toprak altı suları, yer altı suları; topraktan yapılmış: parsel, arsa; toprak, arazi, alan, saha, bölge; mahal, mekan, yer, arazi, bölge, mıntıka, ülke, memleket, diyar; bölge, alan, nokta, yer; döşeme; (her avcıya atanmış-balıkçılar) avlanma yeri” (Aydın, 2021: 176; Kormuşın, 2017: 325; Aydın, 2015: 217; Sağır, 2020: 607). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış ünsüzü s# ses birimine; düz, geniş, yarı dar ve öndamak ünlüsü /è/ ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam genelleşmesi* olmuştur.

4.4.4. Anlam Kayması

Somut veya soyut nitelikteki sözcüklerin *düzdeğişmece*, *eğretileme*, *kapsamlayış*, *benzetme* vb. yollarla kullanılmaları sonucundan zamanla sözcüğün anlamında gerçekleşen değişim veya kayma yoluyla kalıplaşmadır (Korkmaz, 1992: 11; Vardar, 2007: 21). Çağdaş Türkçe döneminde fono-semantik başkalaşma sonucu *anlam kaymasına* uğrayan sözcükler şunlardır:

beşik Kıp. *beşik*⁴²⁵ (DM, KK, TA) “beşik, taht” ~ *bişik* (GT, Kİ) “beşik, taht” ~ *beçik* (TZ) “beşik, taht” > Alt. *mejik* (ATS) “tabut, mezar” (Toparlı vd., 2007: 26, 28, 32; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 133). Ötümü, süreksiz-patlayıcı, çift dudak ve ağız ünsüzü #b ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı, çift dudak ve geniz ünsüzü #m ses birimine; ötümsüz, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü /ş/ ses birimi *ötümlüleşme* yoluyla ötümlü, sürekli-sızıcı ve dış eti-damak ünsüzü /j/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur (Bk. Kıp. *beşik*).

bögrek Kıp. *bögrek*⁴²⁶ (BV, TA, TZ) “böbrek” ~ *börek* (KK, TZ) “böbrek” ~ *bügrük* (DM) “böbrek” ~ *bükre* (Kİ) “böbrek” > Alt. *böörök* (ATS) “böbrek” ~ *böörönök* (ATS) “böbrek” ~ *börçök* (ATS) “tomurcuk” ~ *börök* (ATS) “böbrek; tomurcuk” ~ *bürçük* (ATS) “tomurcuk” (Toparlı vd., 2007: 35, 36, 39; Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 44, 47). Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi ile ötümlü, sürekli-akıcı ve çarpmalı ünsüz /r/ ses birimi *yakın göçüşme* yoluyla yer değiştirmiştir. /g/ ses

⁴²⁵E. Uyg. *böşük* [tüngür] (PP, Usp.) “sıhriyet, akrabalık” ~ *bişik* (USp.) “nesil, akrabalık, soy sop” ~ *bişik* (USp.) “soy sop, nesil; beşik” ~ Kırh. *beşik* (DLT, TİEM) “çocuk beşiği” ~ *büşik* (DLT, TİEM) “çocuk beşiği” ~ *bişik* (DLT) “çocuk beşiği” ~ *bişik* (DLT) “çocuk beşiği” (Caferoğlu, 1968: 45, 50; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 590; Ünlü, 2012b: 119, 120).

⁴²⁶**bö-g+ül*² > *bögür* > *bağır* ~ *böbrek* ~ Moğ. *böere* “böbrek, testis” (Starostin, Dybo ve Mudrak, 2003: 1102).

birimi *aykırılaşma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü /ç/ ses birimine dönüşmüş; *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, geniş ve öndamak ünlüsü /e/ ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü yuvarlaklaşması* yoluyla yuvarlak, geniş ve öndamak ünlüsü /ö/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

munğra- Kıp. *munğra-* (CC) “kükremek, bağırmak, böğürmek” ~ *mañla-* (GT, TZ) “bağırmak” ~ *mañla-* (TZ) “ezan okumak” ~ *mañra-* (CC) “melemek” ~ *mağla-* (KK) “ezan okumak” ~ *añra-* (İH) “haykırmak, inlemek” ~ *eñre-* (TZ) “kükremek” ~ *ınra-* (İH) “inlemek, haykırmak, (aslan için) kükremek” > Kırg. *eñgire-* (KTS) “acı acı ağlamak; derdini dökmek, bağırmak, hıçkırmak” ~ *ıñıra-* (KTS) “belli belirsiz, zayıf sesler çıkarmak (örn. ağır hasta hak.); (mec) (insan hak.) gevşek, uyuşuk, tembel olmak; olanlara kayıtsız kalmak” ~ *ıñgıra-* (KTS) “boğuk bir sesle ve şiddetle böğürmek; inlemek, sızlanmak; (mec.) kendini beğenmişlik hissine kapılmak” ~ *ıñırsı-* (KTS) “ağır ağır sızlanmak, tembelce gerinerek ıkınmak; gevşemek, sölpümek; (mec.) kederli ve mahzun dolaşmak” (Toparlı vd., 2007: 9, 74, 101, 175, 177, 188; Yuhadin, 2011: 447, 477; Alper, 2007: 208, 255, 256). *eñre-* > *eñgire-*: Ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve ön damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla; düz, dar ve öndamak ünlüsü /i/ ses birimi de *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. *ınra-* > *ıñıra-*: Ötümlü, sürekli-akıcı ve diş ünsüzü /n/ ses birimi *ses değışmesi* yoluyla ötümlü, art damak ve geniz ünsüzü /ŋ/ ses birimine dönüşmüştür. /ı/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla türemiştir. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü #a ses birimi *ünlü daralması* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ı/ ses birimine dönüşmüştür. *ınra-* > *ıñgıra-*: /n/ ses birimi *ses değışmesi* yoluyla /ŋ/ ses birimine dönüşmüştür. /ı/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /g/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. *ınra-* > *ıñırsı-*: /n/ ses birimi *ses değışmesi* yoluyla /ŋ/ ses birimine dönüşmüştür. /ı/ ses birimi *ünlü türemesi* yoluyla; ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü /s/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Düz, geniş ve artdamak ünlüsü a# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *tam benzeşme* ve *ünlü daralması* yoluyla ı# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

oķı- Kök. *oķı-* (BK) “çağırmak, davet etmek” ~ Trkm. *oka-* (TTS) “okumak; öğrenim görmek, bilim öğrenmek” (Aydın, 2021: 162; Tekin vd. 1995: 484). Yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü u# ses birimi *ilerleyici*, *uzak*, *yarı benzeşme* ve *ünlü genişlemesi* yoluyla düz, geniş ve artdamak ünlüsü a# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

sarıĝ Kök. *sarıĝ* (BK, T) “sarı” ~ *sarig* (YY) “sarı” ~ Yak. **arī** (YDS) “yağ, inek yağı; eritilmiş inek yağı; bir kiloluk yağ”; (YS) “tereyağı; yağ” (Aydın, 2021: 165; Aydın, 2015: 210; Sağır, 2020: 386). Ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimi ile ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü ĝ# ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. Düz, dar, kısa ve artdamak ünlüsü /ɪ/ ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla düz, dar, uzun ve artdamak ünlüsü ĩ# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

yabuĝ Kıp. *yabuĝ* (DM, İM) “örtü, başörtüsü” ~ *yabov* (CC) “örtü, başörtüsü” > Kırg. **cabık** (KTS) “kapalı, örtülü; (mec.) kapalı, gizli, saklı” ~ *cabuu* (KTS) “örtü, çul, haşa; mezara götürülürken ölü üstüne örtülen örtü” (Toparlı vd., 2007: 305; Tozak, 2007: 19, 22; Yuhadin, 2011: 215). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılışma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ilerleyici, uzak, yarı benzeşme* ve *ünlü düzleşmesi* yoluyla düz, dar ve artdamak ünlüsü /ɪ/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur (Bk. Hrzm. *yapuĝ*).

yamala- Kıp. *yamala-* (BM) “yamalamak, yama yapmak” > Kırg. **camakta-** (KTS) “doğaçlama yapmak, doğaçtan şiirler, şarkılar söylemek” (Toparlı vd., 2007: 309; Tozak, 2007: 54). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılışma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü /-l/ ses birimi de *süreksizleşme* ve *patlayıcılışma* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve diş ünsüzü /-t/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimi *ünsüz türemesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur (Bk. Kırg. *cama-*).

yapalak Kıp. *yapalak* (İH) “kartal” > Kırg. **capalak** (KTS) “baykuş” (Toparlı vd., 2007: 310; Tozak, 2007: 77; Yuhadin, 2011: 237). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılışma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

yayĝa- Kıp. *yayĝa-* (İH, TZ) “ağız çalkalamak, çalkalayarak ağız yıkamak” > Kırg. **cayka-** (KTS) “sarsmak, silkelemek, silmek, çırpamak, harekete getirmek” (Toparlı vd., 2007: 316, 329; Tozak, 2007: 122; Yuhadin, 2011: 254). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılışma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

yaykan- Kıp. *yaykan-* (Kİ) “çalkalanmak” > Kırg. *caykal-* (KTS) “bir yandan bir yana (veya tarafa) sallanmak, sallanmaya başlamak; tıpatıp, tam, ölçüsüne (bedenine, boyuna göre) olmak ve yüzüne yakışmak” (Toparlı vd., 2007: 316; Tozak, 2007: 122; Yuhadin, 2011: 255). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; ötümlü, sürekli-akıcı, diş ve geniz ünsüzü -n# ses birimi *ağızsılaşma* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, art damak ve ağız ünsüzü -l# ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

yemek Kıp. *yemek* (DM, Gİ, KF, TZ) “yemek, aş” ~ *yimek* (Gİ, GT, İM, KF) “yemek, aş” > Kırg. *cemek* (KTS) “birini tuzağa düşürmek için önce karşı tarafa yenilme suretiyle yapılan bir tür oyun hilesi, (oyunda) taş verme” (Toparlı vd., 2007: 318, 323; Tozak, 2007: 154). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

yıldıra- Kıp. *yıldıra-* (TZ) “yıldırım çakmak” ~ *yiltıra-* (CC) “şimşek çakmak” ~ *yuldura-* (Kİ) “yıldırım çakmak” > Kırg. *ciltıra-* (KTS) “parlamak, ışıldamak, (ışıl ışıl) parıldamak” ~ *coodura-* (KTS) “(göz hakkında, gözlerde) arada bir parıldamak, zaman zaman pırıldamak; mülâyimetle ve rica ile bakmak, beklentiyle bakmak, gözünü dört açmak, pür dikkat bakmak” (Toparlı vd., 2007: 321, 329; Tozak, 2007: 192, 230; Yuhadin, 2011: 281, 296). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; yuvarlak, dar ve artdamak ünlüsü /u/ ses birimi *ünlü genişlemesi* yoluyla yuvarlak, geniş ve artdamak ünlüsü /o/ ses birimine dönüşmüştür. Ötümlü, sürekli-akıcı ve art damak ünsüzü /l/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüştür. /o/ ses birimi *ünlü ikizleşmesi* yoluyla türemiştir. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur (Bk. Hrzm. *yıldıra-*).

yüz Kök. *yüz* (KT) “yüz, surat”; (YY) “yüz, çehre” ~ Yak. *sūs* (SYY) “alın, kaş”; (YS) “alın” (Aydın, 2021: 178; Tekin, 2020: 192; Aydın, 2015: 218; Sağır, 2020: 651). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine; ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü z# ses birimi de *ötümsüzleşme* yoluyla s# ses birimine dönüşmüştür. Yuvarlak, dar, kısa ve öndamak ünlüsü /ü/ ses birimi *ünlü uzaması* yoluyla yuvarlak, dar, uzun ve öndamak ünlüsü /ū/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kayması* olmuştur.

4.4.5. Anlam Kötüleşmesi

İyi anlamlı bir kelimenin zamanla kötü veya kötüye doğru giden bir anlam kazanması; bu yönde bir zayıflamaya uğramasıdır (Korkmaz, 1992: 11). Çağdaş Türkçe döneminde fono-semantik başkalaşma sonucu *anlam kötüleşmesi*ne uğrayan sözcükler şunlardır:

suvuk Kıp. *suvuk* (CC) “soğuk” > Kırğ. **suuk** (KTS) “soğuk; çirkin, nahoş” (Toparlı vd., 2007: 243; Yuhadin, 2011: 943). Ötümlü, sürekli-sızıcı ve diş-dudak ünsüzü /v/ ses birimi *ünsüz düşmesi* yoluyla düşmüş; *ünlü ikizleşmesi* olmuştur. Sözcükte *anlam kötüleşmesi* olmuştur.

yılmağay Kıp. *yılmağay* (TZ) “yalabık, sakalsız” ~ *yılmanuk* (TZ) “yalabık, sakalsız” > Kırğ. **cılmakay** (KTS) “düz kaypak (boyuna kayan, ayak kaydıran); kaygan, düzgün, cılalı; (mec.) tamamıyla, tam olarak, tümüyle, büsbütün” (Toparlı vd., 2007: 321; Tozak, 2007: 189; Yuhadin, 2011: 280). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *süreksizleşme* ve *patlayıcılaşma* yoluyla ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve diş eti-damak ünsüzü #c ses birimine; ötümlü, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /ğ/ ses birimi *ötümsüzleşme* yoluyla ötümsüz, süreksiz-patlayıcı ve art damak ünsüzü /k/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kötüleşmesi* olmuştur.

yıpar Kök. *yıpar* (BK) “tütsü, kokuluk” ~ Yak. **şimar** (SYY) “pis koku, kötü koku; tıkanmış gaz birikimi” (Aydın, 2021: 177; Tekin, 2020: 188; Sağır, 2020: 617). Ötümlü, sürekli-akıcı ve yarı ünlü #y ses birimi *sızıcılaşma* yoluyla ötümsüz, sürekli-sızıcı ve diş ünsüzü #s ses birimine; ötümsüz, süreksiz-patlayıcı, çift dudak ve ağız ünsüzü /p/ ses birimi *genizsileşme* yoluyla ötümlü, sürekli-akıcı, çift dudak ve geniz ünsüzü /m/ ses birimine dönüşmüştür. Sözcükte *anlam kötüleşmesi* olmuştur.

5. DİZİN

A	açık (I) 57/15, 142/24,	226/23
abınçu 29/17	200/30, 201/1	ağar 30/6
abuşğa 200/12	açık (II) 143/4, 201/18,	ağaş 135/12, 226/23
abuşha 200/12	201/19	ağır 30/5, 57/22, 57/23,
abuşka 200/13	açıt- 201/12	229/10
acı 57/16, 142/25, 200/29	açu 228/23	ağır- 58/18
acığ 57/16, 142/24, 200/29,	açuğ 143/4, 143/5, 201/18,	ağırla- 58/1, 58/2
200/30	201/20	ağız 229/21
acığlan- 201/6	açuğ 143/5	ağla- 60/10
acığ 19/15	açuk 143/1, 143/2, 143/6,	ağlak 101/4
acığlan- 201/6	201/17, 201/20	ağna- (I) 58/9, 58/10
acıt- 201/13	açuu 228/24	ağna- (II) 60/10
āç- 228/17	açuv 142/26, 228/23	ağrı- 30/11, 58/16
aç- 228/8	ad 30/30	ağrığ 58/27, 58/28
açağ 19/13, 29/24	ada- 144/24, 144/26	ağrık 58/28
aççığ (I) 200/30	adağ 29/28	ağru- 30/12
aççığ (II) 201/19	adağ 29/28, 287/1	ağrur- 58/18
aççık 201/1	adan- 145/3	ağuş 54/27
açı 29/24, 57/13, 57/16,	adaru 231/13	ağru 144/6
142/24, 142/25, 200/29,	adgır 229/1	ağtar- 143/26
228/22	adra 53/2	ağtur- 143/27
açığ 19/12, 19/13, 29/23,	adrı 53/2	aız 229/21
57/11, 57/13, 142/22,	adrük 143/14	ajır- 232/5
142/25, 200/27, 228/22	ağ 139/20, 139/21	ağdar- 143/28
açığlan- 201/5	ağaç 35/4, 135/10, 135/11,	

ağdur- 143/29	alp 229/29	ağıt 219/2
ake 232/12	alşak 188/18	ağıt 219/1
ağığ 30/18	alşaklık 59/4	ağla- 60/9, 223/1
akın 30/18	altın 30/23	ağlı 230/27
akırın 222/19	alu 230/2	ağlu 230/27
akıru 144/6	aluu 230/2	ağra- 168/23, 292/7
akrın 144/6, 144/7, 222/18	amğur 256/29	aprak 169/17
akru 144/5	amtı 230/6	ār 229/14
akrun 144/5	an- 59/16	araslan 62/3
aktar- 143/28	ana 230/14	arav 60/28
al- 208/6, 208/8	ança 59/20	ard 62/10
alaçu 222/23	ançak 59/22	ardıl- 188/31
alaçuk 222/24	ançu 59/23	arg 60/17
alançık 222/24	andağ 59/28, 59/30	argıs 231/18
alburğa 211/13	andak 60/1	arha 61/27
alça 188/18	angiş 219/3	arī 293/1
alçağ 188/17, 200/6	anı 230/7	arı (I) 60/26, 60/28
alçağlık 59/3	anın 230/19	arı (II) 231/12
alçak 188/16, 188/17, 200/5	anıñ 230/19	arığ (I) 19/22, 60/20, 60/24, 60/26
alçaklık 59/3, 59/4	ankut 219/4	arığ (II) 60/16
alda- 59/9, 59/11	anta 231/3	arīg 19/26, 60/23
aldağuç 208/14	anteg 60/1	arığlıg 61/12
aldangıç 208/14	antig 60/2	arığlık 61/12, 61/15
algış 144/14	añ 216/16	arık (I) 60/25, 60/27
alıp 229/29	añ- 59/14, 59/15	arık (II) 60/16
alkış 144/13	añduu 230/27	

arılık 61/15	aruu 231/13	avıt- 145/7
arıluk 61/16	aruvlıh 61/16	avla- 31/3
arju 188/24	ās- 228/17	avlak 101/4
arķ 60/17	as- (I) 228/8	avna- 58/10
arķa 61/25, 61/26	as- (II) 247/17	avur 57/25
arķın 144/7, 222/18	as 216/16	avur- 58/19
arķış 231/18	ası 63/2	avurla- 58/3
arķrı 144/20	asıĝ 63/1, 63/2	avuŗķa 200/23
arķun 144/6, 144/8, 222/19	asırĝa 211/13	avuz 229/21
arķurı 144/18, 144/19	aslan 62/3	aw(ı)l 232/23
arķuru 144/18, 144/19	assu 63/2	awınçu 29/17
arov 60/29	ast 30/24	awıt- 145/7
arriĝ 19/26, 60/23	astın 30/24	awla- 31/3
arslan 62/2, 62/3	astlan 62/3	awut- 145/7
arŗu 188/24	aŗur- 232/5	ay- 63/9, 63/12, 232/29
art 62/9, 62/10	at 30/29	aya- 144/27
artık 62/17, 62/18	āt 30/29, 30/30	ayak 29/28, 29/31
artıl- 188/29	ata- 144/23, 144/25	ayd- 63/15
artım 62/19	ata 232/12, 287/10	ayıd- 63/11
artuĝ 62/17	atah 287/1	ayıt- 63/10, 63/13
artuk 62/15, 62/16, 62/18, 231/27	atan- 145/2, 145/3	aylan- 208/22
artum 62/18	atır 229/1	aynal- 208/23
arzu 188/24	atla- 232/18	ayrı 143/15, 143/17
aru (I) 231/12	atta- (I) 144/25	ayrık 143/15, 143/16
aru (II) 60/26, 60/28	atta- (II) 232/18	ayru 143/14
	av 139/22	ayruk 143/14, 143/15,

143/16	balçuk 65/7	bek (I) 20/4, 66/8
ayt- 63/11, 63/15	balğa- 64/16, 223/10	bek (II) 66/16, 66/19
ayuk 143/17	balşık 65/7	bekle- 66/25, 66/28
az- 63/22, 63/23	bar- 65/13, 65/14	bèkle- 66/30
azağ 31/8	barçın 65/21, 65/22	bele- 233/20
azak (I) 29/32	bas 287/19	belgi 233/25
azak (II) 31/8	baş 287/18	belgü 233/25
azuk 31/10	başak 227/6	belgülig 67/9
B	bat- 201/27, 201/28	belgölüg 67/5, 67/8
baç 233/3	batıg 189/4	belgölük 67/7
bağ 233/10	batık 189/5	belgür- 67/18, 67/20
bağır 63/27	batır- 65/30	bèlgür- 67/21
bağışla- 64/6, 64/7	batkıır- 66/1	belgürt- 67/30
bağla- 64/12, 64/14, 223/8	batur- 65/28, 65/29	bèlgürt- 68/1
bağlan- 223/23	bavla- 64/16, 223/10	bèllig 67/10
bağ- 64/28	bavur 63/28	bellü 67/7
bağışla- 64/7	bayla- 64/17, 223/11, 223/12	belür- 67/22
bağ- 64/26, 64/28	baylal- 223/25	bèlürt- 68/2
bağağıla- 64/15, 223/9	baylan- 223/24	belüw 227/13
bakanak 31/17	beçik 145/27, 291/17	ber- 68/7, 68/10, 68/13,
bakanuk 31/18	beg 20/1, 20/2, 66/6, 66/9,	234/1
bakayak 31/19	145/12, 145/13	bèr- 68/9, 68/10, 234/1
bakayuk 31/20	bēg 20/3, 66/6	bèr 70/4
balçak 65/5	bēg 20/4, 66/8, 66/9, 145/12	berçin 65/23
balçığ 65/5	beglik 145/20, 202/7	beri 31/28, 68/26, 68/28
balçık 65/4, 65/6	bēglik 145/21, 202/7, 202/8	berk 66/17, 66/19

berki- 68/20	bıraḡ- 146/18	bilik 69/24, 147/9
berkid- 68/22	bıraḡ- 146/15, 146/16	biliş 69/23, 147/10
berkit- 68/19, 68/21, 209/1, 209/2	bıs- 234/15	bilü 147/11
	bış- 69/15, 69/16	bilür- 67/22
berkle- 66/26, 66/31	bışku 146/8	bindür- 168/14
berü 31/27, 68/26, 68/27	bışur- 146/25	bīr- 68/9
besle- 147/27	bi 145/16	bīr 69/30
beslen- 148/2	bicek 219/10	bir- 68/9, 68/11, 68/13
bestle- 147/27	biçek 219/9, 219/10	bir 69/30, 70/1
beşik 145/26, 291/17	biçgü 146/7	biriktir- 147/18, 147/19
bey 145/14	bier- 234/1	biriktür- 147/18
beyin 69/5	bīg 20/4, 66/8	birk 66/20
beylik 234/10	big 66/10, 145/13, 145/15	birkit- 68/22
beyni 69/4, 69/5	biglig 202/9	birü 66/28
béz 189/25	biglik 202/9	birükdür- 147/19
bezek 146/2	bik (I) 66/10, 145/13	bisle- 147/26
bezgek 146/1, 146/2	bik (II) 66/20	bislen- 148/2
bezig 146/1	bilgi 69/23, 69/25, 147/10	bış- 69/17
bıç- 234/15	bilgir- 67/23	bışik 145/26, 145/27, 291/17
bıçak 219/9	bilgü 69/24	bışir- 146/26
bıçgu 146/6, 146/8	bilgölüg 67/9	bıştür- 146/28
bıçguç 146/7	bilgür- 67/22	bışür- 146/25, 146/27
bıgın 189/11	bilī 234/23	bitün 72/32
bıkın 189/10	bili 147/11	biy 145/15
bıldıraḡ 255/21	bilig 69/22, 69/24, 147/9, 234/23	biylik 234/10
bıraḡ- 146/18		biz 189/25

bo- 235/1	bovazla- 70/12	budı 71/11
boday 71/10	boy 22/23	buğagu 209/11
boğuğ 27/22, 27/23	boyın 70/3	buğdan 71/10
boğuğ 27/23	boynı 70/3	buğday 71/8, 71/9
boğ- 235/1	boyun 70/2	buğla- 71/26
boğak 209/12	bozğak 32/1	bukag 209/12
boğazla- 70/8, 70/11	bozuk 32/1	bukagu 148/6, 148/7, 209/10
boğday 71/10	bögrek 291/24	bukav 148/8, 209/11
boğul- 235/8	bögür 235/23	bul- 202/16, 202/17
boğuz- 70/13	bökşmen 235/23	bula- 71/24, 71/26
boğuzla 70/9, 70/11	böl- 202/17	bulğa- 71/21, 71/23, 71/25
boğak 209/13	bölek 189/17	bulgak 32/12
boğar 209/13	bölö- 233/20	bulğanuk 32/11
bol- (I) 202/17	bölök 236/10	bulğanyuk 32/10
bol- (II) 235/16	bölük 189/15, 189/16, 236/9	bulğayuk 32/10
boo 233/11	bölün 189/17	bun 194/12
boola- 223/13	böörök 291/25	buol- 235/16
boolan- 223/25	böörönök 291/25	burak- 146/16
boor 235/25	börçök 291/26	burğa 70/20
borğı 70/19	börek 291/24	burğı 70/20
borğu 53/9, 70/19	böri 236/14	burğu 53/9, 70/21
borğuy 53/10	börö 236/14	burku 53/9
borı 53/11, 70/20	börök 291/26	burunduk 219/14, 219/15
bota 70/28	böz 189/24	bus- 72/2, 72/4
botu 70/27	bud 72/10	buş- 201/29
botuk 70/27	buday 71/9	but 72/9

büt 72/9	bürçe 149/1	calañ 259/3
butu 70/28	bürçük 291/26	calbırak 255/21
buu- 235/2	büre 149/1	calçı 258/20
buul- 235/8	bürge 149/1	calgan 258/25
buula- 223/11	bürşe 149/2	calgız 259/12
buur 235/24	büşür- 146/28	cama- 259/25
buv- 235/1	büt- 201/30	camak 259/17
buyday 71/9	bütün 72/31, 72/32	camakta- 293/16
buyrul- 72/15, 72/16	büz 189/25	caman 225/24, 259/30
buyrunıl- 72/17	C	camgır 256/29
buyurul- 72/16	caa- 256/10	can 226/6
buzağı 148/14, 148/15	caa 267/23	can- 260/6
buzakı 148/15	caak 260/21, 260/22	cana 260/14
buzav 148/16	cabık 293/9	cañç- 260/30
buzavu 148/15	cabıs 267/12	cañı 261/13
buzov 148/16	cabuu 293/9	cañılış- 261/7
buzuk 32/2	cak 260/22	cañkı 261/14
bügrük 291/24	caka 257/25, 257/26	cañlış- 261/6
bügül- 148/25	cakı 257/25	capalak 293/24
bükel- 148/25	cakın 258/3	capşın- 255/12
bükrek 291/25	cakşı 257/5	car- 261/20
bükrer- 72/22	cakşıla- 257/11	cara- 261/26, 261/28
bükrey- 72/22, 72/23	cakşılık 257/16	carabas 262/11
bükrül- 72/23	cala 258/8	carak 262/4
büksül- 72/24	calaa 258/8	caraş- 262/20
bükül- 148/24	calak 258/14	caraştır- 262/26

carat- 263/2	cazdık 265/18	cıhıl- 136/7
caratıl- 263/9	cazık 270/3	cık- 275/4
carık 264/30	cazıl- 268/20, 268/23	cıkıl- 136/6
carıl- 263/14	cazuu 269/26	cıl- 275/10
carış- 263/24	ce- 270/27	cıldız 282/11
carış 263/19	cecek 219/24	cılmakay 295/10
carıt- 264/1	cedir- 271/12	cılıra- 294/16
carkın 264/6	cekir- 271/21	cıluu 275/26
carma 264/11	cel 271/27	cırğa- 276/3
carmak 264/23	celek 272/2	cıv- 135/1
carmaş- 264/17	celpi- 272/9	cıy- 135/1
casa- 265/4	cem 272/14	cıyıl- 274/25
castan- 265/9	cemek 294/10	cıyın- 274/24
caş 266/5	cencek 219/23	ci- 270/28
caşık 266/11	cendek 219/23	cibin 75/19
caşıl 266/18	ceñdir- 272/30	cigit 276/11
cat- 266/23, 266/24	cer 273/7	cigittik 276/21
catık 267/4	cet- 273/18	cilik 276/28
cay- 267/29, 267/31	cetek 271/3	cip 277/22
caydak 268/8	cetil- 273/25	cit- 278/7
cayıl- 268/19, 268/21	cetiş- 274/2	cogorku 279/2
cayka- 293/29	cetkir- 274/11	cogoru 279/4
caykal- 294/1	cetkiz- 274/13	cok 279/26
cayla- 268/30	cez 274/17	coktuk 280/3
cayloo 269/6	cıgaç 226/24	col 280/20, 280/21
caz- 269/18	cıgıl- 136/6	colçu 280/28

coldoş 281/3	Ç	çeçek 219/20, 219/21
coodura- 294/17	çaç- 246/29, 246/30	çeçek 219/20, 219/22
cooluk 256/19	çaçak 247/6	çeçrül- 81/13
coon 278/23	çaçır 151/1	çek- 149/22, 149/23, 202/23, 202/24, 224/4
cort- 282/3	çaçırat- 247/11	çek- 202/24
coru- 281/11	çağan 73/4	çekil- 224/15
cöö 256/1	çağır 151/2	çençek 219/23
cudruk 282/18	çağan73/4	çeri 74/18, 209/24
cuduruk 282/18	çağı 149/7	çerig 209/25
culuk 276/29	çağır- 149/14, 149/16	çerig 74/16, 74/17, 209/24, 209/25, 287/29
curt 283/15	çağ- 73/17	çerik 209/26
cut- 283/30	çağ- 73/13, 73/15	çerik 74/17, 209/24
cutkur- 284/5	çağır- 149/14, 149/16	çeş- 174/10
cutkuz- 284/6	çanağ 73/28	çevir- 78/21, 203/29, 204/3, 210/20
cuttur- 284/6	çanağ 73/29	çevril-81/12
cuu- 284/17	çanağ 73/26, 73/27	çevrül- 81/11, 81/12, 204/27
cübrek 150/17	çap- 74/7, 74/8	çevür- 78/20, 78/22, 203/28, 210/19
cügün- 285/28	çaşır 151/1	çewril- 21/12, 81/5
cügür- 285/5	çātır 151/1	çewrül- 21/12, 81/5, 81/10, 204/26
cügürük 227/23	çatır 151/2	çewür- 33/4, 78/11, 78/19, 203/26, 210/17
cügürüş 286/7	çavıķ- 20/12	çez- 237/13
cük 285/21	çavrun- 81/13	çıbın 75/17, 75/19
cür- 285/6	çavur- 204/5	
cürü- 285/6	çawıķ- 20/13	
cürüş 286/7, 286/8	çayan 73/4, 73/6	
cüz 286/21	çeç- 237/14	

çibun 75/18	çile- 189/30	çövür- 78/23, 224/26
çıdan 73/5	çiprek 150/18	çöy- 224/7
çığ- 203/5	çirig 209/26	çöyil- 224/16
çığar- 75/10	çirik 209/27	çöz- 237/13
çığır- 149/17	çise- 189/30	çuğı 149/8
çığış 237/1	çivir- 204/4	çulğa- 76/12, 76/13
çih- 74/27	çivre- 204/4	çuvaç 151/1
çık- 46/13, 74/22, 74/26, 203/1, 203/5	çivrül- 204/29	çübrek 150/17
çıkan 236/20	çivül- 204/30	çüm- 53/22
çıkar- 75/4, 75/9	çivür- 204/4	çüprek 150/16
çıkır- 149/15	çiwür- 78/21, 203/29, 210/20	çüvit 32/18
çıkış 237/1	çiy- 237/8	çüvüt 32/19
çipçak 219/24	çiyik 150/11	çüwit 32/19
çıyan 73/5, 73/6	çiz- 237/7	çüwüt 32/21
çız- 237/7	çoğı 149/7, 149/8	çüzüv 150/3
çızığ 150/2	çoğu 149/9	D
çızov 150/2	çokmar 75/26	dagın 177/21
çi 150/11	çom- 53/22	dağı 25/9
çibin 75/17, 75/18	çomağ 75/25	dam 111/20
çiçek 219/20, 219/22	çomuk 75/26	damak 111/27
çiçe 226/13	çök- 53/20, 76/6, 76/7	damğa 248/12
çig 150/10	çökle- 53/20	damğa 248/12
çik- 149/25, 202/25, 224/5	çöm- 53/21	dan 112/10
çik 150/11	çöpreg 150/16	dansuk 174/29
çile- 189/30	çöprek 150/15	dañsuk 112/17, 174/28, 216/6, 221/5
	çörek 150/28	

dap- 112/28	devşir- 142/3	dizil- 127/9, 181/32, 182/4
dar 113/11	deyin 177/20	doğın- 178/20
dar- 119/19	dıķıl- 195/30	doķı- 178/9
darıl- 113/27	dın 119/28, 177/1, 177/2	doķın- 178/18
darlık 114/3	dın-120/8	doķu- 122/6, 178/7, 178/10
dart- 114/13	dındur- 177/9	doķun- 122/14, 122/15
datlu 114/20	dib 180/30	dol 221/17
davar 114/28, 114/29	did- 178/2	dolan- 122/24
davul 221/18	die- 248/19	dolğan- 122/24
dayan- 115/19	dig- 116/8	dolğaş- 122/30
degin 177/19	digi 177/18	doy 196/4
deginç 177/20	dik- 120/24	dök- 123/7
deginçe 177/20	dikil- 120/32	döl 221/17
degir- 175/29	din- 120/9	dölek 123/14
değiştir- 117/2, 142/2	dip 180/31	dön- 196/10
degme 175/18	direk 177/28	döre 179/8
degşür- 142/2	diriglik 121/7	döri- 179/2
degür- 175/27	diril- 121/20	dörüt- 124/3
delük 176/4	dirilik 121/8	dös 179/24
deñşür- 142/3	dirlik 121/9	döş 179/23
dep- 118/6	dirşür- 142/5	döşen- 124/13
depe 123/21	diş- 225/16	dul 221/18
depin- 176/11	ditre- 121/26	dur- 124/22
depren- 118/20	divşür- 142/4	durğur- 180/2
depret- 119/3	diz- 126/13	durğuz- 179/32, 180/3
der 176/23	dizgin- 176/27	durķuz- 180/4

duruk- 180/15	düzil- 127/10, 182/1	eeek 238/5
duş 196/23	düzül- 127/8, 127/10, ef 139/27, 207/22	
dut- 125/12	181/31, 181/32	eg- 151/17
dutuğ 196/30	E	èg-151/18
dutul- 197/13	ebir- 32/25	eger- 210/21
dutun- 197/23	ebsem 76/18, 76/19	èger- 210/21
duzluğ 197/28	eçe 20/20	egid- 20/25, 36/24
dükel 125/19	eçi 20/18, 20/20	egid- 20/26
dümri 180/22	èçi 20/19	egin 77/24, 151/24, 151/25
dümrü 180/21	eçki 151/9	ègin 77/25, 151/24
dür- 181/8	eçkü 151/8, 210/1	ègir- 210/21
düre 179/11	eçü 20/18	egir- 32/26, 32/28, 78/2,
düret- 124/3	ed 53/30	78/12, 203/20, 210/11,
düri- 179/2	eğ 53/30	224/23
dürt- 181/15	ēđ 53/32	egme 210/28
dürül- 181/21	edgü 33/15, 203/12, 237/19	egri 190/3
düşür- 125/26	edgü 33/15, 76/23, 76/24,	ègri 190/4
düvel 221/18	203/10, 203/13	egtüle- 21/32
düz 126/4	edgülik 77/7	ekçi 151/8, 210/1
düz- 126/13	edgölüg 33/22	ekeçi 190/10
düzed- 126/26	eğgölüg 33/23, 77/5	èkeçi 190/10
düzel- 127/11	eğgölük 33/23, 77/5, 77/7	el (I) 36/29
düzelid- 126/22	èdiş 36/9	el (II) 190/14, 190/16
düzelt- 126/26	edkü 237/19	èl (I) 36/30
düzen- 182/3	eğlen- 77/16	èl (II) 190/16
düzet- 126/22, 126/23	edük 153/6	èlet- 83/7
		elet- 22/9, 83/7

elig 190/14	epsem 76/19	eş (II) 83/29
elik 190/15	er 152/23	êş 34/14
êlt- 22/8, 83/8	êr 152/24	eşi(lik) 34/13
elt- 22/7	êrtegi 220/5	êşid- 34/7, 54/6, 238/16
elüg 190/16	êrtek 220/5	eşid- 34/7, 54/6
emdi 79/4, 79/5, 152/2, 152/3	erteki 220/5	êşit- 34/8,
êmdi 79/6, 152/2	ertele- 80/9, 80/10	eşit- 54/7
emek 79/13	es 216/16	eşt- 54/7
emgek 79/11, 79/13	ês 216/16	et öz 190/29
emgen- 79/19, 79/20	esen 211/3	etez 190/29
emget- 79/26, 79/27	esgürük 190/23	etik 153/7
emie 272/21	esir- 238/11	etiz 190/29
emti 79/6, 152/2	esirge- 33/32	etük 153/5, 153/7
endir- 152/10	esirke- 33/33	ev 139/27, 139/29, 139/31, 207/20, 207/21
êndür- 152/8	esid- 34/7, 54/6	êv 207/22
endür- 152/10	esiz 37/17	ev- 80/25
ene 230/14	êsiz 37/17	evin 21/3, 21/4
enek 238/4	esizge- 33/31	êvir- 203/31
engir- 32/27	esne- 80/15, 80/16, 152/30	evril- 21/10, 34/23
eñ- 151/19	êsne- 80/15, 152/31	evrül- 21/11, 81/1, 81/8, 204/23, 204/27
eñ 80/3, 80/4, 238/4	esri- 238/10	êvrül- 204/27
êñdür- 152/8	esrü 190/24	êvür- 203/31
eñeg 238/3	esrü- 238/10	evür- 32/28, 78/17, 78/22, 203/25, 203/30, 210/16
eñek 152/17, 152/18, 238/3	esrük 190/23, 190/24	ew 139/26, 139/28, 207/19,
eñgire- 292/8	essiz 37/18	
eñre- 168/24, 292/7	eş (I) 34/13	

207/22	eyü 76/26, 203/12	gir- 94/17
èw 139/27, 139/29, 207/19, ez- 63/23		git- 92/3
207/22	ezgü 203/13	givir- 160/18
ew- 80/21, 80/24	ezir- 238/11	goy- 242/30
èw- 80/23, 80/24	G	gögüs 212/17
ewin 21/4	gaç- 239/18	gönçük 193/18
ewir- 32/25, 33/4, 78/10,	gara 240/23	gönder- 162/18
224/23	geç- 205/11	göndür- 162/17
ewlen- 77/16	geç- 157/7, 205/5	gönül- 162/26
èwlen- 77/17	gêç- 205/28	gönül- 162/24, 162/25
ewril- 21/11, 81/1	geçür- 157/22	gönüldaş 163/9
ewrül- 34/24, 81/2, 81/6,	gedük 191/29	gönüldeş 163/10
204/22	gel- 89/5	göriş- 163/28
èwrül- 81/7, 204/23	gene 260/12	görklü 163/20
ewün 21/4	gêj 160/27	götür- 164/5
ewür- 32/29, 78/3, 78/14,	gej 90/13, 160/28	göy- 100/21
203/21, 203/30, 210/12	gerek 158/28	göyin- 164/26
èwür- 78/16, 203/24, 210/15	gerü 90/30	göyne- 164/28
eygü 76/26, 203/11	getir- 89/28	göyni 164/16
eygülük 77/8	getür- 158/11	göynil- 164/27
eyid- 63/13	giç- 205/10, 205/11, 205/28	göynük 164/15
eyin 151/26	giçi (I) 220/15	göynüklü 165/9
eyit- 63/14	giçi (II) 210/2	göyün- 164/27
eylen- 208/24	gider- 94/22, 161/17	gözle- 165/13
eyri 190/4	gin 160/27	guy- 243/4
eyrik 143/18	gine 260/13	güc 166/24
eyt- 63/16		

gücük 220/15	hop- 96/21	ıldırım 186/1
güç 100/3, 166/23	hort- 244/1	ılduz 199/18
gükre- 212/25	hotun 288/21	ılı 275/25
gün 167/18	höl 192/27	ıltıra- 217/30
gür 167/25	hür- 216/24	ıltura- 217/30
güvenç 193/26	hürket- 216/29	ımşag 138/12
güyç 244/23	I	ınağ 211/7
H	ı- 21/20, 35/12	ınak 211/8
haçan 84/15	ı 35/1, 54/14	ınaru 37/5
hahān- 241/16	ı ığaç 35/2, 54/15	ınra- 168/23, 292/7
hāl- 239/23	ıar 229/10	ıngıra- 292/11
halıı 240/15	ıçgın- 191/5	ıjıra- 292/9
hamış 154/19	ıçkın- 191/6	ıjırsı- 292/12
hān 288/12	ıçkır 153/13	ır- 186/10
hara 240/23	ıd- 21/20, 35/10, 35/12, 81/28	ıra- 82/10
hasān- 241/14	ıd- 21/21, 35/10	ırğa- 82/9, 82/10
haşan 84/16	ıd- 21/21, 81/28	ırğag 35/21
hay- 232/29	ıd 217/21	ırğak 35/21
hayda 85/29	ıd- 35/13, 81/29, 81/32	ırmağ 82/14
hayış 156/22	ıdı 36/3	ıs- 21/22, 81/31
hayu 38/20	ıdış 21/28	ısı 153/30
hiçilik 92/28	ığaç 35/1, 54/14	ısığ 83/19, 153/26
hoḥī- 246/7	ıgna- 58/11	ısığ 83/20, 153/27
hoḥu- 246/7	ıl- (I) 205/18	ısırga 211/12, 211/13
hon- 243/11	ıl- (II) 208/9	ısırka 211/12
honnor- 243/23		ısız 37/19

ıssı 153/30	içür- 82/27, 82/28	igme 210/28
ıssığ 83/20, 153/28	id 217/22	igren- 136/16
ıssık 153/30	id- 82/2	igri 190/5
ıssız 37/19	idgü 76/26, 203/12	igü 76/27, 203/12
ışı- 185/2	idgülük 77/8	ihit- 238/18
ıt- 35/11	idi 36/1	ikin 77/25, 151/25
ıtı 137/10	idis 21/27, 36/7	ikit- 20/28
ıvık 82/20	idiş 21/27, 36/7, 36/8	iklig 153/20
ıvıl 232/23	idiş 36/8	ikşi 151/10
ıvuk 82/20	ig- 151/19	iktüle- 21/32
ıwık 82/18, 82/19	igdüle- 21/31	il- 205/16, 205/17
ıwuk 82/21	iger- 210/22	ıl 36/29
ıy- 35/14, 81/30, 82/1	igid- 20/25, 36/22, 36/23,	il (I) 36/28
ız- 21/22, 81/31	239/4	il (II) 190/15
İ	igid- 20/27	ilet- 22/9, 83/6, 83/10
ib 137/2, 277/21	igid 36/17	ilgerü 37/4
ibsem 76/18	igilme 192/26	ilig 190/15
iç 238/27	igin 77/25, 151/24, 151/27	ilt- 22/7, 22/8, 83/9, 83/11
içger- 35/28, 35/29	igir- 78/13, 203/21, 210/12,	ilte- 83/11
içi 20/19	210/23	ilüg 190/16
içir- 82/28	igit- 20/27, 36/22, 239/4	imdi 79/5, 79/6, 152/2, 152/4
içke 218/11	igit (I) 36/18	imgek 79/14
içker- 35/30	igit (II) 276/11	imgen- 79/22
içki 151/10, 210/2	iglen- 83/2	imget- 79/29
içkur 153/12	iglig 153/19	imie 272/21
içkü 151/10, 210/3	iglü 153/21	inağ 211/8

ince 218/11	isde- 154/8	itük 153/7
incge 218/10	isen 211/3	iv 139/29, 139/31, 207/20, 207/23
inçe 186/19, 226/12	isi 83/18, 153/26, 153/29	iv- 80/26
inçke 186/19, 218/10, 226/13	isig 83/17, 153/25, 153/28	ivin 21/3
indi 152/4	isirge- 33/31	ivir- 204/1
indir- 152/11	isirke- 33/32	ivlen- 77/17
indür- 152/9, 152/11	isit- 238/16	ivrül- 81/9, 204/25, 204/29
inerü 37/4	isiz 37/15	ivür- 78/18, 203/25, 204/2, 210/16
iñ 80/4	isne- 70/17	iw 139/30, 207/21
iñek 152/18, 238/4	isrü- 238/10	iw- 80/23, 80/25
iñire- 213/19	issi 153/29	iy- (I) 82/2
iñle- 168/21, 194/23, 213/13	issig 83/18, 153/25, 153/28	iy- (II) 270/9
iñre- 168/21, 194/3, 213/13, 213/18	issiz 37/16	iyid- 63/14
ip 137/1, 137/2, 277/21	issü 83/19, 153/26	iyin 151/28
ir 152/25	iste- 154/6, 154/8	iyiş 36/9
ir- 52/5	ister- 154/7	iz 217/22
irde- 154/9	iş (I) 34/15	izde- 154/7, 154/9
iren- 136/16	iş (II) 83/29, 239/12	izle- 154/10
irteki 220/6	işi 34/14	K
irtele- 70/11	işir- 82/28	kaak 255/21
īs 239/12	işit- 54/7	ķab- 86/4
is (I) 34/16	işke 151/10	ķabı 140/11
is (II) 216/15	işki 151/10	ķabılan 154/25
is (III) 217/22	īt- 239/5	ķabırķak 141/18, 141/19
is (IV) 238/27	iti 137/11	ķabla- 86/12
	itti 137/11	

kablan 154/24	kalın 22/15, 22/16, 240/15	kardaş 86/21, 86/24
kabsa- 86/11	kalın 22/17	kardaşlık 84/25
kabu 140/11	kamış 154/18	karı- 241/6
kabuk 211/22	kan 288/12	karındaş 86/17, 86/20, 86/23
kaburçak 141/18	kanda 86/27	karındaş 86/18
kabuzag 211/22	kanı 38/20	karındaşlık 84/26
kaç- 84/4, 84/6, 239/18	kanu 38/20	karıntaş 86/20
kaçan 84/12, 84/14	kanyu 38/18	karış- 155/11
kaçanı 84/13	kap- 86/2, 86/3	karma- 156/9
kadaş 86/18, 86/21	kapağ 155/5	karmala- 156/11, 156/13
kadaş 86/19, 86/22	kapı 140/11	karva- 156/12
kadaşlıg 84/23	kapıg 140/9, 155/3, 155/5	kaş- 84/7
kadaşlık 84/22, 84/23	kapla- 86/9, 86/12	kaşan 84/15
kadaşlık 84/23, 84/24	kaplan 154/23	katar- 37/27
kadgur- 85/1, 85/3	kaplan 154/23	katgı 87/4
kadşur- 85/2	kapsa- 86/8, 86/11	katı 87/4, 87/8
kaflan 154/24	kapu 140/10, 155/5	katıg 87/2, 87/5
kağı- 86/21	kapuğ 140/9, 155/2, 155/4	katık 87/7
kağır- 191/20	kapuk 140/9, 155/4	kattu 87/8
kağuş- 38/1	kapuzag 211/23	katun 288/21
kağ- 86/21	kara 240/22	kav 155/23
kağı 191/14	karandaş 86/23	kav- 162/9
kağı- 86/19, 86/20	karcaş- 155/11	kavak 155/24
kağıg 191/13	karçağa 191/25	kavış- 38/2
kağır- 191/18	karçıga 191/24	kavuk 54/20
kal- 239/23	karçıgay 191/24	kavuş 155/25, 155/26

ķavuş- 38/2	ķayt- 87/18, 87/21	kèdin 93/17
ķaw 155/23	ķayt- 87/21	kedük 191/29
ķaw- 162/8	ķaytar- 37/28	keçür- 157/27
ķawak 155/25	ķayu 38/18, 38/19	keçüz- 157/28
ķawış- 38/1	ķayur- 85/5	kel- 88/28, 88/30
ķawra- 156/9	ķazğan- 241/14	kèl- 89/3
ķawuk 54/21	ķazguk 1431	keldür- 89/17, 89/21, 158/6
ķawurçak 141/19	ķazık 156/29	keldür- 89/18, 158/7
ķawuş- 38/3	ķazjuk 156/27	keleçi 192/3
ķaya 85/28	ķazuk 156/28	keleçü 192/2
ķayaş 87/22	ķazujuk 156/27	keltir- 89/26
ķayaşlıg 84/25	ke 287/10	keltür- 89/18, 89/22, 89/25, 158/7
ķayaşlık 84/24	ke'r- 225/3	kèltür- 158/10
ķayda 85/27, 85/29	keç- 87/25, 87/28, 88/2, 157/3, 205/22, 205/27, 241/29	kemür 98/5
ķayga- 85/6		ken 90/12
ķaygır- 85/4	keç- 88/2, 205/26, 205/27	kene 260/13
ķaygur- 85/2, 85/4	keçi 151/8, 151/11, 210/1	kengeş- 90/20
ķayıd- 87/20	keçig 151/8, 210/1	keniş- 90/21
ķayına- 38/13	keçrüş- 88/19, 157/20	kèj 39/9, 90/10, 160/26
ķayır- 85/6	keçür- 88/13, 88/16, 157/17	kej 39/9, 90/10, 90/12, 160/26
ķayış 156/21, 156/22	kèçür- 88/18, 157/19	keñeş- 90/19
ķayıt- 87/17, 87/19	ked- 92/4	keñür- 23/4
ķayıt- 87/20	keçdür- 157/28	keñüt- 23/3
ķaykalan- 85/7	kedın 22/28, 93/16	kèñüt- 23/4
ķaykır- 85/5	keğın 22/28, 93/16	ker- 225/3
ķayna- 38/13	kèdin 22/27, 93/16	

kerçek 158/21	ketür- 89/20, 89/23, 89/26, kırılış- 155/12	
kerek 158/28	158/9	kīs 242/6
kerek- 38/29	kevek 155/26	kısaş 192/11
kerekle- 39/28	kevür- 160/18	kışgaç 192/9
kerge- 38/27, 38/29	keydür- 157/29	kısığ 160/4
kergekle- 38/27	kèydür- 157/30	kısıl 242/14
kerpik 161/2	kèyin 93/17	kışkaç 192/10
kerşek 158/22	keyür- 157/30	kışkaş 192/11
kertgün- 39/24	kezig 22/21	kısu 160/5
kerti 159/3	kezik 22/22	kısuk 160/4
kèrtü 159/3	kıcıkla 159/11	kışgaç 192/10
kertün- 39/25	kıçıkla- 159/11	kıv 23/28, 41/15
kerü 90/29, 90/30	kıhıl 242/15	kıw 41/15
kes- (I) 91/6, 91/12	kıl- 92/14, 92/15	kıy 159/26
kes- (II) 241/19	kılığ 159/17	kıyığ 159/25
kesil- 91/21, 91/22	kılık 159/15, 159/16	kıyın 159/26
keş- 88/4	kılğ 159/16	kız 242/6
keşi 151/11	kīñit- 23/3	kızıl 242/14
ket- 91/30, 92/3	kıra 159/25	kici 220/14
kèt- 92/2	kırağ 159/22, 159/23	kiç- 88/2, 88/5, 205/26, 205/28
keter- 94/23, 94/27, 161/15, 161/19	kırağ 159/23	kiççilik 92/28
kèter- 94/24, 161/18	kırañ 159/24	kiçevgine 93/8
ketir- (I) 89/26	kırğ 159/22	kiçi (I) 92/23, 220/14
ketir- (II) 94/26	kırış 155/12	kiçi (II) 151/9, 210/2
kètür- 89/24	kırıy- 241/6	kiçig 92/20, 92/22

kiçiglik 92/27	kimsene 94/8	kirtün- 39/23
kiçik 92/21, 92/22	king 39/8	kirü 90/30, 90/31
kiçilik 92/28	kingürt- 23/2, 39/15	kis- 91/16
kiçkine 93/7	kinkeş- 90/21	kisil- 91/25
kiçük 92/21	kiñ 39/8, 90/11, 90/13, kişine- 161/10	
kiçür- 88/19, 157/20	160/25	kişne- 161/9
kid- 92/4	kiñür- 23/2	kit- 91/30, 92/2, 92/5
kiçdür- 157/31	kiñüt- 39/15	kiter- 94/21, 94/25, 161/14, 161/15
kider- 94/26	kir- 94/16, 94/17	
kidin 22/27, 22/28, 93/14	kirbik 161/2	kitür- (I) 89/25, 89/27
kiğin 93/14, 93/17	kirbük 161/1	kitür- (II) 94/22, 161/17
kiçir- 157/32	kirçek 158/22	kivgür- 93/29, 160/14
kigür- 93/25, 93/26, 160/12	kirfik 161/2	kivür- 93/30, 160/15, 160/17
kikser- 242/21	kirgür- 93/27, 160/13	kiwgür- 93/30, 160/15
kikşür- 242/20	kirgüt- 93/28, 160/13	kiwür- 93/31, 160/16
kıl- 89/4	kirgüz- 93/29, 160/14	kiydür- 157/31
kileçi 192/3	kiri 90/31	kiyin 93/18
kiltir- 89/28	kırı 245/12	kiyiz 161/24
kiltür- 89/24, 89/27	kirpik 161/1	kiyür- (I) 157/32
kim erse 94/7, 94/9	kirpük 161/1	kiyür- (II) 160/17
kim irse 94/7, 94/8	kirşek 158/22	kiz 161/25
kimersene 94/9	kirtgün- 39/21, 39/24	ko- 95/11, 95/13
kimese 94/10	kirtgür- 39/21	kob- 96/21
kimesne 94/9	kirti 159/4	kobar- 97/6
kimirse 94/10	kirtin- 39/23	köd- 39/29
kimse 94/8, 94/10	kirtü 159/3	koç- 39/30, 95/2, 95/7

kod- 39/29, 95/6, 242/30	kopgar- 96/29	kögsük 212/18
kodı 23/16, 40/8, 95/21, 192/19	kopgur- 96/28	kögüs 212/15, 212/17
	koplan 154/25	kögüz 212/15
kodı 40/8, 95/21, 95/24, 192/19	kopur- 96/28	köhüt- 244/11
	kork- 244/1	kök 289/1
koğu 40/9, 95/22, 95/24	korkıt- 97/12	kökeñ 212/5
kol- 95/12	korkud- 97/13	kökert- 213/1
kolan 140/20	korkut- 97/11, 97/12	kökre- 40/16, 97/26, 97/27, 212/23, 212/24
kon 212/3	kort- 97/13	kökrek 212/16, 212/18
kon- 243/11	koş 206/4	kökür- 97/28
konağ 212/2	koşa 206/5	köküs 212/16, 212/7
konağ 162/2, 212/1, 212/3, 243/18	koşnı 96/2	köküz 212/16
konaş 96/4	kot- 40/1, 95/4	köl 192/25
konok 243/19	kotı 23/16	köl 192/25, 192/26
konş 96/4	kotuk 212/5	kölik 193/2
konşı 96/2, 96/3	kov- 162/8	költür- 99/11, 164/3
konşu 96/2, 96/3	kovuş 155/27	kölük 193/1
kontur- 243/23	kow- 162/7	kömür 98/4
konuğ 212/3	koy- 40/1, 95/5, 95/8, 95/11	kömüs 245/4
konuğ 162/1, 212/1, 212/4, 243/18	koyı 192/21	könçük 193/17
	koyu 95/24	könder- 98/18, 162/16
konuş (I) 96/4	köç- 97/19, 97/21	köndger- 98/13
konuş (II) 212/5	ködir- 99/14	köndgür- 98/9
konşı 96/1, 96/3	kög 41/23	köndür- 98/9, 98/17, 162/15
kop- 96/13, 96/18	kögert- 213/2	köndür- 98/12
kopar- 96/31, 97/4	kögrek 212/18	

könger- 98/15	körükse- 213/7	kuğu 23/18, 95/23
köni 98/29, 98/30	körüse- 41/3	kuğuğ 27/28
könü 99/1	körüş- 163/27	kuğuğ 27/28
könül- 162/23, 162/24	kös 244/6	kul- 92/15
köñkül 98/25	kösüt- 244/10	kulan 140/18, 140/20,
köñül 98/23, 98/24	köş- 97/22	165/19, 193/7
köñüldaş 163/9	köter- 164/4, 99/11, 99/13	kulañ 140/19, 165/21, 193/8
kör- 225/2, 225/3	kötür- 99/5, 99/9, 99/12,	kulgāh 289/9
körgit- 40/23	164/2	kulkağ 289/9
körglög 163/18	köyin- 164/25	kulun 193/9
körgüt- 40/24	köynü- 164/24	kur 166/8
körgüz- 40/25	köynük 164/14, 164/15	kurı 166/7, 166/11
köriş- 163/27	köynükli 165/8	kurığ 166/7
körit- 40/24	köynüklig 165/7	kurtar- 41/8, 165/27, 165/28
körket- 40/22	köynüklü 165/8	kurtğar- 41/7, 41/8, 165/25
körkit- 40/22, 40/23	köynüklög 165/7	kurtkar- 165/25
körkli 163/18, 163/19	köyük 164/14	kurtul- 99/22, 99/24
körklig 163/17	köyüklen- 164/23	kuru 166/11
körklü 163/17, 163/18	köyün- 164/24	kuruğ 166/6, 166/8
körklög 163/17	köyüne- 164/23	kuruk 166/7, 166/10
körküt- 40/25	köz 244/6	kuş 206/5
körökse- 41/1	közed- 244/10	kut 23/26, 23/28, 41/14
körse- 213/6	közen 140/27	kutar- 41/10, 165/27
körügse- 41/1, 41/2, 213/6	közle- 165/13	kutğar- 41/9, 165/26
körükli 163/19	kuğı (I) 23/17, 95/23, 95/25	kutğar- 165/29
körüklü 163/30	kuğı (II) 27/29	kutıl- 99/23, 99/26

ķutır- 165/30	212/25	mağla- 194/4, 292/6
ķutķar- 41/7, 41/9, 165/26, 165/29	kũlgũ 167/10	majaķ 227/6
	kũlkũ 167/11	maņğla- 194/4, 292/6
ķutrar- 41/9	kũltgũ 167/11	maņgra- 168/22, 292/6
ķuttul- 99/25	kũlũk 193/3	maņla- 168/20, 168/22, 194/2, 213/12, 292/5
ķutul- 99/23, 99/25	kũmũş 245/4	maņra- 168/19, 213/14
ķutur- 166/17	kũn 167/17	mejik 291/18
ķutur 193/13	kũncũk 193/17	meņgũ 245/17
ķutuz- 166/18	kũnķũk 193/18	meņi 245/17
ķutuz 193/13	kũõĥ 289/2	meņre- 213/15
kuvan- 168/5	kũr 167/24	meņũ 245/17
ķuw 23/29	*kũri 245/12	mey 69/6
kuwan- 168/4	kũs 244/21	meyin 69/4, 69/5
ķuyı 95/25	kũşli 100/11	meyni 69/5
ķuyu 95/25	kũven- 168/3	mĩn 245/25
ķuyuğ 27/29	kũvenķ 24/5, 193/25, 193/26	mindũr- 168/14
kũ 41/21, 41/22	kũwen- 168/1, 168/2	mini 69/4
kũ 41/22	kũwenķ 24/5, 193/25	miņi 245/18
kũķ 100/1, 100/2, 166/22, 244/21	kũy- 100/18, 100/21, 167/3	miyin 69/6
	kũyũn- 164/23	miyni 69/6
kũķli 100/10	kũyũz 161/26	moncuķ 141/2
kũķlũ 100/9, 100/10	kũzen 140/25, 140/26	monķuķ 141/1, 141/2
kũķlũğ 100/7	kũr- 225/4	mõņkũ 245/18
kũķd- 167/1	L	mõņre- 213/15
kũķd- 100/18, 167/1, 167/2	lengeķ 185/26	mun 194/10, 194/11
kũğ 41/23	M	
kũkre- 40/17, 97/27, 212/24,		

mūn 245/25	nişe 206/11, 206/13	onon 230/19
munğra- 168/22, 292/5	nite 206/20	oŋ 213/31
muŋ 194/10, 194/11	niteg 206/19, 206/22	oŋalt- 102/1, 102/2
muŋra- 213/16	nitegü 206/19	oŋat- 102/2
muŋurga- 213/17	nitek 206/22	ooz 229/22
mündür- 168/13	O	opa 214/15
müŋre- 168/19, 168/20, obrağ 206/29		opā 214/15
194/2, 213/12	oğış 54/26	oprak 169/16, 206/28
N	oğl 245/29	orduk 231/27
nē teg 42/9	oğlak (I) 101/1, 101/2	ortak 42/15
nēteg 42/9	oğlak (II) 101/16	ortuk 42/15
nece 41/31	oğlan 101/15, 101/16	oruk 169/21
nēçe 41/29	oğşa- 169/6	orunduk 219/15
neçe 41/30, 206/9, 206/11	oğul 101/24, 101/25, 245/29	osal 29/4, 183/6
nēçe 41/31, 206/10, 206/12	oğulak 101/3	osaŋ 29/5, 183/7
nençe 41/29	oğulan 101/17	oşa- 169/9
nēşe 206/12	oğuş 54/25, 54/26, 254/26	oşka- 169/8
neşe 41/32	ohrağ 206/29	ovlak 101/4
nēteg 206/19, 206/21	ohşa- 169/6, 169/7	ovlan 101/18
neteg 42/8, 42/9, 206/18, 206/20	oka- 292/28	ovşa- 169/8
neteglik 100/27, 100/28	okı- 246/7, 292/28	ovul 101/25
nēteglik 100/28	okşa- 169/7	oyna- 102/5
nētek 206/21	okus 54/25	oynaş- 102/13
netek 42/10	ol 101/25	ozuk 169/22
nētük 206/21	olan 101/18	Ö
niçe 206/10, 206/12	onno 231/4	ö- 246/15

öbke 214/14	ölçek 104/1	öte- 105/1, 105/2
öçki 210/3	ölçi 104/3	ötgüz- 214/7
öçkü 210/3	ölçük 104/2	ötke- 214/6
öde- 105/3	ölş- 103/21	ötkez- 214/7
ödgü 203/13	ölşek 104/2	ötkür- 214/5
ödür- 42/21, 102/19, 102/22	ölşi- 103/21	ötük 153/5
ödür- 102/19, 102/22	ölşük 104/2	ötüö 237/20
öfke 214/13, 214/14	ölü 289/17	öv 139/31
ög (I) 169/29	ölüş 104/3	övren- 103/3
ög (II) 213/30	ölüg 289/17	övür- 224/24
ög- 42/29	ölüş- 103/22	öw 139/27, 139/30, 207/21
öğred- 103/13	ön 104/14	öwke 214/13
öğren- 103/1, 103/2	öndin 170/4	öwrül- 81/9, 204/24
öğret- 103/12	öñ (I) 169/29, 216/13	öwür- 78/18, 203/26, 192/14
öğür- 204/2	öñ (II) 104/13, 213/29	öy 139/30, 139/31, 207/21, 207/23
ök 169/30	öñdin 170/3	öyke 214/14
ök- 42/30	öpke 214/13	öykin 214/15
ökçe 194/17, 194/18	ören- 103/4	öyür- 204/2
ökinç 141/24	öret- 103/13	öz (I) 216/15
ökşe 194/18	örki 55/1	öz (II) 246/21
ökşem 194/19	örkü 55/1	özek 55/6
ökünç 141/24	ört- 104/18, 104/22, 104/24	özgü 203/13
ölç- 103/19, 103/20	örüng 43/3	özük 55/6
ölç 104/3	örünj 43/4	P
ölçe- 103/20	örüt- 104/24, 104/25	pallı 227/13
ölçe 104/3	ösruk 190/24	

pekit- 209/4	sākın- 44/2	sarığ 293/1
piş- 69/16	sakın- 44/2, 44/3, 105/18,	sarsa- 214/22
piş- 69/17	105/21	sās 265/26
pişir- 146/26	sākınç 105/25	sataş- 171/5, 171/8
pus- 72/4	sakınç 105/25, 105/27	satğaş- 171/5, 171/6
puş 233/3	sakış 106/1, 106/2	sathaş- 171/8
pürçek 194/24	sakin- 44/4	satığ 106/15
pürşe 149/2	saklan- 106/9	satov 106/16
pürşek 194/25	salğıncağ 220/23	satu 106/16
pürşük 194/25	salın- 170/9, 170/10	satuğ 106/15
S	salıncağ 220/22, 220/23	satuh 106/15
sa 105/10	salınçağ 220/22	satuk 106/16
sab 43/11	salincek 220/24	sav (I) 43/11, 43/16
sabçı 43/24	salkincek 220/25	sav (II) 105/10
saç- 246/29	salmincek 220/24	savar- 107/15
saçağ 247/6	sana- 207/7, 207/8	savaş- 106/24
saçrat- 247/11	sanç- 170/18, 170/20, 247/17	savçı 43/24
safukluk 106/30	sançıç 170/28	savuk 173/9
sağ 105/9	sançış 170/29	savukluk 106/29, 106/30
sağış 106/3	saniç- 170/22	savul- 107/8
sağın- 105/17, 105/20	sanş- 170/22	savur- 107/14
sağınç 105/27	sanşış 170/29	saw 43/12
sağış 106/2	sarar- 214/21	sāw 43/14
sağın- 105/20	sarça 109/12	sawaş- 106/24
sağlan- 106/11	sargar- 214/20, 214/21	sāwçı 43/25
sağan- 44/4	sarığ- 214/20	sawçı 43/26

sawıl- 107/6	sevgüli 171/31	sewük 24/11
sawuk 173/7, 173/9	sevgülü 171/30	sewüklük 24/20, 171/27
sawul- 107/5, 107/7	sevgülüg 24/18	sewün- 44/18, 107/25
sawur- 107/13	sevig 24/10	sewünç 108/8, 108/10
saya- 207/9	seviglig 24/18	seyrel- 171/14
sayga- 207/9	sevin- 44/17, 107/26, 107/28	sezig 173/1
seb- 44/9	sevinç 108/9	sèzig 45/4, 172/31, 173/1
sebin- 44/17	sevkü 107/21, 195/6, 215/17	sezik 173/2
sedre- 171/13	sevla- 110/10	sèzik 45/2, 45/3, 172/30
segir- 171/21	sevleş- 110/23	sıçra- 108/18
segri- 195/2	sevü 107/22	sıçrat- 247/11
sekir- 171/20	sevüg 24/10	sığan 236/20
sekre- 171/19, 195/1	sevüglü 171/30	sıgın- 108/26, 108/28, 108/29
sekri- 171/19, 171/20, 195/1	sevüglük 171/28	sıgıt 24/29
selencek 220/25	sèvük 215/18	sıgun- 108/28
selin- 170/12	sevün- 107/27, 107/28	sıh- 109/7
selkencek 220/26	sevünç 108/10	sıhıt 24/30
sep- 214/27	sew- 44/10	sık- 109/5, 109/6
sèp- 214/28	sewgi 24//12	sıkın- 108/29
serī 287/29	sewin- 44/17, 107/26	sılgı 275/18
serp- 214/28	sewinç 108/9, 108/10	sılığ 172/22, 172/23
sèsgen- 215/10	sewüg 24/11, 107/21, 215/17	sımar 295/17
sesken- 215/9	sewüglig 24/20	sınğan 172/9
sev- 44/9	sewüglüg 24/19, 171/26, 171/227	sıngun 172/9
sevgü 195/6	sewüglük 24/19, 171/26, 171/28	sınık 172/15
sèvgü 215/18		

sınuḥ 172/16	sirp- 215/1	sökü 55/11
sınuḥ 172/14, 172/15	sisgen- 215/10	sökül 173/19
sīḡes 277/4	sisken- 215/9, 215/11	söle- 110/10
sıp- 214/29	sivgü 215/18	sölen- 173/27
sıpa- 214/29	sivük 215/19	söleş- 110/22
sırça 109/11, 109/12	sivün- 107/27	sön- 107/30
sırit- 281/22	siyük 215/19	sövin- 107/29
sırşa 109/13	sizig 45/3, 172/30, 172/32	sövün- 107/29
sışra- 108/18	sizik 45/2, 172/30, 172/32	söwüglüg 171/29
sıyın- 108/30	soğ 109/30	söwüglük 171/29
sızğur- 109/21, 109/23	soğal- 111/4	söwün- 107/27
sızur- 109/24	soğık 173/7	söwünç 108/11
sie- 270/10	soğuk 173/7	söy- 107/30
sikir-171/21	soğul- 45/17, 111/1	söyle- 110/8, 110/9
sili 172/24	sokşur- 173/14	söylen- 173/26
silig 172/21, 172/22	sokuştur- 173/14	söyleş- 110/22
silik 172/23	son 25/3, 109/29	söyün- 107/29
silikçek 220/22	song 25/3, 45/9	sözle- 110/4, 110/6, 110/9
singir- 44/25	soñ 45/9, 109/28, 109/29	sözlen- 173/25
síniges 277/6	sovuk 173/8	sözleş- 110/20, 110/21
siníniges 277/6	sovukluk 106/29, 107/1	suğal- 111/3
siñdür- 44/28	sovur- 107/15	suğul- 45/16, 111/1, 111/3
siñir- 44/25, 44/26	sowuk 173/8	suoh 279/12
siñür- 44/27	sowukluk 106/30	suol 280/10
sip- 215/1	söke 55/11	sürt 283/5
sir 290/28	sökel 173/19	surus 282/27

süt 283/5	şek- 149/26, 224/6	tağ (II) 290/8
sut 283/21	şeş- 174/8, 174/9	tağar 111/10
suuk 295/5	şêş- 174/9	tağarçık 111/10
suvsuş 55/16	şeşil- 195/11, 195/12	tağarçuk 111/11, 111/12
suvuk 295/5	şevir- 78/24	tağıt- 174/15
suwsuş 55/16	şık- (I) 73/18	tağsırçık 111/12
süçig 45/23	şık- (II) 74/28	tağağ 46/3
süçüg 45/23	şıkar- 75/10	tağağun 46/4
sügün- 227/28	şırşa 109/13	tağı 25/7, 25/8
sünük 289/25	şıyam 73/7	tağığ 46/2
sür- 247/30	şibin 75/19	tağıt- 174/15
sūr- 284/24	şış- 174/10	tağuk 46/4
sürt- 174/2, 174/3	şışil- 195/12	tağuku 46/5
sürtü- 174/4	şokmar 75/27	tala- 195/16
sürüt- 174/3, 174/4	şolay 215/27	talğa- 195/17
sūs 294/26	şök- 76/8	tam 111/18, 111/19
süt- 277/27	şörek 150/29	tamağ 174/21
süter- 278/12	şövür- 78/24	tamağ 111/25, 174/21
süvri 45/28	şöyle 215/27, 215/28	tağak 111/26
süwri 45/28	şulğa- 76/13	tamav 111/26
Ş	şumuk 75/26	tamdu 112/3
şağır- 149/17	şüprek 150/18	tamduk 112/2, 112/3
şak- 73/17	T	tamdur- 25/15
şanak 73/27	tabu 113/4	tamdur- 25/16
şap- 74/11	tafar 114/28	tamğa 248/11
şaşra- 108/19	tağ (I) 248/11	tamğa 248/11

tamtur- 25/14, 25/15	tar- 113/16, 113/18	tayağ 115/7, 115/8
tanı- 225/9	tarıl- 113/24, 113/26	tayan- 115/17
tansık 112/20	tarın- 28/24	ṭayan- 115/18
tansuğ 216/8	tarlık 114/1, 114/2	tayanç 115/9
tansuḥ 112/15, 112/20, 174/26, 216/4, 221/3	tart- 114/7, 114/10	tayğak 115/23
tansuk 112/15, 112/19, 174/26, 216/4, 216/7, 221/3	tarun- 28/25	tayığ 115/23
taṇ 112/8, 112/9	tās 290/16	taykak 115/24
taṇara 250/8	taş 290/16	tè- 248/19
taṇma 248/12	taşık- 25/22, 46/13	teb- 118/5
taṇsık 112/19	tatıḡlı 114/19	tebe 123/21, 252/26
taṇsuğ 221/6	tatlı 114/18, 114/19	tebren- 118/18, 118/20
taṇsuḥ 112/20, 221/6	taṭlı 114/20	tebret- 46/30, 119/1, 119/4
taṇsuk 112/16, 112/18, 174/27, 216/5, 216/7, 221/4	tatlıḡ 114/18	teg- 116/1, 116/6, 175/3, 249/2
tap- 112/27	tatlu 114/20	tèg- 175/8
tapag 55/21	tavar 25/27, 25/28, 114/26, 114/28	tègi 177/16
tapı 55/23, 113/4	tavış 55/29	tegi 177/17
tapıcı 195/20	tavra- 28/29	tegin 177/18
tapıḡ 55/21	tavran- 46/24	teğine 177/19
tapu 113/3	tavuş 55/29	tegir- 177/16
tapuğ 55/22, 113/2, 113/3	tawar 25/28, 114/26	tegiştür- 117/1, 142/1
tapuğcı 195/20	tawış 55/30	tegme 116/15, 116/16, 175/16, 175/17
tapuk 113/3	tawra- 28/29	tègme 116/17, 175/16
tār 113/10	tawran- 46/24	tegre 116/23, 249/25
tar 113/10, 113/11	tawuş 55/30	tegşür- 116/30, 117/1, 142/1
	tayağ 115/9	tegür- 117/10, 117/17,

175/23, 249/30	tetik 119/10, 119/11	tier- 249/30
têgür- 117/19, 175/24	têtik 119/11	tiere 249/25
tek- 116/8	tev 26/4	tig- 175/8
tekir- 117/20, 175/25	tew 26/4	tigi 177/16, 177/17
tekiştir- 117/1, 142/1	teyme 175/18	tigin 177/16, 177/18
telik 176/3	teytik 119/10	tigme 116/17, 175/17, 175/18
telük 176/3	tezigin- 119/17, 119/21, 176/22, 176/24	tigre 116/24
têlük 176/3	tezgün- 176/24	tigür- 117/17, 117/21, 175/26
ten 177/2	tezken- 176/26	tik- 120/20, 120/22
teñ 117/28, 117/29	tıa 290/9	tikil- 120/30, 120/31
teñre 116/24	tıkıl- 195/28, 195/29	time 175/19
teñri 250/7	tın- 120/2, 120/4, 120/8	tiñ 117/30
tep- 118/2, 118/3, 118/5	tın- 120/9	tiñ- 120/7
tepe 47/29, 123/19, 123/20	tîn 119/27	tip- 118/4, 118/6
tepin- 176/11	tın 119/27, 177/1, 177/2	tip 180/30
tepred- 119/2	tınan- 120/6	tipren- 118/18, 118/21
tepren- 118/15, 118/16, 118/19	tınandur- 177/8	tipret- 119/1, 119/4
tepret- 46/30, 118/30, 119/2	tındur- 177/6	tipün- 176/11
tepün- 176/10	tındur- 177/6, 177/7	tir- 47/5
ter 176/16, 176/17	tıñ- 120/6	tiregü 47/13
têr- 47/6, 250/20	tıñdur- 177/9	tiregük 47/13
ter- 47/8	tîr- 47/6	tirek 47/14, 177/27, 177/28
teriy- 250/20	tışık- 25/23	tirgük 47/14, 177/27
tetig 119/9	tıwar 25/30, 114/27	tirgür- 251/3
têtig 119/10	tib 180/30	tirier- 251/4

tiriglik 121/3, 121/5	178/17	töpä 252/22
tiriklik 121/6	toķu- 122/5, 178/7, 178/10	töpö 47/29, 252/22
tiril- 121/19	toķu- 178/11	töpü 47/29,
tirilik 121/7, 121/8	toķul- 47/21	törçi- 48/2
tirlik 121/8	toķun- 47/22, 122/13, 179/7, 179/8	töre 179/1
tiş- 225/15	122/14, 178/16, 178/18	töre- 179/1
tit- 178/1	tola- 221/12	töret- 123/29, 124/2
titig 119/12	tolan- 26/12, 122/21, 122/23	töri- 48/3
titik 119/12	tolğa- 221/11	törit- 124/1
titre- 121/25, 121/26	tolğan- 26/9, 26/10, 122/20, 122/22	törö- 253/1
tīy- 249/15	tolğaş- 122/29, 122/30	törö- 253/1
tīy- 249/3	tolķa- 221/12	törü 179/7
tiz- 126/11, 126/12	tolķan- 26/10	törü- 48/3
tizgin- 119/22, 176/23, 176/25	tomduķ 112/4	törüö- 253/1
tizgün- 176/25	topul- 251/27	törüt- 123/27, 123/30
tizil- 56/8, 127/8, 181/28, 181/31	tor- 252/3	töş 179/22, 179/223
tobul- 251/27	tot- 251/19	töşen- 124/12, 124/13
tod- 251/19	towar 114/27	tumçuk- 196/15
toĝu-178/11	toy 196/3, 196/4	tumsuk- 196/15
toķ- 252/7	töbö 252/22	tunçuk- 196/14
toķın- 178/17	tök- 123/5, 123/6, 252/7	tuor- 252/3
toķı- 122/1, 122/4, 178/6, 178/9	töl 221/17	tur- 124/17, 124/19
toķıl- 47/21	tölek 123/11, 123/12, 178/26	tura 179/10
toķın- 47/19, 122/13, 178/16,	tölük 176/4	turaĝ 28/8
	tön- 196/9	turdur- 124/31
	töpe 123/19, 123/20	turgur- 124/28, 124/30,

179/30, 180/1	tüp 180/28, 180/29	uçğun- 191/6
turguz- 124/30, 179/32, tür 179/10		uçın- 191/7
180/1	tür- 181/7	uçkun- 191/7
turuğ 28/6	türçi- 48/4	uçra- 182/14
turuğ- 180/12, 180/13	türe 179/9	ud- 48/15
tüş 196/28	türe- 179/1	ud- 48/16
tuş 196/28, 196/30	türt- 181/13, 181/14	uğuş 54/26, 254/26
tut- 125/5, 125/9	türül- 181/20	ujak 26/16
tutğun 196/28	türüt- 123/30, 124/2	ulah 101/5
tutığ 196/30	tüs- 253/15	ulığ 127/26
tutkın 196/30	tüser- 254/6	ullu 127/28
tutuğ 196/28, 196/29	tüş- 225/15, 253/15	ulu 127/26, 127/28
tutul- 197/10, 197/11	tüşür- 125/23 125/25, 254/6	ulü 255/2
tutun- 197/18, 197/21	tüşüt- 125/24	uluğ 127/18, 127/22, 127/27,
tuvar 114/29	tüz 126/1, 126/2	255/2
tuwra- 28/30	tüz- 126/9, 126/11	uluğla- 128/5, 128/7
tuzluk 197/28	tüzel- 127/7, 127/9, 181/30	uluğluğ 128/12, 128/13
tüb 180/29	tüzen- 127/10	uluğluk 128/11, 128/13
tügel 125/19	tüzer- 56/7, 181/28	uluk 127/22, 127/25
tüher- 254/13	tüzet- 126/19, 126/20	ulula- 128/28
tükel 125/17, 125/18	tüznet- 126/21	ululuk 128/14
tülek 178/27	tüzül- 56/5, 127/6, 181/26,	ululuğ 128/15
tümrü 180/20	181/29	ululuk 128/14
tümrük 180/20	tüzüt- 126/22	uman- 182/21
tünlük 48/10	täni- 225/10	umanç 182/29
tünlük 48/10	U	umın- 182/20

umınç 182/28, 182/29	uyağ- 26/23	ür- (I) 216/23, 216/24
umınçı 182/30	uyak- 26/22	ür- (II) 102/24
umun- 182/19, 182/20	uyat- 26/22, 26/23	üren- 103/4
umunç 182/28, 182/30	uyat 48/23	üret- 103/14
unıd- 128/21	uyşahçı 198/3	ürgi 55/1
unit- 128/20	uz 216/13, 216/14	ürküt- 216/28, 216/29
unud- 128/21	uzın 183/15	ürüng 43/5
unut- 128/20, 128/22	uzun 183/14	ürüt- 104/25
uñuoh 289/25	Ü	üt 26/28
uol 245/30	üçe 199/25	üt 26/29
ür- 128/26	üçki 210/4	ütüö 237/25
ur- 128/26, 128/30	üd 26/28	üw 139/28
uru 60/29	üdür- 42/21, 102/20, 102/23	üy 207/23
uruk 169/23	ügür- 204/3	üyür- 102/23
urunduk 219/15	üjük 26/16	V
us 216/13, 216/14	ülü 129/8	var- 65/24
üs 254/27	ülüş 129/7	vayna- 102/7
usal 29/4, 183/6, 183/7	ümen- 182/21	vaynaş- 102/13
usan 183/8	ümenç 182/31	ver- 68/12, 68/13
usañ 183/9	üminç 182/31	vir- 68/14
uşahçı 198/3	ünde- 48/31	vur- 129/2
uşakçı 198/2	ünle- 49/2	Y
uşra- 182/15	ünle- 48/30	ya 267/22
uvut 48/23	üös 246/21	yaa 267/22
uwut 48/23	üöy- 246/15	yaah 184/1, 260/21
uy- 48/17	ür- 247/31	yaak 183/31, 260/20

yab- 132/16	yağmur 256/28	yalay- 221/30
yabağı 132/21	yağı- 50/2, 129/27, 129/29	yalbar- 50/10, 50/11
yabış- 133/25, 255/10	yağuk 130/7	yalçı 258/20
yabıştır- 133/12	yağ- 130/19	yalda- 59/11
yabız 49/8	yağa 130/29	yaldıra- 217/29
yablağ 49/19, 49/20	yağşı 257/4	yaldırım 185/31
yabov 132/31, 293/8	yağşıla- 198/8, 257/10	yaldız 282/10
yabrağ 255/19	yağşılık 257/16	yalduz 282/10
yabuk 132/31, 293/8	yak- 130/18, 130/19	yalğan 258/25
yabuldrak 255/19	yaka 130/24, 130/26, 130/28, 257/23	yalgız 259/11
yabulduruk 255/20	yakın 258/3	yalguz 131/7, 259/9
yabüldürek 255/20	yakşı 257/4	yalıgız 259/11
yacan- 198/25	yakşıla- 198/9, 257/10	yalıkız 259/11
yaçan- 198/24	yal 225/21	yalın 259/1
yaçın- 198/24	yāl 225/21	yalıngız 259/10
yağağ 255/29	yala- 221/29	yalıñ 259/1
yadıl- 49/25	yala 258/8	yalıñuz 131/10
yadııl- 49/26, 129/11, 129/14, 183/20	yalak 258/14	yalnız 131/10
yafaş 56/15	yalan (I) 258/25	yalñus 131/6
yafuz 49/12	yalan (II) 259/3	yalñuz 131/5, 259/8
yağ- 256/9	yalanş 259/2	yaluğuz 259/8
yağa 257/24	yalanğ 259/2	yaluñuz 259/8
yağııl- 261/4	yalanaç 259/1	yalvar- 50/10
yağlık 256/18	yalavaç 217/4	yalwar- 50/11
yağlış- 261/6	yalawaç 217/4	yama 259/16
		yama- 259/24

yamala- 259/24, 293/16	yañıluk 198/13, 217/12	yapşundur- 133/8, 184/14
yaman 225/24, 259/30	yañış 217/14	yapşur- 51/4, 133/8, 184/12, 184/13
yamav 259/16	yañla- 132/3	yapuğ 132/30
yamğır 256/28	yañlık 217/13	yapuk 132/30
yamğur 256/28	yañlış 217/13	yapuş- 50/21, 133/20, 133/23, 255/11
yamov 259/16	yañlış- 261/5	yapuştur- 133/10, 133/11, 184/15
yān 131/17	yañluk 198/13, 217/12	yar- 261/20
yan 131/17, 131/18, 226/1, 226/5	yañluz 131/6, 131/9	yara- 261/26
yān 226/2	yañul- 132/2	yarad- 263/1
yan- 260/6	yap- 132/13, 132/15	yaradıl- 263/9
yana (I) 51/17	yapağı 132/22	yarak 262/4
yana (II) 131/20	yapağı 132/21, 184/7	yaramaz 262/11
yana (III) 260/11	yapak 132/22	yaraş- 262/19
yanak 131/28, 183/29, 183/31, 260/19	yapaķu 184/7	yaraşdur- 262/25
yañç- 260/29	yapalak 293/24	yaraşı 184/21
yañgak 183/29, 260/19	yapçın- 50/22	yaraşık 184/22
yañıl- 132/3, 261/4	yapçun- 50/22	yaraştır- 263/26
yanlış 198/14	yapçur- 51/5, 184/12	yaraştur- 262/25
yañ 226/1, 226/5	yapış- 50/18, 50/19, 133/24, 255/10	yaraşuk 184/23
yaña 131/20	yapışdur- 133/11	yarat- 263/1
yañak 131/26, 131/27, 183/29, 183/30, 260/19	yapıştur- 133/11	yaratıl- 263/9
yañal- 261/5	yaprak 255/20	yarğıcı 184/28
yañı 261/12	yapsın- 50/19	yarğıcu 184/27
yañıl- 132/1, 132/2	yapşın- 50/18	yarığ 134/14, 264/30
	yapşun- 50/24, 133/22	

yarık 134/12, 134/14, 264/29	yaşın 185/6	yavaş 27/3
yarıl- 263/14	yaşın- 185/11, 198/21,	yawçun- 50/23
yarılğa- 134/4	198/23, 198/25	yawçur- 51/5, 184/13
yarılka- 134/4	yaşna- 134/22	yawışğu 56/19
yariş- 263/24	yaşun- (I) 133/22	yawız 49/9
yariş 263/19	yaşun- (II) 185/12, 198/21,	yawlak 49/19
yarıt- 264/1	198/22	yawrı- 51/10
yarkın 264/6	yat- 266/23	yawu- 50/3, 129/28, 129/30
yarlığa- 134/3	yať- 266/23	yawuk 130/8
yarlıka- 134/1	yatığ 267/3	yawuz 49/9
yarma 264/11	yatıl- 129/15, 183/20	yay 267/22
yarmak 264/23	yatuk 267/3	yay- 267/29
yarmaş- 264/17	yatur 267/3	yayağ 255/29
yarmuk 264/23	yauk 130/10	yayak 255/30
yaruh 134/13, 264/29	yav- 256/9	yaydağ 268/8
yaruk 134/9, 134/10, 134/13,	yavaş 27/2, 27/3, 56/14	yayıl- 49/25, 49/27, 129/13,
264/29	yavaz 49/9	129/15, 183/20, 268/17
yasa- 265/4	yavışğu 56/19	yayın- 268/18
yastık 265/17	yavız 49/8	yayka- 293/28
yastık 265/17	yavlak 49/20	yaykan- 294/1
yastın- 265/10	yavlık 256/18	yayla- 268/30
yastuk 265/17	yavrı- 51/10	yaylak 269/5
yaş 265/26, 266/4	yavu- 130/1	yaylav 269/5
yaşı- 185/1	yavuh 130/9	yaz- 269/15
yaşık 266/11	yavuk 130/7, 130/9	yazık 270/2
yaşıl 266/18	yavuz 267/12	yazıl- 49/28, 129/13, 129/18,
		183/23, 268/18

yazu 269/26	yene 260/11	yev 140/1
yazuğ 270/2	yengeç 185/25	yeyit 276/10
yazuğ 270/2	yengi 261/12	yeyni 139/5
yazuk 270/2	yeniçe 186/18, 226/12	yez 274/17
ye 267/22	yenişke 186/18, 226/12	yıd 217/20, 217/21
yè- 270/9	yeñ- 185/18, 185/19	yıdığ 217/20
ye- 270/27	yeñgeç 185/25	yığ- 134/27, 134/29
yedek 271/3	yeñi 261/12	yığaç 35/2, 54/15, 135/9
yedir- 271/10	yeñil 139/3, 139/4, 188/3	yığāç 35/4
yedür- 271/10	yeñül 139/4	yıgıl- (I) 135/16, 135/19, 274/23
yegen 199/4	yepiş- 50/24	yıgıl- (II) 136/5
yègen 199/4	yepüş- 50/25	yığ- 135/30, 275/3
yegin 139/5	yer 273/6	yık- 135/28, 135/29, 275/3
yegit 276/10	yèr 290/27	yıkıl- 136/4, 136/5
yeit 276/11	yèr- 52/3	yıl- (I) 135/20, 274/23
yeken 199/5	yer- 52/4	yıl- (II) 275/10
yekir- 271/19	yeş 83/30	yıldıra- 199/12, 217/29, 294/15
yel 271/27	yeşil 266/18	yıldırım 185/30
yelek 272/2	yeşin- 185/12, 198/22	yıldırım 185/31
yelpi- 272/8	yet- 273/14	yılduz 199/17, 282/10
yem 272/14	yeti 137/10	yılı 275/25
yeme 27/9, 51/16, 272/21	yètig 137/9	yılkı 275/17
yemek 294/9	yetil- 273/25	yılmağay 295/9
yèn- 185/20	yetiş- 274/1	yılmanuk 295/9
yen- 185/18	yetkir- 274/9	yıltıra- 199/13, 294/15
yendir- 272/30	yetür- 274/9	

yıldız 28/13	yiglen- 83/3	yin- 185/19, 185/21
yılı 275/25	yigren- 136/14, 136/15	yinçe 218/9
yımşak 138/10	yigür- 271/11	yinji 261/13
yıpar 295/17	yikir- 271/19	yinil 139/3, 139/4, 188/4
yır- 52/3	yil 271/27	yip 137/1, 137/2, 277/21
yırğa- 276/3	yile- 221/31	yipgil 51/26
yırmağ 82/15	yilik 276/28	yipgin 51/27
yirt- 186/9, 186/10	yilpi- 272/8	yipin 51/25, 51/28
yış- 185/1	yilpig 27/13	yipkil 51/26
yışın 185/7	yilpik 27/13	yipkin 51/25
yışna- 134/23	yilt- 83/13	yipün 51/25, 51/28
yıtı 137/10	yim 272/14	yir 273/6
yıy- 135/1	yime 51/16	yir- 52/1, 52/2
yıyıl- 183/24	yimek 294/9	yiri- 52/1
yıyın- 135/20, 274/23	yin 151/28	yisi 153/31
yız 217/21	yin- 185/20	yit- (I) 273/16
yi- 270/27	yinçe 136/25, 186/17, 186/19, 218/9, 226/11	yit- (II) 277/27, 278/7
yib 137/2, 277/27	yinçe 136/22, 136/23, 186/16, 186/17, 218/8, 226/11, 277/4	yitgür- 274/10
yidir- 271/11	yinçe 136/23, 136/24, 186/16, 186/18, 218/8, 226/11	yiti 137/8, 137/10
yidür- 271/11	yinçe 136/23, 136/24, 186/16, 186/18, 218/8, 226/11	yitig 137/8, 137/9
yif 137/1	yinçe 136/23, 136/24, 186/16, 186/18, 218/8, 226/11	yitik 137/7, 137/9
yigin (I) 151/28	yine 260/12	yitiş- 274/1
yigin (II) 199/5	yini 139/6	yitkür- 274/10
yigir- 271/20	yiniçe 136/25	yitür- (I) 271/12
yigit 276/10		yitür- (II) 274/11
yigitlik 276/21		yitür- (III) 278/12

yy 217/21	yor- 281/10	yuğarı 279/3
yy- 270/27	yora- 281/10	yuğaru 279/3
yyil- 129/18	yoral- 281/11	yugul 139/5
yyren- 136/16	yori 187/5	yuka 187/16
yizde- 154/11	yoriğ 52/12, 52/13	yukarğı 279/2
yme 27/9	yoriğ 52/13	yukarı 279/4
yoğan 137/21, 278/21	yoriş 187/5	yukaru 279/3
yoğarı 279/1	yorit- 281/21	yuldırım 185/32
yoğaru 279/1	yort- 282/3	yulduz 282/9
yoğın 137/21, 278/21	yoruğ 52/13	yuldura- 199/13, 294/15
yoğun 137/19, 137/20, 278/21	yoruk (I) 52/15	yuldurum 185/32
	yoruk (II) 282/17	yulduz 28/14, 199/17, 282/9
yoh 138/2, 279/25	yoruş 218/18	yulduz 28/14, 282/9
yoharı 279/2	yovuk 130/10	yultuz 28/13
yohsıl 186/28	yovun 137/21, 278/22	yumçak 138/10
yok 138/1, 279/11, 279/25	yovut- 283/29	yumruk 282/17
yokarı 279/2	yön- 162/27	yumşak 138/8
yokaru 279/1	yören- 103/3	yumşak 138/6, 138/7, 138/9, 138/11
yokluk 280/3	yöriyiş 187/4	yumurtğa 56/23
yoksız 186/27	yörüng 43/3	yumurtka 56/23
yoksul 186/28	yörüş 187/4, 218/17	yumuşak 138/8, 138/9
yoksuz 186/27	yu- 284/15	yun 187/29
yol 280/10, 280/19	yubka 187/16	yū 52/20
yolavuc 217/5	yud- 283/29	yū 52/20, 52/22, 141/9
yolçu 280/28	yuf- 284/15	yupka 187/16
yoldaş 280/3	yufka 187/14, 187/15	

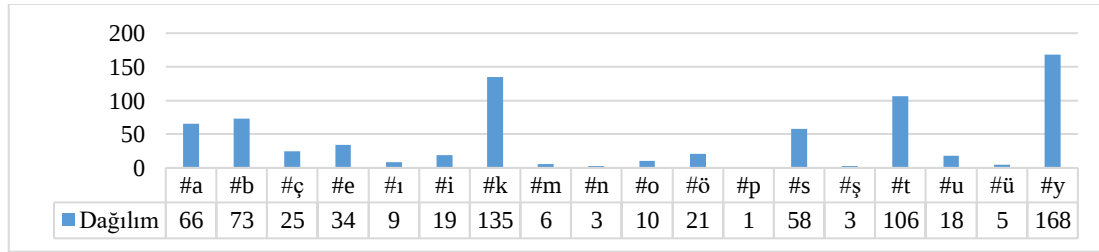
yurç 282/26	yügir- 285/4	yün 52/20, 141/7, 141/8, 187/28
yurt 283/5, 283/14	yügrük 227/22	yünük 188/2
yuruh 282/17	yügün 137/22, 278/23	yünül 139/2, 139/3, 188/2
yut 283/21	yügür- 138/24, 138/25, 284/24, 285/3	yüriş 187/5
yut- 283/29	yügürük 227/22	yüriyiş 187/4
yutdur- 284/5	yügürüş 218/18	yürük 227/23
yuv- 284/15	yük 285/21	yürüş 218/18
yuwka 187/14	yüken 187/22	yürüyüş 286/7
yü- 284/16	yükün- 227/28, 285/28	yüvün 141/10
yüce 199/24	yükür- 138/26	yüy- 284/16
yüçe 199/24	yüligen 187/22	yüz 286/21, 294/26
yüf- 284/16	yün 141/8, 141/9, 187/28	Ä
yüg 52/22, 141/10	yüng 52/20	äçi 20/19
yügen 187/21	yünül 139/2, 188/3	änglä- 223/2
yüger- 285/4		

6. SONUÇ

Dilde ortaya çıkan yeni sözcük ihtiyacı göz önüne alındığında fono-semantik başkalaşma ile tüm sözcüklerde anlam değişmesi gerçekleşmediğinden kısmi olarak söz yapımında sınırlı alanda gerçekleşen bu durumla kelime türetildiği görülmüştür.

Çalışma sonucunda 760 sözcükte fono-semantik başkalaşma gerçekleştiği tespit edilmiştir. Fono-semantik başkalaşma #a ses biriminde 66, #b ses biriminde 73, #ç ses biriminde 25, #e ses biriminde 34, #ı ses biriminde 9, #i ses biriminde 19, #k ses biriminde 135, #m ses biriminde 6, #n ses biriminde 3, #o ses biriminde 10, #ö ses biriminde 21, #p ses biriminde 1, #s ses biriminde 58, #ş ses biriminde 3, #t ses biriminde 106, #u ses biriminde 18, #ü ses biriminde 5, #y ses biriminde 168 sözcükte gerçekleşmiştir. Fono-semantik başkalaşmanın ses birimlerindeki dağılımı Çizelge 1. de belirtilmiştir.

Çizelge 1. Fono-Semantik Başkalaşmanın Ses Birimlerdeki Dağılımı

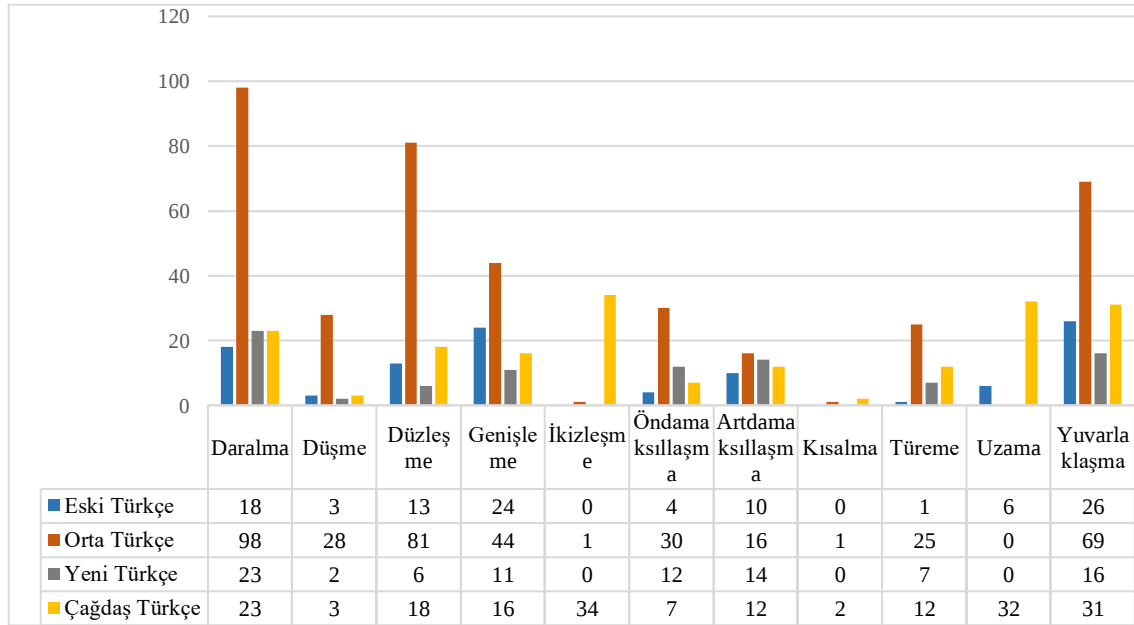


Fono-semantik başkalaşma en fazla #y ses biriminde, en az #p ses biriminde gerçekleşmiştir. Dilin arkaik dönemleri incelendiğinde Türkçede kelime başında #c, #d, #f, #g, #h, #j, #r, #v, #z ses birimlerin olmadığı; fono-semantik başkalaşmadaki türeme, sızıcılışma ve ötümlüleşme ses olayları sayesinde kelime başında yer aldıkları tespit edilmiştir. Karahanlı Türkçesinde /d/ > /d/ > /y/ değişmesi ile /v/ > /w/ değişmesi; Harezmi Türkçesinde /t/ > /d/ değişmesi, /ɲ/ > /n/ değişmesi ve /é/ > /e/ değişmesi; Eski Türkiye Türkçesinde /k/ > /g/ değişmesi; Kıpçak Türkçesinde /ç/ > /ş/ değişmesi ile /g/ > /v/ değişmesi; Kırgız Türkçesi'nde ve Altay Türkçesi'nde /y/ > /c/ değişmesi ile ünlü ikizleşmesi; Yakutça'da /y/ > /s/ değişmesi ile /k/ > /h/ değişmesi; Türkmen Türkçesi'nde /k/ > /g/ değişmesi fono-semantik başkalaşmada en sık karşılaşılan ses olaylarıdır.

Fono-semantik başkalaşmadaki ünlülerle ilgili ses olaylarından ünlü daralması 162 defa, ünlü yuvarlaklaşması 142 defa, ünlü düzleşmesi 118 defa, ünlü genişlemesi 95 defa,

öndamaksıllaşma 53 defa, artdamaksıllaşma 52 defa, ünlü türemesi 45 defa, ünlü düşmesi 36 defa, ünlü ikizleşmesi 35 defa, ünlü uzaması 32 defa, ünlü kısalması 3 defa gerçekleşmiştir. Ünlülerle ilgili ses olaylarının dilin tarihi dönemlerindeki dağılımı şu şekildedir: Eski Türkçe döneminde en sık *ünlü yuvarlaklaşması* (26 defa) en az *ünlü türemesi* (1 defa) gerçekleşmiştir. *Ünlü kısalması* ve *ünlü ikizleşmesi* gerçekleşmemiştir. Orta Türkçe döneminde en sık *ünlü daralması* (98 defa), en az *ünlü kısalması* (1 defa) ile *ünlü ikizleşmesi* (1 defa) gerçekleşmiştir. *Ünlü uzaması* gerçekleşmemiştir. Yeni Türkçe döneminde en sık *ünlü daralması* (23 defa), en az *ünlü düzleşmesi* (6 defa) gerçekleşmiştir. *Ünlü ikizleşmesi*, *ünlü kısalması* ve *ünlü uzaması* gerçekleşmemiştir. Çağdaş Türkçe döneminde en sık *ünlü ikizleşmesi* (34 defa), en az *ünlü kısalması* (2 defa) gerçekleşmiştir. Ünlülerle ilgili ses olaylarının sayısal verileri Çizelge 2. de belirtilmiştir.

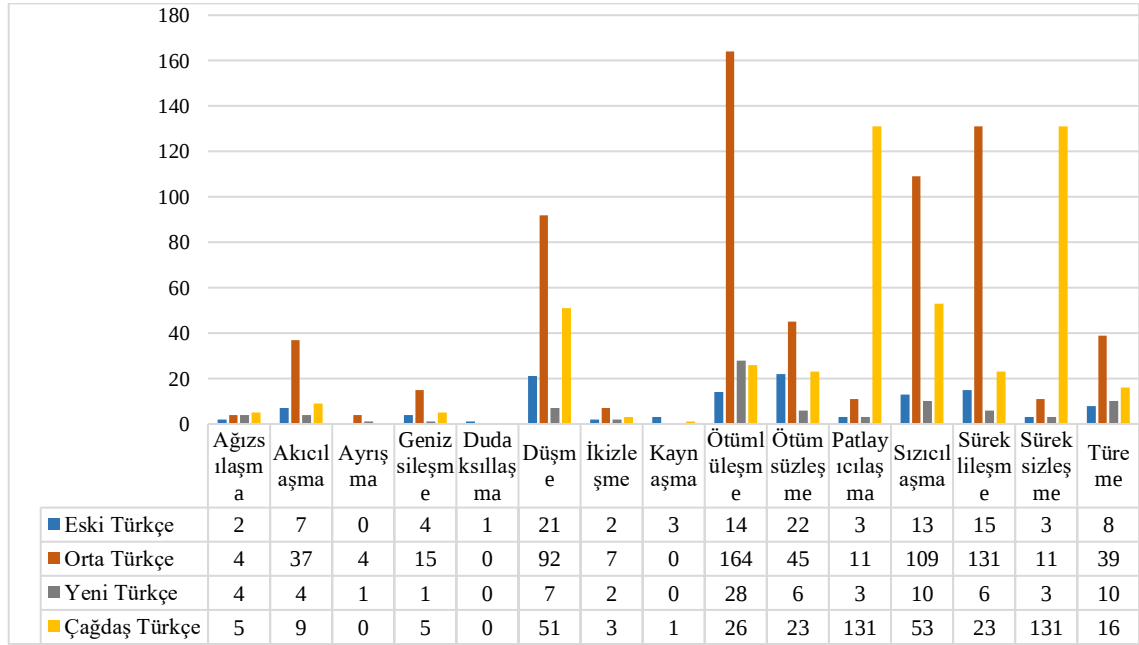
Çizelge 2. Ünlülerle İlgili Ses Olayları Sıklık Çizelgesi



Fono-semantik başkalaşmadaki ünsüzlerle ilgili ses olaylarından ötümlüleşme 232 defa, süreklileşme 192 defa, sızıcılaşma 185 defa, ünsüz düşmesi 171 defa, süreksizleşme ile patlayıcılaşma 148 defa, ötümsüzleşme 96 defa, ünsüz türemesi 73 defa, akıcılaşma 57 defa, genizsileşme 25 defa, ağızsılaşma 15 defa, ünsüz ikizleşmesi 14 defa, ünsüz ayrışması 5 defa, ünsüz kaynaşması 4 defa, dudaksıllaşma 1 defa gerçekleşmiştir. Eski Türkçe döneminde en sık *ötümsüzleşme* (22 defa), en az *dudaksıllaşma* (1 defa) gerçekleşmiştir. *Ünsüz ayrışması* gerçekleşmemiştir. Orta Türkçe döneminde en sık *ötümlüleşme* (164 defa), en az *ünsüz ayrışması* (4 defa) gerçekleşmiştir. *Dudaksıllaşma* ile *ünsüz kaynaşması* gerçekleşmemiştir. Yeni Türkçe döneminde en sık *ötümlüleşme* (28

defa), en az *genizsileşme* (1 defa) ile *ünsüz ayrışması* (1 defa) gerçekleşmiştir. *Ünsüz kaynaşması* ve *dudaksıllaşma* gerçekleşmemiştir. Çağdaş Türkçe döneminde en sık *süreksizleşme* ile *patlayıcılaşma* (131 defa), en az *ünsüz kaynaşması* (1 defa) gerçekleşmiştir. *Ünsüz ayrışması* ile *dudaksıllaşma* gerçekleşmemiştir. Ünsüzlerle ilgili ses olaylarının sayısal verileri Çizelge 3. de belirtilmiştir.

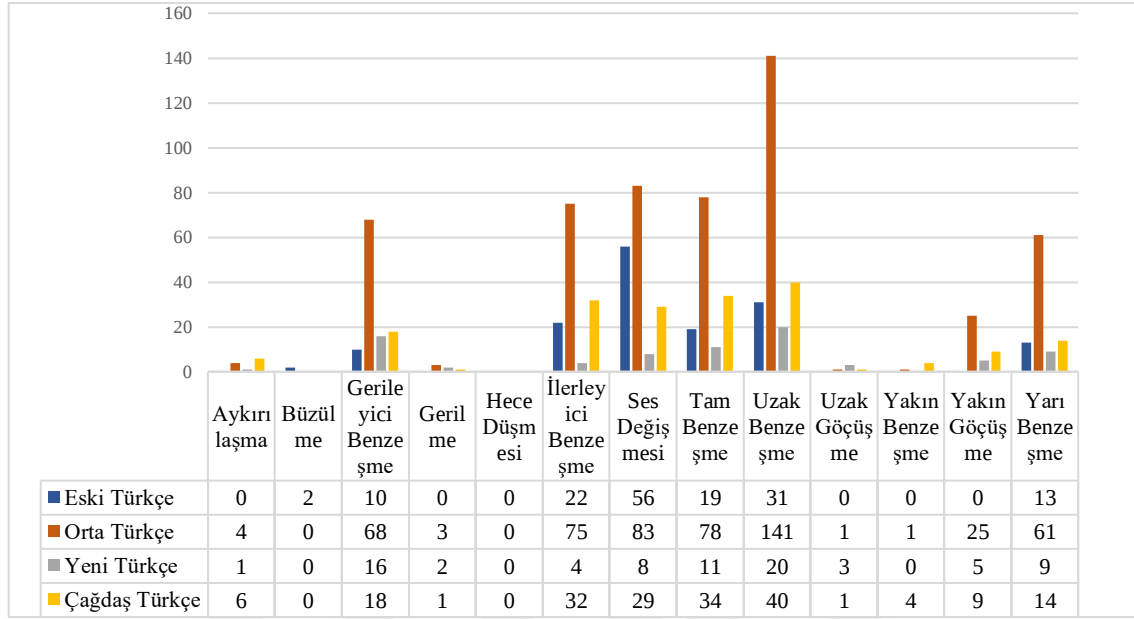
Çizelge 3. Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları Sıklık Çizelgesi



Fono-semantik başkalaşmadaki ünlü-ünsüzlerle ilgili ses olaylarından uzak benzeşme 232 defa, ses değişmesi 175 defa, tam benzeşme 142 defa, ilerleyici benzeşme 133 defa, gerileyici benzeşme 112 defa, yarı benzeşme 97 defa, yakın göçüşme 39 defa, aykırılışma 11 defa, gerilme 6 defa, yakın benzeşme 5 defa, uzak göçüşme 5 defa, büzülme 2 defa gerçekleşmiştir. *Ses değişmesi* /d/ > /d̥/ [kudu > kuđu], /e/ > /è/ [esne- > èsne-], /ŋ/ > /n/ [öŋ > ön], /n/ > /ñ/ [yinçge > siñiges], /w/ > /v/ [sewünç > sevünç] vb. ses olaylarını içermektedir. Eski Türkçe döneminde en sık *ses değişmesi* (56 defa), en az *büzülme* (2 defa) gerçekleşmiştir. *Aykırılışma*, *gerilme*, *hece düşmesi*, *uzak göçüşme*, *yakın göçüşme* ve *yakın benzeşme* gerçekleşmemiştir. Orta Türkçe döneminde en sık *uzak benzeşme* (141 defa), en az *uzak göçüşme* (1 defa) ve *yakın benzeşme* (1 defa) gerçekleşmiştir. *Büzülme* ve *hece düşmesi* gerçekleşmemiştir. Yeni Türkçe döneminde en sık *uzak benzeşme* (20 defa), en az *gerilme* (2 defa) gerçekleşmiştir. *Aykırılışma*, *büzülme* ve *yakın benzeşme* gerçekleşmemiştir. Çağdaş Türkçe döneminde en sık *uzak benzeşme* (40 defa), en az *gerilme* (1 defa) ile *uzak göçüşme* (1 defa) gerçekleşmiştir. *Büzülme* ve *hece düşmesi* gerçekleşmemiştir. Ünlülerle ilgili ses olayları ile ünsüzlerle ilgili ses olayları fon-

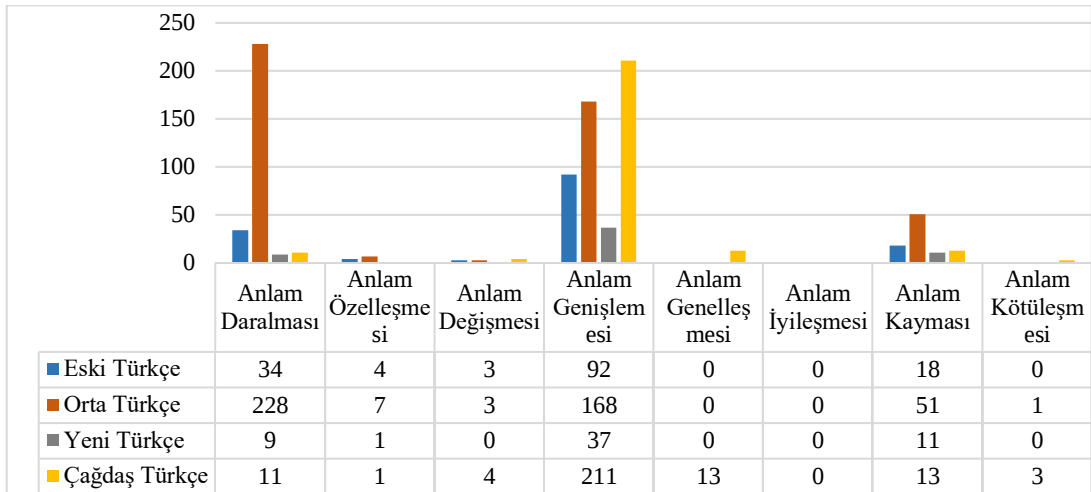
semantik başkalaşmada en az bir kere de olsa gerçekleşmiştir. Ünlü-ünsüzlerle ilgili ses olaylarından *hece düşmesi* ise fono-semantik başkalaşmada gerçekleşmemiştir. Ünlü-ünsüzlerle ilgili ses olaylarının sayısal verileri Çizelge 4. de belirtilmiştir.

Çizelge 4. Ünlü-Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları Sıklık Çizelgesi



Fono-semantik başkalaşmadaki anlam olayları incelendiğinde anlam genişlemesi 508 defa, anlam daralması 283 defa, anlam kayması 93 defa, anlam özelleşmesi 13 defa, anlam genelleşmesi 13 defa, anlam değişmesi 10 defa, anlam kötüleşmesi 4 defa gerçekleşmiştir. Fono-semantik başkalaşmada *anlam iyileşmesi* gerçekleşmemiştir. Anlam olayları arasında en sık *anlam genişlemesi* en az *anlam kötüleşmesi* gerçekleşmiştir. Dilin tarihi dönemlerindeki sıklık verileri şu şekildedir: Eski Türkçe döneminde en sık *anlam genişlemesi* (92 defa), en az *anlam değişmesi* (3 defa) gerçekleşmiştir. *Anlam genelleşmesi*, *anlam iyileşmesi* ve *anlam kötüleşmesi* gerçekleşmemiştir. Orta Türkçe döneminde en sık *anlam daralması* (229 defa), en az *anlam kötüleşmesi* (1 defa) gerçekleşmiştir. *Anlam genelleşmesi* ve *anlam iyileşmesi* gerçekleşmemiştir. Yeni Türkçe döneminde en sık *anlam genişlemesi* (37 defa), en az *anlam özelleşmesi* (1 defa) gerçekleşmiştir. *Anlam değişmesi*, *anlam genelleşmesi*, *anlam iyileşmesi* ve *anlam kötüleşmesi* gerçekleşmemiştir. Çağdaş Türkçe döneminde en sık *anlam genişlemesi* (211 defa), en az *anlam özelleşmesi* (1 defa) gerçekleşmiştir. *Anlam iyileşmesi* gerçekleşmemiştir. Fono-semantik başkalaşmadaki anlam olaylarının sayısal verileri Çizelge 5. de belirtilmiştir.

Çizelge 5. Anlam Olayları Sıklık Çizelgesi



Fono-semantik başkalaşmada ses ve anlam değişmesinden hangisinin önce gerçekleştiği konusunda Kara ile aynı kanaatteyiz. Fono-semantik başkalaşmada ses ve anlam değişmesinden hangisinin önce gerçekleştiği sözcüğe göre değişmektedir. Eski Türkçe döneminde mukayese edilen sözcük sayısı az olduğundan ve *abınçu* > *awınçu*, *akıg* > *akın*, *azağ* > *azak*, *ığaç* > *yığaç*, *kezig* > *kezik*, *kidin* > *kiğın*, *küvenç* > *küwenç*, *yilpig* > *yilpik* ve *tavra-* > *tawra-* sözcüklerinde de olduğu gibi ses olayı bir ses birimde gerçekleştiğinden kanaate varılamamıştır. Orta Türkçe döneminde ise mukayese edilen sözcük sayısı fazla olduğundan ses ve anlam değişmesinden hangisinin önce gerçekleştiği tespit edilmiştir. Çalışmada tespit edilen *ağırla-* > *avurla-*, *agrı-* > *avru-*, *alçaklık* > *alşaklık*, *alda-* > *yalda-*, *anla-* > *ağla-*, *bağışla-* > *bağışla-*, *bağ-* > *bağ-*, *balçık* > *balçuk*, *barçın* > *berçin*, *batur-* > *batır-*, *berkit-* > *birkit*, *beyni* > *beyin*, *boğuğ* > *boğuğ*, *borgu* > *burga*, *boyun* > *boynı*, *buyrul-* > *buyurul-*, *çanağ* > *çanağ/h*, *çıkar-* > *çıgar-*, *çomak* > *çomuk*, *çök-* > *şök-*, *kayda* > *hayda*, *karındaş* > *karandaş*, *kayıt-* > *kayıt-*, *keltür-* > *keltir-*, *keñ* > *ken*, *kıl-* > *kul-*, *kiçkine* > *kiçevgine*, *kir-* > *gir-*, *kiter-* > *ketir-*, *koñşı* > *konuş*, *korğut-* > *korğud-*, *kökre-* > *kökür-*, *kömür* > *kemür-*, *köni* > *könü*, *kırtul-* > *kıttul-*, *küçlüğ* > *küşli*, *küiy-* > *göy-*, *oğlak* > *ağlak*, *oğul* > *ovul*, *ölç-* > *ölş-*, *ölçek* > *ölşek*, *ört-* > *örüt-*, *sag* > *sav*, *savukluk* > *safukluk*, *savur-* > *savar-*, *sewün-* > *sövün-*, *sıçra-* > *sışra-*, *sıgın-* > *sıyın-*, *sık-* > *sıh-*, *sığa-* > *sıva-*, *sırça* > *sırşa*, *soñ* > *soğ*, *sözle-* > *sevle-*, *tağarçık* > *tağsırçık*, sözcükleri incelendiğinde anlam ihtiyacının fazla olduğu ve önce anlamı değiştirerek sözcük türetildiği tespit edilmiştir.

7. KAYNAKLAR

- Ahanov, K. (2013). *Dilbilimin Esasları* (Aktaran: Murat Ceritoğlu) (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Akalın, Ş. H. (2014). Türkçede Eksiltili Yapıdan Sözlükselleşme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 31, 2, 13-29.
- Aksan, D. (2020). *Anlambillim, Anlambilim Konuları ve Türkçe'nin Anlambilimi* (3. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aktürk, D. (2019). *Özbek Yazar Abdullâ Qahhâr'ın Mühâbbât Adlı Eseri (İnceleme-Transkripsiyon-Aktarı-Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Alibekiroğlu, S. (2017), Türkçede Sözcük Türetme Yolları, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16 (1), 35-46.
- Alper, S. (2007), *Kırgızca Sözlüğün Ç-E-I-İ Harfleri ve Etimolojileri*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atalay, Besim (1946). *Türkçe'de Kelime Yapma Yolları* (1. Baskı). İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.
- Atmaca, E. ve Adzhumerova, R. (2010). “Kapı” ve “Eşik” Kelimeleri Üzerine, *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, 2, 23-45.
- Aydın, E. (2015). *Yenisey Yazıtları* (1. Baskı). Konya: Kömen Yayınları
- Aydın, E. (2021). *Orhon Yazıtları* (4. Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Banguoğlu, T. (1962). Eski Türkçe Üzerine, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten Dergisi*, 12, 77-84.
- Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin Grameri* (9. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Boz, E. (2021). *Yunus Emre, Divan (Fatih Yazması)* (1. Baskı). Ankara: Yunus Emre Enstitüsü
- Böler, T. (2020). *Türkiye Türkçesi Ses Bilgisi* (1. Baskı). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Buran, A. (2007), Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil

- Uzun Ünlülüler, II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, 1-16.
- Buran, A. ve Alkaya, E. (2018). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri-I* (1. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü* (1. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Cihan, S. (2021). *Mukaddimetü'l-Edeb (Yozgat Nüshası)-(Giriş, Metin, Notlar, Sözlük, Dizin)*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2016). *Türk Dili El Kitabı* (8. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Demir, N ve Yılmaz, E. (2018). *Türkçe Ses Bilgisi* (1. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını.
- Demirci, K. (2013). *Türkoloji İçin Dilbilim Konular Kavramlar Teoriler* (1. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demirci, Ü. Ö. (2014). *Eski Uygurca Dört Çatık*. (1. Baskı). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Demiryürek, H. (2012), *Atabetü'l Hakayık'ın Gramatiksel Bağlam ve Sıklık Sözlüğü*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Ediskun, H. (1999). *Türk Dilbilgisi-Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi* (6. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, Ö. (2015), *Kutadgu Bilig Dizini*. Yüksek Lisans Tezi, Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Elmalı, M. (2012), Eski Uygur Türkçesi Metinlerinde Metamorfoz, *Online Thematic Journal of Turkic Studies*, 2, 1, 1-34.
- Emre, A. C. (1949). *Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri -Birinci Kitap Fonetik-* (1. Baskı). İstanbul: Bürhaneddin Erenler Matbaası.
- Eraslan, K. (1993). Çağatay Edebiyatı, *İslam Ansiklopedisi*, 8, 168-176. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cagatay-edebiyati>. adresinden 24.05.2023 tarihinde alınmıştır.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud Divânu Lugâtit Türk* (1. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.

- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü* (2. Baskı). Ankara: Bizim Büro Basım Evi.
- Ergin, M. (1994). *Türk Dilbilgisi* (1. Baskı). İstanbul: Bayrak Basım-Yayım-Dağıtım.
- Gemalmaz, E. (1999). Türkiye Türkçesinde Ses Olayları, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 13, 1-26.
- Gökçür, E. (2017), Türkmen Türkçesinde İkincil Uzun Ünlüler Üzerine, *Mavi Atlas Dergisi*, 5(2): 549-576.
- Gürsoy Naskali, E. ve Duranlı, M. (1999). *Altayca-Türkçe Sözlük* (1. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2001). Karahanlı Türkçesi, *İslam Ansiklopedisi*, 1, 412. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/karahanlilar>. adresinden 25.05.2023 tarihinde alınmıştır.
- Hazar, M. (2015). Türkçe’de Fono-Semantik ve Morfo-Fonolojik Yolla Sözcük Türetme, *International Journal of Languages Education and Teaching*, 1684-1669;
- Hazar, M. ve Eryılmaz, A. (2023). İşlek Olmayan Bir Ses Olayı: Gerilme, *Turkish Studies-Language and Literature*, 18(2), 973-990.
- Kanar, M. (2018). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü* (2. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Kara, M. (2002), Hazar Ötesi Türkmenleri ve Türkmenistan, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. 14, 235-252.
- Kara, M. (2014). *Ayrı Düşmüş Kelimeler* (2. Baskı). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dilbilgisi* (2. Baskı) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, G. (2015). *Dilbilgisi ve Anlam Bilgisi Çözümlemeleri* (1. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karademir, F. (2016), Türk Dilinin Tarihi Dönemlerini Adlandırma Sorunu, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5 (2), 545-564.
- Karaş, M. (1990), Dilde Yeni Sözcükler Konusunda Dilbilimsel Bir Yaklaşım, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 1, 145-154.
- Komisyon (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* (1.Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü* (1. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (3. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Korkmaz, Z. (2021), Türkiye Türkçesinin Ses Bilgisi Üzerine Notlar-2, *Türk Dili Dergisi*, 830, 4-16.
- Kormuşin, İ. V. (2017). *Yenisey Eski Türk Mezar Yazıtları* (1. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Köprülü, M. F. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi* (2. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat A. Ş.
- Kurukaya, O. (2019). *Eski Türkçeden Çağatay Türkçesine Anlam Olayları*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.
- Küçük, M. (2013), Anadolu Ağızlarındaki Doğu Kökenli Sözcüklerin Ses Bilgisi Açısından Görünümleri -Ünsüzler-, *AÜ/DTCF Türkoloji Dergisi*, 20, 39-78.
- Memmedov, Y. (1989), Ses ve Anlam Bilimi İtibariyle Farklılaşma (Aktaran: Arasoğlu). *Türk Kültürü Dergisi*, 313, 296-302.
- Ölmez, M. (1995), Halaçlar ve Halaçça, *Çağdaş Türk Dili Dergisi*, 84, 15-22.
- Özkan, M. (1995). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi* (1. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Öztürk, E. (2017). *Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı* (1. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Palmer, F. R. (2020). *Semantik-Yeni Bir Anlambilim Projesi* (1. Baskı). Ankara: FOL Kitap Yayınevi.
- Petek, E. (2014). 19. yy. Osmanlı Türkçesi Sözlüklerinden Kâmûs-ı Türkî Üzerinde Art Zamanlı Diyalektolojik Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Sağır, C. (2020), *Dîvânü Lugâti't-Türk ile Yakutçanın Sözcüklüğü Bakımından Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Starostin, S.A., Dybo, A. V. ve Mudrak, O. A. (2003). *Etimological Dictionary of the Altaic Languages* (1. Baskı). Leiden: Brill Publishers.

- Tarlan, A. N. (1945). *Hayâlî Bey Dîvânı* (1. Baskı). İstanbul: Bürhaneddin Erenler Matbaası.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2011). *Güncel Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları. <https://sozluk.gov.tr/>. adresinden 31.03.2023 tarihinde alınmıştır.
- Tekin, T. (1987). *Tuna Bulgarları ve Dilleri* (1. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Tekin, T. (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler* (1. Baskı). İstanbul: Simurg Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Tekin, T. (2020), *Orhon Yazıtları* (6. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Tekin, T. vd. (1995). *Türkmençe-Türkçe Sözlük* (1. Baskı). İstanbul: Simurg Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Tekin, T. ve Ölmez, M. (2018). *Türk Dilleri -Giriş-* (5. Baskı). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Timurtaş, F. K. (1976), Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri, *Türkiyat Mecmuası*, 18, 331-368.
- Timurtaş, F. K. (1979), Türkiye Türkçesinin Ana Hatları, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 23, 175-202.
- Toparlı, R. (2000). *Ahmet Vefik Paşa Lehce-i Osmânî* (1. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Toparlı, R. vd. (2007). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü* (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Tozak, A. (2007), *Kırgızca Sözlüğün C-D Harfleri ve Etimolojileri*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tuna, O. N. (1984). Kelimeler Arasında, *Türk Dili Dergisi*, 387, 150-155.
- Turan, F. (2001). *Eski Oğuzca Sözlük Bahşayış Lügati* (1. Baskı). İstanbul: Bilimsel Akademik Yayınlar.
- Uluç, G. (2013). *İrk Bitig Qədim Uyğur Dilində Yazılmış Fal Kitabı*. (1. Baskı). Bakı: Türkcəsi Varken Topluluğu Yayınları.
- Ulutürk, B. (2017), *Halaçça Halk Hikayeleri, Metin-Çeviri, Dil Bilgisi, Dizin-Sözlük*.

- Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ünlü, S. (2012a). *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü* (1. Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Ünlü, S. (2012b). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü* (1. Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü* (1. Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (2. Baskı). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Vural, H. ve Böler, T. (2011). *Ses ve Şekil Bilgisi* (1. Baskı). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yavuz, K. (2007). *Gülşehri'nin Mantiku't-Tayrı (Gülşen-nâme) -Metin ve Aktarma-*. Ankara: Kırşehir Valiliği Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78427/gulsehri---mantikut-tayr.html>. adresinden 19.04.2023 tarihinde alınmıştır.
- Yıldız, Y. (2020), *Bitki Adlarının Anlam Bilim Açısından İncelenmesi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Yuhadin, K. K. (2011), *Kırgız Sözlüğü* (Çev. Abdullah Taymas) (1. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Yusufov, B. (1993). *Türkçe-Özbekçe ve Özbekçe-Türkçe Sözlük* (1. Baskı). Özbekistan: Özbek-Remeksa Yayınevi.
- Zorlu, E. (2022), *İdil Bulgar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesi Üzerine Karşılaştırmalı Dil İncelemesi (Ses ve Şekil Bilgisi)*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ayşe ERYILMAZ

Yabancı Dili : İngilizce

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı	Düzce Üniversitesi	2023
Lisans	Türkçe Eğitimi	Düzce Üniversitesi	2020
Lise	Anadolu Lisesi	Şehit Osman Gazi Çetingöz Anadolu İmam Hatip Lisesi	2016

YAYINLAR

Eryılmaz, A. (2022), Böler, T. Türkiye Türkçesi Ses Bilgisi, İstanbul: Kesit Yayınları, 2021, ss. 296, *Journal of Old Turkish Studies*, 6, 1, 214-220.

Hazar, M. ve Eryılmaz, A. (2023), İşlek Olmayan Bir Ses Olayı: Gerilme, *Turkish Studies-Language and Literature*, 18(2), 973-990.